

International Federation of Library Associations and Institutions

**SMERNICA IFLA
PRE BUDOVY KNIŽNÍC:
ROZVOJ A REFLEXIE**

**Spolok slovenských knihovníkov/Slovak Librarians Association
edícia Publikácie IFLA**

Spolok slovenských knihovníkov/Slovak Librarians Association

**SMERNICA IFLA
PRE BUDOVY KNIŽNÍC:
ROZVOJ A REFLEXIE**

Bratislava 2012

S FINANČNOU PODPOROU
MINISTERSTVA KULTÚRY
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Spolok slovenských knihovníkov

**SMERNICA IFLA PRE BUDOVY KNIŽNÍC:
ROZVOJ A REFLEXIE**

Zostavili: Karen Latimer a Hellen Niegaard
v spolupráci so Sekciou IFLA pre budovy a vybavenie knižníc

Prvé slovenské vydanie

Realizované s finančnou podporou Ministerstva kultúry Slovenskej republiky
V roku 2012 vydal Spolok slovenských knihovníkov v Bratislave
v rámci edície Publikácie IFLA
www.ifla.org

Z anglického originálu IFLA Library Building Guidelines: Developments & Reflections
Edited on behalf of IFLA by Karen Latimer and Hellen Niegaard
K.G. Saur, München, 2007. ISBN 978-3-598-11768-8
preložila Ing. Silvia Stasselová

Slovak edition © Spolok slovenských knihovníkov/Slovak Librarians Association, 2012
Translation © Ing. Silvia Stasselová, 2012
Zostavila: Ing. Silvia Stasselová
Jazyková redakcia: PhDr. Eva Hatarová

ISBN 978-80-89586-05-9 (CD-ROM)

Kontakt: silvia.stasselova@gmail.com

OBSAH

PREDSLOV	1
ÚVOD: NOVÁ POMÔCKA PRE PLÁNOVANIE BUDOV KNIŽNÍC	3
1. ČASŤ – ROZVOJ A REFLEXIE	
1. TOP DESAŤ CHARAKTERISTÍK KVALITNÉHO KNIŽNÍČNÉHO PRIESTORU	7
2. ZNOVUOBJAVENIE KNIŽNICE AKO FYZICKÉHO PRIESTORU: KNIŽNICE V NOVOM KONTEXTE	25
3. PRIESKUM PRIESTOROVÝCH POTRIEB KNIŽNICE	57
4. OTVÁRANIE KNIŽNICE: ARCHITEKTONICKÉ RIEŠENIE KNIŽNICE Z POHĽADU MARKETINGU	67
5. POUŽÍVATELIA A VEREJNÝ PRIESTOR: ČO TREBA ZOHLADNIŤ PRI NAVRHOVANÍ KNIŽNÍČNÝCH PRIESTOROV	83
6. USPORIADANIE VNÚTORNÝCH SLUŽOBNÝCH PRIESTOROV	101
7. AKÉ STE S NÍM MALI SKÚSENOSTI VY? STAVEBNÝ PROCES V PRAXI	115
2. ČASŤ – SMERNICA PRE PLÁNOVANIE STAVEBNÉHO PROCESU	
8. PROCES VÝSTAVBY VRÁTANE VÝBERU ARCHITEKTA	137
9. PRAKTICKÉ METÓDY ODHADU PRIESTOROVÝCH POTRIEB KNIŽNICE	147
10. ÚVAHY O INTERIÉROVOM DIZAJNE A PRÍPRAVA JEHO ŠPECIFIKÁCIE	165
11. PROJEKT BUDOVY KNIŽNICE Z POHĽADU ARCHITEKTA	191
12. SPRÁVA EKOLOGICKÝCH BUDOV A ICH TRVALÁ UDRŽATEĽNOSŤ	207
13. NÁVOD NA ČÍTANIE VÝKRESOV PRE KNIHOVNÍKOV	217
14. REKONŠTRUKCIE HISTORICKÝCH BUDOV	223
15. STAVEBNÝ POZEMOK A LOKALITA	235
16. NA ČO SA ZAMERAŤ: KONTROLNÝ ZOZNAM PRE NÁVŠTEVY BUDOV KNIŽNÍC	245

PREDSLOV

„Spríchodom nových médií a ich všeobecným rozšírením sa knižnice zdajú byť v ohrození. Knižnice vzdorujú tomu, aby zastarali – v období, kedy je voľný prístup k znalostiam zásadný.

Knižnice už nie sú výhradne zamerané na knihy a musia sa zmeniť. Z knižných pevností sa musia zmeniť na miestne komunitné centrá s množstvom aktivít, ktoré budú poskytovať prístup k informáciám a kultúre!“

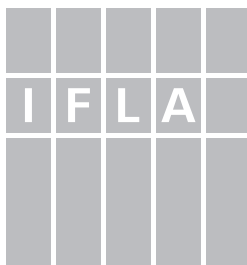
*Rem Koolhaas OMA – Office of Metropolitan Architects
Keď som projektoval centrálnu mestskú knižnicu v Seattle (2004)*

Budova knižnice *Seattle Central Library*
(foto Silvia Stasselová)

ÚVOD: NOVÁ POMÔCKA PRE PLÁNOVANIE BUDOV KNIŽNÍC

Hellen Niegaard a Karen Latimer
zostavovateľky publikácie

Smernica IFLA pre budovy knižníc: rozvoj a reflexie
2012

Táto publikácia je zdrojom odporúčaní pre proces plánovania a projektovania budov knižníc a tiež upozorňuje na súvislosti, ktoré by mali byť brané do úvahy pri navrhovaní nových knižničných priestorov. Predkladaná smernica nie je súborom odporúčaní, ktoré musia byť striktne dodržiavané, pretože by to bolo nereálne v dnešnom rýchlo sa meniacom a medzinárodne fungujúcom svete knižníc. Namiesto toho sú podrobne analyzované kľúčové otázky a etapy procesu projektovania novej budovy knižnice. Riaditelia knižníc a architekti by ich mali vnímať v kontexte miestnej platnej legislatívy a iných súvislostí a v prípade potreby ich prispôsobiť miestnym podmienkam.

Odporúčania poskytované v rámci tejto publikácie boli vypracované za účelom informovať, zlepšiť a stimulovať proces výstavby nových budov knižníc. Dôraz je kladený na fázu plánovania a projektovania s úmyslom pomôcť riaditeľom knižníc a architektom postaviť „tie najlepšie“ budovy knižníc, navrhnuť najmodernejšie knižnice budúcnosti a zároveň stavať na osvedčených tradíciách predchádzajúcich klasických budov knižníc.

Publikácia sa skladá z dvoch častí. Prvá časť opisuje všeobecné a aktuálne trendy, vrátane zmien v koncepte budov knižníc. Druhá časť uvádza konkrétnejšie odporúčania ako postupovať pri tvorbe špecifikácie budovy knižnice, ako odhadnúť priestorové potreby a zaoberá sa otázkami interiérového dizajnu, správneho čítania stavebných výkresov, rekonštrukcie historických budov knižníc a výberu stavebného pozemku.

Napriek snahe zabrániť opakovaniu niektorých tém, existuje niekoľko hlavných tém ako napríklad rastúca úloha knižnice ako spoločenského priestoru na stretávanie a príprava špecifikácie novej budovy knižnice, ktoré sa k týmto témam vracajú z rôznych uhlov pohľadu v jednotlivých kapitolách.

Všetky odporúčania uvedené v jednotlivých kapitolách zohľadňujú názory jednotlivých autorov a krajinu ich pôsobenia. Pre ďalšie konkrétne odborné otázky sa odporúča nahliadnuť do smerníc iných sekcií IFLA.

Zmeny v požiadavkách na nové budovy knižníc

K napísaniu tejto publikácie viedli až tri dôvody. Prvým dôvodom bola skutočnosť, že navrhovanie a výstavba novej budovy knižnice je jedinečnou príležitosťou, ktorú väčšina riaditeľov knižníc a odborných knihovníkov zažije len raz, alebo len príležitostne, počas svojej profesionálnej kariéry. To isté platí aj v prípade architekta. Druhým dôvodom bola potreba publikácie, ktorá by na jednom mieste zhrnula všetky informácie potrebné pre riaditeľov knižníc, projektantov a architektov pre účely projektu výstavby novej budovy knižnice. Tretím dôvodom boli širšie súvislosti spojené s výraznou

transformáciou fyzických budov knižníc, ktoré sa vzdŕaľujú od klasických budov knižníc zameraných na knižničné zbierky zároveň s tým, ako sa mení spoločnosť a technológia. Na začiatku 21. storočia sa koncept knižnice mení svojim zameraním – od knižničných zbierok ku online pripojeniu/komunikácii a od fyzických skladov k online prístupu s cieľom lepšie reagovať na výzvy, ktoré so sebou prináša stále viac digitalizovaná a zosieťovaná informačná spoločnosť.

Informačná alebo znalostná spoločnosť, známa aj pod názvom elektronický vek, prináša so sebou radikálne zmeny v budovách knižníc a ich zameraní. V najbližšej budúcnosti budeme svedkami narastajúcich trendov meniacich sa budov knižníc s dominantnými knižničnými zbierkami a knižničnými regálmi na hybridné knižnice, ktoré budú kombináciou fyzických a digitálnych knižnično-informačných služieb.

Knižnice musia poskytovať prístup k informáciám nielen prostredníctvom tlačených a iných fyzických materiálov, ale aj elektronickou formou. Stále viac encyklopédií, slovníkov, faktografickej literatúry, článkov, hudby, filmu a iných multimediálnych materiálov bude poskytovaných v digitálnej forme. Navyše, tieto služby budú dostupné 24/7 (24 hodín počas 7 dní v týždni) priamo z vašej domácnosti, na vašom pracovisku, v univerzitnom areáli alebo kdekoľvek prostredníctvom rôznych typov počítačov vrátane vreckových zariadení, napr. mobilných telefónov.

Čo budú tieto trendy znamenať pre fyzické budovy knižníc? Čo je potrebné k postaveniu modernej budovy knižnice zajtrajška? Nikto nevie odpovede na všetky tieto otázky, ale jedna vec je istá – všetky knižnice a zúčastnené strany, orgány štátnej správy a univerzity sa budú musieť podieľať nielen na prehodnotení služieb knižnice, ale aj na prehodnotení jej budovy s cieľom zabezpečiť efektivitu a trvalú udržateľnosť knižničných služieb.

Je potrebné poznamenať, že tieto zmeny majú vplyv aj na architektonický dizajn budov knižníc v rozvojových krajinách. Avšak, v mnohých oblastiach a zvlášť vo vidieckych oblastiach, sa považuje za veľký úspech prevádzka skromne vybavenej knižnice s niekoľkými desiatkami kníh. Táto téma však nie je predmetom predkladanej publikácie.

Prispievatelia

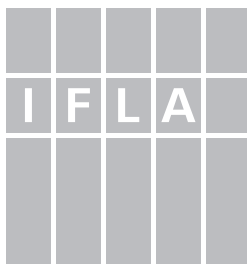
Príprava smernice a odporúčaní Sekcie IFLA pre budovy a vybavenie knižníc vychádzala z dvoch zdrojov. Prvým východiskovým zdrojom boli členovia pracovnej skupiny a ich spolupracovníci z radov skúsených odborníkov – konzultanti, architekti a riaditelia knižníc, ktorí mali skúsenosti

s projektovaním a výstavbou jednej alebo viacerých budov knižníc. Druhým východiskovým bodom boli odborné príspevky a odborné diskusie počas troch posledných konferencií o budovách knižníc, organizovaných Sekciou IFLA pre budovy knižníc v dvojročnej periodicite. Jednalo sa o konferencie konané v termíne tesne pred Svetovým knihovníckym a informačným kongresom IFLA v roku 2001 v Bostone, v roku 2003 v Paríži a v roku 2005 v Helsinkách s nasledovnými ústrednými témami:

- ▶ Miesta budúcnosti: znovuobjavenie knižníc ako fyzického priestoru v digitálnom veku,
- ▶ Knižnice ako miesta: budovy knižníc pre 21. storočie,
- ▶ Fyzická knižnica a ešte viac: Knižnica ako miesto a knižnica v kyberpriestore.

Zborník z konferencie konanej v Paríži bol vydaný vydavateľstvom K.G.Saur v roku 2004 (109. publikácia IFLA).

1. část
ROZVOJ A REFLEXIE

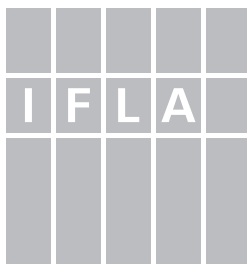

Smernica IFLA pre budovy knižníc: rozvoj a reflexie
2012

1. TOP DESAŤ CHARAKTERISTÍK KVALITNÉHO KNIŽNIČNÉHO PRIESTORU

Andrew McDonald, riaditeľ

Centrum celoživotného vzdelávania, Knižnica a vzdelávacie centrum,
University of East London, Veľká Británia

**Smernica IFLA pre budovy knižníc: rozvoj a reflexie
2012**

Táto kapitola skúma desať najdôležitejších charakteristík kvalitného knižničného priestoru. Tieto vlastnosti nám pomáhajú definovať kľúčové faktory, ktoré by sme mali brať do úvahy počas celého procesu plánovania tak, aby znásobili našu kreativitu pri navrhovaní atraktívnych priestorov, uspokojujúcich náročné potreby používateľov knižníc.

Príspevok zároveň odráža trendy, ktoré sa prejavujú rozmanitými a nápadito navrhnutými novými budovami knižníc po celom svete, a končí sa úvahami o ich budúcnosti a funkcii v elektronickom veku.

Čo sa skrýva za názvom ?

Hoci sa tento príspevok sústreďuje na univerzitné knižnice, prezentované charakteristiky knižničného priestoru sa môžu vzťahovať aj na priestory iných typov knižníc a na kvalitné vzdelávacie priestory vo všeobecnosti.

Napriek tomu, že slovo „knižnica“ sa naďalej používa a v spoločnosti je stále silnou značkou, inštitúcie si vyberajú pre svoje nové zariadenia, priestory či budovy rôzne názvy. Takto vznikajú napríklad nové vzdelávacie centrá (new learning centres), vzdelávacie databázové centrá (learning resource centres), vzdelávacie uličky (learning streets), vzdelávacie strediská (learning hubs, learning malls), vzdelávacie siete (learning grids), výskumné dediny (researches villages), zásobárne nápadov (idea stores), knižné bary (book bars), kultúrne centrá a pod.

Napríklad v 80. a 90. rokoch sa vzdelávacie a informačné centrá považovali za nový typ zariadení, ktoré sa svojimi vlastnosťami odlišovali od tradičných knižníc (Higher Education Design Quality Forum 1996). Dnes však majú mnohé nové perspektívne „knižnice“ podobné vybavenie a v praxi ponúkajú „hybridné“ služby, možno s rozdielnym pomerom tradičných zbierok, elektronických služieb a študijných miest, či už na podporu vzdelávania a učenia, na podporu výskumu alebo na podporu vzdelávania aj výskumu (McDonald 1996).

V súčasnosti je veľký záujem o navrhovanie a riadenie technologicky vybavených vzdelávacích a výskumných priestorov v rámci ďalšieho či vyššieho vzdelávania (HEFCE, SMG 2006; JISC 2006; SFC 2006).

Viac nových budov než kedykoľvek predtým

Napriek niektorým, takmer až neuvážaným, predpovediam o zániku knižníc a ich zbierok v súvislosti s prudkým nárastom online elektronických informá-

cií a využívaním internetu, univerzity naďalej stavajú nové budovy alebo rekonštruujú existujúce budovy knižníc.

V posledných dvanástich rokoch sa vo Veľkej Británii realizovalo viac ako 120 projektov nových akademických knižníc, do ktorých sa investovalo odhadom 500 miliónov GBP (SCONUL 2007). V USA bolo v rokoch 2005 – 2006 dokončených 160 projektov verejných knižníc v celkovej sume 900 miliónov USD a 29 projektov akademických knižníc v celkovej sume 440 miliónov USD (Fox 2006). Každý projekt predstavuje určitú víziu, ako by nová knižnica mala vyzerať, tak zvnútra, ako aj zvonku.

Sme svedkami rastúceho záujmu nielen o veľké novostavby, ale aj o menšie projekty, ktoré sú navrhnuté tak, aby umožňovali čo najlepšie využitie existujúcich priestorov knižníc.

Desať charakteristík kvalitného knižničného priestoru

Všeobecne sa uznáva, že dobrý knižničný priestor má mať desať kľúčových vlastností a že v ideálnom prípade by mal byť:

- ▶ funkčný,
- ▶ adaptabilný,
- ▶ prístupný,
- ▶ variabilný,
- ▶ interaktívny,
- ▶ inšpiratívny,
- ▶ ekologický,
- ▶ bezpečný a spoľahlivý,
- ▶ efektívny,
- ▶ vhodný pre informačné technológie.

Nový knižničný priestor by mal navyše spĺňať tzv. *wow* alebo *fiha* faktor.

Uvedené charakteristiky pomáhajú definovať, o čo by sa mali projektanti usilovať pri navrhovaní nových budov knižníc, a špecifikovať kľúčové otázky, ktoré musí mať riaditeľ knižnice pod kontrolou. Sú to zásadné problémy, ktoré by mali byť v programovom vyhlásení a projektový tím by mal o nich rokovať v priebehu celého procesu plánovania. Zároveň by mali slúžiť ako kritériá, na základe ktorých sa budú posudzovať architektonické návrhy. Týchto desať charakteristík kvalitného knižničného priestoru vlastne odlišuje budovy knižníc od iných typov budov.

Je zrejmé, že dôležitosť jednotlivých charakteristík bude závisieť od úloh, kultúrneho zamerania a výhľadových cieľov knižnice. Sú stanovené

ako orientačný súbor charakteristík a nikdy by sa nemali považovať za normatívne riešenie. Medzi charakteristikami existujú nevyhnutne rozpory, rovnako ako pri každej z nich, no všetky majú svoje finančné dôsledky.

Prezentované charakteristiky sú dôležité pri plánovaní všetkých typov priestorov a ich úprav (nová budova alebo jej prístavba, rekonštrukcia, adaptácia, lepšie využívanie existujúceho priestoru alebo ich ľubovoľná kombinácia). Je jasné, že architektonické riešenia sa budú na rôznych univerzitách, v rôznych vysokoškolských systémoch, v rôznych kultúrach a v rôznych podnebiach výrazne líšiť. Na druhej strane môžeme s uspokojením konštatovať, že kľúčové aspekty a architektonické trendy sú pri všetkých typoch knižníc na celom svete prekvapujúco podobné.

Ďalej sa budeme venovať každej charakteristike kvalitného knižničného priestoru podrobnejšie.

Funkčný – priestor, ktorý dobre funguje, dobre vyzerá a dlho vydrží

Mali by sme projektovať také budovy knižníc, ktoré budú funkčné, jednoduché na používanie a hospodárne. Nový priestor musí umožňovať, aby knižnica plnila svoje úlohy, a uľahčovať poskytovanie kvalitných služieb. Zabezpečenie funkčnosti má mať prednosť pred výhradne estetickými hľadiskami, no knižnice by pritom mali vyzerat' naozaj dobre.

Architektonický návrh by mal zohľadňovať zásadný význam ľudí, kníh a informačných technológií, ako aj komplexné a dynamické vzťahy medzi nimi. Na univerzitách by mal dosiahnuť rovnováhu medzi priestormi určenými na výučbu, vzdelávanie a výskum, vo verejných knižniciach rovnováhu medzi priestormi na trávenie voľného času a na vyhľadávanie informácií a znalostí. Nový priestor musí zároveň umožňovať zmeny v poskytovaní knižničných služieb podľa potrieb svojej komunity.

Najnovšie trendy v architektúre knižníc zdôrazňujú orientáciu na ľudí (Wu 2003). Projektovanie nových knižničných priestorov je v podstate o ľuďoch, resp. o vytvorení priestoru, v ktorom môžu ľudia využívať zbierky, informačné technológie a služby, ktoré potrebujú. Sú to ľudia, kto navrhuje knižnice, kto poskytuje služby a kto ich používa. Stredobodom celého procesu by však mal byť vždy používateľ. Dowlin (1997) to potvrdzuje slovami: „*Čaro knižnic spočíva v spojení myslí... a kvalitné budovy knižníc 21. storočia umožnia, aby sa takéto spojenia udiali.*“

Adaptabilný – flexibilný priestor, ktorého využitie sa dá ľahko meniť

Spoločne predpovedať budúcnosť je veľmi náročné, ale jednou zo zásadných otázok býva, ako ďaleko by sme mali plánovať. S. Brand (1994) v tejto súvislosti pripomína: „*Všetky plány sú predpovede. Všetky predpovede samýlia.*“

Akékoľvek predpovede o veľkosti a charaktere projektovaných budov budú vždy ovplyvnené pohľadom na to, aké knižničné služby sa budú realizovať v nastupujúcom informačnom veku. Istý riaditeľ knižnice reagoval na túto dilemu slovami: „*Nemôžete si byť nikdy istí, ako sa budú tieto priestory využívať. Vy len vytvárate príležitosti, aby sa niečo mohlo diať.*“ (JISC 2006). W. G. Jones (1999) varuje pred plánovaním na viac ako 15 – 20 rokov dopredu, a to nielen pre tempo zmien v informačných technológiách, e-learningu a vysokoškolskom vzdelávaní, ale najmä pre neistý vplyv elektronického uchovávaní na priestory knižníc.

Zatiaľ čo niektorí dávajú prednosť oveľa dlhšiemu plánovaciemu obdobiu, pragmatici môžu zastávať názor, že by sme sa mali pozerieť dopredu tak ďaleko, ako dokážeme, alebo radšej len tak ďaleko, ako si môžeme dovoliť.

Paradoxne, jednou z mála istôt pri plánovaní nových knižníc je takmer zaručená neistota týkajúca sa ich budúceho využitia, najmä v súvislosti s informačnými technológiami, organizačnou štruktúrou a so správaním používateľov. Preto je dôležité dosiahnuť vysoký stupeň flexibility budovy, aby sa využitie priestoru dalo jednoducho meniť pri minimálnom narušení, len novým usporiadaním nábytku, regálov či zariadení. Docieľiť dlhodobú flexibilitu však môže byť finančne náročnejšie ako zabezpečiť krátkodobú funkčnosť, preto sú súčasní projektanti pragmatickejší pri hľadaní vhodnej rovnováhy medzi finančnými nákladmi a požiadavkami na adaptabilitu priestorov. Napríklad je všeobecným pravidlom, že nosnosť podláh v celej budove knižnice by mala byť adekvátne ich zaťaženiu množstvom kníh. Prudký rozvoj informačných technológií, často na úkor knižných fondov, však toto pravidlo spochybňuje. Niektoré vzdelávacie a informačné centrá, ktoré využívajú prevažne elektronické zdroje, boli navrhnuté skôr ako administratívne priestory než tradičné knižničné priestory v súlade s normami pre maximálne zaťaženie podláh. Všetky potenciálne opatrenia však treba starostlivo posúdiť z hľadiska ich vplyvu na stratu dlhodobej flexibility.

Prístupný – spoločenský priestor, ktorý je prít'azlivý, používateľsky príjemný a podnetný

Knižnica ako kľúčové akademické centrum univerzity zohráva silnú sociálnu úlohu pri vzdelávaní, výučbe a výskumných procesoch v rámci inštitúcie. Mala by byť maximálne dostupná, prít'azlivá a podnetná, aby sa čo najviac využívali služby, ktoré poskytuje. Musí uspokojovať rastúci počet čoraz náročnejších „zákazníkov“ a ich rozmanité štýly pri učení a výskume a ponúkať im tradičné aj elektronické služby.

Vstup do knižnice by mal byť dobre viditeľný a jednoduchý, s prehľadným usporiadaním priestoru, uľahčujúcim samostatné štúdium, bez toho, aby študenti museli pochopiť vnútornú štruktúru knižnice pri využívaní jej služieb. Veľký pokrok nastal v prípade jednoduchých a atraktívnych „navigačných“ systémov a dnes sa uplatňujú už aj digitálne označenia, plazmové obrazovky a dokonca i zvuková navigácia.

Architektonické riešenie frekventovaných vstupných priestorov sa mení najmä preto, že mnohé knižnice majú nainštalované vstupné a výstupné kontrolné brány a samoobslužné výpožičné systémy. Čoraz častejší prístup do knižnice v režime 24/7 si vyžaduje zvýšenú pozornosť z hľadiska bezpečnosti a odolnosti budovy knižnice, jej zbierok, nábytku a vybavenia, ako aj z hľadiska bezpečnosti jej používateľov a zamestnancov.

Úprava budovy musí spĺňať súčasné právne požiadavky na prístup osôb so zdravotným a iným postihnutím, v neposlednom rade aj preto, že dobre navrhnutý priestor pre znevýhodnených všeobecne vyhovuje aj ľuďom bez postihnutia. Príkladom osvedčených postupov je zabezpečenie čo najvhodnejšieho osvetlenia, farieb a farebných odtieňov na všetkých plochách a povrchoch knižničných priestorov pre slabozrakých. V mnohých krajinách platia predpisy, ktoré od inštitúcií vyžadujú „primerané úpravy“ na zabezpečenie bezbariérového prístupu zdravotne postihnutých osôb a diskrimináciu znevýhodnených ľudí pokladajú za protizákonnú.

Variabilný – priestor umožňujúci vzdelávanie, výskum, trávenie voľného času alebo prácu s rôznymi médiami

Knižnice by mali ponúkať na štúdium také prostredie, ktoré bude vyhovovať rozmanitým potrebám používateľov a rôznym spôsobom štúdia a vzdelávania. Používateľov by mali povzbudzovať, aby si vyhľadávali informácie svojím vlastným tempom a vo svojom vlastnom čase a priestory mohli využívať nielen na pokojné a samostatné štúdium, ale čoraz častejšie aj na skupinovú alebo interaktívnu prácu. Poskytovanie priestorov na sociálne aktivity

a spoluprácu, v ktorých môžu používatelia navzájom komunikovať, je skutočne významným trendom. Samozrejme, „hybridná knižnica“ musí poskytovať prístup k tradičným i elektronickým informačným zdrojom a mať dostatočne veľký priestor na informačné technológie a príslušné služby s možnosťou zdokonaľovať si svoje zručnosti v tejto oblasti a poskytovať odbornú pomoc.

Používateľom knižnice možno ponúknuť na výber rôzne možnosti – od stola pre jedného používateľa až po väčšie stoly v rozličných tvaroch pre viacero osôb, neformálne sedenia, študovne i skupinové študijné zariadenia. Niektorí používatelia majú radi dynamické, rušné spoločenské prostredie, iní uprednostňujú pokojnejšie študovne s dobrou zvukovou izoláciou a s vizuálnym súkromím. Takéto podmienky možno zabezpečiť v rôznej miere usporiadaním nábytku vrátane deliacich stien, knižných stojanov, paravánov a študijných kútikov.

V niektorých prípadoch sa už interiéry knižníc začínajú podobat' obývacím izbám, ktoré poskytujú „emocionálny priestor“ na spoločenskú interakciu v rámci komunity. Trendy prevzaté z obchodných sietí naznačujú, že dizajn knižníc bude čoraz viac ovplyvnený zábavným priemyslom, príslušnými technológiami a potrebou spojiť „prijemné s užitočným“. Projektanti v USA už uvažovali o vzdelávacom „zábavnom parku“, ktorý sa svojím poňatím bude dať využiť vo verejných knižniciach. Rozmanitosť priestoru možno dosiahnuť použitím rôznych druhov nábytku, osvetlením, vytvorením zón s primeranou hlučnosťou a dokonca aj rôznych tepelných zón. Špeciálne zóny či podlažia určené na rôzne formy štúdia sa stávajú čoraz bežnejším javom a bývajú odlišené zvukovými a vizuálnymi pomôckami, ako aj rozložením a štýlom nábytku a technickým vybavením v rozdielnych konfiguráciách (JISC 2006). Čiastočne diskkrétne alebo spoločné priestory na štúdium sa dajú vytvoriť v rámci otvoreného priestoru prostredníctvom dizajnersky zaujímavých prvkov nábytku, ako sú pódia, zásteny či klenby (Watson 2006).

Názory na použitie vhodných farieb, ktoré by mohli pôsobiť na používateľov knižníc a ovplyvňovať ich správanie, vrátane „živých“ farieb, ktoré si vyžadujú dynamické, interaktívne zóny, či „chladnejších“ farieb, ktoré si vyžadujú zóny na tiché a sústredené štúdium, sa odlišujú. Jednou z architektonických výziev je vytvoriť „inkluzívne“ priestory, ktoré budú odrážať rastúcu rozmanitosť a etnický pôvod používateľov komunity. Toto je však veľmi zložitá problematika, ktorá zahŕňa aj rozpory medzi vytvorením flexibilných a presne rozvrhnutých priestorov a medzi vytvorením osobných aj spoločenských priestorov v jednej budove.

Mnohé nové knižnice zostávajú samostatnými projektmi, ale niektoré sú naplánované tak, aby ponúkali inovatívnu „sieť“ služieb. Niektoré knižnice

začleňujú do svojich budov celý rad netradičných aktivít, ako sú vzdelávacie kaviarne, podporné služby pre študentov a ďalšie spoločenské priestory určené na štúdium (Boone 2003–2004).

Niektoré univerzity poskytujú pre študentov integrované stredisko služieb a kladú dôraz na jeho úlohu ako prirodzeného centra v rámci univerziténeho areálu (Watson 2006). Iné zasa vytvárajú spoločné zariadenia s partnerskými inštitúciami, s ktorými spolupracujú na podpore celoživotného vzdelávania. V USA boli niektoré nové budovy knižníc postavené už s centrami služieb pre študentov, so zdravotnými strediskami a s ďalšími akademickými službami (Fox & Jones 1998).

V Škandinávii a v USA boli vybudované spoločné univerzitné a verejné knižnice (Fox 2005). Nedávno otvorené nové knižnice v USA majú nádherné priestory pre mladistvých a budovy sú skombinované s kultúrnymi strediskami, divadlami, konferenčnými centrami, so školami, s administratívnymi budovami, službami a kaviarňami (Fox 2006). Vo vzdelávacom centre v Barkingu vo Veľkej Británii je nový študijný priestor poskytujúci súčasne verejné a akademické knižničné služby spolu s učebňami, v ktorých sa organizujú kurzy zamerané na kariérne poradenstvo a hľadanie zamestnania. Miestne orgány tu poskytujú občanom aj poradenstvo a relevantné informácie. Nové vzdelávacie centrá vo Veľkej Británii vznikajú vo firmách, v nákupných centrách, kostoloch, futbalových kluboch a na ďalších miestach vhodných na celoživotné vzdelávanie (McDonald 2000).

Vďaka úzkej spolupráci medzi knižnicami, múzeami a archívmi sa objavujú zaujímavé nové zariadenia. Pri plánovaní týchto viacúčelových zariadení existuje obrovské množstvo príležitostí a zároveň sú to významné finančné, politické, kultúrne a organizačné výzvy.

Interaktívny – vhodne usporiadaný priestor, ktorý podporuje kontakt medzi používateľmi a službami

Musíme dosiahnuť primeranú rovnováhu medzi priestorom pre knižničné zbierky, služby, používateľov a informačné technológie. Dobre usporiadaná knižnica umožňuje optimálne využívať knižničný priestor a zároveň podporuje interakciu a vzájomné kontakty medzi ľuďmi a využívanie služieb. Prístupy v poskytovaní služieb sa skutočne menia. Architektonické riešenia čoraz viac odrážajú integrovaný a používateľsky prívetivý prístup (McDonald 2002), ktorý sa odkláňa od toho, čo sa považuje za komplexný model poskytovania služieb tak v prospech poskytovateľa služieb, ako aj v prospech klientov (Watson 2006).

Hlavný konzultačný pult, informačné miesta, skupinové študijné priestory a učebne na zvyšovanie informačnej gramotnosti sú kľúčovými interaktívnymi miestami moderných knižníc. Vznikajú nové typy priestorov pre vzdelávanie založené na interaktívnej a experimentálnej báze.

Inšpiratívny – vysoko kvalitný priestor pre ľudí, ktorý ich motivuje a inšpiruje

Knižnica ako „srdce“ komunity by mala sprostredkovať zmysel pre kvalitu, hodnotu a „miesto“. Atmosféra v knižnici by mala priaznivo pôsobiť na štúdium a reflexiu a mala by podporovať a inšpirovať svojich používateľov. Používatelia, ktorí sem chodia študovať dlhšie obdobie, sa musia cítiť v knižnici pohodlne a bezpečne.

Nápaditá architektúra, jedinečný vzhľad a rozmanité vnútorné priestory, to všetko prispieva k atmosfére prostredia knižnice. Pozitívne ju môžu ovplyvniť aj maľby, sochy a ďalšie umelecké diela, ako aj sklené vitráže či „zmyslové záhrady“ (sensory gardens). Investície do vysokého štandardu vybavenia a konečné interiérové úpravy vytvoria tiež pocit kvality a priestory si aj pri dlhodobjšom využívaní vyžadujú len minimálnu údržbu. Knižnica by mala byť niečo viac než len suchopárne útočisko „knihomolov“ s množstvom študijných miest.

Hluk, najmä z počítačov, ale spôsobený aj samotnými používateľmi, je v knižniciach čoraz väčším problémom, preto sa venuje v nových budovách knižníc zvýšená pozornosť práve akustike a šíreniu zvuku. Paradoxne je to veľmi dôležité v budovách, ktoré podnecujú skupinovú prácu a štúdium, pretože efektívne akustické riešenie umožňuje používateľom navzájom komunikovať bez zbytočného vyrušovania ostatných používateľov.

Špecialisti na akustiku budov sú často členmi projektového tímu. Osvedčené riešenia zahŕňajú opatrenia vo forme vhodného priestorového členenia a výberu vhodných povrchov podláh a stropných podhládov. Otázke vplyvu farieb v interiéri knižnice na správanie používateľov sme sa už venovali v prechádzajúcej časti. Zásadnou dilemou je konštrukčné riešenie schodísk v budovách knižníc. Niektoré nové budovy majú otvorené schodiská s priamym prístupom do knižničných priestorov a so zabezpečením prirodzeného prúdenia vzduchu, v iných budovách sú schodiská konštrukčne uzatvorené ako neželaný zdroj hluku spojený s pohybom používateľov v rámci celej budovy knižnice.

Ekologický – poskytuje vhodné podmienky pre používateľov, knihy a počítačové vybavenie

Vhodné podmienky prostredia sú potrebné nielen na zabezpečenie komfortu používateľov, ale aj na efektívnu prevádzku počítačov a uchovávanie knižničných fondov.

V zásade je potrebné kontrolovať teplotu, vlhkosť, prašnosť a úroveň znečistenia. Prirodzené alebo pasívne vetranie, bežné v nových budovách, poskytuje cenovo dostupné, udržateľné a užívateľsky prívetivé riešenie, hoci niektorí argumentujú, že globálne otepľovanie si môže vyžadovať v budúcnosti väčšiu kontrolu vnútorného prostredia budov.

Vnútorné osvetlenie, či už prirodzené alebo umelé, by malo dostatočne osvetľovať aj knižničné regály a miesta pre používateľov a rátať s čoraz intenzívnejším využívaním počítačových terminálov používateľmi a pracovníkmi knižnice. Bodové osvetlenie alebo individuálne stolné lampy sa tradične využívali na lepšie osvetlenie používateľských miest, treba sa však vopred presvedčiť, či interiérový dizajn nebude komplikovať inštaláciu počítačového vybavenia. Veľké presklené plochy umožňujú používateľom vychutnávať si výhľad do okolia a denné svetlo, dvojvrstvové a dokonca trojvrstvové sklo, tónované sklo, solárne fólie, žalúzie či zabudované tienidlá zasa zmierňujú nepríjemné účinky hluku a zabráňujú prehrievaniu priestorov a prenikavému slnečnému jas. Centrálné umiestnené átriá vo veľkých budovách môžu zabezpečiť prenikanie denného svetla a prirodzené vetranie.

Bezpečný a spoľahlivý – pre ľudí, zbierky, vybavenie, súbory informácií a budovu knižnice

S budovami knižníc, ich používateľmi, so zbierkami, s vybavením a súbormi dát sú spojené určité bezpečnostné riziká (Quinsee & McDonald 1991). V každej knižnici sa musia dodržiavať platné predpisy o ochrane a bezpečnosti pri práci. Osobitnú pozornosť treba venovať ergonomickému dizajnu pracovísk, zabezpečeniu výpočtovej techniky proti krádeži a prevádzke v neštandardnom pracovnom čase. Žiaľ, prijímané opatrenia môžu byť niekedy v rozpore s komfortom, s estetickými zámermi a dokonca s bezpečnosťou.

Efektívny – ekonomický z hľadiska priestorového riešenia, ako aj personálnych a prevádzkových nákladov

Knižnice musia pracovať čo najefektívnejšie a najhospodárnejšie, pretože väčšina univerzít zdôrazňuje nevyhnutnosť minimalizovať prevádzkové

náklady a náklady na údržbu. V posledných rokoch sa spravovanie, využívanie a efektívnosť priestorov (HEFCE, SMG 2006) a životnosť budov ocitli pod prísny dohľadom a projekty musia preukázať návratnosť investícií vo vzťahu k finančným prostriedkom, ktoré bol do nich investované.

Univerzity by mali zvážiť ekonomickú stránku a vhodnosť rozšírenia a rekonštrukcie existujúcich budov knižníc ako alternatívu k výstavbe nových budov knižníc (Fox & Cassin 1996; McDonald 1993). Existujúce budovy môžu mať symbolický, emocionálny alebo architektonický význam pre svoju komunitu a rekonštrukcia môže byť konzistentná s plánmi rozvoja univerzitného areálu (Jones 1999). Projektanti môžu z ekonomického i z praktického hľadiska zvážiť aj umiestnenie niektorých menej používaných zbierok na pojazdných regáloch alebo vo vzdialených skladoch mimo univerzitného areálu, často prevádzkovaných na báze spolupráce. Súbežne začínajú inštitúcie porovnávať relatívne náklady na životnosť elektronických a tradičných knižníc.

Vhodný pre informačné technológie – s flexibilnými možnosťami pre používateľov i pracovníkov knižnice

Nový priestor knižnice musí umožňovať, aby používatelia naplno využívali pokrok v oblasti informačných technológií. V skutočnosti by mali projekty nových budov knižníc zohľadňovať skôr budúce technológie než tie súčasné (JISC 2006) a predstihnúť požiadavky internetovej generácie (Fox 2006). Pri navrhovaní priestorov na efektívne vzdelávanie, vybavených vyspelými technológiami, musíme rozpoznať výzvy, ktoré predstavujú trendy v dištančnom vzdelávaní, online vzdelávaní, vizuálnom a interaktívnom vzdelávaní a v podpore vzdelávania (JISC 2006). Aj keď je v knižniciach Veľkej Británie výpočtovou technikou vybavených približne len 24 % študijných miest (SCONUL 2006), počet počítačov a periférnych zariadení sa rýchlo zvyšuje a navyše si používatelia prinášajú do knižnice svoje vlastné prenosné počítače. Napriek tomu je pre knižnice najväčšou výzvou prístupnosť počítačov so sieťovým pripojením na ktoromkoľvek mieste budovy, ktoré je vhodné na takéto využitie (McDonald et al. 2000). Bezdrôtová technológia umožňuje, aby sa to stalo skutočnosťou.

Efektívne plánovanie je založené na kombinácii vedomostí a skúseností, a to nielen architektov a knihovníkov, ale aj počítačových expertov a špecialistov na počítačové siete, ktorí bývajú čoraz častejšie členmi projektového tímu. Primeraný podiel z rozpočtu budovy knižnice, zvyčajne aspoň 15 %, by mal byť určený na financovanie informačných a komunikačných technológií, počítačových sietí a príslušenstva, počítačových prípojk a nevyhnutného počítačového vybavenia spolu s adekvátnymi bezpečnostnými a ekologickými opatreniami.

Vyžaduje sa skutočne flexibilná podpora IT štruktúry so zostavou pevne sieťovo pripojených, bezdrôtových aj prenosných zariadení. Mnoho nových budov knižníc je plne zosieťovaných a poskytujú kabeľáže a prípojky v rámci celej budovy knižnice so sieťovými stanicami, pomocou ktorých si používatelia môžu pripojiť svoje laptopy do počítačovej siete. Bezdrôtové pripojenie sa už stáva samozrejmosťou, pretože je oveľa rýchlejšie a lacnejšie, a to aj napriek spochybňovaniu jeho spoľahlivosti a bezpečnosti. Takéto pripojenie umožňuje používateľom premeniť ktorýkoľvek priestor v budove na IT priestor.

Projektanti si môžu vybrať, či pripoja na počítačovú sieť všetky študijné miesta, alebo pripoja len určitú časť z nich, čím ušetrí náklady. Počítače sú často rozmiestnené na stoloch po celom obvode miestnosti, aby mohli byť jednoducho zapojené do siete, ale niekedy bývajú umiestnené v strede budovy, aby sa predišlo problémom s prenikavým slnečným jasom a prehrievaním priestorov. V mnohých budovách knižníc sú počítače jednoducho umiestnené na bežných stoloch, ktoré umožňujú flexibilné usporiadanie, inde sa používa špeciálne navrhnutý počítačový nábytok, ktorý je prispôbený pre stojacich aj sediacich používateľov. V každom prípade by mali počítačové pracovné stanice pre používateľov i zamestnancov knižnice rešpektovať príslušné zdravotné a bezpečnostné normy a mali by sa prijaté vhodné opatrenia pre vedenie sietí, a to z bezpečnostných i estetických dôvodov.

Cieľom by malo byť atraktívne usporiadanie počítačov a vytvorenie kvalitného elektronického prostredia na vzdelávanie. Mali by sme porovnávať výhody vysunutého sprístupňovania počítačov v blízkosti knižničných zbierok a ďalších informačných zdrojov a výhody oddelených zoskupení počítačových staníc s výhodami možnej centralizovanej správy a technickej podpory. Počítače môžu byť rozmiestnené v oddelených priestoroch alebo v otvorených zónach a zoskupenia počítačových staníc sa môžu zároveň využívať ako školiace priestory. Pri navrhovaní rozloženia počítačov vzniká nevyhnutne rozpor medzi zámerom sprístupniť čo najväčší počet počítačov a zámerom vytvoriť vhodný priestor na štúdium. Pri veľkom zoskupení počítačov vzniká značný hluk a teplo, preto treba dbať na požiarnu ochranu a bezpečnosť.

Dnes sa čoraz viac priestoru vymedzuje na služby a podporu informačných a komunikačných technológií a na zvyšovanie informačných zručností. Radikálne sa mení aj architektonické riešenie vstupných priestorov a obslužných pultov, odkedy si môžu používatelia vybavovať virtuálne transakcie vypožičania a vrátenia publikácií prakticky kdekoľvek v budove knižnice. Menšie a neformálne pulty môžu slúžiť na tie transakcie, ktoré si vyžadujú pomoc pracovníkov knižnice. RFID technológia je stále bežnejšia a používanie automatizovaných obslužných kioskov, mechanických triediacich zariadení a systémov na inteligentné karty bude mať tiež vplyv na celkový dizajn budov knižníc.

Wow faktor – inšpiratívny priestor, ktorý spája myseľ používateľov s duchom inštitúcie

Posledná, takmer nedefinovateľná charakteristika kvalitného knižničného priestoru sa dá vyjadriť ako wow alebo fiha faktor. Skutočne šikovní architekti a projektanti dokážu nájsť rozumnú rovnováhu medzi všetkými uvedenými charakteristikami a vytvoriť inšpiratívne budovy knižníc so zaujímavými architektonickými prvkami a s príjemnými vnútornými priestormi, ktoré spájajú myseľ používateľov s duchom univerzity.

Knižnica ako „miesto“

Budúcnosť knižnice ako fyzického „miesta“ je predmetom mnohých odborných úvah a diskusií. Napriek niektorým unáhleným predpovediam o hrozbe a neodvratnosti nahradenia fyzických knižníc virtuálnymi knižnicami, univerzity na celom svete naďalej stavajú nové budovy knižníc s rastúcim počtom tlačенých knižných zbierok. Namiesto toho, aby informačné technológie nahradili knižnice, informačné technológie sa presťahovali do knižníc.

Mnohé nové knižnice sú dominantnými budovami univerzitných areálov so silným zmyslom „pre miesto“ a prispeli k výraznej zmene v podpore vzdelávania, výučby a výskumu v rámci príslušných inštitúcií. Nové budovy knižníc aj naďalej predstavujú miesto, kde ľudia prichádzajú s cieľom uskutočniť určité dôležité činnosti. Prichádzajú sem preto, aby sa venovali štúdiu, vzdelávaniu a bádaniu, ale čoraz častejšie aj s cieľom stretávať sa, komunikovať a vymieňať si názory. Radia sa o knižničných zbierkach, vyhľadávajú informácie a využívajú dostupné počítače. Požadujú aj odbornú pomoc od kvalifikovaného personálu a využívajú celú škálu knižničných služieb.

Budovy knižníc sú často kľúčovým miestom pre distribúciu služieb prostredníctvom počítačových sietí pre používateľov mimo univerzitného areálu a sú v nich umiestnené rozrastajúce sa knižničné zbierky a špecializované zbierky výskumných materiálov a kultúrneho dedičstva. Dôležité je, že pomáhajú preklenúť „digitálnu priepasť“ tým, že poskytujú prístup k informáciám aj „informačne nemajetným“ jednotlivcom v rámci spoločnosti. Napriek tomu, že sa rovnováha medzi uvedenými činnosťami mení, budova knižnice zostáva dôležitým „miestom“, kde možno všetky základné služby pohodlne poskytovať, a to aj vo virtuálnom veku (Hurt 1997). Je zaujímavé, že mnohé vysoko automatizované knižnice na svete stále sídlia v budovách a vo väčšine prípadov pôsobia svojim vybavením a atmosférou ako veľmi príjemné prostredie. Kým staršie budovy knižníc sú technologickým zariadeniam prispôsobené, dnešné budovy sú nimi formované (Martin & Kennedy

2004). Je pravdepodobné, že v strednodobom horizonte bude fyzický aj virtuálny priestor rovnako dôležitý a hlavnou výzvou bude poskytovanie kombinovaných služieb, pričom sa virtuálne a fyzické priestory budú navzájom dopĺňať a zároveň budú ovplyvňované množstvom a rozmanitosťou nových technológií.

Knižnice zostávajú stále spoločenskými, trvalými a dobre využitelnými „miestami“ v modernej spoločnosti. Považujú sa za dôležité „tretie miesta“ – sú srdcom komunity a jej spoločenskej vitality: nenahrádzajú domov, ani prácu, ale sú miestom, kde ľudia hľadajú spoločenský kontakt (Florida 2000).

Navrhovanie kvalitných budov nových knižníc má zásadný význam nielen pre budúcnosť každej univerzity, ale aj pre intelektuálny kapitál celej krajiny. Sme svedkami nebývalých a dynamických zmien v spoločnosti, vo vysokom školstve, v technológiách i v manažmente. Tieto trendy sú výzvami pre projektantov a zrejme budú pokračovať narastajúcim tempom. Budúce knižnice sa budú svojím vzhľadom odlišovať od tých dnešných. Pochopenie základných vlastností kvalitného knižničného priestoru je predpokladom projektovania úspešných nových budov, ktoré sa budú ešte viac využívať a inšpirovať budúce generácie študentov a akademikov.

„Ked' to postavíš, on príde.“
Field of Dreams [Pole snov], 1989

Odkazy

BAZILLION, R.J. and BRAUN, C., 1994. *Academic library design: building a "teaching instrument"* [Architektonické riešenie akademickej knižnice: budova ako „výučbový nástroj“]. *Computers in Libraries*, 14(2), 12–16. ISSN 1041-7915.

BRAND, S., 1994. *How buildings learn: what happens after they're built* [Ako nás budovy učia: čo sa stane po tom, keď sú už postavené]. New York (USA): Viking-Penguin. ISBN 978-0670835157.

BOONE, M.D., 2003. Monastery to marketplace: a paradigm shift [Od kláštora k trhovisku: zmena paradigmy]. *Library Hi Tech*, 21(3), 358–367. ISSN 0737-8831.

BOONE, M.D., 2004. The way ahead: learning cafés in the academic Marketplace [Cesta vpred: vzdelávacie kaviarne na akademickom trhu]. *Library Hi Tech*, 22(3), 323–328. ISSN 0737-8831.

DOWLIN, K.E., 1997. San Francisco public library [Sieť verejných knižníc mesta San Francisco]. In: M.F. BISBROUCK and M. CHAUVEINC, eds. *Intelligent library buildings: proceedings of the 10th seminar of the IFLA Section on Library Buildings and Equipment, The Hague, Netherlands, August, 1997*. München: Saur, pp 117–209.

FAULKNER-BROWN, H., 1997. Some thoughts on the design of major library buildings [Niekoľko úvah o architektonickom riešení veľkých budov knižníc]. In: M.F. BISBROUCK and M. CHAUVEINC, eds. *Intelligent library buildings: proceedings of the 10th seminar of the IFLA Section on Library Buildings and Equipment, The Hague, Netherlands, August, 1997*. München: Saur, pp 9–31.

Field of Dreams, 1989 [Pole snov] [film]. Directed by P.A. ROBINSON. Film written by W.P. KINSELLA and P.A. ROBINSON, produced by B.E. FRANKISH, C. GORDON and L. GORDON. Los Angeles (USA): Gordon Company.

FLORIDA, R., 2000. *The rise of the creative class: and how it's transforming work, leisure, community and everyday life* [Vzostup kreatívnej triedy: a ako mení prácu, voľný čas, komunitu a každodenný život]. New York (USA): Basic Books. ISBN 978-0465024766.

FOX, B.-L., 2005. A storm rains on our parade [Búrka prší na našu prehladku]. *Library Journal*, 130(20), 44–58. ISSN 0363-0277.

FOX, B.-L., 2006. Betwixt and Be Tween [Ani jedno, ani druhé]. *Library Journal*, 131(20), 42–56. ISSN 0363-0277.

FOX, B.-L. and CASSIN, E., 1996. Beating the high cost of libraries [Ako poraziť vysoké náklady knižníc]. *Library Journal*, 121(20), 43–55. ISSN 0363-0277.

FOX, B.-L. and JONES, E.J., 1998. Another year, another \$543 million [Ďalší rok, ďalších 543 miliónov dolárov]. *Library Journal*, 123(20), 41–43. ISSN 0363-0277.

HIGHER EDUCATION DESIGN QUALITY FORUM, 1996. *Learning resource centres for the future: proceedings of a conference organised by the Higher Education Design Quality Forum, Standing Conference of National and University Libraries, and Royal Institute of British Architects*, 1995 [Vzdelávacie informačné centrá budúcnosti: zborník z konferencie usporiadanej organizáciami Fórum pre architektonickú kvalitu budov vyššieho vzdelávania, Stálou konferenciou národných a univerzitných knižníc a Kráľovským inštitútom britských architektov, 1995]. London: Standing Conference of National and University Libraries.

HIGHER EDUCATION FUNDING COUNCIL FOR ENGLAND, SPACE MANAGEMENT GROUP [HEFCE, SMG], 2006. *Phase One and Two Reports* [Správy z prvej a druhej fázy] [online]. London: HEFCE, SMG [cit.12. novembra 2012]. Dostupné na internete: <<http://www.smg.ac.uk>>.

HURT, C., 1997. Building libraries in the virtual age [Výstavba knižníc vo virtuálnom veku]. *College and Research Libraries News*, 58(2), 75–76, 91. ISSN 0010-0870.

JOINT INFORMATION SYSTEMS COMMITTEE [JISC], 2006. *Designing spaces for effective learning: a guide to 21st century learning space design* [Navrhovanie priestorov pre efektívne vzdelávanie: sprievodca dizajnom vzdelávacích priestorov 21. storočia] [online]. London: JISC [cit.12. novembra 2012]. Dostupné na internete: <http://www.jisc.ac.uk/uploaded_documents/JISClearningspaces.pdf>.

JONES, W.G., 1999. *Library buildings: renovation and reconfiguration* [Budovy knižníc: rekonštrukcie a prestavby]. Washington (USA): Association of Research Libraries, Office of Leadership and Management Services.

LANG, B., 2001. Library buildings for the new millennium [Budovy knižníc pre nové tisícročie]. In: M.F. BISBROUCK, ed. *Library buildings in a changing environment: proceedings of the 11th international seminar of the IFLA Section on Library Buildings and Equipment*. München: Saur, pp 11–24.

MARTIN, E. and KENNEY, B., 2004. Library building 2004 - great libraries in the making [Budovy knižníc v roku 2004 – jedinečné knižnice vo výstavbe]. *Library Journal*, 129(20), 70–73. ISSN 0363-0277.

MASON, E., 1996. Management of library building planning [Manažment plánovania výstavby budov knižníc]. *Journal of Library and Information Science*, 22, 14–28. ISSN 0363-3640.

McDONALD, A.C., 1993. The refurbishment of libraries - what should you be looking for? [Rekonštrukcia knižníc – na čo by ste si mali dať pozor?]. *Aslib Information*, 21(1), 32–35. ISSN 0305-0033.

McDONALD, A.C., 1996. Some issues in learning resource centre accommodation and design [Niektoré otázky súvisiace s umiestnením vzdelávacích informačných centier a s ich architektonickým riešením]. In *Learning resource centres for the future: proceedings of a conference organised by the Higher Education Design Quality Forum, Standing Conference of National and University Libraries, and Royal Institute of British Architects, 1995*. London: Standing Conference of National and University Libraries, pp 23–42.

McDONALD, A.C., 1999. Lifelong learning and the University for Industry: the challenge for libraries in the United Kingdom [Celoživotné vzdelávanie a organizácia Univerzita pre priemysel: výzva pre knižnice vo Veľkej Británii]. *Advances in Librarianship*, 23, 207–238. ISSN 0065-2830.

McDONALD, A.C., 2000. Planning academic library buildings for a new age: some principles, trends and developments in the United Kingdom [Projektovanie budov akademických knižníc pre novú éru: niektoré zásady, trendy a vývoj vo Veľkej Británii]. *Advances in Librarianship*, 24, 51–79. ISSN 0065-2830.

McDONALD, A.C., 2002. Planning academic library buildings for customers and services [Projektovanie budov akademických knižníc pre zákazníkov a služby]. In: M. MELLING and Y. LITTLE, eds. *Building a successful customer-service culture: a guide for library and information managers*. London: Facet Publishing, pp 143–165.

McDONALD, A.C., 2006. The ten commandments revisited: the qualities of good library space [Prehodnotenie desiatich prikázaní: charakteristiky kvalitného knižničného priestoru] [online]. *LIBER Quarterly: The Journal of European Research Libraries*, 16(2) [cit.13. novembra 2012]. ISSN 2213-056X. Dostupné na internete:

<<http://liber.library.uu.nl/index.php/lq/article/view/7840/8010>>.

McDONALD, A.C., EDWARDS, V., RANGE, P. and WEBSTER, D., 2000. *Information and communications technology in academic library buildings* [Informačné a komunikačné technológie v budovách akademických knižníc]. London: Standing Conference of National and University Libraries.

QUINSEE, A.C. and McDONALD, A.C., eds., 1991. *Security in academic and research libraries* [Bezpečnosť v akademických a vedeckých knižniciach]. Newcastle upon Tyne (England): Newcastle University Library.

SOCIETY OF COLLEGE, NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARIES (SCONUL), 2006. *Annual library statistics 2004–05* [Ročná štatistika knižnic za roky 2004-2005]. London: Society of College, National and University Libraries.

SOCIETY OF COLLEGE, NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARIES (SCONUL), 2007. *Library building projects database* [Databáza projektov budov knižníc]. London: Society of College, National and University Libraries.

SCOTTISH FUNDING COUNCIL (SFC), 2006. *Spaces for learning: a review of learning spaces in further and higher education: a report for the Scottish Funding Council prepared by Alexi Marmot Associates in association with HAA Design* [Priestory pre vzdelávanie: prieskum vzdelávacích priestorov v ďalšom a vyššom vzdelávaní: správa Škótskej finančnej rady spracovaný spoločnosťami Alexi Marmot Associates v spolupráci s HAA Design] [online]. [cit.13. novembra 2012].

Dostupné na internete: <<http://www.jiscinfonet.ac.uk/Resources/external-resources/sfc-spaces-for-learning>>.

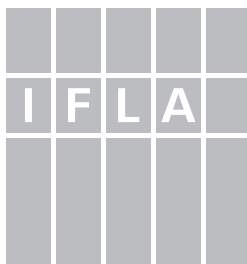
WATSON, L., 2006. The Saltire Centre at Glasgow Caledonian University [Vzdelávacie stredisko The Saltire Centre na Škótskej univerzite v Glasgowe] [online]. *SCONUL Focus*, 37 Spring, 4-11 [cit.13. novembra 2012].

Dostupné na internete: <<http://www.sconul.ac.uk/publications/newletter/37/2.pdf>>.

WU, J., 2003. *New library buildings of the world* [Nové budovy knižnic sveta]. 2nd ed. Shanghai: Shanghai Scientific & Technological Literature Publishing House.

2. ZNOVUOBJAVENIE KNIŽNICE AKO FYZICKÉHO PRIESTORU: KNIŽNICE V NOVOM KONTEXTE

Hellen Niegaard, hlavná konzultantka
Dánska asociácia knižníc, Kodaň, Dánsko

**Smernica IFLA pre budovy knižníc: rozvoj a reflexie
2012**

Meniace sa mediálne prostredie a nastupujúce technologické inovácie ovplyvňujú fyzické priestory knižníc tým, že vytvárajú skôr knižnice založené na komunikačnej báze ako knižnice založené na fyzických zbierkach. Informačná spoločnosť si vyžaduje nové webové knižničné služby, prístup k elektronickým informačným zdrojom a k rozsiahlym databázovým zdrojom obsahujúcim veľké množstvo informácií, ktoré si vyžadujú nové formy sprostredkovania informácií. Táto kapitola sa zaoberá tým, že premena a potreba modernizácie fyzickej budovy knižnice vyplýva zo súčasných vývojových trendov a z reálnych skúseností a zamerania na potreby vzdelávania. Taktiež ilustruje na konkrétnych príkladoch z dánskych a iných knižníc, ako poskytujú fyzické knižničné priestory a služby inovatívnym spôsobom. A nakoniec táto kapitola identifikuje sporné otázky a dlhšie problémy, ktoré je potrebné vziať do úvahy, aby sa zabezpečila úspešná modernizácia knižnice s dôrazom na jej budovu.

Znovuobjavenie fyzického rámca

Globalizácia a informačné a komunikačné technológie navždy zmenili klasické ponímanie knižnice a jej budovy, ktoré bolo dôverne známe používateľom verejných aj akademických knižníc počas posledných sto rokov. Vznikajú nové koncepty knižničných budov a zostáva dúfať, že architekti, politici a riaditelia knižníc budú môcť uchopiť víziu knižnice 21. storočia a vnieť ju do budúcich budov knižníc v prospech ich používateľov a rozvoja spoločnosti.

Zatiaľ čo niektorí naznačujú, že knižnice ako fyzické miesta sú odsúdené na zánik z dôvodu rozmachu digitálnych a online informácií, ostatní zas rovnako sebaisto plánujú a sprístupňujú nové priestory a služby, napríklad interaktívne knižničné priestory a knižnice bez kníh. Vnímanie knižníc a informačných zdrojov v 21. storočí sa mení a na knižničných profesionálov a zriaďovateľov knižníc kladie potrebu nanovo definovať a reorganizovať knižničné služby a zvlášť fyzický priestor knižnice.

Nové projekty budov knižníc sa objavujú v stále väčšom množstve v mnohých krajinách, samozrejme vo všetkých škandinávskych krajinách, a snažia sa reagovať na potreby novej éry a knižníc zajtrajška. Nie je to ľahká úloha, čo sa ukázalo na niektorých nových budovách knižníc v posledných rokoch. Sú zjavné dve hlavné prekážky: lipnutie na tradičnom myslení a nedostatok povedomia o tom, čo predstavuje knižnica orientovaná na budúcnosť. Sú príliš časté prípady, kedy viac konzervatívni architekti spolu s viac konzervatívnymi politikmi očividne prehlasovali riaditeľov knižníc, ktorí sa snažili premeniť knižnicu pôvodne zameranú na knihy, ako ju poznali zo svojho detstva.

Akosi sa riaditelia knižníc, projektanti a architekti zdajú byť fixovaní na klasickú knižnicu, orientovanú na knihy a majú veľké problémy s pretváraním knižníc pre elektronický vek. Rem Koolhaas z Kancelárie metropolitných architektov (Office of Metropolitan Architects, OMA), architekt jednej z novších slávnych budov knižníc sveta – Centrálnej mestskej knižnice v Seatele z roku 2004 poznamenal, že: „S príchodom nových médií a ich všeobecným rozšírením sa knižnice zdajú byť v ohrození. Knižnice vzdorujú tomu, aby zastarali – v období, kedy je voľný prístup k znalostiam zásadný. Knižnice už nie sú výhradne zamerané na knihy a musia sa zmeniť. Z knižných pevností sa musia zmeniť na miestne komunitné centrá s množstvom aktivít, ktoré budú poskytovať prístup k informáciám a kultúre!“

Súčasne s radnicou, školou a nemocnicou je budova knižnice považovaná za jeden z ústredných a základných spoločenských verejných priestorov. Budova knižnice je od dávnych čias synonymom znalostí a prístupu k znalostiam, pojem knižnice sa úzko spája s múdrosťou a stretávaním sa so seberovnými. Jedná sa o pozitívne aspekty, ktoré boli vysoko cenené v priebehu dejín a v minulosti boli spájané s vplyvnými inštitúciami, napr. štát, cirkev, kláštory a univerzity, aby sme vymenovali aspoň niektoré z nich. Knižnice by mali na tejto povesti a historickom dedičstve stavať, ale prirodzene, musia tiež odrážať spoločenský a technický rozvoj.

TRENDY A TENDENCIE

Zmeny vo formách médií a pokrok v oblasti informačných a komunikačných technológií (ICT), vrátane online prístupu ku knižnično-informačným službám 24 hodín denne a 7 dní v týždni (24/7), spolu s automatizáciou ručnej manipulácie s knižničným fondom a vývojom samoobslužných staníc a triediacich robotov spôsobili, že je nevyhnutné zmeniť spôsob, ako sú knižnice organizované a usporiadané. Je načase, aby sa prehodnotil alebo zovuobjavil fyzický rámec knižnice s cieľom lepšie vyhovieť novým potrebám a konceptom. Tieto zmeny zahŕňajú verejné, akademické aj školské knižnice – alebo vlastne akýkoľvek typ knižnice.

Zbohom knižničnému priestoru, ktorému dominujú knižničné regále

Trendom v celosvetovom meradle je prehodnotiť interiér fyzického priestoru knižnice, vrátane jej služieb poskytovaných „tvárou v tvár“ v spojení s rastúcim rozsahom digitálnych služieb a vytváraním nových verejných stretávacích a vzdelávacích miest pre rýchle sa rozvíjajúcu e-spoločnosť. Knihy a ostatné tlačené/fyzické materiály sú stále k dispozícii, ale knižničné regále už viac nedominujú knižničnému priestoru. Dominujú mu používatelia a zariadenia pre používateľov.

Dnešná knižnica funguje ako „mestský dom“ pre občanov alebo ako „ústredný bod“ univerzitného kampusu – miesto stretávania, ktoré poskytuje príležitosti pre inšpiráciu, rozhovory, rozjímanie a štúdium. Aktivity sú umožňované v niekoľkých zónach, ako uvádza Karen Latimer v časti o používateľoch a verejnom priestore. Od živej vstupnej zóny s kaviarňou, výstavným priestorom a priestorovým vybavením na organizovanie konferencií, koncertov a divadelných predstavení, cez konzultačné pulty a veľkokapacitné pracovne a študovne, až po individuálne študovne a študijné kóje. Samozrejme, tieto budovy ponúkajú moderné informačné a komunikačné technológie (ICT), v niektorých prípadoch v uzavretých priestoroch, ale v niektorých prípadoch sú dostupné v otvorenom priestore ako napríklad v Mediátéke v Sendai z roku 1988 od japonského architekta Toyo Ito. Stručne povedané, dobre navrhnutá progresívna budova knižnice by mala byť miestom stretávania pre všetkých občanov v meste a všetkých študentov v univerzitnom kampuse.

Dve dánske knižnice – Mestská knižnica v Naestvede (Naestved Municipality) z roku 2004 a knižnica Vysokej školy podnikania v Kodani (Copenhagen Business School) z roku 2000 sú príkladmi nedávnych projektov budov knižníc, zameraných skôr na stretávanie používateľov, pobyt a prácu v knižnici, než na knihy a knižničné zbierky. Kľúčovými princípmi pre priestorové usporiadanie a architektonický návrh boli: ľahká dostupnosť, prehľad a flexibilita.

Knižnica v Naestvede je dánskeho uhla pohľadu absolútnou špičkou, pokiaľ ide o obsah, dizajn a priestorové usporiadanie, ktoré v rámci rozsiahlej otvorenej knižnice pozostáva z množstva zón na rôzne aktivity, ktoré sú sústredené okolo centrálnej haly s vysokým stropom so vstupnou zónou. Skladové priestory prakticky neexistujú, hoci tie, ktoré sú k dispozícii, sú dostupné v zadnej časti knižnice a sú s otvoreným prístupom pre verejnosť. Všetky administratívne priestory sú umiestnené na druhom poschodí knižnice (na treťom nadzemnom podlaží budovy) v podobe jedného veľkého a otvoreného priestoru, vrátane riaditeľstva knižnice, v rozsahu 8-10 m² na osobu, komunikačných a stretávacích priestorov, atď.

Ako už bolo uvedené, knižnice zažívajú paradigmu, ktorá ich posúva od zamerania na zbierky k online pripojeniu a preto musia byť budovy knižníc navrhnuté tak, aby túto skutočnosť odrážali. Odhaduje sa, že prudký nárast digitálnych informácií a znalostných databáz zmení knižnice v priebehu ďalšieho desaťročia. Za niekoľko rokov budú jej služby podľa konzervatívneho odhadu predstavovať 1/3 tradičných služieb vo vzťahu k tlačným a ostatným fyzickým materiálom a 2/3 služieb vo vzťahu k elektronickým informáciám alebo službám. Čo to bude znamenať pre fyzické priestory knižníc?

V súčasnej dobe prebieha veľa vývojových trendov, ktoré budú mať vplyv na fyzické priestory knižníc v tej podobe, v akej sme ich poznali počas obdobia viac ako sto rokov. Nasledujúce témy uvedené nižšie nám naznačia súbor faktorov, ktoré by mali byť zohľadnené pri príprave nových projektov budov knižníc.

Orientácia na verejný prístup

Počas posledných sto rokov industrializovaná demokratická spoločnosť otvorila knižnice verejnosti a uviedla ich do používania na miestnej úrovni ako miesta osvietenia, ktoré podporujú prístup k znalostiam a poskytujú možnosť čítania pre všetkých. Ešte aj na konci 20. storočia tento trend pokračoval na vnútroštátnej úrovni v prípade niekoľkých národných knižníc: Francúzskej národnej knižnice (La Très Grande Bibliothèque de France), Dánskej kráľovskej knižnice a jej modernej prístavby s názvom Čierny Diamant (Danish Royal Library – Black Diamond) a Britskej knižnice na ulici St. Pancras. Všetky uvedené národné knižnice sa otvorili širokej verejnosti v snahe podporiť omnoho širší prístup ku kultúrnemu dedičstvu, rovnako ako prístup ku špecializovaným a vedeckým informáciám pre všetkých členov spoločnosti, nielen pre výskumných pracovníkov a študentov.

Komunitná knižnica ako miesto celoživotného vzdelávania

Knižnice musia byť fyzickými miestami s možnosťou získavania skúseností, kde testovanie a skúšanie rôznych typov médií a rôznych foriem vzdelávania môže prebiehať takým spôsobom, ktorý podporuje inovačné zručnosti občanov, nevyhnutné v e-spoločnosti. Knižnice musia u občanov podporovať využívanie samoobslužných digitálnych e-nástrojov (Stratégia rozvoja knižníc v meste Aarhus na roky 2006 – 2009). Orientácia na celoživotné vzdelávanie v informačnej spoločnosti a rozvoj informačných a komunikačných technológií (ICT) budú vyžadovať, aby knižnice rozšírili svoju tradičnú podporu vzdelávania tak, aby zahŕňala aj služby na podporu informačnej gramotnosti. Okrem toho je zrejmé, že vzniká jednoznačná potreba pretvorenia fyzického priestoru knižnice tak, aby mal k dispozícii viac pracovných a inštruktážnych zón. Dánskymi variantami tohto trendu sú Kaviarne na riešenie domácich úloh v rámci knižníc, špecializované projekty na integráciu cieľových skupín a zariadenia knižníc v oblastiach, kde býva veľké množstvo Dánov prvej a druhej generácie.

Zásobárne nápadov (*Idea Stores*)

V prvých rokoch 21. storočia vznikajúce *Zásobárne nápadov* vo Veľkej Británii skombinovali to najlepšie z tradičných knižnično-informačných služieb s prvotriednymi príležitosťami k celoživotnému vzdelávaniu v pohodlnom a príjemnom prostredí nákupných centier. Plánuje sa postaviť sieť pútavých nových budov v miestnych nákupných areáloch, pričom budovy budú propagovať nielen knižnice a vzdelávanie, ale tiež predstavovať miestne „architektonické kultové stavby“ a významné miesta stretávania. Prostredníctvom nových *Zásobární nápadov* investovala londýnska Rada Tower Hamlets (Tower Hamlets Council) niekoľko miliónov libier na vytvorenie siete pre vzdelávanie dospelých a poskytovanie knižnično-informačných služieb v siedmich moderných budovách postavených v miestnych nákupných areáloch. Tieto budovy sú viac ako len knižnice alebo miesta vzdelávania. Spolu s tradičnými knižničnými službami, ktoré si občania veľmi cenia, ponúkajú širokú škálu vzdelávacích kurzov pre dospelých, spolu s kariérnym poradenstvom, školeniami, detským kútikom, priestormi na stretávanie, kaviarňami a výstavnými priestormi a priestormi na voľnočasové aktivity.

Centrá pre demokraciu a služby pre občanov

Verejné knižnice v Dánsku v súčasnej dobe rozvíjajú nové partnerstvá s miestnymi samosprávami. Nedávna reštrukturalizácia miestnej samosprávy v Dánsku v roku 2007 nielen zredukovala počet miestnych samospráv na 98 a členenie podľa krajov nahradila členením Dánska na päť veľkých regiónov, ale znamenala aj zavedenie nových služieb pre verejnosť prostredníctvom verejných knižníc. Jednou z nich je posilnená platforma pre miestny demokratický rozvoj a ďalšou je *Centrum služieb* pre občanov, ktoré ponúka služby, ktoré boli predtým poskytované na mestských úradoch. Tieto trendy majú svoje opodstatnenie. Aktivity knižníc sú postavené na niekoľko sto rokov trvajúcej tradícii a skúsenostiach so svedomitým a profesionálnym spracovaním informácií a dokumentov z oblasti kultúry. Knižovníci ručia za kvalitu nadobudnutých alebo sprístupňovaných informačných produktov. Navyše jednou z prvoradých úloh knižnice je spracovať a sprostredkovať informácie pre všetky skupiny občanov.

Ďalší aspekt partnerstva sa týka zabezpečovania služieb a funkcií na dodávateľskom princípe (outsourcing), ktoré tiež môžu ovplyvniť podobu dnešných nových budov knižníc. Príkladom je Centrálna knižnica miestnej samosprávy v Koldingu z roku 2006, ktorá zabezpečuje časť knižničných služieb v spolupráci so súkromnými spoločnosťami. Jednou z nich je cirulačná výpožičná služba vrátane samoobslužného výpožičného

a návratového systému. Pracovníci súkromnej spoločnosti zabezpečujú chod systému a vykonávajú všetky rutinné práce vo verejnom priestore knižnice a majú svoju vlastnú kanceláriu v služobnom priestore knižnice.

Nové knižnice bez kníh

Centrálna knižnica univerzitného kampusu CBS Porcelaenshaven bola prvou knižnicou bez kníh v Dánsku, ktorá zahájila novú epochu v poskytovaní knižničných služieb a v priestorovom riešení knižníc. Porcelaenshaven je pobočkou knižnice CBS, ktorá je inštitucionálnou knižnicou so službami pre podporu vedeckého výskumu a vzdelávania na Vysokej škole podnikania v Kodani (Copenhagen Business School, CBS). Pobočka, ktorá bola otvorená v roku 2006, ponúka študentom, výskumným pracovníkom a verejnosti všetky zariadenia knižnice, ktoré sú potrebné okrem účelu zapožičania kníh a tlačených materiálov aj na vyzdvihnutie publikácií zapožičaných od iných knižníc. Služby zahŕňajú prístup k online katalógom, e-knihám, e-časopisom, ku všetkým typom elektronických informačných zdrojov, ku konzultačnej službe a k technickým zariadeniam knižnice. V prípade otázok alebo pripomienok týkajúcich sa knižnice môžu používatelia navštíviť knižnicu počas otváracích hodín. Alternatívne však môžu využívať knižničné služby prostredníctvom osobných počítačov alebo mobilných telefónov v rámci funkcie živého chatu s knižnicou, alebo využiť službu *Požiadaj o pomoc knihovníka* alebo kontaktovať knižnicu prostredníctvom služby *Spýtajte sa knižnice*.

Knižnica je otvoreným priestorom so sedemdesiatimi študijnými a pracovnými miestami vrátane otvoreného administratívneho priestoru pre knihovníkov. Len štyri pracovné stanice sú vybavené počítačmi vzhľadom na skutočnosť, že väčšina používateľov používa v knižnici svoj vlastný prenosný počítač (laptop) a využíva bezdrôtové wi-fi pripojenie. Priestory knižnice tiež zahŕňajú učebňu s kompletným najmodernejším technickým, počítačovým a komunikačným vybavením. Pobočka Porcelaenshaven by sa nemala zamieňať s internetovou kaviarňou s prístupom pre študentov, pedagógov a verejnosť. Jedná sa o knižnicu na najvyššej úrovni so zameraním na odborné poradenstvo, zvyšovanie informačných zručností a služby pre oblasť výskumu.

Formovanie interaktívnej zážitkovej knižnice

Moderné knižničné služby a budovy knižníc by sa mali zameriavať na používateľov, na ich informačné potreby a informačné správanie. Dnešný životný štýl je úzko spätý s komunikáciou, vzájomným zblížovaním

prostredníctvom digitálnych médií, internetu, televízie, online vysielania a mobilných telefónnych služieb a tiež zvyšujúcim sa využívaním rôznych technických vymožeností s podporou výpočtovej techniky v domácnostiach a verejných inštitúciách, napr. pre účely kontroly energií, bezpečnosti, zábavy a pod. Tieto informačné a komunikačné technológie (ICT) prispievajú k budovaniu nového „digitálneho životného štýlu“ vo verejnej sfére, v domácnostiach a kdekoľvek.

Nový konštruktívny dialóg medzi projektantami budov knižníc, vývojom v oblasti knižničného softwaru a používateľmi/občanmi postupne vplýva na vznik nových interaktívnych budov knižníc, ktoré sa líšia od tradičného vnímania interaktivity ako je popísaná v prvej kapitole od profesora McDonalda a je úzko spojená s takými technológiami, ako napríklad RFID a určovanie polohy, pričom systém identifikuje polohu označeného dokumentu s milimetrovou presnosťou – v interiéri alebo exteriéri. Tento systém bude využívaný pre komerčné produkty a tiež vo verejných priestoroch a zahájí celkom novú éru pre poskytovanie knižničných služieb v rámci fyzických priestorov knižnice.

Už existujú prvé náznaky, ako bude takáto budúca knižnica vyzerat'.

Jedným z príkladov je sieť verejných knižníc v dánskom meste Aarhus (Aarhus Public Libraries) s predbežnými plánmi na výstavbu novej budovy centrálnej knižnice v zóne neďaleko prístavu, ktorá by mala byť postavená v roku 2012 a mala by niesť názov *Multimediálny dom*. Ako je uvedené v publikácii „Severské verejné knižnice v znalostnej spoločnosti“ od autora Jensa Lauridsena, existujúce centrálné vstupné zóny knižníc neustále menia charakter v dynamickej súhre medzi priestorom, používateľmi, zamestnancami, fyzickými objektami a novými technológiami, ktoré stimulujú interaktívne učenie, získavanie skúseností a vytváranie skutočného knižničného laboratória a experimentatória pre všetky vekové skupiny.

Ďalší, ale podobný trend je možné vidieť v Centrálnej knižnici v kalifornskom Cerritos, ktorá ponúka používateľsky orientovanú službu. Táto nová knižnica ponúka špecializované priestorové zóny knižnice, členené podľa informácií rôznych typov a formátov v každej samostatnej zóne a interaktívne služby. Moderné technológie boli začlenené do všetkých priestorov novej knižnice a sú obľúbené u používateľov.

PREČO NAĎALEJ NAVŠTEVOVAŤ KNIŽNICU?

Aký má význam navštevovanie knižnice, keď všetko čo potrebujete, môžete nájsť na internete? Občania prichádzajú do knižníc z rovnakých dôvodov ako

predtým, len knižnice využívajú odlišným spôsobom. Stále prichádzajú, aby získali aktuálne informácie a znalosti, pre kultúrne zážitky a pre potrebu osobnej odbornej konzultácie. Používajú knižnicu ako miestny východiskový bod v ich osobnom celoživotnom procese vzdelávania. A prichádzajú sem rozjímať a tiež z dôvodu, že knižnica je neutrálnym miestom pre stretávanie a návštevy kaviarní a výstav a celý rad ďalších aktivít.

A neprestávajú navštevovať knižnice. Aj napriek tomu, že počet výpožičiek klesá, knižnice sa naďalej využívajú – len iným spôsobom. Prístup k znalostiam a dostupnosť informácií sa mení nevídaným tempom, lebo elektronický a technologický pokrok mení spôsob, akým spoločnosť funguje. Knižnice zohrávajú novú úlohu nielen v podpore čítania a propagácii literatúry, ale aj v podpore informačnej gramotnosti, nakoľko prístup k verejným informáciám sa stal nevyhnutným pre jednotlivých občanov a ich zručnosť pri práci so znalosťami. Dalo by sa povedať, že miestna verejná knižnica je miestne otvorené fórum pre vzdelávanie a v mnohých ohľadoch predstavuje pre jednotlivcov ich súkromnú univerzitu a centrum pre osobné a celoživotné vzdelávanie a budovanie sebaúcty.

Niektorí používatelia zmenili ich návyky pri využívaní knižnice tak, že navštevujú fyzické priestory knižnice len za účelom vyzdvihnutia dokumentov, ktoré si zarezervovali prostredníctvom online katalógov a takýchto používateľov by sme mohli nazvať „drive-in“ alebo „take-away“ používatelia. Nemusia mať vysoké nároky na priestory knižnice, ale ich rutinné potreby pri návšteve knižnice: príchod, vyzdvihnutie dokumentov a odchod, bude potrebné dôkladne zvážiť pri rozvrhnutí priestoru novej knižnice, najmä v súvislosti s plánmi na zavedenie a umiestnenie samoobslužnej výpožičnej zóny.

Knižnica ako miesto stretávania

V súlade so súčasnými trendmi väčšina knižníc poskytuje miesto na stretávanie pre ich miestnu komunitu alebo univerzitný kampus. Jedná sa o koncept tretieho miesta, ktoré je priestorom, kde občania všetkých vekových kategórií trávia svoj čas mimo prostredia svojho domova a práce/školy a zároveň miestom, ktoré je centrom znalostí a informačných a komunikačných zručností. Čo naozaj zmení fyzický priestor v centrálnej knižnici a jej pobočkách, bude všadeprítomná výpočtová technika (všade, pre každého, nepretržite) a využívanie internetu v budúcnosti. To bude mať za následok trend, v ktorom sa bezdrôtová a lacná elektronika stane prirodzenou súčasťou ďalších predmetov okrem počítačov a mobilných telefónov a bude zabudovaná priamo do fyzického priestoru, vrátane priestoru knižníc.

Najnovšie laptopy majú zabudovanú bezdrôtovú sieťovú kartu a v budúcnosti bude pravdepodobne takéto vybavenie bežné u všetkých prenosných počítačov. Bezdrôtová komunikácia, zóny s bezdrôtovými sieťami a širokopásmový internet s veľkou kapacitou a vysokou rýchlosťou prenosu dát zabezpečia, že sieťové spojenie a zasielanie veľkých balíkov dát budú lákavé. Od knižnice budúcnosti sa očakáva, že bude ponúkať celý rad interaktívnych zariadení a možností pre vyskúšanie „virtuálnej reality“ (3D) v súvislosti so sprostredkovaním kultúry a znalostí. Tak ako sa zjednodušuje samoobslužné požičiavanie a vrátenie dokumentov vďaka výmene čiarových kódov za čipy, podobne bude všadeprítomná výpočtová technika zjednodušovať a zefektívňovať ďalšie knižničné činnosti. Akým konkrétnym spôsobom to bude, nám môže objasniť jedine budúcnosť.

Dnešné knižnice súťažia s takými miestami, akými sú reštaurácie, kníhkupectvá, obchody, kiná a múzeá, ponúkajúce príležitosti pre aktivity, ktoré ľudia považujú za zaujímavé a zábavné. Ľudia sa stretávajú na týchto tzv. tretích miestach, aby diskutovali o témach, ktoré ich zaujímajú a sú pre nich dôležité. Nejedná sa o nový jav. V 19. storočí boli takýmto predvojom tretích miest slávne kaviarne vo Viedni, Budapešti a Londýne. V súčasnosti medzi inštitúciami prebieha konkurenčný boj o získanie funkcie tretieho miesta. Knižnice budú musieť urobiť veľa pre svoje posilnenie funkcie tretieho miesta, ktoré by malo byť ústredným centrom pre získanie prístupu k informáciám – teraz i v budúcnosti.

BUDOVY KNIŽNÍC – NOVÉ KULTOVÉ STAVBY

Budovy knižníc nedávno získali omnoho vyššiu úroveň a s tým spojenú vyššiu marketingovú hodnotu pre ich exteriéry aj interiéry, čo nastalo po mnohých desaťročiach ich nezáživného dizajnu a fádnych tvarov a farieb. Stále viac budov centrálnych knižníc a pobočiek knižníc dosahuje charakter kultových stavieb. Nové budovy knižníc, ktoré pôsobia ako sochy, priťahujú veľkú pozornosť a obdiv. Interiéry budov knižníc zamerané na kultúru a poznanie zvyšujú prestíž miestnej komunity. Unikátne architektonicky stvárnené priestory už nie sú vyhradené len pre elitu alebo príslušníkov vyššej spoločenskej vrstvy. Dizajn, fantázia, využitie svetla a materiálov v kombinácii s novou technológiou vytvárajú nové architektonické atrakcie, často medzinárodnej úrovne a významu.

Fasáda budovy knižnice však zďaleka nie je jediným spôsobom ako propagovať služby knižnice. Podľa Janine Schmidt, riaditeľky Univerzitnej knižnice na kanadskej McGill University, marketingový prístup pri navrhovaní budov a priestorov knižníc nemusí len vyzdvihovať a podporovať

ponúkané knižničné služby, ale mal by tiež zabezpečiť efektívnu a uspokojivú ekonomiku knižnice.

„Poloha, dizajn a služby ponúkané verejnými knižnicami sa menia nebývalým spôsobom a tento trend bude pokračovať aj v ďalšej budúcnosti. Po desaťročiach pomalého vývoja po etapách a adaptácie v malom rozsahu je v súčasnosti Veľká Británia svedkom radikálnych zmien v ponímaní verejných knižníc a toho, ako sa presadzujú v rámci expandujúcich vzdelávacích a kultúrnych sietí obcí, miest a veľkomiest na území celej krajiny“ sú slová, ktorými opisuje súčasnú situáciu z pohľadu Veľkej Británie autor a spisovateľ v oblasti kultúrnej politiky, Ken Worpole. Podľa jeho slov: *„Vzdelávanie sa presúva mimo inštitúcií a ovplyvňuje celú spoločnosť“*.

Architektúra knižníc 20. storočia vychádzala z takých pamätných architektonických návrhov, akými boli napríklad budovy knižníc od architekta Carnegie vo Veľkej Británii a USA a budova verejnej knižnice v Stockholme od architekta Asplunda, až po takmer diskrétnu architektúru knižníc, ktorá povýšila funkčnosť knižnice nad všetko ostatné. Po desaťročiach menej nápadnej architektúry získava svoj vplyv celkom iný trend. Budovy knižníc sú opäť navrhované ako kultové stavby v ich miestnych komunitách. Súčasnými príkladmi takýchto stavieb sú: Centrálna knižnica mesta Seattle (Seattle Public Library), Mestská knižnica vo Viedni (Vienna City Library) a KulturØen v dánskom Middelfart, Čierny diamant – moderná prístavba Dánskej kráľovskej knižnice v Kodani a z univerzitných knižníc je to napríklad knižnica Technickej univerzity v holandskom Delfte (Delft University of Technology).

A nakoniec sú to trendy spoločné s väčšinou ostatných verejných budov, medzi ktoré patrí výstavba trvalo udržateľných ekologických budov knižníc a budov knižníc s bezbariérovým prístupom pre znevýhodnené skupiny obyvateľstva.

PRIESTOROVÉ USPORIADANIE KNIŽNÍC BUDÚCNOSTI

Podoba priestorového usporiadania knižníc v 21. storočí a knižníc budúcnosti sa pomaly formuje. Nové priestorové usporiadanie knižníc kombinuje fyzické a virtuálne knižničné služby pre verejnosť a táto skutočnosť by nakoniec mala byť zohľadnená v zadaní a architektonickom návrhu budovy knižnice. Tento vývoj nastáva pomaly, ale knižnice stále častejšie prihliadajú na pomoc používateľom plynule využívať tlačené aj elektronické informačné zdroje. Inšpirácia by mohla byť prevzatá z mesta Charlotte v americkej Severnej Karolíne, kde bola postavená fantastická budova Imaginon (knižnica, divadlo a interaktívne zóny), ktorá je pútavo prezentovaná na svojej webovej stránke: <<http://www.imaginon.org>>.

Ďalším trendom sú prepojené priestory v rámci budov knižníc, ktoré zahŕňajú verejné aj akademické knižnice. Budúce budovy knižníc budú podporovať spoluprácu medzi verejnými a vedeckými knižnicami a môžu zahŕňať spoločné služby, napríklad národný knižničný portál, národný súborný katalóg a spoločná referenčná služba. Ďalší trend predstavujú knižničné služby založené na národných alebo lokálnych programoch v oblastiach ako informačná gramotnosť, práca s informáciami, e-learning na rôzne témy, integračné programy a rôzne formy kultúrnych zážitkov rovnako ako celý rad služieb šitých na mieru každému jednotlivému občanovi, či už sa jedná o dieťa alebo dospelého.

CESTA K ÚSPEŠNÝM A EFEKTÍVNYM NOVÝM BUDOVÁM KNIŽNÍC

Alfou a omegou pri plánovaní úspešnej novej budovy knižnice je presné definovanie spôsobu jej prevádzky a sprostredkovania tlačených a digitálnych zdrojov. Dalo by sa povedať, že to nie je odlišný prístup od iných v priebehu posledných 5 – 10 rokov, avšak od silnej a viac koncepcijnejšie postavenej vízie sa očakáva, že sa vysporiada s novým hybridným fyzickým aj virtuálnym prostredím knižnice. Mala by zahŕňať samoobslužné výpožičné a návratové systémy, ktoré sú nevyhnutným predpokladom pre schopnosť knižnice rozvíjať sa a udržiavať vysoko kvalitné online informačné služby a personalizované konzultačné služby založené na odbornej pomoci a asistencii knihovníka.

Legitímnym dôvodom na výstavbu novej budovy knižnice v minulosti bola potreba väčšieho priestoru vzhľadom na rozširovanie knižničných zbierok. V súčasnosti je však už veľké množstvo materiálov dostupných v elektronickej podobe a predchádzajúce argumenty na potrebu výstavby novej budovy knižnice už prestali byť aktuálne. Takže otázkou je (ako to na inom fóre diskutovala Cecilia Kugler a Andrew Mc Donald), že čo iné je potrebné vziať do úvahy predtým, ako sa začne samotný proces výstavby. Samozrejme, je dôležité brať ohľad na používateľov a modely ich správania, knižničné zbierky, služby a technologický rozvoj. Ale to samo o sebe nestačí. Rovnako dôležitým predpokladom v ranom štádiu je rozhodnúť, ako nová budova knižnice zapadne do miestnej kultúrnej scény v budúcnosti a akú bude zohrávať úlohu. Scenáre všetkých prípadných možných služieb a ich dôsledkov na vedenie knižnice by mali byť vopred zvážené a mala by byť jasná predstava o budúcom profile knižnice a definované ciele, ktoré by mala knižnica dosiahnuť, to všetko ešte pred začiatkom celého procesu.

Pred začiatkom prípravy architektonického projektu novej budovy knižnice by sa mali vykonať nasledovné predbežné práce a analýzy:

- ▶ analýza požiadaviek na nové služby a funkcionality knižnice:
 - ▶ prehodnotenie existujúcich oblastí poskytovaných knižnično-informačných služieb prostredníctvom používateľských prieskumov a interných hodnotiacich projektov,
 - ▶ definovanie budúcich potrieb skladových priestorov a knižničných regálov, vrátane zabezpečenia prístupu k elektronickým archívom,
 - ▶ stratégia pre poskytovanie informácií, najmä z elektronických informačných zdrojov, s prihliadnutím na potreby používateľov.

Budúca funkcionálnosť knižníc vo vzťahu ku knižničnému priestoru

Knižnice budúcnosti, ako už bolo spomenuté, budú počas niekoľkých ďalších desaťročí bezpochyby zahŕňať tlačene materiály aj elektronické zdroje a služby. Avšak pravdepodobne budeme čoraz častejšie svedkami knižníc bez kníh a knižníc zameraných na personalizované odborné poradenstvo rovnako ako na poskytovanie pracovného priestoru s prístupom ku všetkým druhom digitálnych a internetových informácií. Ak bude dynamický nárast elektronických zdrojov neustále pokračovať a stále viac dokumentov bude vznikať v digitálnej podobe, virtuálne knižničné služby budú nútené predbehnúť fyzický knižničný fond a musí sa očakávať, že spôsobia percentuálny nárast knižničných zbierok.

Centrálne knižnice

Aj v budúcnosti bude centrálna knižnica mesta alebo univerzity fungovať ako srdce celého systému s vysoko kvalitnou budovou knižnice a širokou škálou aktivít vrátane napr. bežného riadenia chodu knižnice, udeľovania licencií a obstarávania. Bude tiež miestom, kde sa bude nachádzať vývojové systémové oddelenie a centrum pre informačné a komunikačné technológie na virtuálnu prevádzku digitálnej knižnice. Oddelenie vývoja môže zahŕňať projektové a služobné priestory pre pracovníkov, ktorí poskytujú digitálne a internetové informačné služby pre verejnosť. V blízkosti môže byť umiestnené integrované vzdelávacie informačné a komunikačné kompetenčné centrum na fyzickej aj virtuálnej báze (s moderným odborným poradenstvom od profesionálnych knihovníkov ovládajúcich nové zručnosti a kompetencie) a možno aj 24-hodinovou prevádzkou informačného oddelenia.

Centrálna knižnica bude musieť v budúcnosti okrem sprístupňovania základných knižničných zbierok taktiež pôsobiť ako „tretie miesto“ miestnej komunity alebo univerzitného kampusu s atraktívnymi konferenčnými a výstavnými priestormi, projektovými alebo kolektívnymi študovňami,

priestorom na počúvanie zvukových médií a na testovanie rôznych médií a tiež s individuálnymi pracovnými počítačovými stanicami s možnosťou vyhľadávania v online katalógoch knižníc, elektronických informačných zdrojoch, internetových portáloch a mnohými ďalšími možnosťami.

Vo verejných knižniciach, ale možno aj v niektorých univerzitných kampusoch budeme svedkami vzniku ďalších pobočiek knižníc akou je Porcelaenshaven, pobočka Vysokej školy podnikania v Kodani postavená v roku 2006, ktorá nemá žiaden knižničný fond v tlačenej podobe, len veľké množstvo zariadení na online prístup. Ďalším modelom je kombinácia fyzických a virtuálnych služieb, akými sú informačné a komunikačné zariadenia a napríklad oddelenie dennej tlače, ktoré môže ponúkať rýchle referenčné služby a vyhľadávacie informácie, kaviareň a šatňu.

Pobočky knižníc

Budovy pobočiek knižníc, aspoň v Dánsku, sa pomaly menia z konceptu starých univerzálnych knižníc na napríklad nové tematické knižnice alebo knižnice na báze partnerstva. V mestských verejných knižniciach vznikajú pobočky knižníc v kombinácii so službami Centier občianskych služieb. Ďalší model ponúka knižničné služby v spojení s príslušnými miestnymi aktivitami. Môže sa jednáť o aktivity kultúrnych centier alebo športových zariadení, alebo archívov a múzeí a očakáva sa, že okrem služieb bibliobusov budú omnoho viac bežné v budúcnosti, nakoľko partnerstvo a zdieľanie zdrojov je ďalším v súčasnej dobe obľúbeným trendom riadenia v nových väčších mestách s väčším počtom obyvateľov, ktoré pokrývajú väčšie geografické oblasti.

Tematická knižnica, fyzická miestna knižnica, by mohla pripomínať tradičnú pobočku knižnice, avšak je navrhnutá a naprojektovaná s ohľadom na poskytovanie služieb buď konkrétnemu typu používateľov alebo určitým skupinám obyvateľstva. Každá knižnica bude mať svoj vlastný odborný profil založený na miestnych potrebách a používateľoch, alebo na obyvateľstve a jeho skladbe a tiež na tom, že má špecializovanú tematickú kolekciu tlačených materiálov a digitálnych zdrojov. V kontexte miest a obcí by mohli vzniknúť rodinné knižnice (pre rodiny s malými deťmi), knižnice pre mládež, knižnice animovaných rozprávok a filmov, športové a rekreačné knižnice, počítačové knižnice a pod. Haralsund, pobočka knižnice v dánskom Aalborgu je v tejto oblasti miestnym priekopníkom. Funguje ako miestne kultúrne centrum so športovými zariadeniami, internetovou kaviarňou a knižnicou, ktorá ponúka knižničné zbierky orientované na spravodajstvo, šport a výpočtovú techniku. Ďalším príkladom je rodinná knižnica v nemeckom meste Bochum, ktorá sa zameriava na maloleté deti a ich rodiny.

Tematické pobočky knižníc môžu často zahŕňať miesta na stretávanie s kaviarňou a malými výstavnými priestormi pre miestnych návštevníkov, vrátane vybavenia pre väčšie výstavy distribuované prostredníctvom centrálnej knižnice alebo organizované na miestnej úrovni. Fyzické zbierky môžu byť rozdelené do dvoch častí – všeobecnej základnej knižničnej zbierky a tematickej knižničnej zbierky. Budú mať aj veľké množstvo vyhľadávacích počítačových zariadení (na prístup do online katalógu a na internet), multimediálne pracovné stanice a miestne vzdelávacie centrá pre informačné technológie s niekoľkými seminárnymi miestnosťami. Tematické knižnice budú mať blízko k iným inštitúciám, vzdelávacím a voľnočasovým centrom alebo budú umiestnené vo väčších miestnych podnikoch.

„Expresná knižnica“ („*Hot spot library*“), alebo knižnica bez kníh, môže vyzerať ako internetová kaviareň, ktorá ponúka ľahké občerstvenie. Je však miestnym inteligentným knižničným priestorom len s niekoľkými fyzickými médiami, kde online prístup a profesionálne poradenstvo predstavujú hlavnú službu. V mestských verejných knižniciach môžu expresné knižnice okrem toho poskytovať niekoľko titulov časopisov, denníkov a komiksov. V oboch prípadoch musia poskytovať prístup na internet a profesionálne odborné poradenstvo. S cieľom dosiahnutia maximálneho efektu by mal byť tento typ knižnice umiestnený v rušných štvrtiach a oblastiach v okolí škôl, športovísk, centier verejnej dopravy, mestských úradov a nákupných centier, kde sa zhromažďuje veľa ľudí.

Úspornejšia verzia tohto typu knižnice ponúka rovnaké vybavenie, ale bez osobnej prítomnosti profesionálneho knihovníka. Namiesto toho môže byť odborné poradenstvo poskytované v niektorých expresných knižniciach prostredníctvom kybernetickej služby („*Cybrarian solution*“). Takýto model je možné vidieť v komunite SengKang v Singapure a je na báze konceptu „urob si sám“.

A nakoniec, počet bibliobusov tiež čiastočne formuje priestorové usporiadanie verejnej knižnice budúcnosti. Systém verejných knižníc môže zahŕňať menšie aj väčšie bibliobusy alebo bibliočlny v tých prípadoch, kedy si to geografické podmienky vyžadujú.

ZÁVER

Keď to zhrnieme, jedna vec je istá – knižnice si nemôžu dovoliť robiť veci starým spôsobom a to sa týka všetkého, nezávisle na tom, či hovoríme o budove knižnice alebo nie. Je zrejmé, že neexistujú žiadne jednoduché štandardné riešenia na transformáciu tradičných knižníc s fyzickými knižničnými zbierkami na knižnice 21. storočia. Avšak, s cieľom zabezpečiť

efektívne a na budúcnosť orientované knižničné služby sa zvlášť odporúča podrobná analýza kontextu, v rámci ktorého bude knižnica musieť fungovať v najbližšej budúcnosti aj z dlhodobej perspektívy. Mala by byť tiež prijatá stratégia pre modernizáciu fyzickej knižnice a rovnako aj pre zavedenie nových knižničných služieb. Obidve úlohy musia byť uskutočnené pred zahájením vlastného procesu výstavby, čím vzniknú optimálne podmienky pre prieskum priestorových potrieb knižnice, ako opisuje ďalšia kapitola smernice od Andersa Dahlgrena.

Odkazy

BRAWNE, M. et al., eds., 1996. *The Architecture of Information: VI International Exhibition of Architecture* [Architektúra informačných inštitúcií: VI. Medzinárodná výstava architektúry]. London (UK): British Council. ISBN 978-0863553493.

BERNDTSON, M., 2002. A space for the future – library buildings in the 21st century [Priestor pre budúcnosť – budovy knižníc v 21. storočí]. *Scandinavian Public Library Quarterly*, 35(4), 24–25. ISSN 0036-5602.

Biblioteksbygning 1984: *En vejledning udgivet af Bibliotekstilsynet*, 1984 [Budovy knižníc 1984: smernica vydaná Dánskym knižničným inštitútom]. Ballerup (Denmark): Bibliotekscentralens Forlag. ISBN 87-552-1096-1.

LØRRING, L. and NIELSEN, E.K., eds., 1997. *Books and Buildings: Danish Research Library Architecture in the 1990s* [Knihy a budovy: Architektúra vedeckých knižníc v 90-tych rokoch v Dánsku]. København (Denmark): Forskningsbibliotekernes Chefkollegium. ISBN 978-8777015496.

Build, renovate or detonate: A seminar on the future of public library buildings, 2000 [Postavte, zrekonštruujte alebo nechajte zbúrať: Seminár o budúcnosti budov verejných knižníc]. Melbourne (Australia): Local Government Division, Department of Infrastructure. ISBN 0-7311-8108-5.

KOREN, M., 2004. *Creating Public Paradise: Building Public Libraries in the 21st Century* [Ako vytvoriť verejný raj: Výstavba budov verejných knižníc v 21. storočí]. Leidschendam (Netherlands): NBD Bibliion Publishers. ISBN 978-9054835707.

EDWARDS, B. and FISHER, B., 2002. *Libraries and learning resource centres* [Knižnice a vzdelávacie centrá]. Oxford (UK): Architectural Press. ISBN 978-0750646055.

FAULKNER-BROWN, H., 1993. *The initial brief: IFLA Section on Library Buildings and Equipment* [Počiatočná špecifikácia budovy knižnice: Sekcia IFLA pre budovy a vybavenie knižníc]. The Hague (Netherlands): IFLA.

GEHL, J. and GEMZØE, L., 2004. *Public Spaces – public life* [Verejný priestor – verejný život]. Copenhagen (Denmark): Danish Architectural Press. ISBN 978-8774073055.

HAPPEL, R., 2005. *Library Policy: Aarhus Public Libraries 2006 – 2009* [Stratégia rozvoja knižníc: Verejné knižnice mesta Aarhus 2006 – 2009]. Aarhus (Denmark): Aarhus Kommunes Biblioteker.

WU, J. and BISBROUCK, M-F., eds., 2001. *Library Buildings in a Changing Environment: Proceedings of the 11th International Seminar of the IFLA Section on Library Buildings and Equipment, 1999* [Budovy knižníc v meniacom sa prostredí: Zborník z 11. Medzinárodného seminára Sekcie IFLA pre budovy a vybavenie knižníc]. Munich (Germany): K.G. Saur. ISBN 978-3598218194.

WU, J. ed., 2003. *New Library Buildings of the World* [Nové budovy knižníc vo svete]. 2nd ed. Shanghai (China): Shanghai Scientific & Technological Literature Publishing House. ISBN 978-7543921153

NIEGAARD, H., 2003. *Byens Hus: Foranalyse til Nyt Hovedbibliotek i København 2006* [Mestské budovy: Predbežná analýza pre novú hlavnú mestskú knižnicu v Kodani v roku 2006]. København (Denmark): Københavns Kommune Kultur- og Fritidsforvaltningen.

NIEGAARD, H., 1985-2007. Various building related articles [Prehľad článkov súvisiacich s budovami knižníc]. *Bibliotekspressen*. ISSN: 1395-0401. Danmarks Biblioteker. ISSN: 1397-1026.

LARSEN, J.H. et al., eds. 2006. *Nordic Public Libraries in the knowledge society* [Škandinávske verejné knižnice v znalostnej spoločnosti] [online]. København (Denmark): Danish National Library Authority [cit. 8. januára 2013].

Dostupné na internete:

<http://www.bs.dk/publikationer/english/nnpl/pdf/nnpl.pdf>

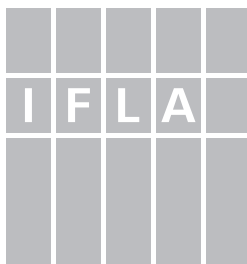
NIEGAARD, H., 1989. *Pejlinger af dansk biblioteksbyggeri* [Akustické riešenia dánskych budov knižníc]. In: B'89. En artikelsamling. Ballerup (Denmark): Bibliotekscentralens Forlag.

WILLIAMS, J.F., 2002. Shaping the “Experience Library” [Formovanie „zážitkovej knižnice“]. *American Libraries*, 33(4), 70-72. ISSN 0002-9769.

KUGLER, C., 2001. Spaced out in the digital age [Otázky fyzického priestoru v digitálnom veku]. In: *XII. IFLA Buildings Seminar: Future places: Reinventing Libraries in the Digital Age*, August 2001. Boston (USA): Northeastern University.

3. PRIESKUM PRIESTOROVÝCH POTRIEB KNIŽNICE

Anders C. Dahlgren, riaditeľ
Library Planning Associates Inc., Illinois, USA

**Smernica IFLA pre budovy knižníc: rozvoj a reflexie
2012**

Akým spôsobom sa dá zistiť rozsah potrebného knižničného priestoru? Formálne posúdenie priestorových potrieb by malo byť prvým krokom pri plánovaní prístavby alebo modernizácie súčasnej budovy knižnice. Primárnym účelom posúdenia priestorových potrieb je definovať celkovú alebo približnú plochu, na ktorej bude knižnica musieť zabezpečovať svoje služby a zbierky, ktoré budú nevyhnutné na uspokojenie potrieb používateľov – vo verejných a akademických knižniciach a tiež vo všetkých ostatných typoch knižníc.

Posúdenie priestorových potrieb v kontexte projektu budovy knižnice

Na Sekciu IFLA pre budovy a vybavenie knižníc (*IFLA Library Buildings & Equipment Section*) sú často adresované otázky, ako sa majú vypočítat' priestorové potreby knižníc alebo kde sa dajú nájsť architektonické údaje týkajúce sa budov knižníc. V súčasnej dobe neboli prijaté medzinárodne platné normy pre knižničné priestory vzhľadom na to, že miestne potreby a knižničné služby v národnom kontexte sa líšia. Avšak, formálne posúdenie priestorových potrieb je možné zrealizovať.

Zistením nevyhnutnej veľkosti plochy na prístavbu knižnice bude mať posúdenie priestorových potrieb vplyv na rozhodovanie projektantov budovy knižnice a bude viesť k lepšiemu a informovanejšiemu rozhodovaniu. Keď je rozsah priestorových potrieb knižnice identifikovaný prostredníctvom tohto prieskumu, miestni projektanti budú schopní dôkladnejšie a presnejšie vyhodnotiť, či súčasná budova knižnice môže byť prípadne rozšírená na budovu potrebnej veľkosti.

Projektanti budovy knižnice budú schopní vyhodnotiť primeranosť súčasného stavebného pozemku na výstavbu novej budovy knižnice potrebnej veľkosti. Ak je súčasný stavebný pozemok príliš malý, posúdenie priestorových potrieb pomôže určiť, aké dodatočné rozšírenie stavebného pozemku je potrebné. Ak knižnica potrebuje nový stavebný pozemok, požadovaná veľkosť budovy knižnice pomôže určiť, aký veľký stavebný pozemok by sa mal zakúpiť.

Rozsah projektu definovaný na základe posúdenia priestorových potrieb bude mať vplyv na rozhodovanie o finančných nákladoch projektu a navrhne sa potrebný typ stratégie na financovanie výstavby. Potrebná veľkosť budovy knižnice bude tiež naznačovať pravdepodobnú konfiguráciu budovy – či bude vhodná jednopodlažná alebo viacpodlažná budova knižnice.

Bez počiatočného prieskumu priestorových potrieb budú také dôležité rozhodnutia ako tie, ktoré sa prijímajú na začiatku projektovania budovy

knižnice, len na základe nekvalifikovaného odhadu a budú viesť k neuspokojivým výsledkom v ďalších fázach projektu.

Predchádzajúce metódy odhadu priestorových potrieb knižníc

Plánovacie modely na určenie priestorových potrieb knižníc v minulosti občas pripravili knižničné asociácie a iné inštitúcie. Napríklad Asociácia verejných knižníc (Public Library Association) a Asociácia vysokoškolských a vedeckých knižníc (Association of College and Research Libraries) v rámci Americkej asociácie knižníc (American Library Association) v minulosti vydali odporúčania a štandardy pre priestorové potreby verejných a akademických knižníc. Britský CILIP (predtým The Library Association) a národné agentúry pre rozvoj knižníc v severských krajinách a mnohé národné knižničné asociácie tiež vydali podobné štandardy.

Predchádzajúce štandardy mali tendenciu definovať priestorové potreby ako potreba plochy knižnice na jedného obyvateľa. Knižnica mala určiť počet osôb, ktorým bude slúžiť v určenom budúcom časovom termíne a tento vzorec bol následne použitý na odhad priestorových potrieb knižnice.

Tieto tradičné vzorce výpočtov, aj keď boli jednoduché a pohodlné, nebrali do úvahy rozmanitosť v poskytovaní knižničných služieb, ktorá sa prirodzene vyskytuje medzi komunitami a knižnicami. Pri použití tradičného výpočtu priestorových potrieb knižnice podľa potreby v m² na jedného obyvateľa by každá verejná knižnica, ktorá poskytuje služby 7 tisíc obyvateľom potrebovala budovu knižnice rovnakej veľkosti. Avšak je zjavné, že ľubovoľné dve spoločenstvá s počtom 7 tisíc ľudí budú mať odlišné demografické, sociálne a ekonomické charakteristiky a odlišné možnosti finančnej podpory knižničných služieb.

Pri porovnaní knižníc na celom svete budú mať ľubovoľné dve verejné knižnice slúžiace 7 tisícom ľudí pravdepodobne navzájom odlišné kultúrne dedičstvo a odlišné tradície v poskytovaní knižničných služieb. Každý z týchto faktorov môže pochopiteľne spôsobiť odlišnú potrebu poskytovania knižničných služieb v dvoch rôznych spoločenstvách pre populáciu podobnej veľkosti a tieto rozdiely v potrebe knižničných služieb budú viesť k odlišným priestorovým potrebám knižníc. Z tohto dôvodu sa tradičný výpočet priestorových potrieb knižníc v m² plochy knižnice na jedného obyvateľa prestal používať. Priestorové potreby ľubovoľnej knižnice sú určované priamo podľa plánovaného rozsahu zdrojov a knižničných služieb konkrétnej knižnice.

Prehľad spôsobov odhadu priestorových potrieb knižnice

V druhej časti tejto smernice je príbuzná kapitola k tejto, ktorá popisuje metódu pre odhad priestorových potrieb knižnice na základe jej plánovaného rozsahu zdrojov a knižničných služieb. Odporúčaná metodika je širšou verziou podobnej metódy publikovanej tým istým autorom počas jeho pracovného pôsobenia v štátnej agentúre pre rozvoj knižníc v americkom Wisconsin.

Súhrn tejto metódy je dostupný na internete:

<<http://dpi.wi.gov/pld/plspace.html>>.

Metodika pre odhad priestorových potrieb knižníc je založená na predstave, že všetky priestorové potreby knižníc sú determinované súborom faktorov: rozsahom knižničných zbierok, zdrojov a služieb, ktoré by knižnica mala poskytovať pre uspokojovanie potrieb svojich používateľov. Je typické, že čím väčší bude tento rozsah, tým väčšia budova knižnice bude potrebná.

Vyhodnocovaním priestorových potrieb knižnice podľa určitých definovaných kategórií môžu projektanti používať základné vzorce na výpočet príslušných priestorových potrieb. Tieto kategórie zahŕňajú priestor pre:

- ▶ knižničné zbierky a knižničné materiály,
- ▶ návštevníkov a používateľov knižnice,
- ▶ pracovníkov knižnice,
- ▶ stretávanie a organizovanie podujatí,
- ▶ iné rozmanité aktivity,
- ▶ technické a podporné služby.

Na dvoch stručných príkladoch môžeme demonštrovať jednoduchý koncept, ktorý je základom takéhoto procesu vyhodnocovania.

- ▶ Akademická knižnica stanovila, že by mala zriadiť 500 študijných miest na podporu všeobecného využívania jej knižničných zbierok a zdrojov. Je zrejme, že každé z týchto študijných miest bude zaberáť určité množstvo podlahovej plochy. Špecifické vyčlenenie priestoru pre každé študijné miesto sa bude líšiť v závislosti na konkrétnom type sedadla (kreslo verzus stolička v čitateľskom kútiku) a konkrétnych podmienok, kde bude študijné miesto sprístupnené (priestor študovne verzus zostava individuálnych študijných kójí). V priemere však bude každé študijné miesto vyžadovať 3,00 m². Knižnica, ktorá potrebuje zriadiť 500 študijných miest by mala predpokladať priestorovú potrebu približne 1500 m² podlahovej plochy na zabezpečenie tohto plánovaného cieľa.
- ▶ Verejná knižnica stanovila, že by mala poskytnúť priestor na stretávanie s kapacitou až 125 sedadiel v hľadisku. Každé z týchto sedadiel si vyžaduje minimálne 1,00m² plochy. Okrem toho je potrebné pripočítať 15,00 m²

na priestor pre prednášateľov alebo malé pódium v prednej časti miestnosti. Počiatočná priestorová potreba pre takýto stretávací priestor je súčtom 125,00 m² na sedenie (125 sedadiel x 1,00 m²) a 15,00 m² pre malé pódium, čo spolu predstavuje plochu 140,00 m².

Odhad priestorových potrieb v každej z uvedených kategórií môže poskytnúť celkový hrubý priestorový odhad, ktorý potrebuje knižnica. Toto predstavuje jadro posudzovania priestorových potrieb.

V ideálnom prípade bude táto metodika využívaná na predpovedanie budúcich priestorových potrieb knižnice na základe jej plánovaného rozsahu zdrojov a knižničných služieb. Často sa odporúča, aby projektanti pri návrhu budovy knižnice uvažovali s rezervou na najbližších dvadsať rokov, ak nie z iného dôvodu, tak z dôvodu, že budovy knižníc sa nezvyknú stavať častejšie ako raz za jednu generáciu. Miestne podmienky, napríklad rapídny nárast obyvateľov alebo rapídne sa meniace knižničné služby môžu byť pre projektantov výzvou, aby zvážili kratšie prognózované obdobie.

Táto metodika je v tejto publikácii prezentovaná v zjednodušenej forme, čo uľahčuje jej používanie. Nesnaží sa byť riešením pre každý možný typ knižničných zbierok, ktoré sa nachádzajú v knižniciach. Namiesto toho sa metodika zaoberá viac všeobecnými termínmi, ktoré sú zamerané na štyri typy zbierok, ktoré sa dajú nájsť vo väčšine súčasných knižníc – zbierky kníh, zbierky periodickej literatúry, zbierky médií a elektronické informačné zdroje. Ak má knižnica rozsiahlejšiu knižničnú zbierku, ktorá spadá mimo uvedené štyri všeobecnejšie typy knižničných materiálov, používateľom metodiky sa odporúča realizovať vecné úpravy tejto metódy, ktoré môžu byť užitočné pri realistickom šití na mieru podľa konkrétnych potrieb knižnice.

Metodika sa tiež nesnaží určovať alebo odporúčať konkrétny typ knižničnej služby alebo plánovaný rozsah knižničných zdrojov. Vhodne definované ciele v oblasti rozvoja knižničných služieb sa budú odlišovať v závislosti od typu knižnice, od veľkosti komunity, ktorej majú slúžiť a budú sa odlišovať aj v závislosti od rôznych geografických regiónov.

Účel posúdenia priestorových potrieb knižnice

Ako už bolo predtým uvedené v časti o definovaní požadovaného rozsahu projektu, počiatočné posúdenie priestorových potrieb usmerňuje rozhodovanie projektantov, ktoré sa týka primeranej veľkosti súčasnej budovy knižnice a dostatočnej rozlohy existujúceho stavebného pozemku na výstavbu budovy knižnice potrebnej veľkosti. Výber miesta a rozhodnutia o zakúpení stavebného pozemku sa viažu na priestorové požiadavky novej budovy

knižnice. Veľkosť budovy knižnice bude mať tiež vplyv na finančné prostriedky potrebné na realizáciu projektu. A čo je snáď najdôležitejšie, posúdenie priestorových potrieb slúži ako základ pre špecifikáciu budovy knižnice alebo napísanie projektového zámeru.

Špecifikácia budovy knižnice alebo projektový zámer je písomným popisom parametrov, ktoré sa majú dosiahnuť prostredníctvom architektonického riešenia budovy. Je to sprievodca priestormi knižnice a ich kvalitatívnymi parametrami, ktoré majú byť zabezpečené v interiéri aj exteriéri budovy, aby knižnica mohla plniť svoje stanovené ciele v oblasti poskytovania kvalitných knižničných služieb. Špecifikácia budovy knižnice je súbor popisov pre architekta definujúci priestory, ktoré majú byť umiestnené v celej budove, ich jednotlivé funkcie a s nimi súvisiace interiérové vybavenie a akým spôsobom má byť každý priestor prepojený a inými priestormi v budove knižnice za účelom dosiahnutia maximálnej efektívnosti.

Počiatkové posúdenie priestorových potrieb podľa prezentovaných postupov nie je totožné s podrobnou špecifikáciou budovy knižnice. Počiatkové posúdenie priestorových potrieb definuje celkový hrubý rámec priestorových potrieb, ktorý je sám o sebe veľmi užitočný pre predbežné posúdenie z hľadiska možností na rozšírenie súčasnej budovy, z hľadiska požiadaviek na stavebný pozemok a z hľadiska nákladov na realizáciu projektu – ale neposkytuje dostatočne detailné informácie, ktoré potrebuje architekt pre zahájenie prác na architektonickom návrhu.

Aby mohli začať práce na architektonickom návrhu budovy knižnice, architekt potrebuje poznať celkový rámec potrieb knižnice, ktorý je výsledkom posúdenia potrieb a tiež potrebuje vedieť, ako bude celkový priestor rozdelený na jednotlivé sektory a ako by tieto sektory mali byť rozdelené do úsekov, miestností a kancelárií. Tieto dielčie údaje budú závisieť od typu knižnice a od špecifických úloh knižnice, jej odborných činností a postupov.

Architekt bude musieť byť oboznámený s tým, aké sú požiadavky na vybavenie každej z plánovaných úsekov, miestností, kancelárií alebo lokalít a akú veľkosť si každá z nich bude vyžadovať. Aj v tomto prípade to bude závisieť od špecifických potrieb a odborných postupov jednotlivej knižnice.

Architekt bude tiež potrebovať poznať preferované vzájomné väzby a požiadavky na priľahlosť priestorov v rámci vnútorných úsekov a oblastí. Ktoré priestory by mali byť v tesnej blízkosti za účelom funkčných väzieb? A naopak, ktoré priestory by mali byť od seba navzájom vzdialené?

Sú aj ďalšie, viac špecifické typy informácií, ktoré môžu a mali by byť zahrnuté do špecifikácie budovy knižnice alebo projektového zámeru

(napríklad požiadavky na osvetlenie alebo požiadavky na bezdrôtové siete), ale kľúčové údaje, ktoré musia byť definované ešte pred zahájením práce na architektonickom návrhu sú:

- ▶ Aká veľká by mala byť budova knižnice?
- ▶ Ako by mala byť budova knižnice rozdelená na úseky, oddelenia a miestnosti?
- ▶ Aké vybavenie je potrebné v každej jednotlivej miestnosti alebo sektore a akej veľkosti by mali byť?
- ▶ Ktoré miestnosti a lokality majú byť umiestnené v tesnej blízkosti vedľa seba?

Posúdenie priestorových potrieb neodpovedá na tieto zásadné otázky priamo, ale vytvára základ pre formulovanie týchto otázok.

Napríklad, pri posúdení priestorových potrieb knižnice sa považuje celá knižničná zbierka za jeden ucelený blok priestoru. Zatiaľ čo typická knižničná zbierka nebude prezentovaná ako ucelená jednoliata zbierka, posúdenie priestorových potrieb ho považuje za jeden celok s cieľom zjednodušiť počiatočné výpočty. Vybraná verejná knižnica môže odhadovať svoju zbierku na 100 000 knižničných jednotiek a posúdenie priestorových potrieb knižnice indikovať údaj, že na umiestnenie tejto zbierky bude potrebných spolu X m², v skutočnosti sa však táto zbierka bude skladať z knižničnej zbierky pre dospelých a z knižničnej zbierky pre deti. Knižničná zbierka pre dospelých môže byť ďalej rozdelená na beletriu, faktografickú literatúru a príručky. V závislosti na konkrétnych požiadavkách jednotlivých knižníc môžu byť definované aj ďalšie zbierky a dielčie zbierky.

Podobným všeobecným spôsobom budú pri posúdení priestorových potrieb knižnice posudzované aj ďalšie zdroje knižnice, ktoré budú umiestnené do osobitných špeciálnych oddelení podľa špecifikácie budovy knižnice. Rôzne typy študijných miest môžu byť umiestnené medzi jednotlivými oddeleniami a úsekmi. Podobne môžu byť rozmiestnené aj konzultačné pulty pre personál knižnice. Pri umiestnení zdrojov knižnice týmto spôsobom môžu byť vypočítané priestorové potreby pre každé jednotlivé oddelenie, miestnosť a úsek, čo bude užitočným podkladom pre špecifikáciu budovy knižnice.

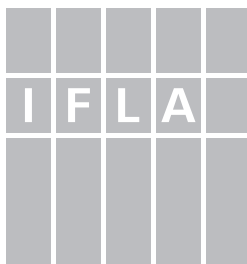
Popis toho, ako sa posúdenie priestorových potrieb knižnice implementuje do špecifikácie budovy knižnice je už nad rámec tejto kapitoly, ale je dôležité uviesť, že ako súčasť prípravy knižnice na spoluprácu s architektom bude analýza potrieb pre poskytovanie knižničných služieb nadväzujúca na predbežné posúdenie priestorových potrieb zabezpečovať rovnováhu v priebehu celého procesu tvorby architektonického návrhu. V skutočnosti je posúdenie priestorových potrieb knižnice základom pre špecifikáciu

budovy knižnice, čím plní najdôležitejšiu úlohu pri projektovaní budovy knižnice.

Počiatkové posúdenie potrieb je dôležitým krokom v prvej fáze plánovania pri každom stavebnom projekte. Definuje jeho základné ciele a určuje smerovanie projektu v jeho počiatkových fázach. Bez starostlivého posúdenia knižničných služieb a posúdenia priestorových potrieb by bolo projektovanie budovy knižnice v jeho počiatkovej fáze len nekvalifikovaným odhadom. Spoločne so špecifikáciou budovy knižnice je posúdenie priestorových potrieb hlavným základom úspechu pre každý projekt.

4. OTVÁRANIE KNIŽNICE: ARCHITEKTONICKÉ RIEŠENIE KNIŽNICE Z POHLĀDU MARKETINGU

Janine Schmidt, riaditeľka knižníc
McGill University, Montreal, Kanada

**Smernica IFLA pre budovy knižníc: rozvoj a reflexie
2012**

Marketing otvára knižnice. Knihovníci sa stali informačnými špecialistami a celkový dizajn knižníc začína vychádzať z marketingových koncepcií. Prístup k architektonickému riešeniu knižníc potrebuje zmenu. Tradičný model knižnice sa spája s tradičným architektonickým riešením knižníc a väčšinou boli budovy knižníc vnímané ako odstrašujúce a často nehostinné. Marketingové stratégie zdôrazňujú, že architektonické riešenie knižníc sa nezačína od knižničných zbierok, ale od klientov knižníc a od ich dojmov z knižnice. Pri navrhovaní marketingového mixu a pri príprave marketingového plánu, na ktorom bude postavený architektonický projekt budovy, sú rozhodujúce tzv. 4 P (cena/price, produkt/product, propagácia/promotion a miesto/place).

Ak ste v poslednej dobe navštívili knižnicu, aspoň malú knižnicu od architekta Carnegieho zo sklonku minulého storočia s iónskymi stĺpmi a vysokou kopulou, zistíte, že veľa vecí sa zmenilo. Knižničné regále sú stále na mieste, ale teraz namiesto kníh ponúkajú videá, DVD, audiokazety a dokonca zapožičanie prenosných počítačov. Počítačové terminály nahradili lístkový katalóg a útulný študijný kút sa zmenil na chatovaciú miestnosť. Dokonca aj knihovnička Marion sa stala „ajtáčkou“, ktorá usmerňuje obávanú a divokú jazdu na informačnej superdiaľnici (Dillon, 2002).

Marketing ako hybná sila

Klasické architektonické riešenie knižníc bolo zamerané na knižničné zbierky, ich plánovaný nárast a ochranu. Knižnica bola veľkou budovou určenou na skladovanie dokumentov, poskytovanie študijných miest pre používateľov knižnice a umiestnenie služobných priestorov pre pracovníkov knižnice. Bádania alebo používatelia chodili do takýchto budov knižníc, aby získali prístup k zaznamenaným znalostiam, zatiaľ čo knihovníci sedeli za konzultačnými stolmi a pomáhali používateľom zorientovať sa vo fondoch knižnice.

Tento tradičný knižničný model sa premietol do tradičného architektonického riešenia knižníc. Väčšina budov knižníc bola (a ešte stále je) rozľahlá, odstrašujúca a často nehostinná. Používatelia boli ticho sústredení v študijných kójach s vysokými bočnicami, ktoré boli zoradené v úhl'adných radoch a znemožňovali spoločenský kontakt, alebo pri veľkých stoloch, kde každý používateľ dodržiaval od ďalšieho používateľa veľkú vzdialenosť. Personál knižnice bol sústredný za konzultačnými stolmi a čakal na podnet od používateľa na zodpovedanie otázky. Aj napriek tomu, že sa zachovalo veľa krásnych budov knižníc, ich informačná navigácia bola sporá, osvetlenie často nedostatočné, farby sa vôbec nepoužívali a knižničné služby boli zamerané na vyhľadávanie materiálov, ale nie na pomoc používateľom, ako ich majú používať.

Pri návrhu vhodného marketingového mixu a príprave marketingového plánu sa pre knižnice stali hlavnými tzv. 4 P (cena/*price*, produkt/*product*, propagácia/*promotion* a miesto/*place*). Každá knižnica, ktorá používa marketingové techniky na rozvoj svojej činnosti sa zameriava na svoje produkty (vrátane služieb) a na pridanú hodnotu pre svojich klientov; zaplatená cena za ne môže byť vo forme peňazí, času alebo energie na nájdenie niečoho tak jednoduchého ako je vchod do knižnice; propagačné stratégie, pomocou ktorých sa služby knižnice stávajú známymi u svojich potenciálnych klientov, napríklad prostredníctvom letákov, produktov alebo reklamy; a miesto, kde sú produkty alebo služby sprístupňované ako aj distribučné stratégie, na základe ktorých sú služby poskytované. Zohľadnenie každého z týchto aspektov má vplyv na architektonické riešenie knižnice ako aj na vzťahy, ktoré existujú medzi klientmi, zbierkami a personálom knižnice. Vzťahový marketing odráža obojstranné záujmy knižníc a klientov, ktorým poskytujú služby. Marketingové stratégie zdôrazňujú, že architektonické riešenie knižníc sa nezačína od knižničných zbierok, ale od klientov knižníc a od ich dojmov z knižnice.

V posledných niekoľkých rokoch sa produkty a služby poskytované knižnicami podstatne zmenili. Také výzvy pre knižničné služby, akými boli zmeny v prístupe k vzdelávaniu, vplyv nových informačných technológií a nových typov informačných zdrojov a tiež nové spôsoby poskytovania informácií začali klásť väčší dôraz na marketing v knižniciach. Marketing je v súčasnosti takou samozrejmosťou, že nemôže byť považovaný za samostatný prvok. Predstavuje celý komplex, ktorý je viditeľný až na základe konečných výsledkov, teda z pohľadu klienta. Nové propagačné kampane, akou je napríklad kampaň „@your library“ prijatá Americkou asociáciou knižníc (American Library Association) aj IFLA – Medzinárodnou federáciou knižničných asociácií a inštitúcií (*International Federation of Library Associations and Institutions, IFLA*) zdôraznili úlohu marketingu v budúcom rozvoji knižničných služieb. Marketing otvára knižnice. Nielen knihovníci sa zmenili na informačných špecialistov, ale aj celkový dizajn knižníc začína vychádzať z marketingových koncepcií.

Kto sú klienti knižníc?

Rôzne typy knižníc navštevujú odlišné skupiny klientov. V univerzitnej alebo školskej knižnici sú klientmi študenti a pedagógovia. Vo verejnej knižnici sú klientmi obyvatelia miestnej komunity, od malých detí až po starších občanov. V špeciálnej knižnici sú klientmi členovia odbornej komunity, ktorým knižnica poskytuje svoje služby. Klienti knižnice sa môžu členiť rôznym spôsobom, napríklad podľa úrovne dosiahnutého vzdelania, podľa odborného záujmu, podľa profesie, podľa veku, podľa rozsahu využívania

služieb knižnice, podľa pohlavia, podľa etnického pôvodu a kultúrnej príslušnosti alebo podľa informačných potrieb. Takéto členenie klientov je zásadné pre architektonické riešenie knižnice. Navrhovanie budov knižníc pre takých klientov, ktorí knižnicu využívajú často, je diametrálne odlišné od navrhovania budov knižníc pre ich menej časté, len príležitostné využívanie. Prioritným hľadiskom v súčasnosti je skutočnosť, že veľa klientov navštevuje knižnicu len virtuálne. Niektorí z nich budovu knižnice nenavštívia nikdy. Avšak, niektorí knižnicu navštívia až po tom, ako získajú potrebné údaje prostredníctvom internetu. Títo používatelia vedia, čo chcú, už keď prichádzajú do samotnej budovy knižnice.

Meniace sa vzorce správania používateľov knižnice boli zaznamenané mnohými organizáciami. V roku 2003 bola vypracovaná komplexná správa pre členské krajiny konzorcia OCLC na celom svete s názvom *Prieskum prostredia: modely správania*, ktorej cieľom bolo preskúmať hlavné problémy a trendy, ktoré vplývajú na knižnice, múzeá, archívy a ďalšie príbuzné organizácie v súčasnosti, ale ktoré budú mať vplyv aj budúcnosť týchto inštitúcií. Prieskum poskytuje kvalifikovaný pohľad na informačné prostredie, ktorý je určený na informovanie a vyvolanie odbornej diskusie o budúcich strategických trendoch. Druhá komplexná správa OCLC z roku 2005 navyše zdôraznila zmeny, ktoré nastávajú v knižniciach. Dnešní mladí ľudia nepovažujú sťahovanie hudby z internetu alebo napalovanie CD za nič zvláštne. Starší občania navzájom komunikujú prostredníctvom e-mailu a budujú si archívy fotografií na svojich domácich počítačoch. Keďže knižnice musia byť pripravené na budúcnosť, najväčšími výzvami sú rozvoj informačných služieb a také projektovanie zariadení knižníc, aby podporovali informačné potreby týchto nových generácií používateľov. Knižovníci a architekti musia rozumieť tomu, čo mladí aj starší používatelia v súčasnosti očakávajú od knižnice.

Ako môžeme vedieť, čo klienti chcú?

Najjednoduchším spôsobom ako to zistiť, je opýtať sa ich. Môžu sa realizovať prieskumy, vrátane internetových prieskumov. Osobné rozhovory s cieľovými skupinami môžu byť využité na vývoj riešení v prípadoch problémových situácií a na hlbší prieskum výsledkov jednoduchých dotazníkov a prieskumov. Môžu byť analyzované sťažnosti a odporúčania. Môžu byť uskutočnené kľúčové návštevy u významných klientov. Môžu byť uskutočnené konzultácie s množstvom poradných výborov knižnice. Po poskytnutí knižničnej služby je možné získať okamžitú odozvu klienta. Mnoho organizácií zistilo, že môžu zistiť veľmi veľa informácií o svojich klientoch jednoduchým spôsobom, že sa na nich opýtajú svojich kmeňových pracovníkov. Koniec koncov, oni sú s klientmi v neustálom kontakte. Následne

po tom, ako sa klientov opýtate na ich potreby, je dôležité pozorne počúvať, o čom hovoria. Ďalšou možnosťou je sledovať, čo klienti robia. Môžu sa sledovať časové údaje o návšteve klientov a dĺžka ich pobytu v knižnici, pozorovať a analyzovať ich správanie v knižnici, spracovať vývojový diagram pohybu klientov v knižnici a analyzovať prihlasovanie klientov na webovú stránku knižnice a jej využívanie.

A čo naozaj chcú?

Vo všeobecnosti, klienti chcú základné knižničné služby. Chcú byť obslužení kompetentným, spoľahlivým, ústretovým, rýchlym, bezúhonným a starostlivým spôsobom. Chcú, aby všetko v knižnici fungovalo správne a chcú odbornú pomoc pri využívaní služieb knižnice. Chcú elektronické knihy a elektronické časopisy, ale chcú tiež tlačené knihy a tlačené časopisy. Chcú, aby ich budovy knižníc inšpirovali a aby im poskytli útočisko v klimatizovanom a bezpečnom prostredí. Chcú prehľadnosť v priestoroch knižnice a chcú byť schopní nájsť cestu k zdrojom, ktoré potrebujú, bez toho, aby sa museli pýtať na cestu. Chcú rozmanité typy študijných miest – niektoré v tichých zónach a niektoré v hlučných zónach na skupinovú prácu. Chcú atraktívne moderné priestory a tiež chcú priestory, ktoré pripomínajú staré časy. Chcú svetlé priestory a chcú čisté a udržiavané priestory. Chcú mať k dispozícii počítače a chcú mať možnosť priniesť si svoje vlastné prenosné počítače. Chcú kvalitné tlačiarne a kopírovacie zariadenia. Tiež chcú kaviarne a reštauračné zariadenia a v neposlednom rade aj výstavné priestory, ktoré by si mohli prezerať. Predovšetkým, klienti si neželajú byť posielaní od jedného konzultačného miesta k ďalšiemu, ale chcú také konzultačné a poradenské služby, ktoré im budú k dispozícii na zreteľnom mieste v blízkosti vchodu do knižnice a budú disponovať takým personálom knižnice, ktorý bude schopný zvládnuť kvalifikované poradenstvo na väčšinu možných otázok. Väčšina knižníc realizuje používateľské prieskumy, ale niekedy sa im nedarí pretaviť ich požiadavky do špecifikácie architektonického riešenia knižnice. Vývoj prototypu typického klienta knižnice môže napomôcť pri porozumení jeho potrieb.

Jedna z možností ako uvažovať o klientovi

Pri návrhu architektonického riešenia zameranom na klienta je ťažké nájsť podobne využívané budovy ako knižnice, ktoré by mohli slúžiť ako zdroj inšpirácie alebo usmernenia. Obchody sú do istej miery podobné, čiastočne aj hotely. Jedna z analógií, ktorá môže byť použitá, je z prostredia reštauračných zariadení. Akým spôsobom využívajú klienti knižnicu? Niektorí majú radi spôsob využívania knižnice formou absenčného

zapožičania („*take-away*“), vyzdvihnutia výpožičiek („*take-out*“) alebo rýchleho vyzdvihnutia výpožičiek vlastným autom („*drive-in*“). Niektorí sa porozhliadnu, vyhľadajú zdroje, požičajú si ich, alebo okopírujú, prípadne vytlačia a niektorí vracajú svoje výpožičky. Niektorí realizujú rýchle návštevy. Ďalší vyhľadávajú pokojné „konzumovanie“ znalostí, vypožičiavanie, detailné štúdium a bádanie, či už jednotlivo alebo v skupinách. Niektorí môžu tráviť v knižnici celé hodiny. Vyberajú si rovnaké študijné miesta na sedenie a často navštevujú knižnicu v rovnakom čase a považujú knižnicu za svoj domov alebo kanceláriu. Niektorí uprednostňujú samooblužný spôsob a niektorí môžu vyžadovať podrobnú nápovedu a pokyny s presnými možnosťami výberu. Mnoho ďalších v súčasnosti zotráva doma alebo v svojich kanceláriách a získavajú potrebné informácie prostredníctvom dostupných elektronických online zdrojov alebo si preverujú možnosti prostredníctvom online pripojenia ešte pred svojou osobnou návštevou knižnice.

Vo svetle týchto odlišností pri spôsobe využívania a odlišných potrebách môže návrh architektonického riešenia knižnice oveľa viac prevziať z inšpirácie pri návšteve inštitúcií poskytujúcich služby, akými sú napríklad letiská, banky, kníhkupectvá, supermarkety, reštaurácie, obchody s výpočtovou technikou a internetové kaviarne. Všetky poskytujú vhodné alternatívy na inšpiráciu. Banky poskytujú miesta na osobné konzultácie a kancelárske priestory majú vzdialené od konzultačných pultov. Knižnice by mali urobiť to isté. Letiská poskytujú expresné pracovné stanice na rýchle vyhľadávanie a expresnú obsluhu a tieto služby by mohli byť inšpiráciou pre knižnice. Mnoho knižníc zaviedlo samooblužné zóny, ale ich umiestnenie a dizajn sú veľmi odlišné. Pre knižnice sa ukazuje byť problémom vhodné umiestnenie samooblužných výpožičných a návratových zariadení. Klienti dávajú v niektorých prípadoch prednosť osobnej obsluhu pracovníkmi knižnice, ale zatiaľ sa zdá byť umiestnenie samooblužných zariadení v blízkosti východu vhodným miestom podľa predstáv používateľov. Neďaleké umiestnenie konzultačného miesta v dosahu samooblužných zariadení môžu v prípade potreby pomôcť pri poskytnutí odbornej pomoci používateľovi. Pre takých klientov, zvlášť vedcov a výskumných pracovníkov, ktorí trávajú v knižnici dlhú dobu a vyhľadávajú pomalé bádanie, je dôležité poskytovanie špecializovaných študovní s uzamykateľnými stolmi a samozrejme, každý z nich si želá aj dostupné zariadenie na zakúpenie kávy a občerstvenia. Knižnice poskytujú špecializované služby pre svojich používateľov, zvlášť školenie ako efektívne využívať elektronické informačné zdroje. Školiace miestnosti pre zabezpečenie takýchto školení sú potrebné. Nový vzťah knižníc, ktorý očakávajú ich klienti, je prívetivý a trendový knižničný priestor. Existujú rozličné typy priestorov, ktoré oslovujú rôznych jednotlivcov a rôzne skupiny klientov. Kľúčovým atribútom každého priestoru je flexibilita a hybnou silou je primeraný tok ľudí do nich.

Prispôsobenie priestoru knižničných zbierkam

Oproti marketingovému prístupu k architektonickému riešeniu knižnice, tento prístup pomáha priestorovo zvažovať knižničné zbierky a ich primerané uskladnenie. V digitálnom prostredí je umiestnenie fyzických knižničných zbierok naďalej dôležité. Knižnice stále disponujú obrovským množstvom fyzických položiek. Ich škála sa rozširuje a nasledovný zoznam nie je konečný: tlačené knižné zväzky rôzneho rozsahu, DVD, CD, mikrofilmy, archívne materiály, vzácne materiály, ktoré si vyžadujú špeciálnu starostlivosť, staré tlače, mapy, obrazové a rukopisné materiály. Všetky materiály si vyžadujú primerané uskladnenie. Kovové knižničné regále, zásuvky a skrinky majú tendencie prevládať u špecializovaných zbierok všetkých typov a veľkostí. Marketingový prístup so zameraním na klienta definuje do istej miery aj typ uskladnenia knižničných zbierok. Napríklad mnohé knižnice používajú nižšie knižničné regále, aby používatelia mohli ľahšie dosiahnuť a nájsť knižničné materiály. Prezentačný typ policových regálov, aký sa používa v knihkupectvách, je tiež možné použiť v knižniciach na umiestnenie niektorých knižničných jednotiek na ležato na ploche. Napríklad DVD a CD sú často v knižniciach uskladnené podobným spôsobom ako v hudobných predajniach. Knižničné materiály, ktoré používajú deti, musia byť uložené v malej výške a musia byť ľahko dostupné. Marketingový prístup tiež čiastočne ovplyvňuje usporiadanie knižničných zbierok. Frekventovane využívané knižničné materiály bývajú umiestnené v centrálnej časti budovy knižnice v blízkosti vstupných zón. Menej často využívané knižničné materiály bývajú umiestnené v odľahlých častiach a môžu byť na kompaktných regáloch, ktoré by nemali byť používané na často využívané materiály, čím sa šetrí vzácny priestor, ktorý tak môže byť využitý pre častejšie využívané knižničné služby. Určitá forma automatizácie môže byť zavedená pre skladovanie zriedkavo využívaného knižničného materiálu v skladoch s veľkou hustotou regálov.

Nakoľko veľa materiálov predtým známych ako „príručky“, ktoré sa používali pri rýchlych konzultáciách a často pozostávali z encyklopédií, slovníkov a faktografických prameňov, bolo transformovaných do online formátu a konzultácie z nich sa poskytujú online, priestory pôvodne pre ne určené sa začali zmenšovať.

Marketingový prístup zdôrazňuje, že všetky sklady kníh by mali byť otvorené pre používateľov pre umožnenie ich prehliadania a zabezpečenie ľahkého prístupu k nim. Toto nemusí byť možné zabezpečiť z priestorových dôvodov, ale zatvorené sklady by sa mali používať len pre málo využívané knižničné materiály. Dôraz kladený na klienta znamená, že knižničné materiály sú čo najviac integrované v im dostupnej zóne. Používatelia považujú usporiadanie knižničného fondu podľa kritérií akým je formát, rozsah, obdobie alebo typ použitia za extrémne mäťuci. Opäť môžu byť priestorové hľadiská prevážené

predstavami klientov, ale tejto otázke by sa mala venovať dostatočná pozornosť.

Zabezpečenie a kontrola primeranej bezpečnosti je naďalej dôležitá. Z hľadiska marketingu bude kladený dôraz na to, aby bola bezpečnosť zabezpečovaná nevtieravým spôsobom. Avšak, ochrana knižničných zbierok zostáva významnou súčasťou plánovania skladov a bezpečnostné kamery a bezpečnostné brány môžu byť nevyhnutné. Vyššia kvalita bezpečnostných brán a nové prístupy zahŕňajúce kombináciu bezpečnostných nálepiek a čiarových kódov a v niektorých prípadoch technológiu RFID (Radio Frequency Devices) vedú k výraznému zlepšeniu v oblasti bezpečnosti. Vzácné a hodnotné knižničné materiály budú aj naďalej uskladňované vo viac chránených zónach, aby sa zabezpečila ich bezpečné uloženie a ochrana.

Frekventovane používané knižničné materiály sú často umiestnené oddelene v chránených zónach, najmä v univerzitných alebo školských knižniciach. Tieto zóny by mali byť pre používateľov prehľadne viditeľné a má k nim byť zabezpečený ľahký prístup. Niektoré knižnice majú zriadené samostatné oddelenia pre frekventovane používané knižničné materiály a používajú zosilnenú bezpečnostnú kontrolu. Ďalšie knižnice poskytujú tieto materiály prostredníctvom výdajných pultov na chránených miestach. Z marketingového hľadiska používatelia viac preferujú, keď sa môžu obslúžiť sami.

Perspektívy uchovávania

Ochrana zbierok stále zohráva významnú úlohu. Vhodná kvalita prostredia s náležitou kontrolou vnútornej klímy poskytujú najdôležitejšie prostriedky na zabezpečenie dlhodobej životnosti knižničných zbierok. Klimatizácia je stále významná rovnako pre knižničné zbierky aj pre klientov. Ochrana a reštaurovanie vzácných zbierok je úzko špecializovanou oblasťou a presahuje rámec tejto publikácie. Malo by byť poskytované expertné poradenstvo na témy ako napríklad vykurovanie alebo kontrola vnútornej klímy knižničných skladov.

Väčšina knižníc pristupuje k svojim online zbierkam poskytovaných zo vzdialených lokalít. Avšak, niektoré knižnice uchovávajú svoje online zbierky na pamäťových diskoch lokálne alebo na lokálne umiestnenom serveri. Dôležité zvažovanie online uchovávania zahŕňa možnosť zálohovania a alternatívnych zdrojov ako aj vyhovujúcich podmienok vnútorného prostredia vrátane teploty a vlhkosti, ktoré sa odlišujú od podmienok pre tlačené materiály. Bezpečnosť prístupu je tiež významná.

Všetky vedecké a technické materiály sa v súčasnej dobe publikujú len v elektronickej forme. Tlačené verzie sa aj naďalej do fondov knižníc dopĺňajú, ale veľa knižníc sa rozhoduje skôr zbavovať tlačených verzií ako si ich ponechávať. Uvedený vplyv na otázky uchovávania sa ešte stále zisťuje. Mnoho knižníc v súčasnosti nahrádza dlhodobé knižničné zbierky tlačených materiálov ich online verziami a dlhoročné vydania časopisov sa nakupujú v elektronickej forme. Knižnice často prijímajú rozhodnutia na umiestnenie knižničných materiálov, o ktorých vedia, že budú málo využívané, ak vôbec niekedy budú využívané, do vzdialených skladov alebo ich celkom vyradia z fondu. Knižnice v rôznych regiónoch uchovávajú knižničný fond v skladoch kooperatívnym spôsobom. Trend zdieľaných budov so vzdialenými skladmi sa stáva stále významnejším. Začínajú vznikať aj medzinárodné dohody. Zohľadnenie všetkých týchto otázok znamená, že architektonické riešenie knižníc, ktoré bolo kedysi zamerané na knižničné zbierky, začína dramaticky a rýchlo meniť svoj ráz. Technické hľadiská dlhodobého uchovávania knižničných materiálov už viac nemusia byť dôležité. Flexibilita je kľúčovým aspektom, nakoľko na všetky priestory by sa malo prihliadať z hľadiska ich potenciálu, napríklad skladové priestory sa môžu využívať ako počítačové laboratória.

Väčšina knižníc tradične poskytuje samostatné skladové priestory pre nové prírastky do knižničného fondu, ktoré sú vystavené na viditeľnom mieste. Marketingový prístup zdôrazňuje nevyhnutnosť dopĺňovania nových titulov, ktoré by mali byť ľahko dostupné. V rámci usporiadania knižničného fondu by mali byť nové prírastky umiestnené blízko vstupných priestorov a mali byť využívané vhodnými technikami ich prezentovania. Keďže knižnice sa zameriavajú na svojich klientov, mali by tiež používať viac techník prevzatých z expozícií a výstav. Tieto priestory musia byť veľké a flexibilne navrhnuté s podobným vybavením ako v komerčných predajných sieťach.

Panely na umiestnenie plagátov, ktoré sa môžu ľahko vymieňať, sú len jedným z príkladov. Niektoré komerčné organizácie vyvinuli výstavné stojany, ktoré sa dajú zakúpiť, ale veľa knižníc poskytuje špeciálne navrhnuté priestory a výstavné interiérové vybavenie prispôbené dizajnu knižnice. Knižnice sa v tomto ohľade môžu priučiť od múzeí a galérií.

Vyhovujúce študijné miesta

Uvažovanie o študijných miestach z hľadiska marketingu prináša významné výzvy. Ľudia rôznych vekových kategórií a v rôznych etapách života, s rôznymi záujmami a rôznymi typmi knižníc, ktoré využívajú, vyžadujú rôzne druhy vybavenia a komfortu v knižniciach. Knižnica musí poskytovať primerané študijné miesta pre jednotlivcov a tiež pre skupinové sedenie

rôznych veľkostí, ktoré sú umiestnené v tichých a podľa potreby aj v hlučných zónach. Formálne aj neformálne miesta na sedenie sú potrebné rovnakou mierou. Individuálne študijné kóje stále prevažujú, ale v moderných knižniciach už majú nižšie bočné prepážky ako kedysi. Veľa používateľov uprednostňuje sedieť v blízkosti iných používateľov, ale stále si zachovávajú aspoň kúsok súkromia. Sklenené alebo plexisklové prepážky môžu zabezpečiť vhodný spôsob členenia priestoru. Potvrdilo sa, že pohovky rôznych tvarov sú u používateľov veľmi populárne a kreslá môžu poskytovať oveľa uvoľnenejšie a pohodlnejšie sedenie. Úzke stoly sú efektívnejšie ako veľké stoly a sú zvyčajne obľúbené u používateľov. Študijné kútiky alebo banketové sedenie ako ho poznáme z reštaurácií môže byť efektívnejšie pre skupinové štúdium ako v samostatných odelených miestnostiach a vhodná zvuková izolácia môže znížiť hlučnosť. Skupinové študovne zostávajú aj naďalej obľúbenými u používateľov všetkých typov knižníc. Pozorovanie správania používateľov pri využívaní dostupných študijných miest poskytuje usmernenie pre budúce úpravy interiéru knižnice z hľadiska marketingu.

Skutočnosť, že fyzické uchovávanie knižničných zbierok sa transformuje do digitálnej formy, už bola spomenutá. Avšak, používatelia knižníc sú v súčasnosti už tiež „digitálnou generáciou“. Poskytovanie vhodných zariadení v knižniciach pre klientov na prístup k digitálnym zdrojom a pre klientov, ktorí sa správajú digitálne, je zásadným problémom. Marketing digitálnej knižnice a s tým súvisiace poskytovanie primeraného interiérového vybavenia si vyžadujú odlišný prístup ako pri umiestnení fyzických knižničných zbierok.

Knižnice pre svojich používateľov poskytujú počítače. Je to takmer v štádiu, že každé študijné miesto by malo mať dostatok priestoru na umiestnenie počítača. Počítače môžu byť umiestnené jednoduchým spôsobom okolo stien, alebo v rôznych zoskupeniach, ktoré majú zabezpečený prívod elektrickej energie a pripojenie do počítačovej siete vedené zo stien. Kruhové konfigurácie s centrálnou kabelážou a zosieťovaním sa potvrdili ako efektívne rovnako ako navzájom prepojené elektrické stoly pri šachovnicovej konfigurácii. Kabeláž a elektrická prípojka môžu byť umiestnené v stĺpikoch a privádzané smerom dole zo stropu alebo smerom hore z podlahy. Veľa klientov potrebuje poradenstvo pri používaní počítača. Ešte stále je vo fáze vývoja, aká je vhodná konfigurácia a nastavenie počítača, aby uľahčilo jednoduché poskytovanie odbornej asistencie. Niektoré knižnice majú špeciálne vyčlenené úseky s názvami: informačné základne, vzdelávacie centrá, informačné pasáže, e-zóny, skupinové a interaktívne vzdelávacie centrá alebo počítačové laboratóriá. Značný pokrok sa dosiahol v oblasti najvhodnejšieho interiérového riešenia týchto zariadení. V predajniach výpočtovej techniky predajnej siete Apple iPod sa používajú pulty na prácu po stojacky a poskytujú vhodnú inšpiráciu.

Veľa knižníc má špecializované miestnosti, ktoré slúžia na školenia z oblasti výpočtovej techniky. Dosiagnuté výsledky práce spoločnosti Educase v oblasti vývoja dizajnu počítačových zariadení pre vzdelávaciu sféru so zameraním na klientov sú významné a sú veľkým prínosom aj pre knižnice. Marketingový prístup zdôrazňuje potreby jednotlivca, ktorý sa chce vzdelávať. Priestory by mali byť navrhnuté tak, aby vyhovovali spôsobu výuky formou individuálneho prístupu. Priestory, ktoré zvyčajne slúžia ako chodby alebo vestibuly sú teraz využívané ako spoločenské vzdelávacie priestory. Prezentačné tabule, dataprojektory, LCD alebo plazmové obrazovky by mali byť vždy k dispozícii. Štúdijné miesta umiestnené v kruhovom pôdoryse sú vhodnejšie ako v usporiadaných radoch.

Väčšina knižníc je v súčasnosti vybavená bezdrôtovými sieťami. Avšak ani takéto technické riešenie nie je funkčné bez energetického zabezpečenia. Prístup k elektrickej energii rovnako ako prístup k sieti prostredníctvom pevného alebo bezdrôtového pripojenia, si vyžadujú včasné plánovanie v procese projektovania budovy knižnice a často spôsobujú špecifické problémy pri rekonštrukciách budov knižníc. Sú potrebné odborné konzultácie, aby sa zabezpečila potrebná kapacita sieťových konfigurácií rovnako pre pevné aj bezdrôtové sieťové pripojenie.

Koľko počítačov by malo byť k dispozícii v knižnici? Čím viac, tým lepšie. Všetky prieskumy používateľov vyjadrujú nespokojnosť s počítačovým vybavením v knižniciach. Avšak je potrebné odhadnúť správny pomer medzi počítačovými stanicami s pevným sieťovým pripojením a používaním prenosných počítačov - laptopov. Používatelia si môžu priniesť vlastné laptopy, alebo im ich môže zapožičať knižnica. V takom prípade je potrebné špeciálne oddelenie na skladovanie laptopov a účtovanie poplatkov za ich zapožičanie. Jedným z riešení, ktoré aplikujú v praxi niektoré spoločnosti, je zapožičanie stojana na kolieskach, ktorý obsahuje laptop spolu s ďalším vhodným technickým vybavením. Používatelia si stojan na kolieskach len presunú do vhodných priestorov, kde ich môžu používať. Niektoré knižnice požičiavajú aj počítačové prípojky a tiež zámky na laptopy, ak si používateľ prinesie svoj vlastný prenosný počítač. Hlavným problémom je bezpečnosť.

Súčasná generácia, mladí aj vekovo starší, sú závislí na svojej komunikačnej dostupnosti a ich mobilné telefóny spôsobujú v knižniciach veľké problémy. Čoraz viac knižníc začína preberať vzor z letiskových hál a zriaďuje oddelené zóny, kde sa môžu používať mobilné telefóny.

Priestorová navigácia

Priestorová navigácia alebo informačné značenie je zvlášť dôležité v prípade, ak sa architektonické riešenie knižnice marketingovo zameriavania na klienta knižnice. Farba, tvar, umiestnenie a znenie informačného značenia by malo korešpondovať s grafickou úpravou tlačených materiálov a webovej stránky knižnice. Knižničné priestory by mali byť navrhnuté tak, aby orientácia používateľa v priestore nebola závislá len od informačného značenia, napríklad použitím interiérovej navigácie pomocou vhodného usporiadania kobercov alebo nábytkových zostáv. Zvyknú sa používať zvlášť smerové značenia (t.j. kam trasa smeruje) a polohové značenia (t.j. kde sa používateľ nachádza) s nápismi umiestnenými priamo na stenách, alebo zavesenými zo stropu. Spôsob informačného značenia v supermarketoch môže byť vhodnou inšpiráciou. Vo všeobecnosti knižnice umiestňujú príliš veľa informačných nápisov, ktoré môžu používateľa len zmiatť.

Rovnaké priestorové usporiadanie a označenie logom knižnice pomáha používateľom nájsť cestu do knižnice a nájsť tie informácie, ktoré v knižnici hľadajú. Niektoré knižnice majú svoje pobočky. Tieto by mali mať rovnaký vzhľad aj atmosféru a mali by byť rovnako vybavené. Všade by mali byť používané rovnaké farby. Niektoré spoločnosti ako napríklad McDonalds, ktoré sa zameriavajú na prezentáciu a dizajn svojich pobočiek a ponúkaných jedál podľa marketingového prístupu, používajú rovnaký prístup na celom svete. Zlaté oblúky v ich logu sú zreteľné na celom svete ako symbol spoločnosti McDonalds a všetky ich pobočky kdekoľvek na svete majú rovnako usporiadaný interiér. Každá knižnica, zvlášť ktorá je súčasťou väčšej siete knižníc, by mala byť podobná. Existuje mnoho spoločných znakov, ktoré uľahčujú využívanie knižníc. Každá knižnica má konzultačný pult, výpožičný pult (prípadne samooblužné výpožičné miesto), frekventovane navštevované zóny, kopírovacie zariadenia a tlačiarne, počítačové vybavenie v individuálnych a skupinových zostavách alebo pri pultoch pre prácu po stolačky, študovne poskytujúce individuálne aj kolektívne študijné miesta a formálne aj neformálne zariadené bezpečné prostredie. Prehľadné popisy priestorového usporiadania sú zásadné pre dosiahnutie prístupu orientovaného na klienta.

Mnoho knižníc v súčasnosti používa veľké plazmové alebo LCD obrazovky na účely priestorovej navigácie. Zobrazované informácie sa môžu neustále obmieňať. Interaktívne prístupy pri priestorovej navigácii je tiež možné uplatniť. Takýmto spôsobom môžu byť prezentované jednotlivé úseky knižnice. Vhodné umiestnenie týchto obrazoviek je obvykle čo najbližšie k vstupu do knižnice.

Zmena prístupu k architektonickému riešeniu knižníc

Marketingový prístup sa potvrdil ako efektívna pomoc pri prispôbení sa knižníc zmenám z hľadiska potrieb klientov a zabezpečuje, aby poskytované služby neustále uspokojovali potreby klientov. Tieto produkty a služby poskytované knižnicou predstavujú širokú škálu od prístupu k znalostiam a podpory vedy až po poskytovanie výpočtovej techniky a tlačiarní a zvyšovanie informačných zručností prostredníctvom individuálnych školení vo forme osobných, telefonických alebo online konzultácií. Stratégia knižnice v oblasti poskytovania a distribúcie služieb a kvalitná propagácia týchto služieb je zárukou, že budú poskytnuté každému jednotlivcovi, ktorý potrebuje informácie. Architektonické riešenie fyzických priestorov knižníc podľa tohto marketingového prístupu je zárukou, že knižnice budú prosperovať a ako typ inštitúcie prežijú, pretože predstavujú nesmierne potrebnú občiansku vybavenosť.

Odkazy

ALA AMERICAN LIBRARY ASSOCIATION. *Campaign for America's Libraries* [Kampaň pre americké knižnice] [online]. Chicago (New Jersey, USA): ALA [cit. 9. januára 2013]. Dostupné na internete: <<http://www.ala.org/advocacy/advleg/publicawareness/campaign@yourlibrary>>

IFLA INTERNATIONAL FEDERATION OF LIBRARY ASSOCIATIONS AND INSTITUTIONS. *Campaign for the World's Libraries (@your Library)* [Kampaň pre knižnice sveta @your library] [online]. The Hague (Netherlands): IFLA [cit. 9. januára 2013]. Dostupné na internete: <<http://www.ifla.org/at-your-library>>

DILLON, D., 2002. Turning over a new leaf [Prevráťme nový list]. *InteriorDesign*, 73(5), 310-311. ISSN 0020-5508.

GUPTA, D.K. at al., eds., 2006. *Marketing library and information services: International perspectives* [Marketing knižnično-informačných služieb: medzinárodné perspektívy]. Munich (Germany): K.G. Saur. ISBN 978-3598117534.

KAPITZKE, C. and BERTRAND, C.B., eds., 2006. *Lib@ries: Changing information space and practice* [Knižnice: meniaci sa informačný priestor a prax]. Mahwah (New Jersey, USA): Lawrence Erlbaum Associates. ISBN 978-0805854817.

KOTLER, P., 2003. *Marketing insights from A to Z: 80 concepts every manager need to know* [Marketingové postrehy od A po Z: 80 pojmov, ktoré musí ovládať každý manažér]. Hoboken (New Jersey, USA): Wiley. ISBN 978-0471268673.

KOTLER, P., 2002. *Marketing Management* [Marketingový manažment]. 11th ed. Toronto (Ontario, Canada): Prentice Hall. ISBN 978-0130336293.

OBLINGER, D.G., ed., 2006. *Learning spaces* [Vzdelávacie priestory] [online]. Washington, D.C. (USA): Educause [cit. 9. januára 2013]. Dostupné na internete: <<http://www.educause.edu/research-and-publications/books/learning-spaces>>

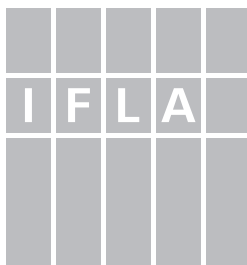
OCLC ONLINE COMPUTER LIBRARY CENTER, 2003. *The 2003 OCLC Environmental Scan: Pattern Recognition. Executive Summary* [Prieskum informačného prostredia konzorciom OCLC v roku 2003: analýza vzorov informačného správania. Súhrn] [online]. Dublin (Ohio, USA): OCLC [cit. 9. januára 2013]. Dostupné na internete: <http://www.oclc.org/reports/escan/downloads/escansummary_en.pdf>

OCLC ONLINE COMPUTER LIBRARY CENTER, 2005. *Perceptions of libraries and information resources: A Report to the OCLC Membership* [Vnímanie knižníc a informačných zdrojov: správa pre členov OCLC] [online]. Dublin (Ohio, USA): OCLC [cit. 9. januára 2013].
Dostupné na internete: <http://www.oclc.org/reports/pdfs/Percept_all.pdf>

SCHMIDT, J. and WILSON, H., 1998. Designing the real virtual library [Navrhovanie skutočnej digitálnej knižnice]. In: *Robotsto Knowbots: the wider automation agenda*. Melbourne (Victoria, Australia): Victorian Association for Library Automation, pp. 123-135.

5. POUŽÍVATELIA A VEREJNÝ PRIESTOR: ČO TREBA ZOHLADNIŤ PRI NAVRHOVANÍ KNIŽNIČNÝCH PRIESTOROV

Karen Latimer, hlavná knihovníčka pre architektúru a plánovanie
Knížnica a centrum na podporu vedy, Úsek informačných služieb,
Queen's University, Belfast, Veľká Británia

**Smernica IFLA pre budovy knižníc: rozvoj a reflexie
2012**

Priestor pre používateľov musí byť kvalitne navrhnutý, musí byť príjemný a atraktívny v súlade so skutočnosťou, že úloha fyzickej knižnice a potreby používateľov v 21. storočí sa menia. Verejné priestory musia byť prístupné pre všetkých, musia byť flexibilné a schopné uspokojiť široké spektrum používateľov s rôznymi informačnými potrebami a rôznymi dôvodmi pre používanie knižnice. Potreby používateľov by mali byť stredobodom plánovacieho procesu a v počiatočnom štádiu projektovania by mali prebehnúť konzultácie s kľúčovými skupinami používateľov. Rovnako ako architektonické riešenie a vzájomné priestorové väzby medzi tradičnými používateľskými priestormi by mali projektanti budovy knižnice zväziť aj umiestnenie kaviarní, výstavných priestorov a umeleckých diel, aby vznikla príjemná atmosféra a jedinečnosť miesta.

Úvod

Rímsky architekt Vitruvius v 1. storočí pr.n.l. vyhlásil, že základnými vlastnosťami dobre postavenej budovy sú „*utilitas, firmitas et venustas*“. Sir Henry Wotton, ktorý bol diplomatom, spisovateľom a zberateľom v 16. storočí, preložil tieto slová ako: „užitočnosť, solídnosť a pôvab“. Aj o päť storočí neskôr zostávajú tieto vlastnosti indikátormi kvalitného architektonického návrhu budovy knižnice rovnako ako v prípade iných typov budov. Rozhodne by sa posledný z troch indikátorov – pôvab, snáď presnejšie a výstižnejšie mohol preložiť ako jedinečnosť – ktorej význam sa stáva stále dôležitejším. Úloha knižníc sa mení z dôvodu, že stále viac materiálov začína byť dostupných elektronicky a z dôvodu, že ich tradiční používatelia už nemusia navštíviť fyzickú budovu knižnice, aby získali informácie, ktoré potrebujú. Preto je omnoho dôležitejšie ako inokedy, aby sa navrhovali živé a žiaduce priestory, s ktorými sa používatelia stotožnia. Kent a Myrick (2003) sú skalopevne presvedčení, že „*budúcnosť knižnic spočíva v tom, že sa musia stať miestami, kde budú ľudia chcieť tráviť čas*“.

Už sa toho veľa publikovalo na tému meniacej sa úlohy knižníc, o vplyve elektronických informačných zdrojov na spôsob poskytovania informačných služieb a na architektonické riešenie moderných knižníc, či už verejných alebo akademických. Zaznamenali sme hrozivé predpovede o zániku fyzickej knižnice a klesajúcej potrebe profesionálnych knihovníkov. Našťastie sa nezdá, že by sa tieto temné predpovede naplnili. Dancik a Jobb (2004) uvádzajú, že: „*v skutočnosti sú dnes budovy v kurze*“. Ďalej tvrdia, že: „*knižnice, ktoré sú najúspešnejšie v získaní rovnakej priazne od používateľov, ktorí budovu knižnice fyzicky navštevujú a od elektronických používateľov, sú tie knižnice, ktoré majú zrekonštruované alebo moderné budovy knižníc, ktoré ponúkajú širokú škálu typov študijných miest*

a funkčných priestorov, množstvo počítačových staníc, priestory pre skupinovú prácu, vzdelávanie a spoločenské aktivity a sú charakteristické príjemnou estetikou priestoru“.

Ak v budúcnosti, naozaj v blízkej budúcnosti, všetci tí, ktorí hľadajú informácie, nebudú musieť za týmto účelom prísť do budovy knižnice, tak do budovy knižnice prídu len vtedy, keď budú chcieť. Andrea Rose, komisárka britského pavilónu na Benátskom bienále v roku 1996, ktorý prezentoval architektúru knižníc, sa vyjadrila, že knižnice 21. storočia by mali: „*poskytnúť priestor, ktorý slúži ako sociálny stimul a zároveň je útočiskom pre súkromie*“. To platí rovnako pre akademické aj verejné knižnice. Knižničné priestory musia byť atraktívne, príjemné a flexibilné. Výraz „knižnica ako tretie miesto“ (domov a pracovisko predstavujú ďalšie dve miesta) vznikol len nedávno, aby podčiarkol dôležitosť knižnice ako miesta na stretávanie, miesta na stimulovanie tvorivosti a vzdelávania alebo celkom jednoducho, ako miesta, kde je možné nájsť útočisko.

Francine Houben zo spoločnosti Mecanoo Architecten a zároveň architektka, ktorá navrhla často ospevovanú budovu Univerzitnej knižnice v holandskom Delfte (Delft University Library) bola hlavnou prednášateľkou na konferencii, ktorú usporiadala Mestská knižnica v Helsinkách v roku 2002 na tému: *Priestor pre budúcnosť – budovy knižníc v 21. storočí*. Zdôraznila rovnakú dôležitosť funkcionality aj estetickéj stránky priestoru a nevyhnutnosť rôzneho prístupu k navrhovaniu knižničného priestoru podľa rozličných potrieb jej používateľov. Prehlásila, že klienti by mali užívať najlepšie a najkrajšie priestory v budove a opisala knižnicu, ako „*súčasne škola, domov, pracovisko, kostol, divadlo a mnoho ďalších vecí navyše*“. Pri navrhovaní priestorov pre používateľov je oveľa viac dôležitejšie ako kedykoľvek predtým, aby boli zabezpečené rôzne potreby používateľov a aby usporiadanie priestoru, akustika a architektonické riešenie pomohli používateľom prispôsobiť svoje správanie podľa účelu jednotlivých priestorov knižnice. Kvalitné miesto stretávania by malo uľahčovať sociálnu interakciu medzi používateľmi a podporovať profesionálnu interakciu medzi personálom knižnice a používateľmi knižnice.

Existuje veľa obvyklých faktorov, ktoré je potrebné vziať do úvahy pri navrhovaní nových priestorov pre používateľov alebo dokonca pri rekonštrukcii existujúcich priestorov. Používatelia v 21. storočí majú tendenciu k veľmi individualistickému prístupu k využívaniu knižníc a ich zdrojov. Na jednej strane sa im stále viac páči samostatne sa zorientovať v systéme informácií, ale na druhej strane chcú mať v prípade potreby k dispozícii aj vysoko profesionálnu poradenskú pomoc. Používatelia majú stále viac tendenciu ovládať prácu s internetom a elektronickými zdrojmi a chcú získať online prístup do knižnice a jej zdrojov prostredníctvom vzdialeného prístupu.

Avšak, toto nemusí nutne brániť ich návštevu v knižnici – naopak, často iniciuje návštevu budovu knižnice jednotlivcami, ktorí sa stanú používateľmi knižnice až následne. Preto je dôležité mať jasnú predstavu o typoch používateľov, pre ktorých sa budova knižnice alebo knižničný priestor navrhuje a najmä je dôležité mať jasnú predstavu o spôsobe využitia knižničných priestorov. Bez ohľadu na typ knižnice bude populácia používateľov vždy zmiešaná, nakoľko tradičné rozdiely sa stierajú. Je samozrejmé, že všetky verejné priestory v knižnici by mali byť ľahko dostupné pre používateľov so zdravotným postihnutím. Odvážne a kreatívne myslenie bude nevyhnutné pri plánovaní služieb a priestory pre používateľov by mali byť čo najviac flexibilné, aby vyhovovali budúcim a neodvratným zmenám. Samozrejme, bude potrebné vziať do úvahy rôzne faktory pri plánovaní napríklad veľkej akademickej knižnice a detského oddelenia malej verejnej knižnice. Napriek tomu, základné princípy platia pre všetky prípady.

Písanie projektového zámeru a špecifikácie budovy knižnice

V jednej z ďalších kapitol Andrew McDonald zdôrazňuje význam toho, aby vedenie knižnice poskytlo architektovi kvalitnú špecifikáciu budovy knižnice. To určite platí pre navrhovanie verejných priestorov, nakoľko je dôležité mať jasnú predstavu o používateľoch knižnice a potenciálnych používateľoch knižnice, o ich potrebách a predstavách. Shill a Toner (2003) zdôrazňujú význam chápania „*účelov, pre ktoré sú knižnice využívané a podmienok, za ktorých môžu byť používané*“. Veľa knižníc považuje za skutočnú výzvu, aby oslovili potenciálnych používateľov, ktorí by za bežných okolností nenavštívili knižnicu. Potreby používateľov musia byť stredobodom plánovacieho procesu a je dôležité uskutočniť konzultácie so skupinami používateľov a príslušnými zainteresovanými stranami ešte pred samotným začiatkom prác na architektonickom návrhu budovy. Rozsah týchto konzultácií sa bude líšiť v závislosti od miestnych podmienok, ale konzultácie by nemali byť opomenuté. Rovnako ako získanie nápadov a usmernení, takýto prístup má pridanú výhodu v zainteresovaní používateľov, ktorí budú prejavovať rovnaký záujem o to, aby bola nová budova knižnice završená úspechom.

V tejto ranej fáze bude vedenie knižnice prezentovať víziu novej budovy knižnice svojim zriaďovateľom, používateľom a zamestnancom knižnice. Pri úvahách o verejnom priestore, všetky predstavy o priestore sú dôležité. Veľa pozornosti je venovanej tzv. „wow“ faktoru budov knižníc a podľa Andrewa McDonalda tento faktor predstavuje „*inšpiratívny priestor, ktorý spája myseľ používateľov a ducha inštitúcie*“. Dobrá kvalita architektonického riešenia verejného priestoru je „*sine qua non*“ (lat. nevyhnutná podmienka),

ale ako ju dosiahnuť, alebo ako ju má vedenie knižnice zabezpečiť, je podstatou problému. Je príliš jednoduché sa v priebehu projektových fáz zapliesť do detailov a finančných otázok a na aspekt ducha a atmosféry verejných priestorov sa môže pozabudnúť.

VŠEOBECNÉ ASPEKTY

Prostredie

Verejné priestory by mali byť príjemné a atraktívne bez ohľadu na zameranie konkrétnej knižnice. Vopred si ujasnite, aký prvý dojem chcete vyvolať. Veľmi často poskytuje nová budova knižniciam možnosť, aby dali knižničným službám novú podobu a mohli tak vyslať správu, že knižnica je priateľským a spoločensky prívetivým miestom, ktoré môžu používatelia navštíviť, a nie je úradnou, vznešenou a dôstojnou inštitúciou, ku ktorej je potrebné pristupovať s úctou a rešpektom. Alebo môže vyslať posolstvo, že sa jedná o budovu s moderným technickým vybavením, ktoré kopíruje budúce trendy, napríklad s využívaním plazmových obrazoviek pri vstupe do knižnice. Umiestnenie konzultačných pultov a iných informačných pultov s personálom knižnice vytvára kultúru starostlivosti o zákazníkov a podpory potrieb používateľov. Pri zvažovaní verejného priestoru je dôležité ujasniť si, aký dojem má byť vytvorený a potom premyslieť, ako tento cieľ dosiahnuť čo najlepšie. Použitie farieb, osvetlenia, interiérového dizajnu a umeleckých diel zohráva veľkú úlohu pri vytváraní špecifického prostredia rovnako ako architektúra samotnej budovy knižnice. Aj v súčasnom elektronickom veku bude väčšina knižníc udržiavať svoje zbierky tlačených materiálov a toto bude tiež prispievať k celkovému dojmu.

Flexibilita

Flexibilita zvykne byť príliš často chápaná ako prostriedok, ako sa vyhnúť jednoznačnému rozhodovaniu o využití priestoru. Samozrejme, medzi statickou nepružnosťou (detailným konečným rozhodnutím o účele priestoru) a úplnou flexibilitou (žiadne konečné rozhodovanie o účele priestoru) musí existovať rovnováha. Ak je niečo v 21. storočí isté, tak skutočnosť, že nič nie je isté a k zmenám bude dochádzať aj naďalej, ako sa zmienil aj Andrew McDonald pri svojich úvahách o adaptabilite priestoru ako jednom z jeho definovaných desiatich faktorov kvalitného knižničného priestoru. Flexibilný priestor je preto dôležitý. Musíme zabezpečiť, aby architektonické riešenia budov knižníc boli pripravené na zmeny. V publikácii *Navrhovanie priestorov pre efektívne vzdelávanie* sa uvádza, že: „*Priestory sú samy o sebe nositeľmi zmien. Zmenené priestory zmenia aj postupy v praxi*“. Architekt Mediatéky

v Sendai (Sendai Mediatheque), Toyo Ito, už v roku 1994 prijal rozhodnutie umiestniť v rámci budovy len minimum vnútorných stien a navrhol systém voľne zavesených závesov, ktoré v prípade potreby rozdelili priestor. Len nedávno Škótska univerzita v Glasgowe (Glasgow Caledonian University) vyvinula iglú, ktoré možno ľahko presúvať na vytvorenie uzavretého priestoru podľa potreby. Vysokorýchlostná bezdrôtová počítačová sieť mala oslobodzujúci vplyv na projektovanie priestorov pre používateľov. Ešte do nedávna sa k zavádzaniu knižničných kaviarní pristupovalo s hrôzou, zvlášť v mnohých akademických knižniciach, ale v súčasnosti sú už vítané ako frekventovane využívané neformálne pracovné a vzdelávacie zóny pre zamestnancov a študentov s pozitívnym prínosom pre knižnice. Vzhľadom k tomu, že knižničné služby poskytované knižnicami sa rozširujú a menia, architektonické riešenie knižníc stále častejšie uplatňuje flexibilný pôdorys a adaptabilné vnútorné konfigurácie priestoru. Adaptabilita bude aj naďalej kľúčovým faktorom pri návrhu usporiadania priestoru a architektonického riešenia, nakoľko väčšina priestorov musí byť schopná prispôsobiť sa zmenám pri ich využívaní.

Vytváranie zón a priestorové vzťahy

Jednou z hlavných úloh pri projektovaní knižnice je vysporiadanie sa s protichodnými priestorovými požiadavkami, zvlášť v období trendov v poskytovaní knižničných služieb nepretržite 24 hodín počas 7 dní v týždni (24/7), kedy otázky ohľadom počtu potrebných zamestnancov a otázky bezpečnosti pridávajú na zložitosti vhodného usporiadania verejných priestorov. Rozporuplné požiadavky na tiché a hlučné študijné zóny, individuálny a interaktívny prístup k vzdelávaniu, dostupnosť a bezpečnosť, samoobslužné zóny a zóny obsluhované personálom knižnice, musia byť všetky vyriešené. Verejný priestor musí byť poskytovaný rovnako pre používateľa s individuálnym prístupom k štúdiu aj pre tých používateľov, ktorí chcú tráviť svoj čas s ostatnými. Základné knižničné služby musia byť poskytované vždy, aj keď sú ostatné zóny knižnice zatvorené.

Stále častejšie používaným riešením je vytváranie zón pre rôzne aktivity, napríklad zóny pre deti a študijné zóny vo verejných knižniciach, študijné zóny na skupinovú prácu a individuálne študijné zóny v akademických knižniciach. Každá zóna by mala mať prispôbený interiér a mala by byť ľahko rozpoznateľná, na čo slúži. V každej zóne by mala byť venovaná dostatočná pozornosť výberu vhodného nábytku, osvetlenia, farieb, informačného značenia a akustickým opatreniam. Priestorové vzťahy medzi zónami sú tiež kľúčovým faktorom kvalitného architektonického riešenia. Používatelia si želajú zreteľne viditeľné obslužné miesta, bezbariérový prístup a prehľadnú orientáciu v priestore knižnice.

ŠPECIFICKÉ VEREJNÉ PRIESTORY

Anders Dahlgren v predchádzajúcej kapitole spomína metódy odhadu priestorových potrieb, ktoré platia pre verejné aj obslužné priestory. V niektorých krajinách sú k dispozícii ako doplnok k národným normám. Dahlgren tiež poskytol návod na výpočet priestorových potrieb rôznych knižničných úsekov na poskytovanie ich služieb. V ďalšej časti preto uvádzame radšej stručný súhrn faktorov, ktoré musia byť zohľadnené pri projektovaní verejných priestorov zameraných na používateľov, ako konkrétne priestorové výpočty.

Knižničné zbierky

V posledných rokoch sa charakter knižničných služieb presunul z tradičného prístupu zameraného na knižničné zbierky na používateľsky orientovaný prístup. Knižnice sa menia na hybridné knižnice, e-knižnice alebo univerzálne knižnice. Väčšina nových budov knižníc bude musieť sprístupňovať tlačené materiály a zároveň poskytovať prístup k digitálnym zdrojom. Projektanti budov knižníc musia vziať do úvahy, aký typ materiálov budú používatelia knižnice potrebovať a následne, akým spôsobom bude najvhodnejšie ho uskladňovať, sprístupňovať a poskytovať k nemu prístup. Plánovanie priestoru na knižničné zbierky už nie je také jednoduché ako kedysi a skomplikovalo sa s nástupom elektronických časopisov a stále častejšie aj elektronických kníh. Rozhodnutia sa musia odvíjať od percentuálneho zastúpenia tradičných tlačených materiálov, časopisov aj kníh, ktoré sú k dispozícii pre všetkých a tiež od percentuálneho zastúpenia rozsahu knižničného fondu voľne dostupného na knižničných regáloch, na výstavných stojanoch v prípade časopisov, alebo na kompaktných regáloch, ktoré môžu byť dostupné verejnosti alebo uzavreté v skladoch.

Materiály musia byť dostupné pre všetkých a je potrebné vziať do úvahy maximálne a minimálne výšky regálov a príslušný počet knižničných jednotiek, ktorý sa dá umiestniť na regále. Malo by byť zabezpečené kvalitné osvetlenie a v ideálnom prípade by mal byť priestor flexibilný, aby umožňoval budúce zmeny v umiestnení knižničných regálov a usporiadania študijných zón. Kompaktné regále zvykli byť používané výlučne personálom knižnice, ale čoraz viac knižníc začína používať tento typ knižničných regálov v zónach s otvoreným prístupom a vizuálny efekt pripomínajúci skladové priestory zlepšujú umiestnením rôznych typov študijných miest v okolí kompaktných regálov. Automatizované skladovacie a vyhľadávacie systémy môžu byť využívané na mieste, ale v prípade knižníc so závažnými priestorovými problémami bude musieť byť zohľadnená inštitucionálnou politika vzdialeného skladovania, čo bude mať vplyv na rozvrhnutie priestoru na umiestnenie knižničných zbierok.

Väčšina knižníc zvyčajne má aj zbierku netlačených materiälov vrátane CD, DVD, videí, kaziet a ďalších špeciálnych zbierok. Potrebné zvažovanie priestorových potrieb pre tento typ materiälov sa z používateľského hľadiska výrazne nelíši od zvažovania priestorových potrieb pre tlačené materiäly. Používatelia chcú nájsť potrebné materiäly rýchlo a jednoducho, chcú mať k dispozícii priestory na vyhľadávanie a vhodné priestorové vybavenie s nábytkovým vybavením a dostupnými technickými zariadeniami a tiež vyžadujú odborné poradenstvo k prípadným problémom. Vzájomný vzťah medzi zónou knižničných zbierok a študijnou zónou je preto mimoriadne dôležitý.

Priestory pre používateľov

Nielen knižničné zbierky sa menia, ale menia sa aj používatelia, alebo sa mení aspoň spôsob, akým vyhľadávajú a používajú informácie. Ľudia všetkých vekových kategórií stále častejšie využívajú online spôsobom elektronické bankovníctvo, sťahovanie hudby, čítanie správ, získavanie informácií pre odbornú a vedeckú prácu a okrem toho veľa ďalších. Môžu to vykonávať zo svojho domova, ale na rozdiel od pôvodných predpovedí, používatelia sa tiež bez problémov pohybujú medzi virtuálnou a fyzickou knižnicou. Chcú prísť sami alebo v skupinách do atraktívnych budov knižníc, aby ich využili ako miesta stretávania, ako „tretie miesto“ hneď po svojom domove, pracovisku alebo škole, kde môžu študovať alebo spoločensky sa stýkať, komunikovať s priateľmi a kolegami a využívať odborné znalosti personálu knižnice pri vyhľadávaní informácií, absolvovaní školení šitých na mieru, navigácii na internete a získaní odborného poradenstva podľa potreby.

Až do nedávnej doby nárast knižničných zbierok znamenal, že priestor pre používateľov zvykol byť konštantne obetovaný za účelom umiestnenia ďalších kníh a časopisov. Prechod k elektronickým zdrojom presunul rovnováhu naspäť v prospech používateľa a keď sa v súčasnosti projektuje nová budova knižnice, je potrebné vziať do úvahy typy študijných miest a študijných priestorov, aké by mali byť poskytované v rôznych typoch knižníc. Pri posudzovaní priestorových otázok je potrebné zvážiť priestory pre používateľov z dôležitého hľadiska, aby vyhoveli celej škále rozmanitých predstáv používateľov. Používatelia knižnice sú dnes veľmi individualistickí a vyžadujú neformálne aj formálne typy študijných miest. Niektorí používatelia uprednostňujú aktívne študijné prostredie a niektorí používatelia uprednostňujú tiché a pokojné študijné prostredie. Nedávny prieskum realizovaný v Spojených štátoch amerických (Schill a Tonner, 2003) potvrdil, že „všeobecné rozšírenie kapacity študijných miest bolo prioritou vo väčšine projektov“. Ďalej uviedli, že: „zistená zhodná expanzia kapacity študijných miest v priestoroch knižníc je dôležitým zistením, pretože odrzkadľuje

predpoklady projektantov, že používatelia knižnice budú aj naďalej navštevovať fyzické priestory knižnice“. Ak také množstvo a toľko typov používateľov ako je len možné, bude motivovaných, aby navštívili fyzickú knižnicu, potom primárnym hľadiskom pre projektantov knižnice pri zvažovaní počtu a typov študijných miest, bude poskytnúť na výber čo najširšiu škálu študijných miest.

To platí aj pre poskytovanie pracovných miest – stolov, študijných kójí a pracovných staníc. Opätovne je dôležitá flexibilita v dizajne, pretože potreby sa môžu postupom času zmeniť, najmä vo vzťahu k rozvoju informačných a komunikačných technológií, a mali by byť zabezpečené podmienky podľa rozdielnych požiadaviek používateľov. Malo by sa zväžiť použitie deliacich priečok medzi stolmi v rôznych konfiguráciách a z rôznych typov materiálov. Ďalšou možnosťou je poskytovanie stoličiek a stolov na kolieskach, aby mohli používatelia pracovať v prípade potreby spolu alebo oddelene v prípade, že uprednostňujú súkromie.

Prístup k elektronickým zdrojom

Rozmach elektronických zdrojov bol už spomenutý v predchádzajúcej časti. V nadväznosti na túto skutočnosť v posledných rokoch výrazne vzrástlo aj vlastníctvo osobných počítačov jednotlivcami a preto začína byť pre knižnice stále dôležitejšie, aby poskytovali prístup k počítačovým sieťam vo všeobecných študovniach a tiež v špecializovaných zónach.

Používatelia knižníc chcú mať možnosť pracovať a študovať kdekoľvek v knižnici a používať kombináciu tlačených a elektronických zdrojov. Je potrebné pomerné zastúpenie formálnych aj neformálnych študijných miest a tento pomer bude závisieť od typu knižnice a miestnych podmienok. Súčasné knižnice by mali ponúkať dostatočné množstvo počítačov, pracovných staníc a sieťových prípojk pre vlastné prenosné počítače používateľov a tiež zóny bezdrôtovým sieťovým pripojením v rámci celej budovy knižnice.

Zmeny v metódach výučby a vzdelávania si vyžadujú potrebu skupinových študijných zón, ktoré sú zvlášť dôležité pre akademické knižnice. Je čoraz dôležitejšie ponúknuť priestory a študijné miesta pre ľudí, aby do knižníc prichádzali spoločne využívať nové technológie, zdieľať nápady a spolupracovať. Tento zámer je hlavnou ideou stále viac obľúbených informačných základní (*information commons*), kam používatelia prichádzajú zdieľať technológie a študijné priestory a získať prístup k čo najväčšiemu množstvu vedeckých informácií vo forme úplných elektronických textov. Dopyt po skupinových študovniach a zasadacích priestoroch je tiež na vzostupe najmä v súvislosti so stále väčším presadzovaním knižníc ako „tretích miest“.

Zasadacie priestory, skupinové študovne a viacúčelové priestory

Vo verejných a akademických knižniciach je stále dopyt po priestoroch na stretávanie, skupinové štúdium alebo konzultáciu. V závislosti od veľkosti budovy knižnice môžu byť tieto priestory kombinované vo forme zón a oddelených priestorov, ale kladenie dôrazu na kolektívne vzdelávanie a nadväzovanie spolupráce prináša so sebou nevyhnutnú potrebu takýchto komunitných priestorov, ako sa niekedy nazývajú. Posuvné alebo zásuvné dvere môžu prispieť k flexibilitě takýchto priestorov. Multimediálna a počítačová technika pre rôzne typy prezentácií a kolektívnej práce patria k základnému vybaveniu. Zvlášť u verejných knižníc, ale nie výhradne len v ich prípade, je veľký potenciál na prenajímanie alebo poskytovanie zasadacích a viacúčelových priestorov, čo môže byť ďalším spôsobom poskytovania komunitných služieb a prilákania ľudí do knižnice, z ktorých sa neskôr môžu stať používatelia knižnice. Mali by byť poskytované samostatné miestnosti aj študijné zóny. Umiestnenie zasadacích a viacúčelových miestností sa líši, ale je veľkou výhodou, ak prístup do nich je umožnený aj keď je knižnica zatvorená. Napríklad Knižnica a mediátéka londýnskej štvrte Peckham má zasadacie miestnosti umiestnené v samostatnom sektore.

Priestory na štúdium

Zvlášť na akademické knižnice je vyvíjaný tlak, aby poskytovali priestory, ktoré podnecujú a podporujú vzdelávanie orientované na študenta. Architektonické riešenie knižnice musí odzrkadľovať posun od klasického spôsobu výučby po vzdelávanie založené na prístupe k zdrojom a to si vyžaduje priestory a služby, ktoré umožňujú používateľom kombinovať používanie tlačených a elektronických zdrojov s možnosťou ich vyhodnocovania a klasického alebo strojového písania poznámok. Inými slovami musia byť študenti schopní kombinovať využívanie elektronických zdrojov a výpočtovej techniky s viac tradičnými výskumnými metódami „za stolom“. Potrebujú také vybavenie, akými sú interaktívne tabule, bezdrôtové siete, digitálne zdroje a prístup do virtuálneho vzdelávacieho prostredia. Veľa knihovníkov upozorňuje na problémy spojené s hlukom v otvorených študijných zónach a problémy s umiestnením hlučných zón vzhľadom na polohu tichých študijných zón a tiež upozorňujú na potrebu umiestnenia zvukových bariér napríklad vo forme regálov s knižničným fondom, pričom tieto problémy je potrebné prekonzultovať ešte vo fáze plánovania architektonického riešenia budovy knižnice.

Hlavným hľadiskom by však malo byť snaha inšpirovať a podporovať používateľov a umožniť im rozvíjať svoj potenciál prostredníctvom

produktívneho, interaktívneho a nezávislého štúdia. Organizácia JISC infoNet v roku 2007 uviedla inšpiratívny súbor nástrojov na plánovanie a projektovanie moderne technologicky vybavených vzdelávacích priestorov, ktorý obsahuje množstvo podnetov o dôležitosti kvalitného dizajnu vo vzdelávacích priestoroch. Zahŕňa také témy ako farby v interiéri, nábytok, podlahy, osvetlenie, akustika a mnoho ďalších. Menej formálny typ vzdelávacieho priestoru je vzdelávacia kaviareň, ktorá je moderným pokračovateľom kaviarní, ktoré boli spomínané v druhej kapitole od autorky Hellen Niegaard, v ktorej opisovala historickú úlohu kaviarní ako priestoru na zdieľanie myšlienok a vzdelávanie. Tieto typy vzdelávacích priestorov sú stručne charakterizované nižšie.

Netradičné knižničné priestory: vzdelávacie a internetové kaviarne

M. Boone, autor článku v časopise *Library Hi Tech* v roku 2004 prirovnal knižnice v 21. storočí, zväšť univerzitné knižnice, k dualite kláštor – trhovisko, čo považuje za užitočný koncepčný nástroj pre vysporiadanie sa s dramatickými zmenami, ktoré sa týkajú foriem a funkcií univerzitných knižníc. Ďalej uvádza, že vzdelávacie kaviarne môžu byť „potenciálnym miestom na zosúladenie medzi kláštorným poslaním akademických knižníc a komerčnou realitou, ktorej čelia.“ Vzdelávacie kaviarne sú v súčasnosti úspešne prevádzkované v mnohých inštitúciách a sú významnými a príjemnými priestormi, kde je možné nechať predstavivosti a kreativite voľný priebeh. Študenti môžu v príjemnej atmosfére spoločne pracovať na projektoch. Koncepcia vzdelávacích kaviarní kladie dôraz na spoluprácu, zdieľanie a integráciu informačných služieb s technologickou podporou. Jedným z prvých príkladov kombinácie spoločenských a vzdelávacích priestorov bola vzdelávacia kaviareň na Škótskej univerzite v Glasgowe. Ďalšou univerzitnou knižnicou vo Veľkej Británii, ktorá prevzala tento princíp, bola Knižnica a vzdelávacie centrum na Northumbria University, ktorej riaditeľka Jane Core citovala slová jedného študenta: „Zariadenie vzdelávacej kaviarne mi teraz vyhovuje omnoho viac, lebo si môžem priniesť svoj vlastný laptop. Predtým som sa v knižnici necítil dobre, lebo sme nemohli jesť ani piť pri počítačoch patriacich knižnici. Teraz sa tu zdržiavam stále dlhšie a robím pokroky“.

Veľa knižníc všetkých typov v súčasnosti okrem vzdelávacích kaviarní poskytuje internetové kaviarne, kde si študenti alebo verejnosť môžu skontrolovať svoje e-mailové stránky a uskutočniť rýchle vyhľadávanie na internete. Aj v tomto prípade sa jedná o priestory, kde používatelia môžu spoločne relaxovať a zdieľať informácie v neformálnom prostredí.

Netradičné knižničné priestory: výstavné a iné priestory

Je veľmi vhodné umiestniť priestory pre expozície a výstavy do používateľskej zóny. V takýchto priestoroch vystavené umelecké dielo často poskytuje príležitosť pre interaktívnu projektovú prácu s ním, napríklad na univerzitách alebo v rámci externej spolupráce s inými organizáciami. Atraktívne a inšpiratívne výstavy tiež veľmi často zaujmú ľudí, ktorí by inak budovu knižnice nikdy osobne nenavštívili. Výstavné priestory sú tiež dobrým marketingovým nástrojom, pretože sú miestom, kde knižnica môže vystavovať svoju ponuku. Výstavné priestory musia byť vhodne umiestnené v atraktívnej zóne v blízkosti vchodu, kde je vysoká frekvencia návštevníkov. Ďalšie otázky, ktoré je potrebné vziať do úvahy, sú otázky bezpečnosti, vnútorného prostredia a osvetlenia.

Ďalšie zariadenia, ktoré sa stále častejšie objavujú v knižniciach, je istý typ maloobchodných priestorov. Môže byť využívaný na predaj rôznorodého materiálu, ktorí potrebujú študenti, napríklad kancelárske potreby alebo knihy, alebo v komunitných knižniciach alebo pobočných knižníc je to širší sortiment tovaru. Zahrnutie takýchto typov verejných priestorov do architektonického návrhu budovy knižnice bude do značnej miery závisieť od miestnych podmienok, finančných možností a od vízie knižnice.

Verejné obslužné priestory

Zmeny v spôsobe, akým verejné a akademické komunity využívajú knižnice má vplyv na spôsoby, akým pracovníci knižnice poskytujú služby a tým pádom aj na architektonické riešenie služobných priestorov pre zamestnancov knižnice. Knižovníci preberajú nové role a rozvíjajú svoje nové zručnosti a schopnosti predovšetkým v oblasti vzdelávania a rozvoja informačných a komunikačných technológií. Doslovne aj obrazne vychádzajú spoza informačných a konzultačných pultov. Stále viac pracujú v multidisciplinárnych tímoch a na projektovej báze s internými aj externými spolupracovníkmi a partnermi. Marie-Françoise Bisbrouck sa v nasledujúcej kapitole zaoberá usporiadaním vnútorných služobných priestorov a rieši vplyv rozvoja a zmien v organizácii práce a v pracovných postupoch na služobné priestory a ich vybavenie.

Avšak pri architektonickom návrhu súčasných knižníc dochádza k prekryvaniu medzi používateľskými a služobnými priestormi pre zamestnancov, s ktorými sa budeme bližšie zaoberať. Služobné priestory v podobe konzultačných pultov a informačných bodov sú miestami, kde zamestnanci a používatelia knižnice komunikujú. Sú zároveň služobnými aj používateľskými zónami. Práve na týchto miestach sa môžu používatelia

stretnúť tvárou v tvár s odborníkmi, ktorí im vo fyzickom prostredí môžu pomôcť zorientovať sa vo virtuálnom svete informácií. Z hľadiska používateľa by tieto zóny mali byť centrálné umiestnené, zreteľne označené a príjemné. Pri plánovaní týchto zón je dôležité vopred určiť počet a typ obslužných miest a tiež pomer počtu samoobslužných miest k počtu obslužných miest s personálom knižnice. Rozhodujúcim faktorom by mali byť potreby používateľov a spôsob, akým im najlepšie poskytovať služby v modernom prostredí knižnice. Ak sa pracovníci knižnice prechádzajú v priestore knižnice za účelom poskytovania konzultačných služieb práve tam, kde sú potrebné, budú pre poskytovanie informácií najlepším riešením vysoké pulty s „barovými stoličkami“ umiestnené v rámci celej budovy knižnice. Ak je však vhodnejšie poskytovanie konzultácií pri masívnejších informačných pultoch, potom ich dizajn musí korešpondovať s celkovým interiérom knižnice. Nedostatok zamestnancov, dlhšie otváracie hodiny a technologické pokroky nevyhnutne smerujú k zvýšenej odkázanosti na samoobslužné služby a rozhodne k zamedzeniu zdvojených obslužných miest, ak to nie je nevyhnutné.

Je potrebné vziať do úvahy umiestnenie a priestorové aspekty samoobslužných výpožičných a návratových zariadení. Umiestnenie týchto zariadení je v silnej väzbe na ich využívanie a treba zvážiť rozhodnutie, či majú byť umiestnené pri vchode do knižnice alebo umiestnené na rôznych miestach v budove knižnice. Plne automatizované zariadenia si v svojom okolí vyžadujú dostatok priestoru pre prípad nahromadenia väčšieho počtu používateľov a úkonov s knižničnými materiálmi a pod. Dewey (2006) poukazuje na to, že: *„Architektonické riešenie budov knižníc si môže vyžadovať prehodnotenie bezpečnostných otázok súvisiacich so samoobslužnými knižničnými službami, najmä pokiaľ ide o obslužné pulty, vchody a východy“*. Je už oveľa menšia potreba veľkých konzultačných pultov, aj keď pravdepodobne aj naďalej budú potrebné isté typy informačných pultov alebo konzultačných miest so zameraním na používateľa. Niektoré knižnice však celkom rušia pevné informačné miesta a namiesto toho sa pracovníci knižnice pohybujú v rámci celej budovy knižnice a poskytujú odbornú pomoc a poradenstvo podľa potreby.

Ďalší vývoj, ktorý má vplyv rovnako na používateľský priestor aj na služobný priestor pre zamestnancov knižnice, je automatické alebo robotické triedenie knižničného fondu. Tieto systémy sa líšia svojou zložitosťou a táto oblasť je ešte vo vývoji, ale sú prostriedkom na manipuláciu vrátených knižničných jednotiek, ich prepravu zo samoobslužného návratového zariadenia a často aj automatického triedenia pred ich odoslaním do konečného miesta určenia. Z pohľadu projektanta budovy knižnice je dôležité, aby sa rozhodnutie o týchto automatizovaných systémoch prijalo hneď na začiatku plánovacieho procesu, nakoľko bude mať dôsledky na architektonické riešenie budovy knižnice.

Vzdelávacie priestory boli už témou v predchádzajúcej časti, ale pri projektovaní novej budovy knižnice by sa nemalo zabúdať na úlohu pracovníkov knižnice ako na školiteľov a malo by byť zabezpečené potrebné vybavenie od konzultačných pultov až po plne vybavené prednáškové a školiace miestnosti za účelom poskytovania školení organizovaných knižnicou a tiež pre odborné školenia zamestnancov knižnice. Rastúci dôraz na informačnú gramotnosť, nezávislé učenie a nevyhnutnosť maximálneho využívania často finančne nákladných elektronických informačných zdrojov sú dôkazom toho, že poskytovanie individuálnych vzdelávacích priestorov a študijných zón je stále dôležitejšie.

ZÁVER

Neexistuje žiaden podrobný návod pre navrhovanie knižničných priestorov pre používateľov. Kvalitní architekti sami o sebe nemôžu navrhnúť kvalitné budovy knižníc, tak ako ich nemôžu navrhnúť sami o sebe ani skúsení používatelia knižníc, ale ich vzájomná spolupráca pri projektovaní budov knižníc prináša skvelé príležitosti. Autor King (1998) však používa varovný tón, keď poukazuje na to, že: *„Potreba knižnice maximalizovať flexibilitu a funkcionálnu je niekedy v rozpore s túžbou architekta odovzdať budove knižnice svoj architektonický výraz“*. Všetci riaditelia knižnice, ktorí pristupujú k plánovaniu budovy knižnice, budú mať svoju vlastnú predstavu o podobe knižnice, ktorú chcú vytvoriť. Budú musieť zväžiť inštitucionálny prístup a predstavy a potreby používateľov a podeliť sa o svoje nápady s ostatnými členmi projektového tímu. Dôležité je nestratiť pôvodnú víziu zo zreteľa. Symbolický aspekt architektonického riešenia knižnice by nemal byť preceňovaný.

Je niekoľko hlavných zásad, ktoré sme uviedli vyššie a tým, ktoré by mali byť prekonzultovaných so spolupracovníkmi a používateľmi ešte pred začiatkom prác na architektonickom návrhu budovy knižnice. Čo sa zdá byť isté je, že fyzická knižnica stále zohráva významnú úlohu aj vo svete bohatom na informácie. Bernard Frischer (2005) vo svojej prednáške o budúcnosti vedeckých knižníc v digitálnom veku s názvom *„Najväčšia internetová kaviareň“* v závere uviedol, že: *„konceptia architektonického priestoru samotnej knižnice musí byť poňatá tak, aby vyjadrovala a zdôrazňovala jeho hlavnú výhodu oproti internetu: dostredivú silu pri budovaní komunity vo fyzickej realite a nie odstredivé účinky virtuálnej reality na komunitu.“* Práve to, ako sa bude fyzická stránka knižníc prejavovať, zostáva najväčšou výzvou pre riaditeľov a pracovníkov knižníc. Jeden lákavý návrh predložil Carlson (2001), ktorý je toho názoru, že najlepšia knižnica by mala *„spĺňať vedeckú kvalitu akademickej brány, mala by priateľsky vítať ako verejná knižnica a mala by byť rušná ako knižkupectvo s vábivou vôňou kávy vo vzduchu“*.

Odkazy

BERNDTSON, M., 2002. A space for the future – library buildings in the 21st century [Priestor pre budúcnosť – budovy knižníc v 21. storočí]. *Scandinavian Public Library Quarterly*, **35**(4), 24–25. ISSN 0036-5602.

BOONE, M., 2004. The way ahead: learning cafés in the academic Marketplace [Cesta vpred: vzdelávacie kaviarne na akademickom trhu]. *Library Hi Tech*, **22**(3), 323–327. ISSN 0737-8831.

BRAWNE, M. et al., eds., 1996. *The Architecture of Information: VI International Exhibition of Architecture* [Architektúra informačných inštitúcií: VI. Medzinárodná výstava architektúry]. London (UK): British Council. ISBN 978-0863553493

CARLSON, S., 2001. The deserted library [Opustené knižnice]. *Chronicle of Higher Education*, **48**(12), A35–38. ISSN 0009-5982.

DANCIK, D. and JOBB, P., 2004. Bricks AND clicks [Tehly a kliknutia na počítačovú klávesnicu]. *Felicitier*, **6**, 231-232. ISSN 0014-9802.

DEWE, M., 2006. *Planning public library buildings: concepts and issues for the librarian* [Navrhovanie budov verejných knižníc: koncepty a odborné témy pre riaditeľov knižníc]. Aldershot (UK): Ashgate. ISBN 978-0754633884.

FRISCHER, B., 2005. The ultimate Internet café: reflections of a practicing digital humanist about designing a future for the research library in the digital age [Najväčšia internetová kaviareň: úvahy praktirujúceho digitálneho humanistu o budúcnosti vedeckých knižníc v digitálnom veku]. In: *Library as place: rethinking roles, rethinking space*. Washington, D.C. (USA): Council on Library and Information Resources, pp. 41-55.

Designing spaces for effective learning: a guide to 21st century learning space design, 2006 [Navrhovanie priestorov pre efektívne vzdelávanie: sprievodca dizajnom vzdelávacích priestorov 21. storočia] [online]. London (UK): HEFCE [cit. 9. januára 2013]. Dostupné na internete: <http://www.jisc.ac.uk/uploaded_documents/JISClearningspaces.pdf>

HOULIHAN, R., 2005. The academic library as congenial space: more on St Mary's experience [Akademická knižnica ako príjemný priestor: viac o skúsenostiach v St. Mary]. *New Library World*, **106**(1/2), 7–15. ISSN 0307-4803.

JISC INFONET, 2007. *Planning and Designing Technology-Rich Learning Spaces* [Plánovanie a projektovanie technologicky moderných vzdelávacích priestorov] [online]. Newcastle upon Tyne (UK): JISC infoNet [cit. 9. januára 2013]. Dostupné na internete:

<<http://www.jiscinfonet.ac.uk/infokits/learning-space-design/>>

KENT, F. and MYRICK, P., 2003. How to become a great public space [Ako sa stať významným verejným priestorom]. *American Libraries*, **34**(4), 72–74,76. ISSN 0002-9769.

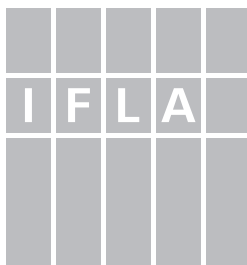
KING, M., 1998. Academic library buildings for the next century: insights from the united States [Budovy akademických knižníc pre budúce storočie: postrehy z USA]. *LASIE: Library Automated Systems Information Exchange*, **29**(1), 21–31. ISSN 0047-3774.

POWELL, M., 2002. Designing library space to facilitate learning: a review of the UK higher education sector [Navrhovanie knižničného priestoru podnecujúceho učenie: prieskum vysokých škôl vo Veľkej Británii]. *Libri*, **52** (2), 110–120. ISSN 0024-2667.

SHILL, H.B. and TONNER, S., 2003. Creating a better place: physical improvements in academic libraries, 1995–2002 [Skvalitňovanie priestorov: fyzické vylepšenia priestorov v akademických knižniciach v rokoch 1995–2002]. *College and Research Libraries*, **64**(6), 431–466. ISSN 0010-0870.

6. USPORIADANIE VNÚTORNÝCH SLUŽOBNÝCH PRIESTOROV

Marie-Françoise Bisbrouck, riaditeľka knižnice
University Paris-Sorbonne, Paríž, Francúzsko

**Smernica IFLA pre budovy knižníc: rozvoj a reflexie
2012**

Táto kapitola opisuje časť špecifikácie budovy knižnice, ktorá sa zaoberá služobnými priestormi pre zamestnancov knižnice. Obsahuje definíciu týchto priestorov a zaoberá sa alternatívnymi organizačnými prístupmi. Definuje funkčné požiadavky a špecifické potreby služobných priestorov.

Definícia vnútorných služobných priestorov

Všetky knižničné priestory alebo priestory neprístupné verejnosti v skutočnosti zodpovedajú „súkromným priestorom“, ktoré sú vyhradenými priestormi pre činnosti pracovníkov knižnice týkajúce sa riadenia a prevádzky knižnice. Veľké množstvo činností sa vykonáva v týchto priestoroch, ktoré môžu byť usporiadané do niekoľkých skupín alebo podskupín v závislosti na veľkosti knižnice:

- ▶ činnosti spojené s knižničnými zbierkami: selekcia a akvizícia, doručenie, prevzatie a zaznamenanie knižničných zbierok, katalogizácia, spracovanie knižničného fondu pre výpožičný proces alebo uskladnenie, knihárske práce v prípade potreby, atď.;
- ▶ činnosti spojené s prípravou podujatí pre verejnosť, ktoré musia byť realizované vo vnútorných priestoroch knižnice: príprava výstav alebo podujatí kultúrneho alebo komerčného charakteru, organizovanie sympózií a pod.; organizovanie aktivít zameraných na špecifické skupiny používateľov (deti, seniori, zdravotne postihnutí, školské triedy, atď.); prijímanie návštev konkrétnych verejných zástupcov a partnerov knižnice, ktorí sa podieľajú na niektorých uvedených aktivitách knižnice, atď.;
- ▶ činnosti spojené s administratívnym a finančným riadením prevádzky, vrátane personálneho manažmentu a správy knižnice.

Termín „vnútorná prevádzka“ zahŕňa celý rad priestorov, akými sú skladové priestory pre knižničný fond a zdroje, zasadacie miestnosti pre zamestnancov knižnice, príslušenstvo (toalety, šatne, kuchynka a prípadne aj ošetrovňa a kancelárie zamestnancov knižnice, atď.)

Niektorí riaditelia knižníc do týchto priestorov zahŕňajú aj miestnosti s knižničnými zbierkami neprístupnými pre verejnosť, ale vzhľadom na osobitnú povahu týchto priestorov, najmä pokiaľ ide o ich funkčnosť, sa s nimi v tejto kapitole nebudeme zaoberať.

Vzhľadom na uvedené nepreberné množstvo funkcií a spôsobov využitia je rozumné predpokladať, že plochy vyčlenené pre oddelenia vnútornej prevádzky knižnice a ich efektívne fungovanie bude úzko súvisieť s veľkosťou príslušného oddelenia a typom populácie, ktorej má slúžiť.

V malej knižnici s malým počtom pracovníkov knižnice vykonávajúcich množstvo rôznorodých úloh bude prioritou umiestnenie služobných priestorov v tesnej blízkosti verejných zón knižnice. Avšak vo väčšej knižnici s väčším počtom špecializovaných pracovníkov môže byť napríklad prioritou, aby väčšina služobných priestorov nemala priame prepojenie s verejnými zónami. Tok pracovných činností bude samozrejme potrebné vziať do úvahy, aby sa zabezpečil čo najjednoduchší a najrýchlejší presun z príslušných zón (s použitím schodiska, výťahu, rampy, dverí, atď.).

Preto bude potrebné čo najskôr si uvedomiť, že presné usporiadanie a plánovanie týchto vnútorných prevádzkových zón knižnice je nesmierne dôležité z hľadiska vyčlenenia konkrétnych fyzických priestorov a tiež z hľadiska organizácie pracovných procesov (usporiadanie, blízkosť alebo vzdialenosť určitých zón alebo miestností v ich vzájomnej väzbe, potenciálne rušivé faktory a pod.).

Organizačné prístupy a stratégie

Spôsob, akým budú tieto vnútorné služobné priestory usporiadané, bude do značnej miery závisieť od výsledkov analýzy organizácie procesov v knižnici. Kým výstavba novej budovy knižnice od nuly je, žiaľ, dosť vzácny jav, naopak, nie je vôbec zriedkavým javom, že sa musí meniť pôvodné usporiadanie knižničných zón, realizovať prestavbu pôvodnej budovy knižnice, alebo postaviť prístavbu k pôvodnej knižnici. Všetky uvedené projekty si vyžadujú veľa úvah, najmä pokiaľ ide o počet a vzdelanostnú úroveň personálu potrebného na vykonávanie rôznych úloh a na podporu stanovenej úrovne služieb pre používateľov.

V tejto fáze by projektanti budovy knižnice tiež mali vziať do úvahy stratégiu organizácie pracovných procesov pre služobné priestory knižnice. V mnohých častiach sveta je v súčasnosti trendom vytvárať služobné zóny s otvoreným priestorom (open space) kdekoľvek je to možné, čo má vplyv na architektonické riešenie. Je potrebné vziať do úvahy prípadnú potrebu tichých a oddelených miestností, napríklad na konzultácie a prácu na projektoch.

Jeden zvlášť citlivý faktor sa týka stanovenia potrebného počtu pracovníkov pre zabezpečenie funkčného poskytovania služieb. Počet pracovníkov je priamo úmerný rozsahu otváracích hodín pre verejnosť (pokiaľ ide o denný, týždenný a ročný rozsah otváracích hodín) a rozsahu pracovného času v priebehu roka. Tento rozsah hodín bude mať priamy vplyv na veľkosť vlastných služobných priestorov pre zamestnancov knižnice.

Okrem toho môže podrobná analýza známych problémov v existujúcich knižniciach veľmi často poskytnúť ukazovatele pre budúce usporiadanie knižničných priestorov. To zas predpokladá prehodnotenie pracovných postupov a ochotu prehodnotiť celkovú organizáciu pracovných procesov.

V knižniciach existujú tri hlavné prístupy k vnútornej organizácii pracovných procesov:

- ▶ členenie podľa činností,
- ▶ členenie podľa typov dokumentov,
- ▶ členenie na špecifické úseky.

Pri prvom prístupe sú pracovné procesy funkčne rozdelené podľa fázy cyklu spracovania knižničných dokumentov (napr. akvizícia, katalogizácia, komunikácia s verejnosťou a pod.). Druhý prístup podľa typov dokumentov pracovné procesy tiež funkčne rozdeľuje, ale vo vzťahu k početným kategóriám dokumentov (napr. knihy, časopisy, mapy, obrázkové dokumenty, oficiálne publikácie, atď.). Tretí prístup využíva členenie podľa vedných odborov.

Uplatňovanie prístupu k vnútornej organizácii pracovných procesov podľa činností (napr. úsek katalogizácie) v podstate spĺňa potrebné predpoklady týkajúce sa distribúcie práce a ekonomických opatrení tým, že združuje pracovníkov na plnenie rovnakých pracovných úloh, vykazuje celkové úspory a nižšie prevádzkové náklady.

Uplatňovanie prístupu k vnútornej organizácii pracovných procesov podľa špecializovaných úsekov sa zdá byť najlepším prístupom pre zavádzanie a riadenie zmien (napr. úsek vývoja služieb orientovaných na používateľa), alebo pre spracovanie narastajúceho počtu publikácií a/alebo ich obstarávanie za prísnych rozpočtových pravidiel. Avšak tento spôsob organizácie pracovných procesov je vhodný iba pre väčšie knižnice.

V každom prípade, bez ohľadu na vnútornú organizáciu pracovných procesov, akonáhle bol niektorý z nich určený a prijatý všetkými zúčastnenými, ďalším krokom bude stanovenie efektívneho cyklu spracovania dokumentov, ktorý zabezpečí maximálne množstvo úloh vykonaných v minimálnom čase bez zbytočného vynakladania energie a v podmienkach maximálneho pohodlia.

Činnosti, ktoré predstavujú tok spracovania dokumentov v knižnici sú početné a rôznorodé: výber dokumentov z ponuky komerčnej distribučnej siete, vyplnenie objednávkových formulárov pre vydavateľov, distribútorov a knihkupcov, odoslanie objednávok, spracovanie dokumentov (vytvorenie záznamu, ktorý zahŕňa lokáciu pre používateľa, kde môže nájsť dokument

na knižničných regáloch), účtovné a rozpočtové operácie, kontrola objednaných a zatiaľ z rôznych dôvodov nedodaných dokumentov, konkrétne činnosti týkajúce sa bibliografického spracovania, výpožičiek, opráv, knihárskych prác pre lepšiu ochranu knižničného fondu, mikrofilmovania, kopírovania alebo digitalizácie, atď. Reťazec spracovania knižničných dokumentov pozostáva z rôznych typov operácií, ale základným faktorom je zabezpečenie kontinuity medzi operáciami alebo ďalšími činnosťami, napr. dostupnosť dokumentov alebo časový sklz administratívnych úkonov.

Vyššie uvedený analytický prístup slúži ako dôkaz, že vo väčších knižniciach musí byť cyklus spracovania dokumentov oddelený od verejných zón. To znamená, že by budova knižnice mala mať dva samostatné vchody – jeden vchod pre verejnosť a druhý vchod pre personál knižnice a príjem dodávok. Zamestnanci knižnice a používatelia sa samozrejme stretávajú pri konzultačných pultoch, informačných bodoch a v ostatných verejných priestoroch. Pre dosiahnutie dobrej organizácie pracovných procesov, ktorá zabezpečí súlad medzi jednotlivými pracovnými činnosťami, musia mať zamestnanci knižnice podmienky na to, aby sa mohli sústrediť na svoju prácu, či už sa jedná o službu vo verejných priestoroch v rozsahu niekoľkých hodín, o individuálnu prácu vo vlastnej kancelárii, alebo o kolektívnu prácu v spoločnej kancelárii alebo inom priestore knižnice.

Samozrejme v malých knižniciach s malým počtom pracovníkov vykonávajúcich širokú škálu činností nemusí byť usporiadanie služobných priestorov nevyhnutne vo vyčlenených zónach. V takýchto prípadoch môže byť vhodným riešením zriadenie potrebného počtu čiastočne presklených kancelárií, umiestnených a otvorených do verejného priestoru, v ktorých sa v prípade potreby dá jednoduchým spôsobom zabezpečiť súkromie pomocou žalúzií alebo roliet.

PRIESTOROVÉ POŽIADAVKY A PRIESTOROVÉ USPORIADANIE VNÚTORNÝCH SLUŽOBNÝCH PRIESTOROV

Pracovné zóny

Na základe predchádzajúcich úvah bude zrejmé, že všetky pracovné zóny určené pre personál knižnice budú rozdelené do dvoch hlavných skupín, z ktorých jedna bude pozostávať z tradičných kancelárskych priestorov (pre akvizíciu a katalogizáciu, rozpočet a účtovníctvo, riadenie ľudských zdrojov, vzťahy so zriaďovateľmi a inými inštitúciami) a druhá bude pozostávať z priestorov na zabezpečenie výberu, doručenia a spracovania knižničných zbierok, z priestorov na prípravu výstav a pod. Niektoré z týchto zón musia susediť, alebo byť aspoň v tesnej blízkosti) s verejnými zónami

a naopak mať z nich zabezpečený ľahký prístup; iné zóny nebudú mať takúto požiadavku na blízku polohu. Každá pracovná činnosť preto musí byť podrobne analyzovaná z hľadiska jej väzieb na verejné priestory.

Vo všetkých prípadoch však bude potrebné vziať na vedomie, že potrebná priemerná pracovná plocha pre zamestnanca knižnice na plný úväzok bude podstatne väčšia ako potrebná priemerná plocha pre administratívneho pracovníka (t.j. 10 – 12 m² využiteľnej plochy na 1 zamestnanca knižnice) z dôvodu potrebného pracovného priestoru pre knižničný fond, ktorý čaká na spracovanie. V skutočnosti by priemerná plocha mala dosahovať okolo 15 m² na jedno pracovné miesto, bez komunikačných trás (prístup k pracoviskám). Tento údaj sa však netýka všetkých pracovníkov knižnice, ale iba tých, ktorí pracujú na úseku akvizície a spracovania knižničných dokumentov, alebo tých pracovníkov, ktorí vykonávajú činnosti ako napr. manipulácia s knižničným fondom (preberanie zásielok, vybaľovanie zásielok, príprava dokumentov na výpožičný proces, príprava dokumentov na knihárske práce), pretože všetky uvedené činnosti si vyžadujú samostatnú miestnosť, aby mohli byť vykonávané efektívne a vo vyhovujúcich podmienkach.

Existuje mnoho ďalších typov zamestnancov knižníc, ktorí vykonávajú veľké množstvo ďalších činností. Tie sa budú líšiť v každej krajine a v každej knižnici. Zamestnanci knižnice, ktorí nebudú potrebovať vlastnú miestnosť, budú pravdepodobne potrebovať aspoň vlastný pracovný stôl so zásuvkami a vlastnú skrinku pre osobné veci. Musia byť tiež zahrnutí do celkového počtu zamestnancov knižnice z hľadiska rozsahu ich pracovného času a z hľadiska kapacity príslušenstva knižnice (kuchynka, školiaca miestnosť, toalety a šatne, ošetrovňa a pod.). Takéto pracovné miesta by mali byť zohľadnené vo fáze projektovania služobných priestorov pre zamestnancov knižnice a mali by byť prepočítané v pomere 5 – 6 m² na jedného pracovníka na čiastočný úväzok.

Okrem spracovania tlačených a online knižničných zbierok musí knižnica zabezpečovať množstvo každodenných úloh a spolupracovať s množstvom externých organizácií. Na tento účel musí mať knižnica vhodne usporiadané prijímacie a pracovné zóny a to nielen centrálny pult, kancelárie a zasadacie miestnosti, ale aj vhodné skladové priestory. Každý tradičný kancelársky priestor si bude vyžadovať približne 10 – 12 m² na 1 zamestnanca knižnice.

Funkčné usporiadanie pracovných zón by nemalo byť vopred predpokladané rovnako. Niektoré knižnice uprednostňujú pracovné zóny usporiadané ako veľký otvorený priestor (open space), zatiaľ čo iné knižnice považujú samostatné kancelárie pre 1 – 3 pracovníkov podľa potreby za nevyhnutné.

V tých prípadoch, kde je preferovaný otvorený pracovný priestor, je nevyhnutná plocha najmenej 10 – 15 m² na 1 zamestnanca knižnice. Za účelom

zníženia negatívnych účinkov stresu a hluku v dôsledku takéhoto usporiadania pracovného priestoru sa odporúča minimálne 15m² plochy na 1 zamestnanca knižnice. Je potrebné prijať rozhodnutie, či bude umiestnenie vedúcich oddelení a iných vedúcich pracovníkov zahrnuté do otvoreného pracovného priestoru. Otázkou zabezpečenia dôvernosti a súkromia je v tomto prípade potrebné vziať do úvahy.

Spoločné zóny

Takzvané „spoločné zóny“ zahŕňajú rôzne funkcie alebo činnosti ako napríklad školenia zamestnancov knižnice, spoločné porady zamestnancov, kopírovanie, výpočtové stredisko, prípravné miestnosti (na prípravu výstav, konferencií, sympózií a pod.), rôzne typy skladov (na zásoby a materiály), údržbu budovy (čistenie a upratovanie), dennú miestnosť pre zamestnancov knižnice, kuchynku, toalety, šatne a sprchy. Tieto zóny musia byť umiestnené tak, aby bol zabezpečený plynulý tok pohybu v rámci budovy knižnice.

Knižnica by mala mať vyhradené priestory na školenia a porady pracovníkov knižnice. V závislosti od veľkosti personálu knižnice môžu byť tieto činnosti sústredené do jednej zóny, alebo rozdelené do viacerých miestností. Ich ideálne umiestnenie môže byť v styčnej zóne úsekov spracovania knižničných dokumentov a všeobecnej administratívnej zóny v prípade ak sa porady školenia pre zamestnancov knižnice týkajú každého z nich.

Prakticky každá knižnica potrebuje samostatnú zónu na kopírovanie, faxovanie, skenovanie a grafickú úpravu a napríklad tlač propagačných letákov. Tento priestor musí mať k dispozícii potrebné zdroje elektrickej energie, kvalitné vetranie (nakoľko zariadenia vytvárajú značné teplo) a mal by mať primeranú veľkosť (4 – 7 m² na 1 prístroj, v závislosti od jeho rozmerov a technickej špecifikácie) a mal by byť dostatočne veľký, aby sa do neho zmestili stoly a police za účelom uloženia dokumentov pripravených na kopírovanie alebo triedenie vyhotovených kópií.

Vo všetkých knižniciach presahujúcich určitú veľkosť by mala byť zriadená zóna na prípravu výstav, konferencií alebo iných podujatí. Jej veľkosť by mala byť dostatočná z dôvodu, aby sa exponáty mohli pripravovať v pohodlnom a bezpečnom prostredí a plocha 20 – 25 m² by mala byť dostatočná. Táto zóna by mala obsahovať aj malý sklad na zásoby a materiál a tiež prívod vody s umývadlom a odkvapkávacou doskou.

V každej knižnici je nepostrádateľným jeden alebo viac ľahko dostupných priestorov pre skladovanie zásob, materiálov a zariadení (vrátane nábytku,

ktorý čaká na opravu alebo vyradenie). Ak sú jednotlivé oddelenia knižnice umiestnené na niekoľkých poschodiach budovy, bolo by ideálne, keby sa takáto miestnosť nachádzala na každom poschodí. Zabezpečenie priestoru pre upratovanie a bežnú údržbu budovy je tiež nevyhnutné a mal by byť dostupný na každom poschodí budovy knižnice, aby sa zjednodušili upratovacie práce.

Je potrebné, aby každá budova knižnice zahŕňala kuchynku na rýchlu prípravu jedál a tiež oddychovú a dennú miestnosť pre zamestnancov knižnice, a to aj za predpokladu, že zamestnanci knižnice majú prístup do reštaurácie alebo kaviarne, ktorá je určená pre verejnosť. Kuchynka by mala byť vybavená štandardnými domácimi spotrebičmi a mala by vytvárať prívetivé prostredie, kde sa zamestnanci knižnice môžu stretávať a oddychovať. Ako centrálny spoločenský bod a miesto oddychu a zábavy tiež odstraňuje potrebu nepreberného množstva kávovarov, čajových konvíc, riadov a potravín v jednotlivých kanceláriách zamestnancov knižnice.

Pokiaľ ide o toalety, šatne a skrine, nie je potrebné sa zmieniť o inom okrem toho, že ich vybavenie (v zmysle počtu a typov zariadení) sa riadi zdravotnými a bezpečnostnými normami platnými pre každú krajinu. Je potrebné zabezpečiť, aby ich umiestnenie v rámci vnútorných služobných priestorov bolo vyhovujúce pre všetkých pracovníkov. A nakoniec, v prípade, že pracovníci knižnice pravidelne vykonávajú činnosti, pri ktorých sa zašpinia, bude nevyhnutné aj umiestnenie spŕch.

Z celkového hľadiska tieto spoločné zóny predstavujú nezanedbateľnú časť vnútorných služobných priestorov knižnice. V prípade, kedy je jasná predstava o ich počte a prípadnej veľkosti, môžu byť vypočítané činnosť po činnosti a priestor po priestore. Ak takéto údaje nie sú známe (napr. z dôvodu, že zriaďovateľ nenechal dostatok času na presné zodpovedanie týchto otázok), môže byť použité relatívne presné hľadisko na výpočet celkovej plochy spoločných zón, a to prepočtom $6 - 7 \text{ m}^2$ na 1 zamestnanca knižnice. Ďalším všeobecne platným princípom je, že každá časť budovy knižnice musí byť ľahko dostupná, musí byť funkčná (t.j. primeranej veľkosti), musí byť vykurovaná, musí mať kvalitné vetranie a tam, kde je to potrebné, kvalitné prirodzené osvetlenie. Nikdy by sa k spoločným zónam nemalo pristupovať ako k „využitiu nadbytočného priestoru“.

Napríklad:

- ▶ knižnica s 15 zamestnancami by mala disponovať celkovou úžitkovou plochou spoločných zón v rozsahu 105 m^2 , ktoré by mali byť členené na: zasadaciú/školiacu miestnosť (20 m^2); kuchynku (20 m^2); toalety, šatňu, sprchu (15 m^2); priestory pre upratovačky a údržbu (10 m^2); priestory

- na kopírovanie a reprografiu (15 m²); rôzne skladovacie priestory (jedna alebo dve miestnosti s plochou 25 m²);
- podobne, knižnica s 25 zamestnancami by mala disponovať celkovou úžitkovou plochou spoločných zón v rozsahu 150 m², ktoré by mali byť členené na: zasadaciu/školiacu miestnosť/ti (30 m²); kuchynku (25 m²); toalety, šatne, sprchy (25 m²); priestory pre upratovačky a údržbu (15 m²); priestory na kopírovanie a reprografiu (20 – 25 m²); rôzne skladovacie priestory (niekoľko miestností s plochou 30 – 35 m²).

Najmä vo väčších knižniciach môžu byť aj ďalšie priestorové požiadavky, napr. priestory pre domovníka, priestory pre bezpečnostnú službu (miestnosť pre bezpečnostných pracovníkov, miestnosť pre centralizovanú automatizovanú správu budovy a pod.). Vo všeobecnosti by tieto priestory mali mať štandardné rozmery podľa platných miestnych noriem.

Nasledujúca tabuľka zahŕňa odporúčané celkové plochy na jedného zamestnanca knižnice a podľa typu činnosti. Vo všetkých prípadoch je uvádzaná plocha úžitkovou plochou, ktorá je potrebná na vykonávanie danej činnosti a to nezávisle od komunikácií (napr. chodba, ktorá vedie ku kancelárii a pod.). Je potrebné zdôrazniť, že uvedené plocha musí byť plne „využiteľná“ a funkčná, napr. kancelária s plochou 12 m² je efektívne využiteľná, ak sú jej vnútorné rozmery 3 x 4 metre, alebo 3,35 x 3,60 m, ale nie je efektívne využiteľná, ak má vnútorné rozmery 5,50 x 2,20 m! Podobne by mal byť pôdorys miestností vo vyhradených priestoroch (napr. kancelárie, dielne, sklady) skôr kolmý (to znamená, že steny a priečky sa pretínajú v pravom uhle) ako by mal byť podivných tvarov (napr. ostré alebo tupé uhly alebo elipsy), ktoré sa ťažko zariaďujú. Vo všetkých prípadoch by mali byť uprednostňované jednoduché tvary a veľkosti, ktoré môžu byť upravované podľa meniacich sa potrieb používateľov.

Činnosti/Požiadavky	Úžitková plocha	Komunikácie (pripočítajte k úžitkovej ploche) v %
Katalogizácia a spracovanie knižničných zbierok vrátane skladovania zbierok, ktoré čakajú na spracovanie	15 m ² na jedného zamestnanca knižnice na plný úväzok	+ 40%
Preberanie dodávok dokumentov, rozbaľovanie zásielok, príprava dokumentov na vypožičiavanie, vrátane skladovania dokumentov, ktoré čakajú na spracovanie	15 m ² na jedného zamestnanca knižnice na plný úväzok	+ 40%
Dielne (knižná väzba, reprografia), objemný materiál, skladovanie dodávok, zásobovanie vodou, odkvapkávacia doska	15 – 20 m ² na jedného zamestnanca knižnice na plný úväzok	+ 40%
Multifunkčné prístroje(kopírky, skenery, faxy a pod.)	4 – 7 m ² na jeden prístroj	+ 40%
Oddelenie rozpočtu, účtáreň, riadenie ľudských zdrojov, sekretariáty a pod.	10 – 12 m ² na jedného zamestnanca knižnice	+ 40%
Všetci zamestnanci knižnice na plný úväzok, nezávisle na ich funkcii v inštitúcii	5 – 6 m ² na jedného zamestnanca knižnice na čiastočný úväzok	+ 40%
„Spoločné zóny“: zasadacie miestnosti, školiace miestnosti pre zamestnancov, kuchynka, reprografia, rôzne sklady (iné sklady ako na knižničné zbierky, ktoré nie sú prístupné verejnosti), miestnosť pre upratovačky, toalety, šatne a sprchy, atď.	7 m ² na jedného zamestnanca knižnice (nezávisle na rozsahu pracovného úväzku) na 15 zamestnancov (6 m ² pod 15 zamestnancov)	+ 40%

Kvalita vnútorných priestorov

Celková kvalita služobných priestorov pre zamestnancov knižnice môže byť posudzovaná rôznymi spôsobmi. Okrem potreby rozumného usporiadania priestorov a primeranej veľkosti miestností, ako bolo uvedené vyššie, umiestnenie služobných priestorov v budove sa musí vyznačovať najvyššou možnou funkčnosťou. Ako už bolo uvedené, pre knižnice je dôležité, aby mali samostatný vchod pre zamestnancov knižnice a na preberanie dodávok a dokumentov, aby sa predišlo problémom pri obehú a pohybe, napr. kolízia pri presune (ľudí, materiálov alebo predmetov).

Je tiež potrebné preskúmať efektívnosť horizontálneho a vertikálneho obehu a kde je to možné, mal by byť zavedený vnútorný obeh dokumentov a zásob, ktorý umožní optimálne dodacie lehoty medzi rôznymi miestami v budove knižnice: z kancelárie do kancelárie, z kancelárie do dielne alebo skladu, z kancelárie alebo verejnej zóny do skladu, z dielne do konečného umiestnenia v sklade v závere cyklu spracovania zbierok. Preto je dôležité mať zabezpečený dostatočný prístup a jasne označené chodby a vertikálne dopravné trasy (schodiská, osobné a nákladné výťahy, dokonca aj automatické dopravníky dokumentov) v dostatočnom množstve a uvážlivo umiestnené tak, aby zabezpečili optimálnu obsluhu celej budovy knižnice. Počet a rozmery všetkých výťahov musia byť stanovené tak, aby poskytovali čo najlepšie možné služby bez nadmerného zaťaženia rozpočtu na prevádzku knižnice v podobe veľkých nákladov na údržbu.

Dôraz sa musí klásť aj na kvalitu priestorov určených pre zamestnancov knižnice v súvislosti s tlmením hluku, estetickou stránkou a komfortom priestorov a nábytku, ergonómiou pracovných miest, pripojením miestností do elektrickej a počítačovej siete, venovaním osobitnej pozornosti osvetleniu (prírodnému a umelému) v miestnostiach, antisolárnou ochranou, prírodným vetraním a farebným stvárnením priestorov.

Navyše, funkčné usporiadanie vnútorných služobných priestorov nemusí nutne znamenať, že uvedené oblasti budú vždy úplne skryté pred zrakmi verejnosti. Aj v tomto prípade je potrebné nájsť rovnováhu medzi súkromím zamestnancov knižnice a viditeľnosťou zamestnancov knižnice.

V niektorých prípadoch môže mať za predpokladu presne definovaných kritérií jedna časť kancelárií zamestnancov knižnice priamy výhľad na verejné priestory (čo nemusí nevyhnutne znamenať priamy prístup), čím sa posilňuje pocit spolupatričnosti ku komunite, ktorý je formovaný používateľmi aj zamestnancami knižnice.

Nakoniec je potrebné zabezpečiť, aby sa tieto vnútorné zóny mohli v priebehu času vyvíjať a prispôbovať sa budúcim zmenám. Mali by mať rovnakú kapacitu dynamického zaťaženia podláh ako priestory pre používateľov a skladové priestory. Toto nie je vždy rešpektované zo strany dodávateľov stavby, pretože majú tendenciu používať rozdielne dynamické zaťaženie podláh podľa rôzneho účelu využitia priestorov, napr. 500kg/m² pre verejné priestory s určitým zastúpením knižničných zbierok, 600 kg/m² pre skladové priestory s pevnými regálmi, 250 kg/m² pre administratívne priestory knižnice. Ak niekedy dôjde k tomu, že bude potrebné premiestniť oddelenia knižnice, napríklad z dôvodu prístavby budovy knižnice (alebo v niektorých prípadoch redukciami knižničných priestorov v budove), ktoré si vyžaduje napríklad

náročnú transformáciu alebo rozšírenie priestorov, potom bude jediným účinným riešením použitie jednotnej normy dynamického zaťaženia podláh v hodnote 600 kg/m^2 bez ohľadu na vnútorné funkcie budovy (s výnimkou skladov s kompaktnými regálmi, ktoré si vyžadujú dynamické zaťaženie podláh $1200 - 1500 \text{ kg/m}^2$). Toto bezpečnostné opatrenie nie je samé o sebe drahé v porovnaní s celkovými nákladmi na výstavbu budovy knižnice.

Je absolútnou nevyhnutnosťou vopred počítať s neskoršími úpravami budovy knižnice, pretože zatiaľ čo budova knižnice býva navrhnutá tak, aby vydržala len dvadsať alebo tridsať rokov, v realite je pravdepodobné, že bude naďalej stáť aj o sto rokov neskôr alebo dlhšie.

Odkazy

MINISTÈRE DE LA CULTURE FRANCE, DIRECTION DU LIVRE ET DE LA LECTURE, 1984. *La Bibliothèque dans la ville: concevoir, construire, équiper* [Francúzske ministerstvo kultúry. Ktorým smerom sa uberajú knihy a čítanie]. Paris (France): Editions du Moniteur. ISBN 978-2281121025.

BISBROUCK, M.-F., RENOULT, D., 1993. *Construire une bibliothèque universitaire: de la conception à la réalisation* [Budovanie univerzitnej knižnice: od konceptu až po jej dokončenie]. Paris (France): Editions du Cercle de la Librairie. ISBN 978-2765405184.

RENOULT, D., 1994. *Les Bibliothèques dans l'université* [Knižnice na univerzitách]. Paris (France): Editions du Cercle de la Librairie, 360 p. ISBN 9782765405481.

BISBROUCK, M-F., 1996. Le Choix d'un architecte en France et la procédure des concours [Výber architekta vo Francúzsku a postupy výberového konania]. In: *62nd IFLA General Conference (Section on Library Buildings and Equipment), Beijing China*. The Hague (Netherlands): IFLA, 15 p.

BISBROUCK, M-F., 1998. *Bibliothèques universitaires... nouveaux bâtiments, nouveaux services* [Univerzitné knižnice ... nové budovy, nové služby]. Paris (France): Ministère de l'Education nationale, de la Recherche et de la Technologie Direction de l'Enseignement supérieur.

BISBROUCK, M-F., ed., 2000. *Bibliothèques universitaires: évaluation des nouveaux bâtiments* [Univerzitné knižnice: hodnotenie nových budov]. Paris (France): La Documentation française, 150 p. ISBN 978-2110045751.

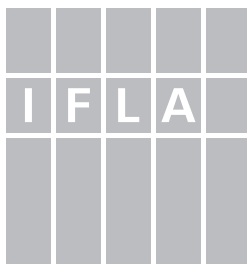
Why and how to programme a library building: the French experience over the past decade, 2001 [Prečo a ako projektovať budovu knižnice: francúzska skúsenosť v poslednom desaťročí]. In: *Library buildings in a changing environment. Proceedings of the Eleventh Seminar of the IFLA Section on Library Buildings and Equipment. Shanghai, China, August 1999*. Edited by M.-F. Bisbrouck. Munich (Germany): K.G. Saur.

BISBROUCK, M-F., 1998. From concept to commissioning. The Library: Scheduling, Programming, Phasing [Od konceptu po uvedenie do prevádzky. Knižnica: plánovanie a projektovanie po etapách]. *LIBER Quarterly*, 14(1-4), 218-231. ISSN 1435-5205.

7. AKÉ STE S NÍM MALI SKÚŠENOSTI VY? STAVEBNÝ PROCES V PRAXI

Andrew McDonald, riaditeľ

Centrum celoživotného vzdelávania, Knižnica a vzdelávacie centrum,
University of East London, Veľká Británia

**Smernica IFLA pre budovy knižníc: rozvoj a reflexie
2012**

Táto kapitola skúma podstatu manažérskej výzvy, s ktorou sa musia vysporiadať tí riaditelia knižníc, ktorým bola zverená jedinečná zodpovednosť za projekt novej budovy knižnice. Súčasne s popisom fázy plánovania a projektovania budovy knižnice sa príspevok venuje aj popisu rôznych zainteresovaných odborných tímov a typov informácií, ktoré sú požadované pri dôležitom stavebnom zámere a špecifikácii budovy knižnice. Končí niekoľkými úvahami a „zdravotnými varovaniami“ pre budovy knižníc a ich architektonické riešenie v praxi.

ÚVOD

Plánovanie kvalitnej budovy knižnice je lákavá a komplexná manažérska výzva, ktorá je pravdepodobne najväčšou a najvýznamnejšou profesionálnou výzvou, s akou sa riaditeľ knižnice vôbec môže stretnúť. Mnohí riaditelia knižníc môžu počas svojej profesionálnej kariéry dostať len jedinú príležitosť naplánovať výstavbu novej budovy a aj napriek tomu, že sa jedná o veľké kapitálové čiastky, budú mať takmer s určitosťou málo skúseností alebo nedostatočné zaškolenie pre riadenie takéhoto projektu. Z týchto dôvodov je dôležité rozumieť procesu plánovania a projektovania nových budov a oceňovať celú škálu profesionálnych odborníkov, zapojených do tohto komplexného a kreatívneho procesu. Počas projektu bude riaditeľ knižnice spolupracovať s novými spolupracovníkmi úplne novými spôsobmi.

Hoci sa kladie dôraz na novostavby knižníc, rovnaké princípy je možné použiť v prípade prístavby, rekonštrukcie a prestavby budovy knižnice a v prípade projektov, ktoré zahŕňajú lepšie využitie existujúceho priestoru, alebo v prípade kombinácie týchto stavebných aktivít. Tejto téme sa budeme venovať zo všeobecného hľadiska, preto sa môže týkať rovnako vysokoškolských a univerzitných knižníc ako aj národných, verejných a špeciálnych knižníc. Je zrejmé, že dôraz, priority a postupy sa budú značne líšiť u rôznych knižníc rôznej veľkosti na celom svete.

MANAŽÉRSKA VÝZVA

Riadenie

Riaditeľ knižnice musí zohrávať vedúcu úlohu počas celej fázy plánovania a projektovania budovy knižnice. Kvalitné plánovanie budov knižníc je inými slovami kvalitný manažment a ako uvádza Mason (1996) „*kvalitný manažment plánovania budovy knižnice je zárukou kvalitnejšej budovy knižnice*“. Ďalej sa tejto téme venuje v súvislosti s tým, že riaditelia knižníc „*musia zabezpečiť, aby mali manažment plne pod kontrolou*.“

Vízia

Riaditelia knižníc musia mať silnú víziu novej knižnice a prináleží im veľká zodpovednosť za prezentovanie svojej vízie všetkým, ktorí sú zainteresovaní do procesu plánovania a projektovania. Rozhodne by táto vízia mala reálne inšpirovať proces tvorby architektonického návrhu budovy knižnice (Bazillion and Braun, 1994). Zároveň je vhodné túto víziu transformovať aj do vízie knižničných služieb a prehodnotiť ich poskytovanie zo strategického hľadiska a dokonca je vhodné so zúčastnenými stranami prekonzultovať aj možnosť vytvorenia novej „značky“.

Plánovanie nových knižníc predstavuje vytvorenie fyzického prostredia pre uplatnenie poslania a ambície inštitúcie, ktoré by sa malo riadiť víziou, étosom a strategickými cieľmi inštitúcie. Riaditeľ knižnice má jedinečnú zodpovednosť za zabezpečenie toho, aby výsledkom procesu plánovania bola kvalitná budova knižnice, ktorá bude vhodná na poskytovanie vysoko kvalitných služieb mnohým generáciám používateľov. V skutočnosti veľa knihovníkov plánuje budovy knižníc a významné knižničné zbierky pre budúce generácie. Riaditelia knižníc musia venovať veľkú pozornosť vplyvu vízie na proces plánovania a rovnako aj na každý detail počas trvania celého projektu.

Stratégia

Priestor knižnice je cenný a finančne nákladný zdroj, ktorý by mal byť plánovaný a riadený prostredníctvom strategického rámca pre rozvoj knižničných služieb ako celku. Žiaľ, niekedy sa mu dostáva menej odbornej pozornosti ako otázkam personálneho zabezpečenia, budovaniu knižničných zbierok, informačným technológiám, finančným a ďalším zdrojom, ktoré riaditeľ knižnice priamo riadi. Jednoducho povedané, dobrý a kvalitne navrhnutý knižničný priestor umožňuje knižnici plniť svoje poslanie a podporuje rozvoj všetkých ostatných zdrojov knižnice. Na druhej strane je nevyhovujúce priestorové vybavenie často v rozpore s tým, čo sa používatelia a personál knižnice snažia dosiahnuť a zabraňuje knižnici, aby plnila svoje ciele efektívnym spôsobom. V závažných prípadoch môže nevyhovujúce priestorové vybavenie knižnice obmedzovať rozvoj knižničných služieb.

Plánovanie knižničného priestoru, rovnako ako každé iné projektové riadenie, zahŕňa veľké množstvo prijatých rozhodnutí v rámci obmedzeného časového intervalu a v rámci dostupných zdrojov. Nejedná sa primárne len o architektonickú a estetickú stránku, alebo o stavebný materiál, tehly a maltu, ale jedná sa o snahu zodpovedného riaditeľa knižnice vybudovať atraktívnu

novú knižnicu, ktorá bude dobre fungovať a vydrží dlhé obdobie. Nová budova knižnice musí byť dokončená v plánovanom termíne a v rámci plánovanej výšky rozpočtu, čo sa týka kapitálových aj ostatných výdavkov. Nová budova by mala posilniť činnosť knižnice a umožniť, aby sa jej knižničné služby mohli prispôsobovať zmenám.

Komunikácia

Hlavný stavebný projekt je náročnou skúškou komunikácie. Riaditelia knižníc musia ovplyvňovať všetkých ostatných odborníkov a zainteresovaných strán do tohto tvorivého procesu, pričom mnohí riaditelia knižníc sa s niečím podobným stretnú vôbec prvýkrát v ich profesionálnej kariére. Komunikácia bude zahŕňať materskú knižnicu, zriaďovateľa, správcov budovy knižnice, architekta, dodávateľa stavby, odborných konzultantov pre výstavbu budovy knižnice, používateľov knižnice a v neposlednom rade aj pracovníkov knižnice. Ovpływňovanie od úvodnej fázy procesu plánovania a projektovania je zásadné, nakoľko v tejto fáze sú prijímané kľúčové rozhodnutia, ale riaditelia knižníc musia zároveň rozšíriť svoj vplyv aj na tvorbu celkového architektonického návrhu, na výstavbu a jednotlivé fázy projektu.

Zmena

Plánovanie nových knižničných priestorov je vytváraním a riadením veľkých zmien s cieľom rozvíjať úplne nové knižničné služby, ktoré môžu zabezpečiť vyššiu kvalitu, efektívnosť a lepšiu odozvu. Riaditeľ knižnice musí zabezpečiť riadenie a usmerňovanie personálu a používateľov knižnice počas tohto obdobia významných zmien. To na jednej strane predstavuje riadenie tvorivosti a nápaditosti a na druhej strane to predstavuje vysporiadanie sa s následkami z narušenia a neistoty. Nové budovy knižníc poskytujú riaditeľom knižníc jedinečnú príležitosť zmeniť kultúru a organizáciu knižnice a ovplyvniť postoje a správanie v rámci komunity používateľov knižnice.

Riziká

Existujú značné politické, odborné a finančné riziká spojené s riadením hlavného stavebného projektu. Je to riaditeľ knižnice, kto bude niesť zodpovednosť za poskytovanie knižničných služieb v novej budove knižnice a bude to riaditeľ knižnice, ktorého meno bude natrvalo spojené s úspechom alebo neúspechom projektu. Dobré a kvalitne navrhnuté nové budovy knižníc stimulujú dopyt po knižničných službách niekedy až päťnásobne (Jones, 1999) a tieto dosiahnuté úrovne využívania sa musia trvalo udržať. Nekvalitne

navrhnutý knižničný priestor bude priťahovať kritiku rovnako zo strany používateľskej komunity a ďalších zúčastnených strán a bude mať závažný vplyv na morálku zamestnancov knižnice.

Kreativita

Plánovanie nového knižničného priestoru predstavuje zároveň príjemný a kreatívny proces, ktorý je nevyhnutne spojený s „tvorivým napätím“. Jedná sa o zložitý ľudský proces, pri ktorom sa nebude s každým dať alebo môcť dohodnúť. Neexistujú žiadne predpísané riešenia pri plánovaní budov knižníc, nikto nevie všetky odpovede na otázky a žiadne dva projekty nie sú úplne rovnaké. V skutočnosti rôzni architekti a projektanti často naprojektujú veľmi rozdielne konštrukčné riešenia pre konkrétny súbor požiadaviek. Ale spravidla najlepšie budovy knižníc vznikajú vtedy, keď dochádza k silnému zdieľaniu vízie a k dobrej komunikácii medzi všetkými zainteresovanými účastníkmi procesu, zvlášť medzi architektom a riaditeľom knižnice.

Proces projektovania a výstavby

Plánovanie a projektovanie novej budovy knižnice je zložitý proces, ktorý je len zriedkakedy tak jednoduchý, ako sa uvádza v literatúre. Napriek tomu bolo publikovaných veľa užitočných príručiek. Jednu z najlepších príručiek napísal Holt (Dahlgren, 1990), v ktorej sa uvádza päť základných etáp: predbežné plánovanie (koncept), plánovanie, architektonický návrh, výstavba a zariadenie. Týchto päť etáp ďalej rozdelil na trinásť dielčích stupňov (obr. 1).

Dahlgren (1992) vypracoval variantu, ktorá odporúča 10-stupňový proces: štúdium literárnych prameňov/samovzdelávanie, vyhodnotenie potrieb, špecifikácia budovy knižnice, výber architekta, výber stavebného pozemku, predbežný architektonický návrh, podrobný architektonický návrh, cenová ponuka a vyjednávanie zmluvných podmienok, výstavba a sťahovanie do priestorov a odovzdanie do užívania. Tieto stupne viacmenej zodpovedajú dielčím stupňom podľa návrhu Holta uvedených nižšie:

A. PREDBEŽNÉ PLÁNOVANIE (KONCEPT)

1. prieskum potrieb
2. vyhodnotenie alternatívnych možností

B. PLÁNOVANIE

3. vypracovanie špecifikácie budovy
4. zostavenie projektového tímu
5. výber stavebného pozemku
6. zabezpečenie financovania

C. ARCHITEKTONICKÝ NÁVRH

7. príprava projektu budovy knižnice
8. návrh interiéru
9. analýza výkresovej dokumentácie

D. VÝSTAVBA

10. cenová ponuka a vyjednávanie zmluvných podmienok
11. výstavba

E. ZARIAĐOVANIE

12. sťahovanie do priestorov
13. vyhodnotenie

Obrázok 1: Schéma procesu plánovania výstavby

Zdroj: prevzaté z príručky pre projekt výstavby knižnice vo Wisconsin

Tento schéma sa teraz budeme venovať podrobnejšie.

PREDBEŽNÉ PLÁNOVANIE (KONCEPT)

Fáza predbežného plánovania zahŕňa dve činnosti: prieskum potrieb a vyhodnotenie alternatív, ale Dahlgren (1992) ešte pred zahájením týchto činností odporúča štúdium literárnych prameňov a samovzdelávanie. Je užitočné získavať znalosti o základných princípoch plánovania priestoru a o súčasných trendoch čítaním literárnych prameňov, prehliadaním internetových portálov a účasťou na konferenciách na uvedené témy. Prehliadka nedávno postavených novostavieb knižníc a konzultovanie s inými riaditeľmi knižníc, ktorí v nedávnej dobe mali skúsenosť s plánovaním novej budovy knižnice alebo ju práve plánujú, môžu byť neoceniteľné. Aj v prípade, že ste v minulosti mali skúsenosť s plánovaním projektu výstavby, je vhodné sledovať trendy a vývoj v tejto oblasti, pretože stavebné projekty sú vždy tak odlišné, že sú vopred nepredvídateľné.

Prieskum potrieb

Potreby knižnice z dlhodobého hľadiska by mali byť stanovené vo vzťahu k jej poslaniu a cieľom. Prieskum potrieb, ktorý už v predchádzajúcej časti podrobne opísal Dahlgren, zahŕňa čo najlepší odhad potrieb knižnice, alebo skôr používateľov knižnice v horizonte budúcich rokov. Prieskum potrieb kladie dve dôležité otázky: aký rozsah priestoru a aký druh priestoru bude potrebný na uspokojenie požiadaviek budúcej generácie používateľov v oblasti knižnično-informačných služieb. Riaditeľ knižnice môže vychádzať z ľubovoľných priestorových noriem v rámci všeobecných zásad projektovania, ktoré sú dostupné pre oblasť knihovníctva, zvlášť v prípade, že tieto normy boli schválené na celoštátnej úrovni. Podrobná špecifikácia budovy bude detailne popisovať priestorové potreby, funkcionalitu, príľahlosť a jedinečné vlastnosti navrhovanej budovy knižnice. Odborný odhad nárastu knižničných zbierok, požiadaviek na kapacitu študijných miest, na technológie a personál bude prepočítaný vo vzťahu k predpokladanému vývoju rozpočtu knižnice.

Vyhodnotenie alternatívnych možností

Na základe výsledkov prieskumu potrieb sú ešte pred výberom vhodnej stratégie vyhodnocované všetky alternatívne možnosti.

Z prieskumu potrieb môže vyplývať veľké množstvo alternatívnych možností, ktoré by mali byť vyhodnotené z hľadiska efektívnosti, praktickej stránky, uskutočniteľnosti, nákladov a ďalších faktorov.

Alternatívne možnosti môžu zahŕňať výstavbu novej budovy knižnice, rozšírenie priestorov knižnice, modernizáciu a dispozičnú zmenu súčasného priestoru knižnice, adaptáciou priestoru na využívanie knižnicou, alebo kombináciu uvedených možností. Jednou z možností, ako sa napríklad vysporiadať s kontinuálnym nárastom knižničných zbierok by mohlo byť zriadenie vzdialeného skladového priestoru pre umiestnenie menej často využívaných knižničných dokumentov. V tejto fáze môže riaditeľ knižnice znovu zvážiť hlavné poslanie knižnice a ciele ňou poskytovaných služieb, alebo zároveň prehodnotiť aj všetky požiadavky na projekt.

PLÁNOVANIE

Fáza plánovania sa skladá z viacerých etáp: vypracovanie špecifikácie budovy, zostavenie projektového tímu, výber stavebného pozemku a zabezpečenie financovania.

Špecifikácia budovy

Kvalitná špecifikácia budovy knižnice alebo projektový zámer je zásadným východiskovým bodom pre ďalšiu diskusiu v rámci projektu (Faulkner-Brown, 1993; Revill, 1996) a mnohí ich považujú za kľúč k úspechu (viď podrobný úvod od Cecilie Kugler). Špecifikácia budovy knižnice alebo projektový zámer sú, jednoducho povedané, pokynmi pre architekta: napísaný dokument, ktorý architektovi priblíži víziu knižnice a poskytne podrobné praktické informácie o požiadavkách knižnice v súvislosti s novou budovou knižnice. Priestorové potreby knižnice sú definované do najmenších možných podrobností, s špecifikáciou funkcií jednotlivých zón a špecifikáciou vzájomných vzťahov medzi nimi.

V najlepšom slova zmysle je špecifikácia budovy knižnice rovnako strategickým aj popisným dokumentom a všeobecne platí, že hlavná pozornosť by mala byť venovaná službám pre používateľov. (Lushington, 2002) Tradične zvykol špecifikáciu budovy knižnice písať riaditeľ knižnice, ale v súčasnosti skôr vychádza z konzultácií s personálom knižnice, záujmových výborov a skupín a tiež slúži na objasnenie potrieb knižnice pred jej používateľmi, partnerskými inštitúciami a inými zainteresovanými stranami.

Pri príprave špecifikácie budovy knižnice musí riaditeľ knižnice vziať do úvahy niekoľko kľúčových otázok. Jednou zo zásadných otázok je „predpovedanie budúcnosti“ – do akej ďalekej budúcnosti by sme mali dopredu plánovať? Ďalšia zásadná otázka sa týka vlastností požadovaných priestorov (McDonald, 2000, 2003 & 2006) a riaditeľ knižnice musí rozhodnúť (viď obrázok 2), do akej miery by nové priestory knižnice mali spĺňať nasledovné charakteristiky:

- funkčný** – priestor, ktorý dobre funguje, dobre vyzerá a dlho vydrží
- adaptabilný** – flexibilný priestor, ktorého využitie sa dá ľahko meniť
- prístupný** – spoločenský priestor, ktorý je prístupný, používateľsky príjemný a podnetný
- variabilný** – priestor umožňujúci vzdelávanie a prácu s rôznymi médiami
- interaktívny** – vhodne usporiadaný priestor, ktorý podporuje kontakt medzi používateľmi a službami
- inšpiratívny** – vysoko kvalitný priestor pre ľudí, ktorý ich motivuje a inšpiruje
- ekologický** – poskytuje vhodné podmienky pre používateľov, knihy a počítačové vybavenie
- bezpečný a spoľahlivý** – pre ľudí, zbierky, vybavenie, súbory informácií a budovu knižnice
- efektívny** – ekonomický z hľadiska priestorového riešenia, ako aj personálnych a prevádzkových nákladov
- vhodný pre informačné technológie** – s flexibilnými možnosťami pre používateľov i pracovníkov knižnice
- „Wow“ faktor** – priestor, ktorý spája myseľ používateľov s duchom inštitúcie

Obrázok 2: Zoznam charakteristík kvalitného knižničného priestoru

Snyder (1992) odporúča, aby špecifikácia budovy knižnice zahŕňala nasledovné hlavné prvky znázornené na obrázku č.3:

A. Popis projektu

B. Potreby používateľov a prínos projektu pre komunitu používateľov

- ▶ Charakteristika knižníc vrátane ich poslania, strategických cieľov, obslužných centier, funkcií, zbierok, e-služieb, zdieľania zdrojov, financovania, iniciatív, plánov do budúcnosti a výziev, ktorým knižnice čelia
- ▶ Všeobecné rozdelenie požiadaviek na priestor:
 - ▶ priestorové potreby pre umiestnenie knižničných zbierok
 - ▶ priestorové potreby pre používateľov knižnice
 - ▶ priestorové potreby pre poskytovanie služieb knižnice

C. Všeobecné hľadiská výstavby

D. Priestorové vzťahy často uvádzané formou bublinových diagramov

E. Charakteristiky jednotlivých zón, napr. referenčné služby a oddelenie konzervovania

F. Dodatky vrátane základných informácií, podrobné tabuľky a grafy

Obrázok 3: Hlavné prvky špecifikácie budovy knižnice

Bežná špecifikácia budovy knižnice by mala obsahovať aj dôležitú časť, ktorá zahŕňa plány knižnice v oblasti informačných technológií a s nimi súvisiace požiadavky. Špecifikácia budovy knižnice môže okrem definovania potrieb jej flexibility a adaptability poukazovať aj na prístup knižnice z hľadiska riadenia procesu výstavby, otázok životného prostredia, údržby budovy, prevádzkových nákladov a návratnosti investícií do budovy knižnice.

Zostavenie projektového tímu

Pri zostavovaní projektového tímu sa oslovujú jednotlivci a skupiny, ktorí sa budú podieľať na projekte. Je potrebné zapojiť celý rad odborníkov, aby zabezpečili vhodné rady, komunikáciu a odbornú expertízu, pretože je dôležité mať široký záber odborných znalostí, zručností a veľký potenciál v tíme (Carmack, 1992).

Kľúčovými členmi projektového tímu sú: riaditeľ knižnice, vedúci pracovníci knižnice a správcovia budovy knižnice, zástupcovia zriaďovateľa knižnice, odborní konzultanti pre výstavbu budovy knižnice, architekt (vrátane interiérového dizajnéra), dodávateľ stavby a ďalší inžinieri, zástupcovia personálu knižnice a používateľov knižnice.

Riaditeľ knižnice

V predchádzajúcej časti už bola charakterizovaná jedinečná zodpovednosť riaditeľa knižnice. V tejto časti ju môžeme rozšíriť o vedúcu úlohu riaditeľa knižnice v plánovacom aj projektovom tíme, kde ovplyvňuje rozhodovanie a zabezpečuje potrebnú komunikáciu v rámci tímu. Je dôležité, aby sa stal ústrednou osobou celého projektu, ktorá bude ovplyvňovať každú etapu procesu výstavby, dohliadať na to, aby architektonické riešenie korešpondovalo s pôvodnou víziou a kontrolovať každý detail v kľúčových záležitostiach. Ako reprezentant materskej inštitúcie musí riaditeľ knižnice riadiť projekt výstavby zodpovedne a zabezpečovať vyváženú rovnováhu medzi nápaditými riešeniami, nekompromisnými rozhodnutiami, pragmatickým finančným riadením a prijímaním vhodných kompromisov.

Riadiaci alebo správny orgán (zriaďovateľ)

Konkrétna zodpovednosť knižnice bude závisieť od jej typu, ale vo všeobecnosti bude zahŕňať pomoc pri stratégii a rozhodovaní v rámci projektu výstavby, pomoc pri presadzovaní a financovaní projektu, pri výbere architekta, poradcov a ďalších členov plánovacieho tímu a pri riešení prípadných problémov a prekážok spôsobených používateľmi alebo inými zúčastnenými stranami. Riadiaci alebo správny orgán (zriaďovateľ) by mal zároveň podporovať riaditeľa knižnice počas celého trvania tohto náročného obdobia.

Správcovia budovy knižnice

Vo vzťahu k zodpovednosti za rozvoj a riadenie správy budovy knižnice majú vedúcu úlohu správcovia budovy pri zabezpečení vhodného objektu na prevádzku knižnice v súlade so stratégiou knižnice, finančným rámcom a so súčasnými právnymi a technickými požiadavkami. Je príznačné, že zástupca zriaďovateľa v pozícii hlavného správcu budovy často zastáva aj pozíciu investora stavby. Niekedy je vymenovaný manažér projektu výstavby, aby zabezpečoval spoluprácu medzi investorom stavby a projektantmi budovy knižnice.

Odborný konzultant pre výstavbu budovy knižnice

Odborný konzultant pre výstavbu budovy knižnice môže významne prispieť k procesu výstavby niekoľkými spôsobmi. Často je vymenovaný už na začiatku procesu plánovania, aby poskytoval dôležité znalosti a odborné rady k celému procesu výstavby a zabezpečoval, aby boli kladené otázky položené aj zodpovedané správnym spôsobom a aby udržiaval fungujúce linky vzájomnej komunikácie. Jeho hlavnou rolou je skôr zabezpečovať správne rozhodnutia ako len prijímať rozhodnutia samé o sebe. Dôležitými atribútmi pre pozíciu odborného konzultanta pre výstavbu budovy knižnice sú relevantné skúsenosti, osobné zručnosti, dobré komunikačné schopnosti a prezieravosť.

Prínos jeho pôsobenia môže zahŕňať presadzovanie väčšieho knižničného priestoru; zaškolenie a vedenie tímu počas celého procesu výstavby; pomoc pri zhromažďovaní podkladov; pomoc pri príprave špecifikácie budovy knižnice; pomoc pri presadzovaní projektu výstavby; spoluprácu s architektom a dohliadanie na to, aby architektonické riešenie korešpondovalo s pôvodnou víziou a požiadavkami knižnice; pomoc pri riadení tvorivého procesu a procesu zmien; a rolu sprostredkovateľa pri riešení sporných otázok.

Architekt

Úlohou architekta je „*premeniť sny a nádeje členov knižničného projektového tímu (vyjadrené v špecifikácii budovy knižnice) na reality*“ (Carmack, 1992). Architekt je rozhodujúcim odborníkom, ktorý je zodpovedný za návrh nápaditého architektonického riešenia, ktorá zjednotí formu, funkcionality a prostredie do výslednej budovy knižnice, ktorá bude príjemná, pohodlná, efektívna a hospodárna rovnako pre používateľov knižnice aj pre pracovníkov knižnice.

Výber kvalitného architekta je kľúčovým faktorom a knižnica by mala dostať prednosť pri jeho výbere. Pri niektorých projektoch výstavby budov knižníc zvyknú byť architekti vymenovaní do funkcie ihneď po schválení špecifikácie budovy knižnice.

Obidvaja, architekt aj riaditeľ knižnice, musia do tohto tvorivého procesu priniesť svoje vízie a svoje zručnosti. Architekti, najmä tí slávni, majú sklon k silnej vízii „*umeleckého stvárnenia priestoru*“ (Rockwell, 1989). Riaditeľ knižnice musí mať dostatočný prehľad o všetkých požiadavkách knižnice a musí ich jasne definovať architektovi a všetkým osobám, ktoré sa zúčastňujú na projekte a musí zabezpečiť, aby architektonické riešenie korešpondovalo s požiadavkami knižnice.

Vzájomná komunikácia je mimoriadne dôležitá a „*nie je žiaden dôvod, prečo by architekt, ktorý je ochotný vypočuť si svojho klienta, nemohol navrhnúť efektívnu a technologicky dôkladne premyslenú budovu, ktorá bude zároveň dobrou značkou pre jej autora*“.

Personál knižnice

Kolektívna múdrosť personálu knižnice by nemala byť prehliadaná – ich skúsenosti a odborné znalosti môžu byť neoceniteľné počas celého procesu výstavby budovy knižnice. Získavanie informácií a odborné poradenstvo od personálu knižnice a ich spätné informovanie o pokroku a vývoji v procese výstavby napomáha dosiahnuť pocit ich priamej účasti a prináležitosti, ktoré sú nevyhnutné pre úspešnosť celého projektu. Pracovníci knižnice si zaslúžia, aby dostali možnosť vyjadriť sa o svojom osude.

Používatelia knižnice

Koncoví používatelia budovy knižnice môžu priniesť osviežujúci a originálny pohľad na architektonické riešenie budovy knižnice. Ako a do akej miery budú do procesu zapojení bude závisieť od miestneho záujmu a tradície, najmä ak sa ich názory budú viazať len na predchádzajúce skúsenosti. Avšak vylúčenie používateľov z celého procesu by mohlo mať škodlivé následky zo strategického hľadiska.

Ďalší účastníci zainteresovaní do procesu výstavby

Do procesu výstavby budovy knižnice je zainteresovaných ešte veľa ďalších účastníkov vrátane inžinierov, interiérových a exteriérových dizajnérov, právnych expertov a stavebných projektantov. Stále viac odborníkov na informačné technológie a počítačové siete pomáha pri projektovaní efektívnych plne elektronicky integrovaných priestorov a odborníci na akustiku poskytujú rady v oblasti, akým spôsobom sa vysporiadať s narastajúcim problémom hlučnosti v priestoroch knižníc. Dizajnéri a konzultanti môžu byť prizvaní, aby poskytli odbornú pomoc pri interiérovom dizajne, pri výbere farieb, umeleckých diel, informačnej navigácie, nábytku, osvetlenia, pri zabezpečení bezbariérového prístupu, bezpečnosti a ochrany zdravia, bezpečnostnej kontroly priestorov, ekologického prístupu, dopravy, terénnych úprav a v prípade potreby reštaurovania a konzervovania.

Výber stavebného pozemku

Stavebný pozemok musí byť vybraný ešte pred samotným architektonickým návrhom budovy knižnice. Bežne platí, že budova knižnice by mala byť umiestnená na takom mieste, ktoré je zároveň prístupné a viditeľné pre jej používateľov a pre doplnkové využitie v rámci jej blízkeho okolia. Stavebný pozemok musí byť dostatočne veľký na umiestnenie budovy knižnice a mal by umožňovať aj prípadné neskoršie potrebné rozšírenie budovy knižnice.

Zabezpečenie financovania

Zabezpečenie financovania predstavuje aktivitu, ktorá sa netýka len jedného úseku procesu výstavby budovy knižnice. Zabezpečenie financovania, či už z verejných alebo súkromných zdrojov, môže byť zahájené v časovom predstihu a pre niektorých riaditeľov môže predstavovať „svet neznáma“. Rozsah potrebného zabezpečenia financovania bude závisieť od konkrétneho typu budovy knižnice a spôsob financovania výstavby budovy knižnice bude mať vplyv na spôsob, akým budú členovia projektového tímu spolupracovať.

ARCHITEKTONICKÝ NÁVRH

Fáza prípravy architektonického návrhu zahŕňa prípravu projektu novej budovy knižnice, návrh interiéru a analýzu výkresovej dokumentácie.

Príprava projektu novej budovy knižnice

Architekt na základe špecifikácie budovy knižnice transformuje požiadavky a plánované služby knižnice do predbežného architektonického návrhu. Riaditeľ knižnice by mal posúdiť, či navrhované konštrukčné riešenie spĺňa požiadavky definované v špecifikácii budovy knižnice.

Architekt môže najprv vytvoriť konceptuálny alebo vzťahový diagram, ktorý následne rozvinie do schematického architektonického návrhu. Schematický architektonický návrh znázorňuje vnútorné a vonkajšie dvere, steny a okná a poskytuje dostatok informácií pre ďalších členov projektového tímu, aby mohli posúdiť, či je navrhnutý priestor na plnenie rôznych funkcií knižnice dostatočný a či sú všetky priestory usporiadané vhodným spôsobom.

Keď je schematický architektonický návrh schválený, fáza navrhovania pokračuje fázou projektovania, počas ktorej architekt doplní všetky technické, konštrukčné a iné inžinierske detaily. Následne sú pripravené podrobné

pracovné výkresy a špecifikácie a na základe tejto podrobnej projektovej dokumentácie sa bude stavať budova knižnice.

Návrh interiérového dizajnu

Návrh interiérového dizajnu sa obvykle časovo prekrýva s návrhom architektonického riešenia budovy knižnice. Konštrukčný projekt a interiérový projekt budovy knižnice sú navrhované spoločne a koordinovaným spôsobom, aby sa napríklad zabezpečilo, že svetlá výška v miestnostiach bude vyhovujúca pre umiestnenie knižničných regálov a svietidlá a elektrické zásuvky budú umiestnené na miestach, kde sú potrebné. Nasleduje výber nového interiérového vybavenia a výber z existujúceho pôvodného nábytkového vybavenia, ktorého časti budú zachované a presťahované do novej budovy knižnice.

Projektová analýza

V praxi prebieha paralelne počas rôznych fáz architektonického návrhu aj mimo nich. Projektová analýza poskytuje príležitosť preveriť návrhy architekta a interiérového dizajnéra v súvislosti s požiadavkami knižnično-informačných služieb. Otázky sa môžu týkať toho, či: typ a rozsah priestorov vyhovujú požiadavkám; je k dispozícii dostatok knižničných regálov; sú prilahlé priestory prepojené podľa ich funkcií; je vhodné osvetlenie; je zabezpečená dostatočná rezerva pre elektrické a počítačové siete?

VÝSTAVBA

Táto fáza zahŕňa výber dodávateľa a vyjednávanie zmluvných podmienok a samotnú výstavbu.

Výber dodávateľa a vyjednávanie zmluvných podmienok

Spôsob, akým prebieha výber dodávateľa a vyjednávanie zmluvných podmienok, bude závisieť od inštitucionálnych, národných a prípadne medzinárodných predpisov verejného obstarávania. Zahŕňa predkladanie cenových ponúk a prizývanie potenciálnych dodávateľov stavby, aby si prezreli projektovú dokumentáciu a predložili odhadované náklady na výstavbu navrhovanej budovy knižnice. Po vzájomnej dohode dochádza k podpísaniu zmluvy.

Výstavba

Dodávatelia stavby následne stavajú novú budovu knižnice podľa schválenej projektovej dokumentácie. Architekt zvyčajne dohliada na výstavbu ako oficiálny zástupca knižnice, ale aj pre riaditeľa knižnice je veľmi dôležité, aby sledoval priebeh výstavby, minimálne z dôvodu, aby sa ubezpečil, že nová budova knižnice spĺňa víziu a požiadavky na projekt. Proces výstavby môžu často sprevádzať nepredvídateľné problémy, preto je dôležité zabezpečiť, aby sa pri prípadných zmenách počas výstavby novej budovy knižnice vždy uprednostňovali záujmy knižnice a jej používateľov.

ZARIAĐOVANIE BUDOVY KNIŽNICE

Zariadovanie budovy knižnice zahŕňa fázu sťahovania a záverečného vyhodnotenia.

Sťahovanie do novej budovy knižnice

S využitím služieb najkvalifikovanejších a najzručnejších sťahovacích spoločností by malo sťahovanie do novej budovy knižnice prebiehať hladko (McDonald, 1994). Poskytovanie knižnično-informačných služieb počas hlavnej fázy sťahovania môže byť náročné. Slávnostný otvárací ceremoniál novej budovy knižnice je často organizovaný až neskôr. Na konci tohto zložitého a náročného procesu by mal riaditeľ knižnice pociťovať obrovský pocit hrdosť súčasne s tým, ako je budova knižnice od začiatku používaná, obdivovaná a oslavovaná.

Záverečné vyhodnotenie

Záverečné vyhodnotenie je dôležitou ale často podceňovanou súčasťou procesu výstavby novej budovy knižnice. Záverečné vyhodnotenie po presťahovaní poskytuje vhodnú príležitosť k posúdeniu, či nová budova knižnice naozaj splnila požiadavky knižnice, či sa javí podľa očakávaní a či nie sú potrebné žiadne zmeny. Môže zahŕňať požiadavku na architekta a ďalších členov projektového tímu, aby sa stretli v novej budove knižnice a vyjadrili sa k týmto aspektom, čím prispejú k záverečnému vyhodnoteniu.

Odkazy

BAZILLION, R.J. and BRAUN, C., 1994. Academic library design: building a “teaching instrument“ [Architektonické riešenie akademickej knižnice: budova ako „výučbový nástroj“]. *Computers in Libraries*, **14**(2), 12–16. ISSN 1041-7915.

CARMACK, B., 1992. Outline of the building planning process: the players [Schéma procesu plánovania výstavby: kľúčoví hráči]. In: MARTIN, R.G., ed. *Libraries for the future: planning buildings that work*. Chicago (New Jersey, USA): ALA, pp 25–29.

DAHLGREN, A.C. and HOLT, R.M., 1990. *Wisconsin library building project handbook* [Príručka k projektu výstavby budovy knižnice vo Wisconsine]. 2nd ed. Madison (Wisconsin, USA): Wisconsin Department of Public Instruction.

DAHLGREN, A.C., 1992. Outline of the building planning process: or an overly simplified summary of what will be visited upon you when you build a building [Schéma procesu plánovania výstavby: zjednodušený súhrn úloh súvisiacich s výstavbou budovy]. In: MARTIN, R.G., ed. *Libraries for the future: planning buildings that work*. Chicago (New Jersey, USA): ALA, pp 14–24.

FAULKNER-BROWN, H., 1993. *The initial brief: IFLA Section on Library Buildings and Equipment* [Počiatočný stavebný zámer: Sekcia IFLA pre budovy a vybavenie knižníc]. The Hague (Netherlands): IFLA.

HOLT, R.M., 1989. *Planning library buildings and facilities – from concept to completion* [Plánovanie budov a zariadení knižníc – od konceptu až po dokončenie výstavby]. Metuchen (New Jersey, USA): Scarecrow Press. ISBN 978-0810822030.

JONES, W.G., 1999. *Library buildings: renovation and reconfiguration* [Budovy knižníc: rekonštrukcie a prestavby]. Washington, D.C. (USA): Association of Research Libraries, Office of Leadership and Management Services.

LANG, B., 2001. Library buildings for the new millennium [Budovy knižníc pre nové tisícročie]. In: WU, J. and BISBROUCK, M.-F., eds. *Library Buildings in a Changing Environment. Proceedings of the 11th International Seminar of the IFLA Section on Library Buildings and Equipment*. Munich (Germany): K.G. Saur, pp. 11-24.

LUSHINGTON, N., 2002. *Libraries designed for users: a 21st century guide* [Knižnice navrhnuté pre používateľov: sprievodca pre 21. storočie]. New York (USA): Neal-Schuman. ISBN 978-1555704193.

MARTIN, R.G., ed., 1992. *Libraries for the future: planning buildings that work* [Knižnice pre budúcnosť: projektovanie budov, ktoré fungujú]. Chicago (New Jersey, USA): Library Administration and Management Association, American Library Association. ISBN 978-0838905975.

MASON, E., 1996. Management of library building planning [Manažment plánovania výstavby budov knižníc]. *Journal of Library and Information Science*, **22**, 14–28. ISSN 0363-3640.

LEIGHTON, P.D. and WEBER, D.C., 1999. *Planning academic and research library buildings* [Projektovanie budov akademických a vedeckých knižníc]. 3rd ed. Chicago (New Jersey, USA): ALA. ISBN 978-0838907474.

McDONALD, A.C., 1994. *Moving your library* [Sťahovanie knižnice]. London (UK): The Association of Information Management. ISBN 978-0851423289.

McDONALD, A.C., 1996. Planning library buildings for the information age [Projektovanie budov knižníc pre informačný vek]. *The New Review of Information Networking*, **2**, 133–148. ISSN 1361-4576.

McDONALD, A.C., 1996. *Space requirements for academic libraries and learning resource centres* [Priestorové požiadavky pre akademické knižnice a vzdelávacie centrá]. London (UK): Standing Conference of National and University Libraries.

McDONALD, A.C., 1997. Space planning and management [Priestorové plánovanie a riadenie]. In: BAKER, D., ed. *Resource Management in Academic Libraries*. London (UK): Library Association Publishing, pp. 189–206.

McDONALD, A.C., 2000. Planning academic library buildings for a new age: some principles, trends and developments in the United Kingdom [Projektovanie budov akademických knižníc pre novú éru: niektoré zásady, trendy a vývoj vo Veľkej Británii]. *Advances in Librarianship*, **24**, 51–79. ISSN 0065-2830.

McDONALD, A.C., 2003. Creating good learning space [Vytváranie kvalitného vzdelávacieho priestoru]. In: *Libraries with oomph: PFI for higher education libraries*. London (UK): Nabarro Nathanson, pp. 4–8.

McDONALD, A.C., 2006. The ten commandments revisited: the qualities of good library space [Prehodnotenie desiatich prikázaní: charakteristiky kvalitného knižničného priestoru] [online]. *LIBER Quarterly: The Journal of European Research Libraries*, 16(2) [cit.11. januára 2013]. ISSN 2213-056X. Dostupné na internete
<<http://liber.library.uu.nl/index.php/lq/article/view/7840/8010>>

Designing Libraries: The centre for library design and innovation: a resource for library planning and design, a database of library buildings and a marketplace for services. [Centrum knižničného dizajnu a inovácií: zdroj pre projektovanie a dizajn budov knižníc, databáza budov knižníc a trhovisko služieb] [online]. Crick (Northamptonshire, UK): Designing Libraries C.I.C. [cit. 11. januára 2013]. Dostupné na internete:
<<http://www.designinglibraries.org.uk/>>

REVILL, D., ed., 1996. *Working papers on architects' briefs* [Pracovné texty o architektonických zámeroch]. London (UK): SCONUL. ISBN 978-0907130543.

ROCKWELL, E., 1989. The seven deadly sins of architects [Sedem smrteľných hriechov architektov]. *American Libraries*, April, p. 307. ISSN 0002-9769.

SANNWALD, W.W., 2001. *Checklist of library building design considerations* [Prehľad úvah o dizajne budov knižníc]. 4th ed. Chicago (New Jersey, USA): ALA. ISBN 978-0838935064.

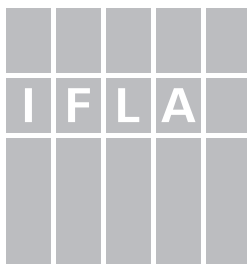
SNYDER, C., 1992. The building program statement (revisited) [Harmonogram výstavby]. In: MARTIN, R.G., ed. *Libraries for the future: planning buildings that work*. Chicago (New Jersey, USA): ALA, pp 40–43.

SOCIETY OF COLLEGE, NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARIES (SCONUL), 2006. *Annual library statistics 2004–05* [Ročná štatistika knižníc za roky 2004-2005]. London: Society of College, National and University Libraries.

SOCIETY OF COLLEGE, NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARIES (SCONUL), 2007. *Library building projects database* [Databáza projektov budov knižníc]. London: Society of College, National and University Libraries.

THOMPSON, G., 1989. *Planning and design of library buildings* [Plánovanie a projektovanie budov knižníc]. 3rd ed. Oxford (UK): Butterworth Architecture. ISBN 978-0408500241.

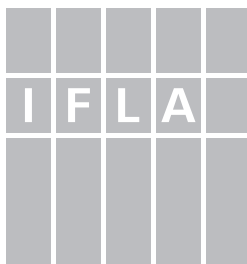
2. časť
SMERNICA PRE PLÁNOVANIE
STAVEBNÉHO PROCESU

Smernica IFLA pre budovy knižníc: rozvoj a reflexie
2012

8. PROCES VÝSTAVBY VRÁTANE VÝBERU ARCHITEKTA

Marie-Francoise Bisbrouck, riaditeľka knižnice
University Paris-Sorbonne, Paríž, Francúzsko

**Smernica IFLA pre budovy knižníc: rozvoj a reflexie
2012**

Od konceptu po uvedenie do prevádzky: plánovanie, stavebný zámer, výber architekta, organizácia výstavby

Novostavba, prístavba alebo prestavba budovy knižnice je chýlostivá záležitosť. Preto je dôležité naplávať projekt štruktúrovaným spôsobom a presne stanoviť úlohy a zodpovednosť rôznych partnerov s cieľom doviest stavebný projekt k úspešnému a harmonickému záveru.

Prvým krokom je napísanie stavebného zámeru alebo špecifikácie novej budovy knižnice. To znamená vypracovanie komplexného dokumentu, ktorý bude obsahovať informácie poskytnuté knihovníkmi a ostatnými zúčastnenými stranami vo väčšej alebo menšej miere.

Stavebný zámer je dokument, ktorý musí súčasne zahŕňať rôzne požiadavky – organizačné, procesné a environmentálne. Mal by byť napísaný v zrozumiteľnej terminológii pre používateľov, ktorí ho musia posúdiť a rovnako musí byť použiteľný pre odborníkov, ktorí ho použijú ako základ pre fázu projektovania a dajú mu architektonický tvar.

Vzhľadom k duálnej povahe požiadaviek, zvlášť kvantitatívnych a kvalitatívnych, obsahuje stavebný zámer aj podrobné popisy, grafy, funkčné diagramy, architektonické a technické odporúčania a požadovaná kvalita prevedenia.

Z funkčného hľadiska stavebný zámer kopíruje určitý logický postup:

- ▶ definovanie cieľov a stanovenie úloh pre dosiahnutie týchto cieľov,
- ▶ vymedzenie činností na zabezpečenie nevyhnutných úloh,
- ▶ organizovanie uvedených činností podľa funkčných diagramov,
- ▶ návrh dopravných trás,
- ▶ definovanie požiadaviek spojených s každou činnosťou,
- ▶ určenie požadovanej kvality prevedenia novej budovy knižnice a jej vybavenia.

Túto časť stavebného zámeru v podstate zabezpečuje knižnica a preto musí pre každú oblasť zahŕňajúcu jednu alebo viac činností špecifikovať súvisiace geometrické charakteristiky: plochu, svetlú výšku stropov, odporúčané usporiadanie a pod. Knižnica tiež zohráva úlohu v oblasti definovania vnútorného prostredia budovy knižnice: úrovne hlučnosti jednotlivých priestorov, úrovne osvetlenia (najmä v študovniach a počítačových zónach), teploty, relatívnej vlhkosti vzduchu (pre knižničné sklady a podobné zóny), rozmiestnenia zariadení knižnice, podlahového zaťaženia, energetických požiadaviek, ochrany majetku, kontroly prístupu do priestorov, atď.

Stavebný zámer z environmentálneho hľadiska definuje urbanistické a lokálne súvislosti, úlohu budúceho objektu v rámci areálu a v jeho bezprostrednom okolí, vzťahy medzi činnosťami v rámci budovy a činnosťami v blízkom okolí. Táto časť stavebného zámeru je vyhradená pre zadávateľa stavby a zúčastnených partnerov.

Zostavovanie stavebného zámeru je dosiahnuté v niekoľkých fázach, z ktorých každá dosahuje vyšší stupeň detailnosti zodpovedajúceho fázam navrhovaného riešenia:

- ▶ všeobecný stavebný zámer poskytuje základ pre návrh škíc a predbežného architektonického návrhu,
- ▶ podrobný stavebný zámer je zdrojom informácií pre podrobný architektonický návrh,
- ▶ konečný stavebný zámer poskytuje údaje pre konečný architektonický návrh, často nazývaný ako architektonický projekt.

Harmonizácia stavebného zámeru s architektonickým projektom zaručuje úspech každej projektovej fázy. Úlohou knižnice je zabezpečiť nepretržitý monitoring, aby bolo zabezpečené, že definovanie požiadaviek je vždy vhodné s aktuálnou projektovou fázou a nie tou nasledujúcou, čím sa dosiahne, že architekt nemusí poskytovať príliš detailné odpovede na žiaden z aspektov projektu, ktorý sa týka neskoršej projektovej fázy. Napríklad architekt nebude požiadany o premiestnenie dverí medzi kancelárskymi (čo bude súčasťou podrobného architektonického návrhu) v čase, kedy rozmiestnenie priestorov na jednotlivých poschodiach budovy ešte nie je dokončené (to sa týka predbežného architektonického návrhu); najväčším problémom je vždy držať krok s prebiehajúcimi operáciami.

Príprava stavebného zámeru sa však nemôže zúžiť len na stavebný zámer samotný, pretože keď je predbežný architektonický návrh dokončený a všeobecný koncept sa rozvinie do „projektu budovy“ a „organizačného zabezpečenia výstavby“, je stavebný zámer rozčlenený podľa zúčastnených strán, ktorým je určený:

- ▶ stavebný plán pre architektov a inžinierov,
- ▶ plán interiérového vybavenia pre architektov a dizajnérov,
- ▶ plán organizácie výstavby pre organizačných a riadiacich špecialistov,
- ▶ environmentálny plán pre urbanistov.

Na tomto je jasne vidieť, že do procesu sa v rôznych fázach pridávajú ďalší hráči a preto je niekedy pre knižničný personál ťažké špecifikovať „kto je kto“ a zabezpečiť koordináciu. Vhodnou analógiou by mohla byť oblasť modernej medicíny, kde žiadny lekár nemá úplný prehľad o konkrétnom pacientovi a konzultuje s množstvom iných špecialistov.

Počas dlhého procesu potrebného na prípravu nákresov a technickej dokumentácie by knižnica mala zabezpečiť, aby architekt v každej fáze architektonického návrhu bral do úvahy funkčné potreby knižnice (zóny, organizáciu služieb atď.).

Pre knižnicu bude najťažším zo všetkého vyrovnať sa so všetkými plusmi a mínusmi projektu: obdobiami úplnej nečinnosti, ktoré sa striedajú s obdobiami horúčkovitej činnosti. Je ťažké učiť, ktoré z týchto období sa najťažšie znáša. V pokojnom období existuje riziko, že personál knižnice stráca svoje nadšenie pre projekt, pretože majú aj veľa ďalších povinností vrátane zabezpečovania spokojnosti ich súčasných používateľov. V obdobiach horúčkovitej činnosti musia mať pripravenú okamžitú odpoveď na každú jednu požiadavku architekta, projektovej kancelárie alebo zadávateľa stavby, pričom odpovediam odpovedaným v chvate často chýba presnosť a súlad a nemusia byť úplnou odpoveďou na konkrétny problém.

	Špecialisti na mestský urbanizmus	Používatelia (čitatelia)	Pracovníci knižnice	Zadávateľ stavby		
Stavebný zámer	Environmentálne kritériá	Funkčné kritériá	Prevádzkové kritériá	Kritériá nákladov a trvania výstavby	Kritériá výstavby a údržby	Bezpečnostné kritériá
	Kde?	Prečo?	Ako?		Koľko a kedy ?	
	Environmentálne požiadavky	Funkčné požiadavky	Prevádzkové požiadavky	Požiadavky na náklady a trvanie výstavby	Požiadavky na výstavbu a údržbu	Bezpečnostné požiadavky
		Architektonické a technické požiadavky	Funkčné diagramy	Kvalita prevedenia budovy a vybavenia		
Architektonický návrh	Priestorové usporiadanie			Konštrukcia	Vybavenie	Zavedenie bezpečnostných opatrení
	Návrh interiérových a exteriérových zón					
Využívanie	Uvedenie do prevádzky					
	Zmeny podľa funkčných a prevádzkových požiadaviek					
		Nové priestorové usporiadanie		Zmeny vo vybavení		Nové bezpečnostné opatrenia

A teraz k výberu architekta

Architekt je hlavným hráčom v celom procese: je to jednotlivec, ktorý bude navrhovať súvislý architektonický priestor šitý na mieru podľa špecifikácie budovy knižnice, ktorú zostavila knižnica. Bez architekta žiadna budova knižnice nevyrastie zo zeme! Zamestnanci knižnice majú voči architektovi veľké očakávania, preto je nevyhnutné vybrať dobrého architekta, čo však nemusí nutne znamenať výber známej osobnosti z oblasti architektúry.

Musíme si uvedomiť, že problémy, ktoré sa niekedy vyskytujú pri komunikácii s architektom sú výsledkom pristupovania k problému z dvoch rôznych uhlov pohľadu – v prvom rade z pohľadu architekta, ktorý sa pochopiteľne snaží vytvoriť originálne dielo a v druhom rade z pohľadu riaditeľa knižnice, ktorý aj keď nie je necitlivý voči estetickéj stránke vecí, nemusí nevyhnutne považovať estetiku za niečo, čomu by sa mala venovať hlavná pozornosť. Riaditeľ knižnice predovšetkým vyžaduje, aby budúca knižnica dobre fungovala ako pre používateľov, tak pre zamestnancov knižnice, čo znamená, že knižničné priestory musia byť vhodné usporiadané a ich spravovanie musí byť čo najjednoduchšie vzhľadom na časté problémy spojené s nedostatkom personálu a tiež musia byť flexibilné k dodatočným úpravám podľa potrieb používateľov.

Výber architekta je preto podstatným základom napriek tomu, že nebýva uľahčovaný pravidlami pri zostavovaní architektonických výberových komisií – aspoň vo Francúzsku je tomu tak. Pri rozhovoroch s kolegami z iných krajín som však nadobudla dojem, že francúzske pravidlá nie sú vo svete zd'aleka jedinečné.

Vo väčšine prípadov nemajú budúci používatelia budovy knižnice žiadne zastúpenie vo výberovej komisii: týka sa to najmä zástupcov univerzity alebo mesta, ale ešte viac sa to týka knihovníkov. V najlepšom prípade je členom výberovej komisie len manažér projektu výstavby budovy knižnice, napriek tomu, že vo výberovej komisii bude veľký počet architektov (päť a niekedy aj šesť a viac), ktorí budú tvoriť viac ako polovicu výberovej komisie. Môžeme teda povedať, že skôr než vyberané budúci používatel'mi budovy knižnice a tými, ktorí budú zabezpečovať každodennú prevádzku budovy knižnice, sú architektonické súťažé posudzované architektmi, ktorí nie sú ani zadávateľmi stavby, ani používatel'mi knižnice. Preto je to skôr forma než obsah, ktorá najčastejšie vyhráva, keď príde na priestorové rozmiestnenie a funkcionality knižničných zón.

V rámci technických komisií poverených k nahliadnutiu do podrobného návrhu rôznych súťažných projektov budú niekedy poverení jeden až dvaja knihovníci začlenení do subkomisie „Procesy“, ale skúsenosti ukazujú, že títo knihovníci majú malý vplyv a ich odporúčania a rady len veľmi zriedka ovplyvnia výberovú komisiu pri ich výbere.

Organizácia výstavby a termíny

Z časového hľadiska si musíme byť vedomí, že výstavba novej budovy knižnice trvá veľa rokov, kým sa dovŕši – od momentu, kedy vznikne potreba výstavby, cez výstavbu nových priestorov až po deň, kedy sa budova knižnice uvedie do prevádzky. Preto je nevyhnutnosťou taký projektový manažér, ktorý dokáže vydržať!

Ale aby sme ostali optimistami, za predpokladu, že sa veci vyvíjajú podľa plánu a neberieme do úvahy rôzne obdobia hodnotenia vykonávané rôznymi činiteľmi a organizáciami (knižnicou, zadávateľom stavby, mestským oddelením pre výstavbu, bezpečnostných zložiek, nezávislých inšpektorov a pod.), potom môže byť určitá predstava o pláne organizácie výstavby uvedená v nasledovnej tabuľke:

Proces	Trvanie (1)	Celková doba trvania (1)	Mierka dokumentov	Poznámky
Stavebný zámer	6 – 12 mesiacov	6 – 12 mesiacov		Prehliadky knižnic Fotodokumentácia Vytvorenie dokumentačnej referenčnej bázy (noriem) Zriadenie pracovných skupín (2) Návrh štúdie uskutočniteľnosti Skice zabudovaného príslušenstva, nábytkového vybavenia a zariadení od začiatku stavebného zámeru
Architektonická súťaž	6 – 12 mesiacov	12 – 24 mesiacov	Skice v mierkach: 1:500 a 1:200	Knižnica by mala mať zastúpenie v technickej a výberovej komisii
Predbežný architektonický návrh Štúdia bezpečnosti pre staveb. povolenie	4 – 6 mesiacov	16 – 30 mesiacov	Skice v mierkach: 1:200 a 1:100	Extrémne úzke zapojenie knižnice do procesu predbežného architektonického návrhu, ktorý korešponduje s usporiadaním knižničných zón (3)
Podrobný architektonický návrh	4 – 6 mesiacov	20 – 36 mesiacov	Skice v mierke: 1:100	Vývoj technických riešení (výstavba a prevádzka budovy) Na knižnicu súčasťou kladené požiadavky, aby preskúmala technickú dokumentáciu, ktorá je ťažko čitateľná a zrozumiteľná (4)
Prieskum dodávateľov	4 – 6 mesiacov	24 – 42 mesiacov	Skice v mierkach: 1:50 a 1:20	Ďalšie prehliadky knižnic a špecializovaných výstav (knižničný nábytok a pod.)
Výjednávanie zmluvných podmienok	2 – 6 mesiacov	26 – 48 mesiacov		Vylepšenie skíc zabudovaného príslušenstva, nábytkového vybavenia a zariadení pracovníkmi knižnice
Výber dodávateľov, podpis zmlúv		28 – 50 mesiacov		Podrobné usporiadanie zbierok a pracovníkov knižnice Vytvorenie fotografického záznamu zachytávajúceho priebeh výstavby
Stavebné práce	12 – 24 mesiacov	40 – 74 mesiacov		Výpracovanie popisu budovy v rámci prípravy na zariadenie
Odvzdanie stavby, opravné práce a vyúčtovanie	2 – 4 mesiace	42 – 78 mesiacov		Publicita a propagácia otvorenia novej budovy knižnice
Inštalácia zabudov. príslušenstva, nábytkov. vybavenia a zariadení		44 – 80 mesiacov		
Nastahovanie personálu a služieb	1 – 2 mesiace	45 – 82 mesiacov		
Správa výboru pre bezpečnosť (ktorou sa povoľuje sprístupnenie budovy pre verejnosť)				
Sprístupnenie budovy pre verejnosť				(a týmto sa to všetko začína ...)

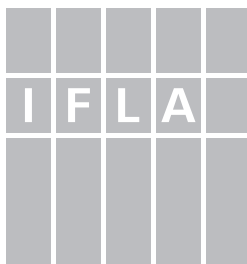
- (1) S výnimkou času potrebného na vyhodnotenie rôznych projektových etáp zadávateľom stavby a výbormi povinného dohľadu.
- (2) Pracovné skupiny pre: prístup ku knižničným zbierkam, informačné technológie, konzervovania knižničných zbierok, riadenie, školenie používateľov, komunikáciu a pod.
- (3) Dopravné trasy pre používateľov, personál, dokumenty a dodávky by mali byť účinné už vo fáze predbežného architektonického návrhu.
- (4) Najnáročnejšou technickou dokumentáciou sú projekty: elektroinštalácií, elektrických a počítačových sietí, telefónnych prípojok, bezpečnosti, kontroly prístupu, inžinierskych sietí, povrchových úprav stien a podláh, výkresy stropov atď.

Skúsenosti z praxe ukazujú, že počas tohto dlhého zaťažkávacieho obdobia je skôr z psychologického ako z objektívneho hľadiska najťažším obdobím to, ktoré predchádza otvoreniu novej budovy knižnice, pretože faktor neistoty je neustále prítomný až do času efektívneho završenia výstavby. Keď je však už raz nová budova knižnice otvorená, každý si môže byť na 99,9% istý, že jedného dňa bude celkom dokončená!

A týmto sa to všetko len začína.

9. PRAKTICKÉ METÓDY ODHADU PRIESTOROVÝCH POTRIEB KNIŽNICE

Anders C. Dahlgren, riaditeľ
Library Planning Associates Inc., Illinois, USA

**Smernica IFLA pre budovy knižníc: rozvoj a reflexie
2012**

Metodológia

Priestorové požiadavky by mali byť vopred definované tak, aby vyhovovali budúcim potrebám knižnice spojeným s budúcim rozvojom knižničných zbierok a služieb. Obvyklý časový rámec pre uvedenú projekciu je dvadsať rokov, ak nie je iný dôvod ako ten, že výstavba nových budov knižníc sa nerealizuje častejšie ako raz za jednu generáciu. Niekedy životnosť budovy knižnice presiahne toto optimálne obdobie dvadsiatich rokov. Existuje mnoho knižničných budov od architekta Carnegieho, ktoré sú doteraz v prevádzke bez výrazného rozšírenia alebo zmeny priestorov od doby ich otvorenia. V iných prípadoch budú lokálne okolnosti naznačovať, že je vhodné oveľa kratšie prognózované obdobie. Pri rýchle rastúcich a meniacich sa službách pre komunitu môže byť nemožné predpovedať spoľahlivú prognózu tak ďaleko dopredu ako napríklad na obdobie dvadsiatich rokov.

Táto kapitola sa venuje špecifickej metodológii pre odhad priestorových potrieb knižnice. Táto metodológia je odvodená od podobnej metódy, ktorú vypracoval autor počas svojho pôsobenia v Štátnej agentúre pre knižnice v štáte Wisconsin v USA a je dostupná na internete:

<<http://www.dpi.state.wi.us/dpi/dlcl/pld/plspace.htm>>.

Táto metodológia je založená na predpoklade, že všetky priestorové potreby knižnice sú určené jej inventárom v podobe zbierok, zdrojov a služieb, ktoré by mala knižnica poskytovať za účelom uspokojovania potrieb svojej komunity. Je typické, že čím je inventár knižnice väčší, tým väčšia budova knižnice bude potrebná.

Metodológia neodporúča konkrétne ciele pre inventár služieb alebo zdrojov. Vhodné ciele sa budú líšiť podľa typu knižnice, podľa veľkosti služieb komunity, podľa konkrétnej komunity a konkrétnej kultúry. Odporúča aj niektoré nástroje alebo stratégie, ktoré môžu byť brané do úvahy pri stanovení konkrétnych cieľov, ale vhodné ciele pre oblasť služieb budú špecifikované lokálne podľa individuálnych požiadaviek. Ak knižnica definuje svoje inventáre služieb a zdrojov, prípadne s využitím miestnych, regionálnych alebo národných smerníc, táto metodológia môže byť použitá na definovanie zodpovedajúcich priestorových potrieb.

Všimnite si, že technológia vplyva na túto metodológiu dvoma spôsobmi. Pri prvom spôsobe je technológia zaradená ako súčasť inventára služieb a objektov, ktoré musia byť umiestnené v knižnici. Napríklad, knižnica môže určiť, že by mala poskytovať priestor pre 50 počítačových terminálov pre verejnosť. Použitím tejto metodológie sa bude určovať vhodný rozsah priestoru pre uvedený inventár zariadení. Pri druhom spôsobe je technológia zaradená podľa jej vplyvu na knižničné služby. Napríklad, knižnica môže

stanoviť, že nebude potrebovať uchovávať archívne čísla časopisov v papierovej forme počas tak dlhého obdobia, pretože niektoré časopisy sú už k dispozícii v elektronickej forme. V tomto prípade bude menší inventár časopisov predstavovať menšiu priestorovú potrebu pre túto konkrétnu zložku programu knižničných služieb.

Skúmaním priestorových potrieb knižničných služieb v jednotlivých kategóriách môžu projektanti používať základné vzorce na výpočet zodpovedajúcich priestorových potrieb. Tieto kategórie zahŕňajú priestor pre:

- ▶ zbierky a knižničné materiály,
- ▶ čitateľov a používateľov knižnice,
- ▶ personál knižnice,
- ▶ stretávanie a organizovanie podujatí,
- ▶ iné rozmanité funkcie,
- ▶ technické a podporné služby,

Priestor pre knižničné zbierky

Základný koncept pre posúdenie priestorových potrieb na umiestnenie knižničných zbierok je celkom jednoduchý: stanovte aká veľká knižničná zbierka bude potrebná, aby slúžila knižničnej komunite a akým spôsobom plánuje knižnica umiestniť zbierku a vzorec sa dá aplikovať na hrubý odhad plochy, ktorá bude potrebná. Cieľ knižničnej služby – v tomto prípade veľkosť knižničnej zbierky – bude určovať zodpovedajúcu priestorovú potrebu. Všetko je rovnomerné, čím väčšia je knižničná zbierka, tým viac priestoru bude potrebovať.

Všeobecne platí, že cieľ knižničnej služby vo vzťahu ku knižničným zbierkam bude podmienený starostlivým zvážením radu nasledovných faktorov:

- ▶ nárast (alebo zmeny) populácie, ktorej knižnica poskytuje služby,
- ▶ normy alebo smernice vydané štátnou alebo národnou agentúrou pre knižnice alebo knihovníckym združením,
- ▶ podmienky pre akreditáciu školskej, akademickej alebo špeciálnej knižnice,
- ▶ aktuálne skúsenosti knižnice ilustrované mierou nárastu knižničných zbierok – hrubá aj čistá miera prírastkov,
- ▶ porovnania s podobnými alebo vzorovými knižnicami,
- ▶ miestne a regionálne tradície a očakávania.

Zohľadnením týchto faktorov môžu projektanti budovy knižnice identifikovať ciele služby sprístupňovania knižničných zbierok, ktoré budú vhodné a primerané pre ich knižnicu. Tieto ciele sa stanú základom priestorových potrieb knižnice.

Táto metodológia berie do úvahy zbierky kníh, časopisy, audiovizuálne materiály, elektronické zdroje (zastúpené počítačovými terminálmi pre využívanie používateľmi knižnice) a špeciálne zbierky a podmienky.

Knihy

Normy alebo smernice vydané štátnou alebo národnou agentúrou pre knižnice alebo knihovníckym združením, ak sú k dispozícii, môžu byť užitočným východiskovým bodom pri definovaní vhodného cieľa pre rozvoj knižných zbierok knižnice. Veľmi často sú tieto normy uvedené vo forme určitého počtu kníh, ktoré by knižnica mala poskytovať pre jedného obyvateľa. S odhadom veľkosti budúcej populácie, ktorej bude knižnica slúžiť, sa dá jednoduchým výpočtom odvodiť odporúčaná veľkosť knižnej zbierky v závislosti od konkrétnej úrovne služieb.

Podobným spôsobom budú musieť školské a akademické knižnice spĺňať určité akreditačné štandardy. Tie sú často uvádzané z hľadiska počtu knižných jednotiek, ktoré musí knižnica poskytovať pre jedného študenta. Pri známom počte študentov, ktorým bude musieť knižnica v budúcnosti poskytovať služby môže byť vypočítaná odporúčaná veľkosť knižnej zbierky.

V mnohých prípadoch by knižničné normy a požiadavky pre akreditáciu mali byť doplnené o ďalšie činitele.

Aktuálna miera nárastu knižničných zbierok môže byť posudzovaná ako ukazovateľ jej schopnosti splniť konkrétne odporúčané ciele poskytovania služieb. Ak mala knižnica nárast knižného fondu 2 500 knižných jednotiek za rok počas posledných päť až desať rokov, môže opodstatnene očakávať nárast 25 000 knižných jednotiek v priebehu nasledujúcich desať rokov alebo 50 000 knižných jednotiek v priebehu nasledujúcich dvadsať rokov. Ak rozdiel medzi aktuálnou knižnou zbierkou a odporúčaniami vyplývajúcimi z normy alebo akreditačnej požiadavky spadá do tohto rozsahu, táto skutočnosť naznačuje, že knižnica môže realisticky očakávať dosiahnutie tohto odporúčania v primeranej lehote.

Majte na pamäti, že aktuálna čistá miera prírastkov nemusí byť spolahlivým ukazovateľom budúceho nárastu knižného fondu. V prípadoch, kedy nastane potreba preskúmať priestorové potreby knižnice, môže byť jedným z dôvodov

nedostatok miesta na knižničných regáloch. V takomto prípade je zvýšený pokles nákupu knižného fondu a výsledná čistá miera prírastkov môže byť umelo nízka. S týmto vedomím môže byť užitočné preskúmať budúci nárast knižného fondu na základe hrubej miery prírastkov.

Ďalším kritériom pre určenie budúcej veľkosti knižného fondu je porovnanie knižnice s inými podobnými inštitúciami. Pre verejné knižnice by to mohlo znamenať porovnanie s ďalšími knižnicami v krajine, ktoré poskytujú služby populácii podobnej veľkosti. V niektorých prípadoch môžu knižnice uprednostňovať svoje porovnanie s miestnou alebo regionálnou vzorkou knižníc.

Materská inštitúcia akademickej knižnice môže byť súčasťou siete vysokých škôl, v rámci ktorých je možné vyvodit' užitočné porovnanie. Školská knižnica sa môže v rámci širšieho školského systému porovnávať s inými školskými knižnicami. Skúmanie druhov zbierok poskytovaných podobnými knižnicami môže byť ďalším užitočným nástrojom na určenie potenciálnych cieľov rozvoja zbierok.

Po starostlivom zvážení všetkých použiteľných štátnych, regionálnych alebo národných noriem pre knižničné služby, požiadaviek a odporúčaní pre akreditáciu, aktuálneho čistej a hrubej miery prírastkov a ďalších faktorov môžu projektanti budovy knižnice stanoviť cieľ pre nárast knižnej zbierky.

Požadovaný priestor pre predpokladanú knižnú zbierku bude podmienený typom regálového usporiadania vybraného knižnicou. Vezmite do úvahy, že tento princíp predpokladá využívanie tradičných knižničných regálov rozmiestnených v tradičnom usporiadaní. Ak má knižnica v úmysle použiť kompaktné mobilné regále, tie vyžadujú špeciálne podmienky, ktoré presahujú rozsah tejto konkrétnej témy.

Podlahová plocha potrebná na umiestnenie konkrétnej zbierky bude podmienená fyzickými podmienkami, ktoré charakterizujú knižné regále – výška regálu, šírka uličky medzi regálmi a typ materiálu, z ktorého je regál vyhotovený.

Ak budú na umiestnenie väčšiny knižnej zbierky použité regále v maximálnej výške (do výšky 2,1 metra) s rozstupmi širokými 0,9 m, knižnica môže opodstatnene predpokladať umiestnenie 140 knižných jednotiek na meter štvorcový. Pre odhad podlahovej plochy potrebnej na umiestnenie knižnej zbierky, v tomto prípade meranej v metroch štvorcových, vydeľte počet knižných jednotiek, ktoré sa majú umiestniť, číslom 140.

Ak sa knižnica rozhodne umiestniť svoje knižné zbierky spôsobom, ktorý umožňuje vyhládávanie používateľmi knižnice v podobe nižších regálov (najviac do 1,6 m) so širšími rozstupmi (až 1,2 m), knižnica bude schopná umiestniť menej knižných jednotiek na meter štvorcový a podlahová plocha potrebná pre umiestnenie knižnej zbierky bude narastať. Pre odhad podlahovej plochy potrebnej na umiestnenie knižnej zbierky, v tomto prípade meranej v metroch štvorcových, vydeľte počet knižných jednotiek, ktoré sa majú umiestniť, číslou 100.

Ak knižnica plánuje umiestniť svoje knižné zbierky v usporiadaní, ktoré je kombináciou niektorých prvkov z prechádzajúcich príkladov, počet knižných jednotiek umiestnených na metri štvorcovom by mal byť opodstatnené medzi 140 knižnými jednotkami na meter štvorcový a 100 knižných jednotiek na meter štvorcový.

Majte na pamäti, že v niektorých krajinách štátne a národné predpisy obmedzujú výšku knižničných regálov v rámci celej knižnice alebo v špecifických zónach v rámci knižnice v záujme zlepšenia dostupnosti zbierok. Tieto obmedzenia, ak sú uplatniteľné, môžu ovplyvniť počet knižných jednotiek na meter štvorcový, ktoré môžu byť umiestnené v konkrétnej knižnici.

Časopisy

Priestorové potreby pre časopisy musia zohľadňovať dva rôzne policové systémy, ktoré sa často používajú v knižniciach: výstavné regále pre aktuálne čísla časopisov a skladové regále pre skladovanie archívnych čísiel časopisov.

Po zvážení platných noriem, potrieb a záujmov používateľov knižnice spolu s inými faktormi môže knižnica stanoviť vhodný cieľ pre zbierku časopisov.

Pre umiestnenie časopisov na regálových zostavách, ktoré umožňujú vystavenie aktuálneho čísla časopisu by knižnica mala rezervovať jeden štvorcový meter na každých desať titulov, ktoré budú vystavené. Pre odhad priestorových potrieb pre vystavenie aktuálnych čísla časopisov meraných v metroch štvorcových vydeľte počet titulov, ktoré majú byť vystavené, číslou desať.

Pre umiestnenie archívnych čísiel časopisov v skladových priestoroch zohľadnite počet titulov, ktoré sa majú uchovávať späťne a priemerný alebo obvyklý počet ročníkov, ktoré sa budú uchovávať ako archívne čísla.

Pri obvyklom rozmiestnení regálov jeden meter štvorcový podlahovej plochy obsiahne jeden ročník archívnych čísiel 20 titulov časopisov. Pre odhad priestorových potrieb pre uskladnenie archívnych čísiel časopisov vydeľte počet titulov, ktoré majú byť archívované, číslou 20 a výsledok vynásobte priemerným počtom rokov, počas ktorých majú byť čísla časopisov archivované.

Audiovizuálne materiály

Neprintové materiály zahŕňajú média ako napríklad kompaktné disky a audio-kazety, nahrávky audiokníh (na CD a na kazetách), DVD, nahrávky na videokazetách, aby sme vymenovali aspoň niekoľko bežných formátov.

Rovnaké faktory spomínané v súvislosti s knižnými zbierkami – všetky dostupné a použiteľné normy alebo požiadavky pre akreditáciu, aktuálna hrubá a čistá miera prírastkov, porovnanie s podobnými knižnicami – môžu a mali by byť brané do úvahy pri stanovení rozvojového cieľa pre audiovizuálnu zbierku. Všimnite si, že mnoho knižníc v súčasnosti sa stretáva s masívnym nárastom dopytu po tomto type materiálov.

Priestorové potreby pre uskladnenie audiovizuálnej zbierky sa môžu výrazne líšiť v závislosti od typu vybranej stratégie skladovania. Niektoré knižnice si zvolia použitie tradičných knižničných regálov pre umiestnenie ich audiovizuálnych zbierok. To má svoju výhodu pri zvyšovaní miery jednotnosti nábytkového vybavenia použitého v knižnici. Iné knižnice používajú špeciálne prehládavacie jednotky pre zobrazenie špecifického druhu neprintového formátu, ktoré majú tú výhodu, že propagujú využívanie týchto zbierok formou marketingu a výstav, ale majú tú nevýhodu, že si vyžadujú väčšiu podklahovú plochu. Ďalšie knižnice doposiaľ používajú veľkokapacitné skladovacie skrine. Tie majú výhodu v tom, že minimalizujú rozsah podlahovej plochy, ktorú by inak knižnica potrebovala, ale ich nevýhodou je, že odrádzajú (alebo dokonca eliminujú) záujem používateľov o vyhľadávanie v zbierke.

Umiernený prístup, ktorý čiastočne využíva fyzické vystavenie neprintových zbierok za predpokladu, že nie sú príliš rozsiahle, si bude vyžadovať jeden meter štvorcový priestoru na umiestnenie každých 120 audiovizuálnych jednotiek. Pre odhad priestorových potrieb pre umiestnenie audiovizuálnej zbierky v metroch štvorcových vydeľte počet audiovizuálnych jednotiek, ktoré majú byť umiestnené, číslom 120. Ak má knižnica v úmysle uplatniť stratégiu skladovania, ktorá kladie dôraz na vystavenie audiovizuálneho materiálu, regále uskladnia omnoho menej audiovizuálnych jednotiek na meter štvorcový. Počet audiovizuálnych jednotiek vo vystavovanej zbierke

by sa mal vydeliť menším podielom vo výške 100 alebo ešte menším v závislosti od rozsahu použitých výstavných prvkov. Ak má knižnica v úmysle uplatniť stratégiu skladovania s vysokou hustotou, bude schopná uskladniť viac audiovizuálnych jednotiek na meter štvorcový. Počet audiovizuálnych jednotiek v zbierke by sa mal vydeliť väčším podielom vo výške 150 alebo podľa možností ešte vyšším v závislosti od konkrétnej stratégie skladovania, ktorá sa berie do úvahy.

Počítačové stanice určené na využívanie používateľmi knižnice

Elektronické informačné zdroje sa stali základnou zložkou zbierok vo väčšine knižníc. Kým tieto elektronické zdroje samé o sebe v porovnaní s ostatnými zbierkami celkovo vyžadujú len malú alebo žiadnu podlahovú plochu – sú uskladnené v podobe elektronických bitov a bajtov na počítačových serveroch na nejakom vzdialenom mieste a nemusia byť nevyhnutne súčasťou fyzického majetku knižnice. Prístup k týmto zdrojom je poskytovaný prostredníctvom počítačových staníc s pripojením na internet a inventár týchto pracovných staníc musí byť zahrnutý do inventáru priestorových potrieb pre poskytovanie knižničných služieb. Knižnica zvyčajne berie do úvahy súčasnú úroveň využívania a aktuálny vývoj v dopyte používateľov po týchto zariadeniach, aby predpovedala potrebný počet počítačových staníc s pripojením na internet. V mnohých prípadoch sú záväzné normy alebo smernice z oficiálnych zdrojov už zastaralé alebo nie sú k dispozícii žiadne.

Rovnako ako v prípade ostatných typov knižničných zbierok sa môže reálne potrebný priestor na umiestnenie počítačových pracovných staníc s pripojením na internet určené na využívanie používateľmi knižnice líšiť. Konkrétne umiestnenie môže závisieť od toho, či je počítačová pracovná stanica určená na využívanie po stojacky alebo po sediačky. To bude závisieť od toho, či počítačová pracovná stanica zahŕňa aj ďalšie zariadenia ako napríklad skener alebo špecializovanú tlačiareň. Bude to závisieť aj od typu použitého hardvéru - novšie typy plochých monitorov vyžadujú menej priestoru ako staršie tradičné CRT monitory. Po ujasnení týchto variant sa bude špecifický priestor potrebný pre každú počítačovú pracovnú stanicu navzájom líšiť v závislosti od počtu počítačových pracovných staníc, ktoré sa budú inštalovať. Viac počítačových pracovných staníc inštalovaných na jednom mieste môže využívať výhody takéhoto úsporného rozmiestnenia zariadení, ktoré vyžadujú menší priestor na jednu počítačovú pracovnú stanicu. Od malej po strednú inštaláciu v počte do 50 terminálov si bude každý terminál vyžadovať približne 4 metre štvorcové. Pre odhad priestorových potrieb potrebných na umiestnenie počítačových pracovných staníc pre verejné využívanie v uvedenej konfigurácii vynásobte počet terminálov číslom 4. Pri väčších inštaláciách bude každý terminál vyžadovať menej priestoru

– približne 3,25 metrov štvorcových na jeden terminál. Pre odhad priestorových potrieb na umiestnenie počítačových pracovných staníc pre verejné využívanie v uvedenej konfigurácii vynásobte počet terminálov číslom 3,25.

Iné zbierky / špeciálne podmienky

Niektoré knižnice uchovávajú veľké zbierky materiálov v takých formátoch a druhoch, ktoré sa nedajú zaradiť do žiadnej z už uvedených kategórií. Akademická knižnica alebo veľká verejná knižnica môže uchovávať zbierku mikrofilmov. Archivná knižnica môže uchovávať rozsiahle zbierky rukopisov umiestnených v kartotékach alebo archívnych boxoch. Špeciálna knižnica na kulinárskej gastronomickej škole môže vlastniť zbierku kuchynského riadu. Ak knižnica uchováva významnú zbierku určitého typu materiálu, ktorý nebol zahrnutý do predchádzajúcich kategórií, musí byť vyčlenený zvláštny priestor na umiestnenie takejto špecializovanej zbierky.

Veľmi jednoduchým spôsobom vypočítajte rozsah priestoru, ktorý sa v súčasnosti používa na umiestnenie tejto zbierky. Následne zväzte dostatočnosť súčasných regálov alebo stratégie skladovania. Ak súčasný priestor vyhovuje umiestneniu zbierky, zväzte budúci nárast zbierky, stanovte úmernú mieru nárastu a použite rovnakú mieru nárastu pre podlahovú plochu, na ktorej je zbierka v súčasnosti umiestnená. Ak súčasný priestor nevyhovuje umiestneniu zbierky, najprv odhadnite, koľko dodatočného priestoru by bolo v súčasnosti potrebného na umiestnenie špeciálnej zbierky. Potom zväzte budúcu mieru nárastu zbierky, stanovte úmernú mieru nárastu a použite túto mieru nárastu v prepočte na podlahovú plochu, ktorá je v súčasnosti potrebná na umiestnenie zbierky.

Napríklad, špeciálna zbierka v konkrétnej knižnici môže v súčasnosti zaberáť plochu 150 metrov štvorcových, ale využíva ju príliš veľa používateľov na to, aby bola využívaná efektívne. Vhodnejšie vyčlenenie priestoru na súčasné umiestnenie špeciálnej zbierky by bolo 180 metrov štvorcových. Ak je stanovené, že špeciálna zbierka sa rozšíri o 33%, pre špeciálnu zbierku môže byť vyčlenený priestor v rozsahu 240 metrov štvorcových ($60\text{ m}^2 = 33\% \text{ zo } 180\text{ m}^2$; $180\text{ m}^2 + 60\text{ m}^2 = 240\text{ m}^2$).

Kompaktné mobilné regále predstavujú ďalšiu alternatívu pre uskladnenie zbierok, ktoré sa líšia od bežných zbierok kníh a majú významný dopad na priestorové potreby knižnice. Rovnako ako pri tradičných regáloch bude konkrétny dopad kompaktných regálov na priestorové potreby knižnice závisieť od výšky regálu (ktorá má vplyv na množstvo materiálov, ktoré je možné na regál umiestniť) a od šírky a hĺbky regálu (ktoré majú vplyv

na celkový priestor, ktorý bude regál zaberat'). Ďalším dôležitým faktorom je hustota priečných traktov v rámci kompaktného regálu. Vyššia hustota priečných traktov, ktorá poskytuje vyššiu mieru prístupu k zbierkam, bude vyžadovať vyčlenenie väčšieho priestoru na jeden regál v rámci inštalácie kompaktných regálov. Menšia hustota priečných traktov zapríčiňuje väčšie obmedzenie prístupu ku zbierkam a vyžaduje vyčlenenie menšieho priestoru na jeden kompaktný regál. Po ujasnení týchto variant bude špecifický priestor potrebný pre umiestnenie kompaktných regálov v rozsahu 0,50 m² na jeden priečny trakt kompaktného regálu.

Priestor pre čitateľov a používateľov knižnice

Počet miest potrebných pre čitateľov a používateľov knižnice bude závisieť od poslania konkrétnej knižnice a typu používateľov, ktorým knižnica poskytuje služby. V akademických a vedeckých knižniciach môže byť potrebné množstvo študijných miest pre výskumných pracovníkov, ktorí pracujú so zbierkami knižnice počas dlhších časových úsekov. Iný typ akademickej knižnice môže zabezpečovať služby pre študentov, ktorí nebývajú v univerzitnom areáli a ktorí študujú na univerzite len diaľkovo. Títo študenti nemusia mať možnosť tráviť veľké množstvo času v knižnici a uprednostňujú skôr výber publikácií z knižničného fondu a ich zapožičanie domov. Takáto knižnica nebude potrebovať tak veľa študijných miest. Počet študijných miest, ktoré knižnica potrebuje, bude tiež závisieť od veľkosti komunity, ktorej knižnica poskytuje svoje služby. Vo všeobecnosti bude väčšia komunita používateľov potrebovať viac študijných miest v knižnici.

Študijné miesta môžu byť zriadené ako študijné miesta pri stoloch, v individuálnych študijných kójach alebo študijné miesta na pohovkách. Tento zoznam nezahŕňa miesta na sedenie, ktoré sa týkajú špecifického využívania knižnice – študijné miesta pri počítačových pracovných staniaciach na využívanie používateľmi knižnice alebo pri termináloch online katalógu.

Niektoré štátne alebo národné agentúry pre knižnice vydali smernice s odporúčaním počtu študijných miest pre rôzne typy knižníc, napríklad 40% z počtu používateľov knižnice za jednu hodinu. Jednou z najlepších metód ako odhadnúť, koľko študijných miest knižnica potrebuje, je skúmať spôsob využívania knižnice počas dlhšieho časového intervalu za účelom zdokumentovania kedy a do akej miery sú študijné miesta obsadené, alebo takmer obsadené. Ďalšou užitočnou metódou je preskúmať preferencie používateľov knižnice alebo jednoducho venovať pozornosť ich každodenným pripomienkam.

Hoci priestor potrebný na jedno študijné miesto sa bude líšiť podľa konkrétneho typu (na študijné miesto pri stole bude potrebný menší priestor ako v individuálnej študijnej kóji a na študijné miesta v detskej knižnici navrhnujete v detských rozmeroch bude potrebný menší priestor ako na študijné miesta pre dospelých), v priemere vyžaduje každé študijné miesto približne 3 m². Pre odhad potrebnej podlahovej plochy na umiestnenie študijných miest, meranej v metroch štvorcových, vynásobte počet študijných miest číslom 3.

Priestor pre personál knižnice

Priestor pre personál knižnice, ktorý bude poskytovaný v celej budove knižnice, spadá do dvoch širších kategórií:

- ▶ verejné obslužné pulty, kde personál knižnice komunikuje priamo s používateľmi knižnice,
- ▶ kancelárske priestory, kde personál knižnice vykonáva administratívne a podporné činnosti.

Kľúčom k odhadu priestorových potrieb pre činnosť personálu knižnice je určiť počet miest alebo pracovných staníc v celej budove knižnice, kde bude personál knižnice vykonávať rutinné pracovné úkony. Do určitej miery počet miest súvisí aj s celkovým počtom pracovníkov knižnice, nakoľko s nárastom počtu pracovníkov rastie aj počet miest alebo pracovných staníc, ale medzi celkovým počtom pracovníkov a počtom pracovných miest, ktoré knižnica potrebuje, nie je pomer rovný 1:1.

Niektoré miesta alebo pracovné stanice môžu byť zdieľané niekoľkými pracovníkmi knižnice počas jedného pracovného týždňa. Pracovná stanica pri verejnom obslužnom pulte je ukázkovým príkladom takejto zdieľanej pracovnej stanice. V niektorých prípadoch budú pracovné stanice určené alebo priradené ku konkrétnemu pracovníkovi knižnice. V iných prípadoch môže mať jeden pracovník knižnice k dispozícii aj viac ako jedno miesto alebo pracovnú stanicu. Na malom oddelení katalogizácie s jedným pracovníkom môže mať tento pracovník k dispozícii jednu pracovnú stanicu na proces katalogizácie a ďalšiu pracovnú stanicu pre spracovanie knižničného fondu, pretože nástroje na realizáciu uvedených činností sú veľmi rozdielne. Môže byť veľmi ťažké presne odhadnúť počet miest alebo pracovných staníc pre pracovníkov knižnice, ktoré bude knižnica potrebovať, pretože počet pracovníkov sa môže dramaticky zmeniť v súvislosti s rozvojom knižnice alebo nárastom využívania knižnice. Knižnica, ktorá poskytuje služby rýchlo rastúcej komunite používateľov si pravdepodobne bude vyžadovať celkom rozdielne personálne zabezpečenie na konci dvadsaťročného plánovacieho obdobia, aké potrebuje v súčasnosti.

Napriek tomu, akonáhle bol určený počet miest alebo pracovných staníc pre personál knižnice, môže slúžiť ako základ pre odhad priestorových potrieb v rozmedzí od 10 – 12,50 m² na jednu pracovnú stanicu. Plocha väčšia ako 12,50 m² môže byť použitá v menšej knižnici, kým menšia plocha ako 12,50 m² môže byť použitá vo väčšej knižnici. Väčšia knižnica s väčším počtom miest alebo pracovných staníc pre personál knižnice skôr využije úsporný spôsob rozmiestnenia týchto pracovných staníc.

Priestor pre organizovanie podujatí a stretávanie

Pre mnohé knižnice je priestor pre organizovanie podujatí a stretávanie dôležitou službou. Veľa verejných knižníc poskytuje priestory na stretávanie, ktoré môže využívať komunita miestnych obyvateľov. Školská knižnica môže poskytovať priestory, kde môžu knihovníci pripravovať prezentácie pre návštevy školských tried. Akademická knižnica môže poskytovať priestor, kde môžu pracovníci knižnice poskytovať bibliografické inštruktáže alebo počítačové školenia. Iné knižnice nemusia vôbec poskytovať takéto priestory, ak organizovanie podujatí alebo stretávanie nie sú súčasťou poslania knižnice. Typ zasadacích miestností, počet zasadacích miestností a počet osôb, ktorí sa zmesia do jednotlivých miestností bude závisieť od priorit každej jednotlivej knižnice. Požadovaná veľkosť publika bude vo veľkej miere ovplyvňovať veľkosť jednotlivých zasadacích miestností.

Rozoznávame niekoľko rôznych typov zasadacích priestorov: priestor na prednášky a prezentácie, konferenčné priestory, školiace priestory a iné typy stretávacích priestorov.

Priestor na prednášky a podujatia

Tento priestor je možné považovať za tradičnú zasadaciu miestnosť – priestor, kde je možné zorganizovať prednášku alebo premietnuť film. Sedenie môže byť pohyblivé alebo vstavané. Podlaha môže byť rovná alebo šikmá. Miestnosť môže, ale nemusí, mať zabudované vyvýšené pódium. Môže byť ozvučená a môže mať k dispozícii špeciálne osvetlenie.

Keď je stanovená požadovaná kapacita takejto miestnosti, je potrebné počítať s 1,0 m² na jedno miesto na sedenie (alebo 1,25 m² na jedno vstavané miesto). Počítajte s ďalšími 10,00 – 12,50 m² pre rečnícky pult alebo malé jednoduché pódium v prednej časti miestnosti. Ak knižnica plánuje organizovať väčšie formálne prezentácie a podujatia, bude potrebný väčší priestor na profesionálne javisko, podľa možností s otvoreným prístupom na oboch stranách.

Konferenčné priestory

V konferenčnej miestnosti sú miesta na sedenie usporiadané okolo veľkého zasadacieho stola. Podľa rozhodnutia knižnice môže takáto miestnosť obsahovať priestor pre stojan alebo obrazovku na premietanie prezentácií. Môže tiež zahŕňať priestor pre menšie publikum pozdĺž jednej alebo viacerých strán miestnosti. Keď je určená potrebná kapacita osôb, počítajte s 3,00 m² pre každé miesto pri zasadaacom stole. V prípade potreby počítajte s ďalšími 5,00 m² pre prezentačnú zónu. Počítajte s ďalším 1,0 m² pre každé miesto na sedenie pre publikum.

Školiace priestory

Stále častejšie sa školiace priestory v knižnici týkajú počítačových školení alebo elektronických informačných zdrojov. Akademická knižnica môže poskytovať priestor, kde personál knižnice zabezpečuje bibliografické inštruktáže alebo môže poskytovať samostatnú školiacu miestnosť, ktorú si môžu prenajímať pedagogickí pracovníci pre bežnú výučbu počas semestra. Verejná knižnica môže poskytovať priestor, kde personál knižnice zabezpečuje školenia k používaniu internetu. Takáto miestnosť môže byť vybavená prezentačnými technológiami ako napríklad širokouhlá obrazovka na premietanie obsahu z počítačovej obrazovky školiteľa. Hoci počet miest na sedenie v počítačovej školiacej miestnosti závisí od rozhodnutia knižnice, veľa školiteľov uprednostňuje prácu s menšími skupinami študentov, kde je maximálny počet účastníkov kurzu v počte 8, 10 alebo 12. Keď je určená požadovaná kapacita účastníkov školení, počítajte s 3,00 m² na jedno miesto na sedenie. Počítajte s ďalšími 7,00 m² pre počítačovú pracovnú stanicu školiteľa.

Iné typy stretávacích priestorov

Verejná knižnica môže mať záujem o poskytovanie priestoru, v ktorom môžu pracovníci knižnice prezentovať zážitkové čítanie pre deti. Väčšie knižnice môžu mať záujem o poskytovanie stretávacieho priestoru, v ktorom môže nepretržite bežať prezentačné video pre nových používateľov knižnice.

Existuje mnoho ďalších typov stretávacích alebo prezentačných priestorov, ktoré môže mať knižnica záujem poskytovať. V takýchto prípadoch zväzte kapacitu publika a tiež ďalšie špeciálne priestorové potreby (dataprojektor, príručný sklad a pod.) ešte predtým ako vyčleníte podlahovú plochu pre takúto miestnosť alebo zónu. Odvodte potrebu plochy na miesto na sedenie v metroch štvorcových porovnaním so stretávacími priestormi a priestormi

na organizovanie podujatí uvedenými vyššie: podobá sa stretávací priestor, v ktorom nepretržite beží prezentačné video pre nových používateľov knižnice viac na prednáškový alebo prezentačný priestor, alebo na školiaci priestor?

Priestor pre iné funkcie knižnice

Posúdenie potrieb musí tiež zahŕňať priestor pre ďalšie rozmanité funkcie a činnosti, ktoré má knižnica záujem zabezpečiť. Môžu sa týkať malých skupinových študovní, kopirovacieho centra, knižničný obchod s darčekom a suvenírmi alebo kaviareň a bufet. Aký bude rozsah týchto funkcií opäť závisí od rozhodnutia knižnice.

Najpresnejší spôsob odhadu potrebných priestorových potrieb na zabezpečovanie týchto rôznych funkcií je identifikovať všetky tieto funkcie a potrebné nábytkové vybavenie a vyčleniť pre každú funkciu dostatočný priestor. Ale keď je pripravený takýto počiatočný odhad, v procese plánovania môže byť pre plánovací tím ešte príliš skoro na to, aby vedeli určiť všetky rozmanité funkcie, ktoré bude knižnica zabezpečovať. Alebo môže byť počiatočný odhad potrebné vypracovať príliš rýchlo na to, aby sa stihlo starostlivo a dôkladne preveriť všetky potreby poskytovania knižničných služieb v tejto oblasti. Na základe pravidla, že priestor na zabezpečovanie iných funkcií knižnice si často vyžaduje 10 - 15% celkovej plochy budovy, na počiatočný odhad priestorových potrieb môže byť použitý tento jednoduchý prepočet.

Pre odhad priestorových potrieb týchto iných funkcií najprv spočítajte odhad priestorových potrieb pre knižničné zbierky, pre čitateľov a používateľov knižnice, pre personál knižnice a pre stretávanie a organizovanie podujatí a celkový súčet vydeľte určeným koeficientom. Ak bude celkový súčet vydeľený koeficientom 6, výsledkom bude odhad priestorových potrieb pre iné funkcie knižnice, ktorý sa bude približne rovnať 10% celkovej plochy budovy. Ak bude celkový súčet vydeľený koeficientom 5, výsledkom bude odhad priestorových potrieb pre iné funkcie knižnice, ktorý sa bude približne rovnať 12% celkovej plochy budovy. Ak bude celkový súčet vydeľený koeficientom 4, výsledkom bude odhad priestorových potrieb pre iné funkcie knižnice, ktorý sa bude približne rovnať 15% celkovej plochy budovy.

Priestor pre technické a podporné služby

Ak má byť knižnica umiestnená v samostatne stojacej budove, budú potrebné ďalšie priestory pre technické zariadenia, konštrukčný priestor (pre stĺpy a oporné múry), toalety, chodby, schodiská, výťahy a pod.

Doteraz odhadované priestorové potreby pre knižničné zbierky, pre čitateľov a používateľov knižnice, pre administratívne priestory pre personál knižnice, pre stretávanie a organizovanie podujatí sú klasifikované ako „vyčlenené“ priestory.

Špecifické potreby pre vyčlenené priestory budú určené platnými stavebnými predpismi a nariadeniami (ktoré obvykle definujú napr. typ a počet potrebných sociálnych zariadení a príslušný komunikačný priestor pre túto konkrétnu funkciu) alebo konštrukčnými požiadavkami (ktoré budú určovať veľkosť vykurovacieho kotla alebo klimatizačnej jednotky potrebných pre danú veľkosť budovy) alebo inými faktormi, ktoré len málokedy bývajú v kompetencii knižnice. Napriek tomu by tieto funkcie a potrebné priestory nemali byť opomenuté ani za predpokladu, že špecifické priestorové potreby pre tieto funkcie budú podmienené externými faktormi a dajú sa realizovať aspoň všeobecné odhady na primerané priestorové zabezpečenie pre tieto „nevyčlenené“ priestory.

Je častým javom, že množstvo nevyčleneného priestoru potrebného v každej budove bude ovplyvnené veľkosťou budovy nezávisle na tom, či je budova novostavbou alebo je rozšírením alebo prestavbou pôvodnej budovy (napr. prístavba alebo úprava existujúcich priestorov).

Menšia budova vo všeobecnosti potrebuje vyhradiť proporčne väčší podiel celkovej plochy budovy pre nevyčlenené priestory. Stavebné úpravy pri prístavbe alebo prestavbe pôvodnej budovy budú zvyčajne tiež vyžadovať vyhradenie väčšieho podielu celkovej plochy budovy pre nevyčlenené priestory.

Nevyčlenené priestory môžu predstavovať 20%, 25% až 30% celkovej plochy budovy a niekedy aj viac. Proporcionalita plochy vyčlenených a nevyčlenených priestorov môže byť považovaný za meradlo efektívnosti konštrukčného riešenia budovy. Budova, ktorá využíva len 25% svojej celkovej plochy pre nevyčlenené účely bude mať vyhradených zostávajúcich 75% celkovej plochy pre zabezpečovanie knižničných služieb vo vyčlenených priestoroch a konštrukčné riešenie budovy bude dosahovať 75% efektívnosť, čo je pozitívny ukazovateľ. Vyšší pomer efektívnosti konštrukčného riešenia budovy by bol nepravdepodobný.

Pre odhad priestorových potrieb pre nevyčlenené priestory spočítajte všetky predtým uvedené priestorové potreby a celkový súčet vydeľte príslušným koeficientom. Ak bude celkový súčet vydelený koeficientom 4, výsledkom bude odhad priestorových potrieb pre nevyčlenené priestory, ktorý sa bude rovnať 20% celkovej plochy budovy. Ako je uvedené vyššie, tento pomer by bolo náročné splniť z hľadiska efektívnosti konštrukčného riešenia budovy.

Ak bude celkový súčet vydelený koeficientom 3, výsledkom bude odhad priestorových potrieb pre nevyčlenené priestory, ktorý sa bude rovnať 25% celkovej plochy budovy. Ak bude celkový súčet vydelený koeficientom 2, výsledkom bude odhad priestorových potrieb pre nevyčlenené priestory, ktorý sa bude rovnať 33% celkovej plochy budovy.

Odhad priestorových potrieb pre nevyčlenené priestory v malých budovách alebo v prípade prístavby alebo prestavby pôvodnej budovy by mal byť na výpočet použitý koeficient 2, ktorý vyhradzuje celkový väčší podiel celkovej plochy budovy pre nevyčlenené priestory. Odhad priestorových potrieb pre väčšie budovy alebo novostavby môžu pre výpočet použiť koeficient 3, ktorý vyhradzuje celkový menší podiel celkovej plochy budovy pre nevyčlenené priestory.

Majte na pamäti, že niektoré knižnice sú umiestnené ako súčasť väčšej budovy – lekárske knižnice v nemocniciach alebo školské knižnice v budovách škôl a v týchto konkrétnych prípadoch môže byť nevyčlenený priestor opodstatnene umiestnený mimo priestorov knižnice, preto vyhradenie nevyčlenených priestorov v rámci knižnice nie je nutné kalkulovať. Pokiaľ je z akýchkoľvek dôvodov výpočet plochy nevyčlenených priestorov vynechaný z posudzovania potrieb, výsledný odhad priestorových potrieb nebude predstavovať celkovú plochu budovy, ale len priestorové potreby vyčlenených priestorov. V tomto prípade z dôvodu, že výsledok prieskumu priestorových potrieb je poskytovaný zriaďovateľom knižnice alebo projektantom budovy knižnice, by plánovací tím knižnice mal jasne zdôrazniť, že prieskum priestorových potrieb zahŕňal len vyčlenené priestory.

Pri definovaní vhodných cieľov pre služby knižnice by mal plánovací tím knižnice stanoviť inventár služieb a zdrojov, ktoré by mali byť umiestnené v rámci budovy knižnice. Tento inventár služieb a zdrojov môže byť jednoducho vyjadrený prostredníctvom odhadu potrebnej podlahovej plochy, ktorá bude potrebná na ich umiestnenie.

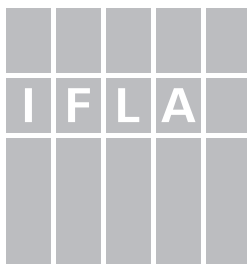
Počiatkový odhad na základe tejto metodológie priestorových potrieb bude definovať celkový rozsah optimálneho stavebného projektu. Tento odhad priestorových potrieb umožní miestnemu plánovaciemu tímu, aby zväžili všetky možnosti pri plnej informovanosti a aby prijali rozumné rozhodnutia. Napríklad, aký veľký stavebný pozemok bude knižnica potrebovať vzhľadom k veľkosti požadovanej budovy? Je pôvodná budova a pôvodný stavebný pozemok dostatočný na rozšírenie knižnice v potrebnom rozsahu? Ak tomu tak nie je, na akom veľkom stavebnom pozemku by takáto knižnica mohla byť postavená? Aké budú náklady na projekt výstavby a aké finančné stratégie sú k dispozícii na zabezpečenie financovania? Je reálne realizovať projekt

výstavby v celom navrhovanom rozsahu alebo by sa mala jeho realizácia plánovať v niekoľkých etapách?

Posúdenie potrieb je kľúčovým nástrojom plánovania, ktorý je možné použiť pri snahe o prvotnú podporu projektu výstavby u financujúcich orgánov. Spolu s nárastom tejto podpory sa počiatočný odhad priestorových potrieb stáva základom pre podrobnejší a dôkladnejší popis priestorových potrieb knižnice, ktorý je súčasťou stavebného zámeru alebo špecifikácie budovy knižnice.

10. ÚVAHY O INTERIÉROVOM DIZAJNE A PRÍPRAVA JEHO ŠPECIFIKÁCIE

Cecilia Kugler, riaditeľka
CK Design International, Sydney, Austrália

**Smernica IFLA pre budovy knižníc: rozvoj a reflexie
2012**

Špecifikácia interiérového dizajnu

Špecifikácia interiérového dizajnu je dokument, ktorý vymedzuje všetky aspekty projektu. Vo svojej najzákladnejšej podobe je špecifikácia interiérového dizajnu len zoznamom, ktorý všeobecne definuje potrebnú kvantitu a typy nábytkového vybavenia, regálov, vybavenia kancelárií a konferenčných miestností a pod. Úlohou špecifikácie interiérového dizajnu je inšpirovať, určiť smer a zabezpečiť, aby bol dosiahnutý požadovaný výsledok. Pri definovaní kvalít vnútorných priestorov nemusí byť špecifikácia interiérového dizajnu normatívna, ale mala by byť sugestívna: napr. nemala by špecifikovať farby, ktoré majú byť použité s jedinou výnimkou, ak je nevyhnutné zachovať konkrétnu značku alebo firemnú korporátnu identitu. Skôr by mal sprostredkovať popis požadovaného celkového vzhľadu a atmosféry, napr. či má byť príjemná a oslovujúca (najčastejšia požiadavka) alebo moderná a expresná. Bez ohľadu na vybrané vlastnosti musia byť v súlade a podporovať celkovú víziu knižnice.

Kvalitná špecifikácia interiérového dizajnu by nemala byť zameraná len na tieto požiadavky, ale mala by brať do úvahy aj nasledovné faktory:

- ▶ súvislosti – v rámci inštitúcie, v rámci komunity,
- ▶ aktuálne technologické a spoločenské trendy a trendy v oblasti služieb,
- ▶ používatelia a pohyb návštevníkov,
- ▶ zúčastnené strany – kto je hybnou silou projektu a prečo?
- ▶ požadované výstupy – množstvo a kvalita.

Väčšie povedomie o dizajne, zlepšenie úrovne služieb, meniace sa obchodné a marketingové modely a pokroky v technológii vytvorili dopyt po rozmanitosti a zapríčinili novú úroveň očakávaní používateľov. Okrem toho sme svedkami rastúceho záujmu o spoločenskú interakciu a komunitného ducha.

Tieto meniace sa úrovne očakávaní v našej spoločnosti musíme brať do úvahy, musíme im rozumieť a musíme ich uviesť do prevádzky knižníc, ak majú knižnice poskytovať konkurencieschopné služby s inými inštitúciami, či verejnými alebo súkromnými, za účelom spolupráce s financovania.

Po preskúmaní tohto meniaceho sa prostredia je potrebné zamerať sa na nasledovné základné fázy:

Fáza 1: Vytváranie vízie.

Fáza 2: Komplexný a kooperatívny proces.

Fáza 3: Definovanie profilu používateľa.

Fáza 4: Požiadavky na kvantitu a kvalitu.

Fáza 5: Definovanie vnútorného priestoru, organizácie priestoru a značenia.

FÁZA 1 – VYTVÁRANIE VÍZIE

Vízia je výhľad realistickej, dôveryhodnej a atraktívnej budúcnosti a je obrazom dosiahnuteľnej a žiaducej budúcej podoby inštitúcie. Táto vízia môže byť nejasná ako sen alebo môže byť presná ako definícia cieľa alebo poslania inštitúcie.

Je nevyhnutné vypracovať víziu ešte počas procesu špecifikácie, nakoľko bude súvisieť s poslaním a stane sa dôležitým rozhodovacím nástrojom v mnohých fázach tvorby architektonického návrhu. (Napríklad dve konštrukčné varianty môžu vyhovovať všetkým požiadavkám, ale jedna z nich bude pravdepodobne lepšie korešpondovať s celkovou víziou a cieľmi, preto bude vízia rozhodujúcou pri rozhodovacom procese). Pri formulovaní vízie je potrebné brať do úvahy niektoré z nasledovných aspektov:

- ▶ Čo chcete vyjadriť?
- ▶ Čo charakterizuje vaše knižničné služby?
- ▶ Čo chcete dosiahnuť?
- ▶ Čo by urobilo vašu knižnicu úspešnou?
- ▶ Aké meradlá úspechu budú použité?
- ▶ Existuje už nejaký motív alebo identita, ktorá sa spája s knižnicou alebo komunitou?
- ▶ Čím sa líšite od svojich konkurentov?
- ▶ Pre čo konkrétne chcete, aby si vás ľudia pamätali?
- ▶ Aké súvislosti sa týkajú knižnice?
- ▶ Aké trendy by sa mali vziať do úvahy?
- ▶ Komu bude budova slúžiť a kto ju bude financovať?
- ▶ Ktoré sú kľúčové zúčastnené strany?
- ▶ Aké sú požadované výsledky z hľadiska kvantity a kvality?

Výhody vízie a jej nepriatelia

Veľa ľudí spochybňuje potrebu presahovať tradičný zoznam požiadaviek a prehliada množstvo výhod, ktoré prináša vytvorenie vízie. Pre víziu je nebezpečenstvom, ak vonkajšie vplyvy zabránia vytvoreniu vízie. Niektoré z najbežnejších nepriateľov vízie sú uvedené nižšie:

- ▶ tradícia,
- ▶ obava z výsmechu,
- ▶ stereotypy ľudí, podmienok, úloh a správnych rád,
- ▶ sebauspokojenie niektorých zúčastnených strán,
- ▶ unavení manažéri,
- ▶ krátkozraké myslenie,
- ▶ kritici.

Vytváranie vašej vízie

Pri vytváraní vízie je dôležité rozpoznať aspekty, ktoré robia vašu knižnicu jedinečnou, ako v súčasnosti tak v budúcnosti. Jedným zo spôsobov ako to dosiahnuť je vykonať SWOT analýzu (silné stránky, slabé stránky, príležitosti a hrozby), ktorá by sa mala týkať všetkých častí organizácie. Môže zahŕňať samotnú budovu, knižničné zbierky, personál, nábytkové vybavenie a zariadenia, financovanie, podiel na trhu a klientsku základňu. Súčasnú vnímanie a spoločenské, politické a geografické súvislosti by mali byť tiež brané do úvahy.

V mnohých prípadoch môže byť rovnaká situácia zároveň silnou aj slabou stránkou. Napríklad knižnica, ktorá sídli v historickej budove, môže byť menej flexibilná ako jej moderné protějšky, ale jej historický ráz, jedinečný architektonický štýl a kvalita vnútorných priestorov môžu byť zároveň jej silnou stránkou tým, že je monumentom a integrálnou súčasťou národného kultúrneho dedičstva. Tieto silné a slabé stránky môžu byť tiež zohľadňované pri určení jasného smerovania pri tvorbe špecifikácie interiérového dizajnu a jeho následného projektu, pričom v spojení s víziou napomáhajú stanoviť priority a maximalizovať dosiahnuté výsledky.

Silné stránky by mohli zahŕňať aj extrémne využívané knižničné zbierky, kvalifikovaný personál, pamiatkovo chránenú budovu a lokalitu. Slabými stránkami môže byť nevhodné umiestnenie, zastaralý nábytok a zariadenia, vysoká fluktuácia zamestnancov a nedostatok finančných prostriedkov. Určitým typom príležitostí by mohlo byť prehodnotenie priestorových potrieb, vybudovanie nového pozitívneho imidžu a zlepšenie služieb. Hrozby by mohli zahŕňať sociálne problémy, demografické zmeny a neistú politickú situáciu. Jasné chápanie silných stránok, slabých stránok, príležitostí a hrozieb spolu s prehľadným zoznamom cieľov bude pomáhať pri rozvoji vízie, ktorá bude jasne definovať budúcnosť a stanoviť priority.

Ďalším dôležitým aspektom pri tvorbe špecifikácie interiérového dizajnu je komplexný a kooperatívny proces, ktorý podporuje pocit prináležitosti k priestorom knižnice a tímovú prácu.

FÁZA 2 – KOMPLEXNÝ A KOOPERATÍVNY PROCES

Existujú dva vzájomne prepojené procesy, ktoré sú dôležité pre úspech rekonštrukcie alebo novostavby knižnice – prvým je proces tvorby špecifikácie budovy knižnice a druhým je vývoj a implementácia špecifikácie interiérového dizajnu počas všetkých fáz navrhovania, od výstavby po sťahovanie do priestorov.

Je dôležité určiť, ktoré budú hlavné zúčastnené strany pri tvorbe špecifikácie a kontrole financovania. Všetky zainteresované zúčastnené strany budú pravidelne konzultované a informované. Často pri procese tvorby špecifikácie celkom chýbajú konzultácie s používateľmi, alebo sú len jednorázové.

Otvorená a jasná komunikácia počas celého projektu zásadným elementom, nielen počas tvorby špecifikácie interiérového dizajnu. Napríklad projektant /architekt by mal každú oblasť ústne vysvetliť spolu s čo najširšou vizualizáciou navrhovaného dizajnu. Tým bude zabezpečené, že klientovi je jasný celkový návrh. Všetky aspekty stavebnej dokumentácie musia byť vysvetlené a schválené klientom ešte pred začiatkom výberového konania na dodávateľa.

Počas priebehu komplexného a kooperatívneho procesu bude tvorba špecifikácie interiérového dizajnu systematickým postupom definovania kvantitatívnych a kvalitatívnych požiadaviek formou konzultácií. Tieto priebežné konzultácie so zainteresovanými stranami (zamestnanci, používatelia, správcovia, komunita) podporujú pocit prináležitosti k priestorom knižnice a vytvárajú úspešný tímové prostredie, kde sa všetci zúčastnení cítia ocenení, znalosti sú zdieľané a odborné výsledky sú rešpektované. Niektoré knižnice napríklad realizujú okrem formálnych konzultácií aj prieskumy spätnej väzby so všeobecnými, špecifickými a podrobnými otázkami. Táto spätná väzba je neskôr posudzovaná a usporiadaná tak, aby jej výsledkom boli priority a odporúčania. Všetci zúčastnení na prieskume by mali byť upovedomení, že všetky odpovede budú brané do úvahy, ale ich zaradenie do konečnej špecifikácie interiérového dizajnu nie je zaručené.

Je nevyhnutné, aby bola každému známa jeho rola a zodpovednosť a aby boli určené pre všetkých členov plánovacieho a projekčného tímu. Mal by byť jasný spôsob vykazovania a rozhodovania a priority by mali byť stanovené už od začiatku. Mal by byť podnecovaný kooperatívny tímový duch. Sú preukázané výhody z hľadiska organizácie času a nákladov, ak sa potrebné zdroje naplňujú ešte vo fáze konzultácií a počiatočného navrhovania dizajnu.

Tento proces môže odhaliť významné rozdiely v spôsobe, akým ľudia chápu ciele a zámery projektu a dokonca organizáciu samotnú. V tomto prípade je užitočné porovnať tieto rozdiely s víziou, aby sa skvalitnila pre potreby rozhodovacieho procesu, stanovenie priorít a konzistentný prístup.

Proces navrhovania

Kontinuita v obsadení účastníkov projektu a plynulosť procesov bude mať významný vplyv na tvorbu špecifikácie budovy knižnice a úspešnú realizáciu projektu.

Projektovými fázami sú v skratke:

- ▶ Stavebný zámer.
- ▶ Vymenovanie konzultantov a členov odborného tímu.
- ▶ Tvorba špecifikácie budovy a návrh prvotných skíc.
- ▶ Architektonický návrh a projektová dokumentácia.
- ▶ Stratégia implementácie.
- ▶ Výberové konanie.
- ▶ Administrácia a podpis zmlúv.
- ▶ Výstavba.
- ▶ Prestťahovanie do priestorov / kontrola / úpravy.

FÁZA 3 – DEFINOVANIE PROFILU POUŽÍVATEĽA

Aspekty, ktoré treba vziať do úvahy pri zostavovaní profilu používateľa sú:

- ▶ Kto sú vaši používatelia – aké sú ich vekové skupiny, kultúrne a socio-ekonomické pozadie?
- ▶ Kto nenavštevuje / nepoužíva knižnicu?
- ▶ V akých typoch prostredia sa používatelia cítia pohodlne?
- ▶ Ako sa správajú?
- ▶ Ako chcete, aby sa správali?
- ▶ Aké sú návyky používateľov – prečo prichádzajú a ako sa k nám dostali?
- ▶ Je potrebný prieskum trhu?

Na rozdiel od akademických knižníc sa verejné knižnice vyznačujú širokou škálou používateľov, ktorým poskytujú služby. Definovanie profilov používateľov je potrebné pre poskytovanie takých priestorov, kde sú zohľadnené všetky typy správania a preferencií. Množstvo rozmanitých a špecifických priestorov bude pravdepodobne vyhovovať širšej škále preferencií používateľov a v jednotlivcoch podnieti vlastnícky vzťah.

Pokiaľ ide zo strany používateľov o preferovanie oddychových zón knižnice, niektoré typy používateľského správania sú predvídateľné, ale iné nie sú. Napríklad, starší používatelia dávajú prednosť vyšším a robustnejším kreslám pred mäkkými pohovkami. Deti uprednostňujú ležanie na podlahe, iní si postavia komín z kníh a posadia sa na neho, kým ostatní uprednostňujú sedenie so svojimi rodičmi. Mládež radšej nechce byť spájaná s detskými zónami, takže vyčlenené priestory pre mládež musia byť umiestnené čo najďalej od priestorov pre deti. Vo všeobecnosti mládež uprednostňuje oddychové zóny kde si môžu zariadiť miesto na sedenie podľa svojich

predstav pomocou vankúšov alebo pohoviek a komínov z kníh, kým zabudovaný alebo ťažký nábytok môže skončiť ako nevyužitý.

Pochopením súčasných používateľov a presnou identifikáciou tých používateľov, ktorí nevyužívajú knižnicu, môže špecifikácia interiérového dizajnu stanoviť požadovaný model využívania knižnice. Nový interiérový dizajn môže poskytnúť zodpovedajúce priestory, ktoré budú podnecovať požadované správanie alebo odrádzať od neželaného správania (napr. minimalizovať vandalizmus). Stratégia interiérového dizajnu môže tiež podporiť nárast nových používateľov tým, že poskytuje príjemné a osobito zariadené zóny pre cieľových používateľov.

Atmosféra miesta je rozhodujúcim faktorom pre knižnice, ktoré chcú zabezpečiť, aby sa ich používatelia cítili bezpečne a pohodlne. Hoci technologické pokroky menia súčasné kultúrne prostredie, správanie používateľov a úroveň ich očakávaní, nemenia vzťahy medzi jednotlivcami a informačnými zdrojmi nezávisle na tom, či sa jedná o knihu, mikrofilm, počítač alebo iné, ešte nevyňadané, formáty.

Najbežnejším a najefektívnejším spôsobom ako vytvoriť individuálne alebo kolektívne priestory je využívanie konštrukčných detailov, nábytku, rôznej úrovne osvetlenia, materiálov a rôznych úrovni priestorovej otvorenosti alebo uzavretosti. Na najdetailnejšej úrovni je typ sedenia najčastejšie používaným nábytkom na dosiahnutie tohto cieľa (obyčajne nesedávame na lavičkách, iba ak s ľuďmi, ktorých poznáme). Rozmanité typy sedenia poskytujú jednotlivcom ďalší výber osobných zón a táto možnosť je jednou z najvyhľadávanejších vymožeností v knižnici.

McKay (2002) uvádza, že izolácia a odcudzenie je výsledkom „pudu stádovitosti“, ktorý sa v ľudskom živočíšnom druhu cíti „frustrovaný“. To pomáha objasniť, prečo sa ľudia stále viac zaujímajú o činnosti, ktoré vytvárajú pocit spolupatričnosti a príslušnosti. Rovnaká spoločenská segmentácia je zjavná pri šírení knižných klubov, kurzov varenia, turistických klubov a iných skupinových aktivít medzi všetkými vekovými skupinami. Tieto vznikajúce potreby pre sociálnu interakciu a obrodenie komunitného ducha potrebujú mať svoj kontaktný bod. Vzdelávacie inštitúcie ako knižnice môžu poskytnúť takéto kontaktné body prostredníctvom rozvoja fyzických aj virtuálnych digitálnych komunít.

FÁZA 4 – POŽIADAVKY NA KVANTITU A KVALITU

Toto bol najtradičnejší prístup pri definovaní špecifikácie interiérového dizajnu. Hoci sa v minulosti kládol dôraz na kvantitatívne požiadavky

bez toho, aby presne špecifikoval atribúty pre každú z nich, súčasná prax kladie rovnaký dôraz na kvalitatívne popisy. Špecifikácia interiérového dizajnu musí zahŕňať informáciu o počte všetkých kvantifikovateľných prvkov akými sú obslužné miesta, knižničné zbierky a zariadenia, ale tiež o atribútoch, ktoré by mali dosahovať alebo o konečnom požadovanom výsledku. Funkčné požiadavky by mali byť presne definované a mala by byť určená organizácia pracovných procesov a príľahlosť priestorov.

Podrobný zoznam požiadaviek s určením kvality a kvantity vo vzťahu ku každej z nich je pilierom dobrej špecifikácie interiérového dizajnu. Fáza 5 sa venuje predovšetkým kvalite celkového priestoru, kým táto fáza je zameraná na niektoré skôr spoločné vlastnosti a niektoré bežne používané nástroje.

Flexibilita

Jedným z najčastejších kvalitatívnych atribútov, ktorý vyžadujú knihovníci, je flexibilita ako ju už spomínali autori McDonald a Latimer v predchádzajúcich kapitolách. Existuje veľa spôsobov ako sa dá flexibilita definovať, ale v najširšom slova zmysle je to schopnosť zmeny alebo úpravy pri minimálnej námahe tak, aby bolo vyhovené množstvu potrieb a účelov. Flexibilita je jedným z kľúčových slov pri každom stavebnom zadaní. Vo väčšine prípadov však klient nemusí presne definovať, aká úroveň flexibility je požadovaná pre konkrétnu zónu, prvok alebo materiál. Flexibilita so sebou prináša náklady, preto je potrebné definovať typ flexibility a v priebehu času ju je potrebné prehodnotiť.

Flexibilita obvodového plášťa a vnútorných priestorov sa viaže na schopnosť priestoru vytvárať konfigurácie mnohými spôsobmi vrátane a do značnej miery vzťahujúce sa na regále a príslušné verejné a služobné priestory. To platí aj pre schopnosť obvodového plášťa budovy roširovať sa či už čiastočne alebo v celom rozsahu v oboch smeroch, vo vertikálnom aj v horizontálnom.

Tvar pôdorysu budovy, jej vnútorná konfigurácia, umiestnenie nosných konštrukcií a vzájomné prepojenie týchto priestorov spoločne ovplyvňujú flexibilitu budovy. Vo všeobecnosti príliš členené stropy napríklad v tvare hviezdice alebo iných exponovaných tvarov, akými sú napríklad dlhé a tenké stropné platne, sú menej flexibilné ako rovnaká plocha v metroch štvorcových vo viac pravidelných tvaroch ako štvorec alebo veľká ucelená plocha.

Ďalším aspektom je zabezpečenie dostatočnej podlahovej nosnosti. Uprednostňuje sa zabezpečenie vysokej nosnosti podláh na celej ploche, aby sa zvýšil možný počet rozmiestnených regálových zostáv. V závislosti od typu knižnice je tiež žiaduce zabezpečiť dostatočnú nosnosť podláh pre budúce

umiestnenie kompaktných regálov vysokej hustoty. Flexibilita vnútorných priestorov je všeobecne vymedzená alebo ovplyvnená priestorom medzi nosnými konštrukciami (stĺpy, nosné steny a pod.) a veľkosťou týchto konštrukčných prvkov. Vo všeobecnosti sa flexibilita zvyšuje pri nižšom počte nosných stĺpov alebo stien. Nakoľko majú budovy knižnic najčastejšie skeletovú konštrukciu, uprednostňuje sa, aby mal skelet rovnomerné rozostupy a aby boli rozostupy čo najväčšie v rámci ekonomických a konštrukčných možností.

Dizajn, umiestnenie a možnosť rozšírenia služieb tiež môže ovplyvniť úroveň flexibility úžitkových priestorov budovy. Jednou z najdôležitejších otázok vo vzťahu k flexibilita je distribúcia elektriny a elektrická sieť. Rovnomerné rozmiestnenie osvetlenia radšej ako len špeciálne osvetlenie regálov, zavedenie rozvodnej siete a povolená odchýlka pre povolenú kapacitu všetkých distribučných sústav sa všetky týkajú flexibility.

Architektonické prvky ako napríklad átriá, prepážky, stupňovitá podlaha atď. môžu výrazne obmedziť dlhodobú flexibilitu priestoru. Avšak tieto prvky môžu byť súčasťou špecifického architektonického výrazu, ktorý vytvára atmosféru a identitu miesta, ktorá často nie je dosiahnuteľná len „kozmetickými“ úpravami. Rovnováha musí byť narušená.

Flexibilita povrchových úprav a nábytku

Mala by byť stanovená lehota životnosti použitých povrchových úprav a nábytku, spolu s určením stupňa náročnosti ich výmeny a rekonštrukcie. Najčastejším problémom je výber vhodnej šírky medzi štandardnými kobercovými systémami. Široký koberec môže brániť flexibilita vymedzeného priestoru a renovácii, pretože často musia byť nahradené veľké plochy koberca (a celý musí byť vymenený) aj keď v skutočnosti sú opotrebované len malé plochy. Flexibilita a funkcionalita môžu byť dosiahnuté tým, že sa berie do úvahy životnosť produktu. Vzhľad je možné ľahko zmeniť, akonáhle sa koberec stane zastaralým a opotrebovaným. Flexibilitu nábytku je možné posudzovať rôznymi spôsobmi, ale najdôležitejším aspektom je nevyhnutnosť zohľadnenia rôznych požiadaviek počas stanoveného časového obdobia. Otázky, ktoré je potrebné vziať do úvahy, zahŕňajú:

- ▶ Kto ho bude používať? (Kto ho bude premiestňovať / meniť?)
- ▶ Môže byť demontovaný a nanovo postavený na inom mieste? (V konkrétnej zóne, v celej knižnici alebo v rámci celej knižničnej siete?)
- ▶ Jedná sa o stavebnicový nábytok? (Môžu jednotlivé dielce vytvárať väčší celok?)
- ▶ Sú plochy výškovo nastaviteľné?

- ▶ Môže byť nábytok renovovaný? (Prečalúnený alebo premaľovaný?)
- ▶ Potrebujú sieťové alebo elektrické pripojenie?

Dizajnéri môžu pomáhať pri dosiahnutí flexibility pri nábytku a povrchových úpravách, ale najmä klient musí objasniť svoju predstavu a očakávania z hľadiska flexibility. Nebezpečenstvo spočíva v snahe o úplne modulárne a flexibilné budovy, ktoré sa stávajú nezaujímavé, nudné a strácajú atmosféru miesta a identitu. Pri zvažovaní flexibility vrátane stavebnej konštrukcie sú oblasti a aspekty, ktorým treba venovať pozornosť, nasledovné: steny a stropy, povrchové úpravy a nábytok.

FÁZA 5 – DEFINOVANIE VNÚTORNÉHO PRIESTORU, ORGANIZÁCIE PRIESTORU A ZNAČENIA

Interiérový dizajn je zvlášť dôležitý v knižniciach, pretože knižničné služby sú „konzumované“ v ich priestoroch a pôsobi ako „predĺžená ruka“ jej štýlu riadenia, firemnej korporátnej identity a je neoddeliteľnou súčasťou jej marketingu.

Aspekty, ktoré treba vziať do úvahy:

- ▶ Čo chcete vyjadriť?
- ▶ Vysoko moderné alebo ekologické? Butik alebo supermarket? Personalizované služby alebo samoobslužné?
- ▶ What do you want the space to be? Welcoming, open, transparent service?
- ▶ Je v súlade s vašou víziou?
- ▶ Aká je vaša podstata odlišnosti?
- ▶ Aký druh pocitu, vône, zvuku a vzhľadu je žiaduci?
- ▶ Sú k dispozícii nejaké zaužívané dizajnové motívy?
- ▶ Vyzerajú všetky knižnice vo vašej oblasti rovnako?
- ▶ Aké je vaše poslanstvo, s ktorým sa prezentujete?
- ▶ Zrozumiteľné a flexibilné zameranie.
- ▶ Čitateľná identita.

Interiér by mal odzrkadľovať alebo aspoň priaznivo naklonený k podstate vízie. Napríklad pri projekte výstavby knižnice vo West Ryde klienti jasne deklarovali: „... *nechceme vyzerat' ako tradičná knižnica nie usporiadaná do šíkov a statická ...*“. Vyjadrili želanie mať knižnicu, ktorá bude vyzerat' skôr ako kaviareň alebo kníhkupectvo a bude taká pohodlná, že sa v nej budú chcieť zdržiavať.

Vo svojej pôvodnej SWOT analýze zistili, že aj keď pôvodná knižnica bola veľmi malá a stiesnená, ľudia si s jej rozmerom spájali viac domácke a útulné pocity. Jasne uviedli, že sa obávajú toho, že prídu o tieto kvality v novej budove knižnice, ktorá bude päť krát väčšia ako pôvodná budova knižnice. Interiérové riešenie zámerne rozdelilo veľký priestor na viac zón s úplne odlišným charakterom, vďaka čomu sa dosiahla viac domáca atmosféra. V týchto zónach boli odlišne upravené stropy a v niektorých prípadoch boli znížené, aby viac zdôraznili pôvodný zámer zadania.

PRIESTOROVÉ USPORIADANIE A POHYB NÁVŠTEVNÍKOV

Konfigurácia a vhodné priestorové úpravy výrazne prispievajú k úspechu alebo neúspechu zabezpečovania funkcií knižnice a ako dokazuje výskum (Bitner 1990, 1992) priamo vplýva na úspešnosť poskytovania knižničných služieb a na spôsob, akým je služba vnímaná. V obchodnom ponímaní je jedným z hlavných cieľov interiérového dizajnu vystaviť maximálny počet služieb a maximálne množstvo fondu pre maximálny počet ľudí. Niektoré z kľúčových aspektov úspešného priestorového plánovania knižníc sú uvedené nižšie a do značnej miery sú postavené na obchodných princípoch, ktoré vychádzajú zo znalostí ľudského správania a vhodného oslovenia klientov.

Tvar a pohyb návštevníkov

Všeobecne platí, že najlepšie priestorové usporiadanie v knižniciach je možné v prípade, že majú štvorcový alebo obdĺžnikový tvar a vstup do knižnice je umiestnený v strede najdlhšej strany. Ak takýto tvar nie je možné dosiahnuť, potom je potrebné sa pokúsiť o vytvorenie centrálného námestia, ktoré bude centrálnym priestorom knižnice a ktoré bude východiskovým bodom pre všetky knižničné služby. Umiestnenie vertikálnej komunikácie vo viacpodlažnej budove je spravidla umiestnené v tejto centrálnej zóne.

Samozrejme, v Austrálii sa používatelia intuitívne pohybujú v smere hodinových ručičiek, po vstupe do budovy väčšinou zabočia doľava a potom absolvujú svoju okružnú trasu až po výpožičné pulty, ktoré sú umiestnené v pravej časti. Aj keď to nemusí byť vždy možné, nepretržitý a hladký pohyb medzi jednotlivými zónami je zásadný.

Vychytený podnik

Prezentovanie knižnice smerom do exteriéru je výborný spôsob ako maximalizovať vystavenie služieb a zariadení pred verejnosťou. Zóny knižnice susediace s ulicou alebo s hlavnou komunikačnou zónou v nákupnom centre

zohrávajú rolu rozhrania medzi interiérom a exteriérom. Ako v prípade reštaurácií sa tieto zóny dajú najlepšie využiť pre oddychové zóny knižnice alebo študovne, čím sa aktivuje a zvýrazňuje, že knižnica „žije“. Vystavenie vysoko hodnotných častí fondu knižnice môže byť tiež úspešne začlenené do tejto „výkladnej skrine“. Takéto zóny pomáhajú prepojiť používateľov knižnice s exteriérom a širšími súvislosťami priľahlého okolia knižnice.

Prvé dojmy

Vzhľadom na to, že prvý dojem z knižnice sa vytvára za prvých 10 sekúnd, vstup do knižnice (a prístup k nej) je jedným z najdôležitejších činiteľov, ktorý pripraví „živnú pôdu“ a usmerní zákazníkov. Zle riešený vstup do knižnice nielen dezorientuje používateľov knižnice, ale môže prevážiť ich dojmy do negatívneho pohľadu na poskytované služby.

Pocit pri vstupe

Je dôležité klásť dôraz na vstup, či už vo forme samostatnej vstupnej haly alebo vnútorného vestibulu. Pri vstupe do knižnice musia byť hala alebo vestibul dostatočne veľké, aby boli dominantami priestoru, pretože hlavné zóny, v ktorých sa odohráva činnosť, musia byť viditeľné. Tento vstupný priestor musí vytvoriť náladu a atmosféru, ako je to definované v špecifikácii interiérového dizajnu. Môže byť hyper-moderný alebo tradičný, pokojný alebo dynamický, alebo niektorou z ďalších možných variant.

Dobrá viditeľnosť obslužných bodov

Počnúc vchodom cez hlavné obslužné body, alebo aspoň jeden z nich, by mali byť dobre viditeľné s prehľadnými prístupovými komunikáciami, ktoré k nim vedú. Minimálne výpožičný pult by mal byť otočený smerom na hlavnú komunikačnú trasu v knižnici alebo by mal byť umiestnený aspoň na jej priľahlej strane.

Funkčné zoskupenie priestorov

Dobre pripravený projekt / budova by mali byť zložené zo skupiny priestorov, z ktorých každý má svoju identitu nezávisle na tom, či je vyčlenený stenami alebo nábytkom, ale každý z nich by mal tvoriť časť celku. V začiatkovej fáze je najlepšie použiť tzv. bublinový diagram na preskúmanie vzájomných

vzťahov. Každá bublina by mala veľkosťou zodpovedať veľkosti priestoru, ktorý reprezentuje a výsledná štruktúra bude „kostrou“ celkového plánovania.

Architektonické / priestorové výhody

Hoci historické architektonické detaily alebo z hľadiska energetických strát nežiaduce veľkoplošné okná s výhľadom na panorámu mesta môžu byť niekedy považované za prekážky, je potrebné ich rozpoznať a pracovať s nimi tak, aby boli maximálne zúročené. V mnohých prípadoch môžu prispieť k celkovej atmosfére a môžu byť cennými odlišnými prvkami. Najmä v historických budovách, kde pôdorys môže byť veľmi členený a dosť neflexibilný je dôležité, aby typy priestorov zodpovedali funkčným požiadavkám pomocou využívania menších priestorov pre menšie ucelené zbierky priestorov, ktoré si vyžadujú útulnú atmosféru.

Práca s hmotou

Hoci príliš veľká hustota vo väčších knižniciach sa môže stať monotónnou a monolitickou, je vhodnejšie regulovať a v prípade pochybností minimalizovať výškové varácie a zmeny v smere uloženia regálov. Najlepšie je snažiť sa o variabilitu vyšších interiérových prvkov a vytvoriť dizajnový manuál, ale niektoré knižnice (zvlášť menšie knižnice) trpia tým, že majú príliš veľa výškových zmien regálov a príliš veľa zmien uhlov umiestnených regálov. Tomu je najlepšie sa vyhnúť s jedinou výnimkou ak je takéto usporiadanie nosným interiérovým prvkom, napríklad súvislé radiálne usporiadanie s ústrednou aktívnou zónou umiestnenou v strede.

Domáca atmosféra

Potreba mať úkryt je jednou z troch hlavných ľudských potrieb. V niektorých veľkých knižniciach je ľudská mierka stratená v priestore a interiér sa stáva bludiskom s obrovskou rozlohou regálov na jednej strane a miestami na sedenie na druhej strane, bez pocitu osobného priestoru alebo osobnej zóny. Vo všetkých knižniciach a zvlášť v niektorých prípadoch je domáca atmosféra extrémne žiaduca. Vo svojej najjednoduchšej forme je to najlepšie dosiahnuť tým, že sa zóny s regálmi prerušia zónami na štúdium alebo oddych.

INTERIÉROVÝ DIZAJN

Ako doplnok k architektonickej projektovej časti je dizajn interiéru kľúčovým pre vytvorenie vizuálnej hierarchie, ktorá napomáha komplexnej prehľadnosti priestoru. Moderný knižničný interiér sa vyznačuje rozmanitosťou a flexibilitou, ale jeho úspech do značnej miery závisí od jednoduchosti a prehľadnosti.

Jednoduchosť a prehľadnosť sú rozhodujúcimi činiteľmi pre organizáciu vizuálnych informácií a sú veľmi dôležité pre účinnú navigáciu každého priestoru. V komplexnom prostredí, akými sú knižnice, musí interiér minimalizovať informačné preťaženie a urýchliť proces identifikácie, aby bolo umožnené okamžité rozoznanie hlavných funkcií, zistenie potrieb a znázornenie ako ich získať. Ak porovnáваме interiér s usporiadaním písomných informácií, je to rovnaké ako pri použití rôznych fontov a typov písma ako bold, kurzíva, kapitálky, podčiarknutie, farebné písmo alebo kontrastné pozadie písma. Tieto rozdiely vytvárajú hierarchiu v dôležitosti informácií na ich zdôraznenie od začiatku do konca.

V „zvislej rovine“ prehľadnosti a hierarchie je to možné najúčinnšie dosiahnuť použitím vhodných dizajnových prvkov akými sú napríklad farba, kontrast, štruktúra, škála, forma a pod. s cieľom vytvárať vizuálnu hierarchiu so skupinami „vizuálnych informácií“.

Definícia priestoru (funkčná výpovedná hodnota)

Dobre navrhnutá knižnica by mala byť schopná fungovať takmer bez smerovej navigácie. Interiérové prvky by mali mať výpovednú hodnotu, najmä ak je priestor veľký alebo zložitý. Podlaha, steny, nábytok, veľkosť a rozmiestnenie interiérových prvkov by malo zdôrazňovať a/alebo rozlišovať rôzne funkcie a činnosti v rámci celkového priestoru: ich začiatok a ich koniec. Napríklad veľká stena výraznej farby za výpožičným pultom s ďalšími interiérovými prvkami v podobe kontrastnej podlahy v bezprostrednej blízkosti zdôrazní tento obslužný bod a zabezpečí jeho viditeľnosť z väčšej vzdialenosti bez toho, aby bolo závislé na informačnom značení. Pretože väčšina knižníc má jeden veľký otvorený priestor členený nábytkom, povrchová úprava stien a stropov sa stáva stále dôležitejším prvkom pri vyčlenení priestorov a funkčných zón.

Rozmanitosť

Zároveň s tým, ako sa spoločnosť vyznačuje stále väčším rozsahom možností, podobne knižnice musia poskytovať rozmanitosť výberu pre používateľov knižnice.

Nové knižnice musia minimálne poskytovať rozmanité typy priestorov šité na mieru pre jednotlivé profily používateľov a ich potreby, akými sú napríklad individuálne a kolektívne študijné zóny, rozmanité usporiadanie sedadiel vyhovujúce rôznym štýlom učenia a mal by byť tiež zabezpečený používateľský komfort.

Osvetlenie v knižniciach je často intenzívne a rovnaké v celom priestore. Moderné knižnice zistili, že rôzna úroveň osvetlenia môže napomôcť pri vyčlenení špecializovaných zón a množstvo svietidiel má obrovský vplyv na zrakovú pohodu. V niektorých prípadoch je lokalizované osvetlenie účinnejšie ako záplava veľkých plôch veľmi intenzívnym a súvislým osvetlením.

Hierarchia

Ako už bolo uvedené v prechádzajúcej časti, vytváranie vizuálnej hierarchie pomáha oddelovať rôzne úrovne informácií a používateľom knižnice pomáha získať prehľad v priestore. Podlaha, steny, nábytok, veľkosť a umiestnenie interiérových prvkov by mali zdôrazňovať a/alebo rozlišovať rôzne funkcie a činnosti v rámci celkového priestoru a ich rôznych úrovni dôležitosti.

Osobné teritórium

Behaviorálni vedci zistili, že ľudia majú spoločenskú a psychologickú potrebu vytvárať teritória popri tom, že majú príslušnosť k väčšiemu celku. Individuálne a skupinové teritória musia mať jasné vymedzenie a identitu, aby sa používatelia knižnice cítili bezpečne a pohodlne a aby mali pocit, že sú váženými hosťami. Napríklad na nasledujúcom obrázku je rovnaký priestor zobrazený s rovnakým nábytkom, ale veľmi odlišným rozmiestnením. Prvý obrázok znázorňuje rad výklenkov, ktoré boli bežné v mnohých knižniciach na začiatku dvadsiateho storočia. Takéto rozmiestnenie poskytuje silné vyčlenenie skupinových teritórií, ale nie je tak flexibilné ako druhé rozmiestnenie. Jedným zo spoločných problémov aj pri tomto usporiadaní je subjektívny pocit masovej invázie pri prehliadaní, vyhľadávaní a prechádzaní regálov s materiálmi a obmedzené možnosti pre plynulý výber.

Druhé usporiadanie znázorňuje stoly zoskupené pozdĺž obvodu a knižničné zbierky sústredené v jednom rohu. To poskytuje viac-menej neosobné usporiadanie, ale je to najčastejším usporiadaním v posledných desaťročiach z dôvodu nekomplikovaného pripojenia do elektrickej a počítačovej siete, vyhľadávania a prístupu k regálom. Najviac sa hodí do modernejších budov, ktoré majú po obvode veľké presklenie.

Osvetlenie

Služobné priestory musia mať prístup k prirodzenému svetlu. Aj keď niekedy z tohto dôvodu súťažia s verejnými priestormi, umiestnenie personálu knižnice do blízkosti zdrojov prirodzeného svetla by malo byť prioritou. Personál knižnice má tendenciu tráviť viac hodín v rovnakom priestore a ich poloha je zvyčajne stabilizovaná, nakoľko cirkulácia pracovných pozícií nie je vo všeobecnosti v knižniciach využívaná.

Hlučnosť

Regulácia hlučnosti je jedným z najčastejších problémov v knižniciach, najmä v okolí výpožičných zón a v referenčných študovniach. Hoci zvuk môže byť využitý pre pocit zväčšenia priestoru, tvrdé povrchy a vysoké stropy môžu byť zdrojom problému, ak sa s nimi nenarába správnym spôsobom. Taktiež átriá a iné typy otvorov majú tendenciu viesť zvuk vertikálne pozdĺž celej budovy. Hlučné zóny samozrejme nie sú žiaduce, ale príliš tiché zóny môžu mať za následok znásobovanie aj najmenšieho hluku, zvlášť konverzácie. S narastajúcim trendom vo vzdelávaní prostredníctvom skupinového štúdia je rozumné vyčleniť niektoré priestory, kde môžu rôzne skupiny nahlas rozprávať a kolektívne študovať.

Teplota

Hoci je teplota vo všeobecnosti udržiavaná v ustálenej výške, v rámci špecifických zón by mala byť jemne upravená pre zabezpečenie komfortu používateľov. Niekedy majú používatelia knižnice problém s tým, že aj keď je vonkajšia teplota veľmi vysoká a používatelia majú na sebe oblečené len malé množstvo šatstva, interiér zvykne byť príliš chladný aj napriek tomu, že teplota môže byť nastavená na odporúčanej výške.

Minimálne náklady a maximálny účinok

Minimálne náklady a maximálny účinok môžu byť dosiahnuté v prípade potreby zmenou rozmiestnenia nábytku a prečalúnením pôvodných sedadiel. Tiež presprejovaním kovových skriň a koncových častí políc, namaľovaním stien a, ak to rozpočet umožní, nákupom nového nábytku, výmenou koberca alebo podlahovej krytiny a novým informačným značením.

Kvalita vzduchu

Je nevyhnutné udržiavať dobrú kvalitu vzduchu či už pomocou prírodných alebo mechanických vetracích systémov. Minimalizujte vylučovanie plynov tým, že budete používať koberce radšej so spodnou časťou z bitúmenových ako PVC materiálov a tým, že budete používať nátery s nízkym podielom výparov. Vôňa je priamo prepojená s emóciami a niektoré knižnice v súčasnosti používajú vôňu kvetov alebo kávy na vytváranie atmosféry pokoja a harmónie.

Štýl a módne trendy

Štýl a módne trendy sú súčasťou všeobecnej kultúry a vzhľadom na to, že by sme chceli mať knižnice z vizuálneho hľadiska aktuálne čo najdlhšiu dobu, interiér knižníc by mal tiež kopírovať štýl a módne trendy, čo môže mať svoje čaro.

Dôležitú úlohu zohráva aj úroveň meniacich sa očakávaní používateľov knižnice, nakoľko absolvujú návštevy rastúcej škály rozmanitých interiérov. Nové typy kombinovaných priestorov akými sú napríklad kníhkupectvá a internetové kaviarne spojené s hudobnými obchodmi, rovnako ako zvyšujúca sa kvalita komerčných a verejných interiérov, zvyšujú kultúrne očakávania aj od interiérov knižníc.

Pri plánovaní životnosti interiérov existujú rôzne prístupy. Prvou možnosťou je rozhodnúť sa pre dlhodobejší interiér, ktorý možno po piatich alebo viacerých rokoch bude vyzeráť opotrebovaný. Na základe tohto prístupu sa môže knižnica rozhodnúť pre nákup lacnejšieho nábytku a neskôr ho nahradiť viac trendovým nábytkom. Druhou možnosťou je zvoliť si neutrálny štýl. Otázka štýlu je do značnej miery závislá od vizuálnych impulzov od komunity, ktorej knižnica slúži a rovnako aj od módnych trendov.

Vo vidieckom prostredí môže byť interiér riešený vo viac rustikálnom štýle, ktorý je určite menej moderný ako najnovší hyper-moderný vzhľad nových mestských knižníc. Ďalšou záležitosťou, ktorú je potrebné spomenúť je, že prírodné materiály ako napríklad svetlé drevo zvyknú zastarať menej ako trendové farby, ktoré sú v móde raz za dve desaťročia alebo podobne. Vo všeobecnosti jedným z najlepších materiálov na použitie je náter. Môže byť odvážne používaný v najvýraznejších farbách a keď sa módný trend zmení, zmení sa aj náter.

Najvhodnejšou voľbou je svetlý nábytok s pochrómovanými alebo čiernymi/kovovošedými prvkami. Konzervatívny štýl nábytku tiež zastaráva

pomalšie. Klasické štýly majú vo všeobecnosti dlhšiu životnosť. V konečnom dôsledku majú jednoduché vzory väčšiu tendenciu vydržať dlhšie. A zo všetkých štýlov je z dlhodobého hľadiska najúspešnejší škandinávsky štýl nábytku zo svetlého dreva v kombinácii s jemnými farbami a množstvom denného svetla.

Budovy postavené v staršom štýle (okolo roku 1950) sú často považované za veľmi neflexibilné s veľkým plytvaním priestoru. Avšak, môžu až doteraz pôsobiť veľmi prítlačivým dojmom. Táto kvalita niekedy chýba vo viacerých moderných a vysoko flexibilných budovách, ktoré sú obvyčajne opisované ako budovy, ktorým chýba akákoľvek atmosféra až do takej miery, že sú neosobné.

INFORMAČNÉ ZNAČENIE A NAVIGÁCIA

Ako už bolo uvedené predtým, dobre navrhnutá knižnica by mala byť schopná fungovať takmer bez smerového informačného značenia. Navigácia v budove musí byť sama o sebe výstižná a musí byť založená na intuitívnej úrovni prostredníctvom vizuálnych záchytných bodov v interiérovom dizajne. Vo väčšine úspešných prípadov už samotná budova vyjadruje svoju funkciu a čím výraznejšia je vonkajšia identita budovy knižnice, tým lepšie plní svoj hlavný cieľ a láka ľudí do knižnice. Rovnaké zásady jednoduchosti, prehľadnosti a hierarchie sa vzťahujú aj na informačné značenie.

Identita inštitúcie ako značka

Cielené vytvorenie identity inštitúcie úzko súvisí s marketingom a dlhodobými strategickými plánmi knižnice a s imidžom, s akým chce knižnica robiť dojem na miestnu komunitu. V niektorých prípadoch je identita knižnice zaručená už charakterom historickej budovy, v ktorej sídli, alebo vzácnou zbierkou nábytku. Kultúrny význam budovy knižnice môže byť sám o sebe jadrom marketingovej stratégie. Ak neexistuje žiaden výrazný firemný imidž, v tom prípade musí byť informačné značenie integrované do interiérového dizajnu.

Jednotnosť

Ak existuje výrazný firemný imidž, je potrebné ho pri informačnom značení používať efektívne a udržiavať jednotnosť v rámci celej vizuálnej komunikácie, od hlavičkových papierov až po značenie knižných zbierok.

Dočasné značenie

Všetky knižnice nevyhnutne a bez ohľadu na to, aký podiel prác bol vykonaný na interiérovom dizajne, vytvárajú svoje vlastné značenia v podobe dočasných oznámení alebo informácií, ktoré sa pravidelne menia (napr. otváracie hodiny). Ak sú takéto dočasné nápisy začlenené do celkovej stratégie informačných značení, môže dizajnér vytvoriť sériu šablón v MS Powerpointe alebo v inom ľahko dostupnom softvéri, či vhodne flexibilnom nainštalovanom systéme. Informačné značenie je možné jednoducho vytlačiť na farebný papier rozmeru A4 alebo A3 a umiestniť do obalu z plexiskla.

Kontrast a farba

Ak firemné logo alebo interiérové značenie nie sú vopred predtlačené, farba podkladu musí kontrastovať s pozadím, na ktorom budú umiestnené. Veľa knižníc uprednostňuje čierne písmo na bielom pozadí. Hoci táto kombinácia dosahuje najväčší kontrast v rámci všetkých farebných typov nápisov, splyva s celkovým pozadím, ak sú steny tiež biele. Značenie je vhodnejšie, ak je výraznejšie a menej diskrétné. Ďalším aspektom je použitie farebného značenia pre označenie lokácie, napr. priradením konkrétnej farby rôznym poschodiam, potom je však potrebné toto farebné označenie dôsledne rešpektovať pri farebnej úprave registrov, označení knižničného fondu a príslušnej podlahovej úpravy. Farebné stvárnenie rôznych typov znakov tiež pomáha odlíšiť smerovú navigáciu od informačného značenia – rovnako ako v prípade dopravných značiek, ktoré sú zelené pre určovanie smeru, hnedé pre označenie lokality a žlté pre varovanie a bezpečnostnú výstrahu. Knižničné zbierky môžu byť tiež farebne odlišené a označené podľa tematického usporiadania (ako to robia kníhkupectvá), aby tak napomáhali lepšej orientácii používateľov.

Menej je viac

Minimalizujte informačné značenie, pretože príliš veľa nápisov ešte viac dezorientuje. Zvyčajne rôzne konštrukčné prvky ako povrchy, farby, tvary a osvetlenie slúžia na označenie špecializovaných zón. Informačné značenie funguje najlepšie, ak je používané striedom na podčiarknutie toho, čo je vnímané intuitívne a tiež poskytuje doplňujúce informácie. Použitie symbolov je tiež veľmi účinné, pretože mozog spracováva najprv farby a tvar skôr ako spracováva slová. Toto platí najmä v situáciách, kedy je v používateľskej komunite aj medzinárodné zastúpenie.

Nálada a text

Obrázkové značenie je často a efektívne používané v obchodných sieťach a v súčasnosti už aj v knižniciach. Tieto značenia pozostávajú z obrázku, ktorý zaujme klienta a sprostredkuje mu určitý produkt alebo navodí náladu, spolu s doplnujúcim textom na zdôraznenie funkcie a doplnenie informácie.

LED obrazovky

Informačné značenie môže byť statické alebo interaktívne, čo závisí od okolností. Podobne ako niektoré veľké obchodné domy, aj niektoré knižnice už používajú LED obrazovky a stále častejšie na nich premietajú aj videá. Nebude dlho trvať a väčšina informačných značení bude vo forme zabudovaných obrazoviek. Napríklad, niektoré terminály s Deweyho desiatinným triedením knižničného fondu môžu byť naprogramované tak, aby odporúčali rôzne tituly publikácií v škále zvolenej desatinej triedy (ako v prípade Amazon.com). Aj v takomto prípade však budú princípy interiérového dizajnu stále platiť.

Prehľadnosť a vysvetlivky

Veľmi obľúbeným štýlom značenia je umiestnenie veľkého výrazného písmena, ktoré priláka pozornosť a za ním pokračuje menší text, ktorý vysvetľuje podrobnosti k poskytovanej službe alebo produktu.

Navigácia

V skratke platí, že základom efektívneho dizajnu informačného značenia a navigácie je, aby interiér knižnice bol viditeľný zvonka, aby vchod do knižnice bol účinný a bol ústredným bodom pre všetky ostatné priestory a aby fungovala vizuálna hierarchia priestorov, ktorá si vyžaduje minimálne informačné značenie. Nezabúdajte na to, že príliš veľa nápisov je zlé znamenie!

ZÁVER: POUČENIE

Už počas tvorby interiérového dizajnu a konštrukčných fáz platí, že efektívnosť špecifikácie interiérového dizajnu prechádza zaťažkavou skúškou. Nižšie sú uvedené niektoré cenné ponaučenia získané na základe skúseností z nedávnych interiérových projektov v knižniciach.

Rozhodovanie

Zrozumiteľnosť vízie a dielčích cieľov napomáhajú pri rozhodovacom procese. Napríklad, dve možnosti priestorového usporiadania, z ktorých obidve spĺňajú rovnaké technické požiadavky sa môžu líšiť tým, že v rôznej miere vyhovujú vašej vízii. Preto je extrémne dôležité, aby ste používali víziu a dielčie ciele ako nástroje na posúdenie vhodného interiérového dizajnu.

Objektívita *versus* subjektívna voľba

Zástupca knižnice musí byť dostatočne odosobnený pri presadzovaní spoločného cieľa (naplnenia vízie špecifikovanej v špecifikácii interiérového dizajnu) a pri zastupovaní uáujmov širšej verejnosti pred vlastnou subjektívnou voľbou. Napríklad, v knižnici vo West Ryde zástupca knižnice uprednostňoval použitie studených odtieňov farieb, ale nakoniec boli schválené teplé odtiene farieb v súlade so zámerom interiérového dizajnu a celkovej vízie.

Rozhodnosť

Hoci sa rozhodovací proces týka všetkých, nemalo by byť k dielčím rozhodnutiam prizývaných príliš veľa zúčastnených strán, napr. k výberu stolárskych a povrchových úprav, pretože hrozí nebezpečenstvo, že sa zúčastnené strany nikdy nedohodnú. Majte na pamäti, že zďaleka nie všetky rozhodnutia budú prijaté jednoducho.

Čas a peniaze – dôležitosť podrobne vypracovanej špecifikácie interiérového dizajnu

Čím viac podrobností je uvedených v špecifikácii interiérového dizajnu, tým presnejšie budú predbežné rozpočtové odhady. Poznámky o požadovanej kvalite sú informačným zdrojom pre rozpočet. Rozpočtár potrebuje poznať kvalitatívnu stránku plánovaného priestoru a preto je dôležité vyčlenenie zodpovedajúcich jednotkových nákladov, čím sa ovplyvní celková presnosť rozpočtu (napr. cena stola sa môže pohybovať v intervale od 100 – 3 000 USD).

Nástup na scénu

Je dôležité vyhnúť sa všetkým obmedzeniam počas tvorby špecifikácie interiérového dizajnu. Po stanovení celkových požiadaviek a vízií môže

na scénu nastúpiť fáza realizácie, ktorá už bude obmedzovaná časovými a finančnými faktormi.

Dizajn a rozpočet

Dizajnové prvky vyjadrujú a sú odozvou na vašu víziu a vami stanovené ciele. Jasná vízia môže pomôcť pri určovaní priorit finančných výdavkov. Pri konfrontácii s rozpočtovými obmedzeniami je dôležité vrátiť sa späť k návrhu špecifikácie interiérového dizajnu (vízia a ciele) a prehodnotiť všetky dizajnové prvky tak, aby korešpondovali s víziou a celkovými cieľmi. Napríklad, ak potrebné rozhodnúť, či je lepšia zmena vo výbere koberca za účelom zníženia ceny za m² a vynechaním interiérovej prepážky, ktorá má vyčleniť špecifický priestor, v takomto prípade by malo byť ponechanie prepážky prioritou. Funkcia koberca nebude tak ohrozená zmenou jeho typu, zatiaľ čo interiérová prepážka pomáha vyčleniť špecifickú zónu, čím zabezpečuje požadované kvality interiéru, ktoré sú špecifikované vo vízii.

Funkčnosť versus štýl versus cena

V niektorých knihovníckych kruhoch vznikol mylný dojem, že dobre navrhnutý interiér knižnice, hoci veľmi žiaduci, bude finančne drahší. Interiérový dizajn je považovaný skôr za luxus ako za nevyhnutnosť. Ďalším mylným dojmom je, že si klienti musia vybrať medzi štýlom alebo funkčnosťou. To nie je pravda. Základné funkcie nikdy nebudú postihnuté výberom požadovaného štýlu. Funkčnosť je daná. Štýl a funkcie môžu byť dosiahnuté prostredníctvom efektívneho využitia dizajnu. Rovnaké náklady na realizáciu projektu môžu naplniť vašu víziu a stanovené hodnoty v rôznej miere. V niektorých prípadoch môže dizajn vyhovovať z hľadiska funkčnosti, ale nie z hľadiska vízie.

Nadčasová kvalita

Veľmi častou požiadavkou je, že: „.... *chceme nadčasový interiér, nechceme, aby zastaral*“. Túto požiadavku nie je možné splniť, pretože všetko zastaráva. Na mieste sú však nasledovné otázky:

- ▶ Sú vaše služby a vízia nadčasové?
- ▶ Stále fungujete takým istým spôsobom ako pred 30 rokmi?
- ▶ Budete stále fungovať takým istým spôsobom ako fungujete v súčasnosti?
- ▶ Zostanú ciele vašej organizácie rovnaké aj vtedy, ak sa zmenia súvislosti?

Interiér sa môže datovať do iného dizajnerskeho obdobia a môže stále plniť funkcie a ciele pôvodného interiérového dizajnu. Napríklad, architektonický štýl verejnej knižnice v Bostone je z iného časového obdobia a predstavuje dôležitú časť jej identity. Nadčasovosť neznamená „nestarnutie“. Aj keď majstrovské diela môžu byť nadčasové, stále sa viažu ku konkrétnej historickej epoche.

Ekologicky udržateľný dizajn (EUD)

Špecifikácia interiérového dizajnu musí podrobne definovať zásady ekologicky udržateľného dizajnu, ktoré sa majú uplatňovať, musí určiť konkrétnu oblasť projektu, v ktorej sa majú uplatniť a do akej miery sa majú uplatniť. Napríklad, aké aspekty EUD majú byť zahrnuté do konštrukčnej časti alebo do dizajnu budovy? Je cieľom zníženie spotreby energie a ďalších prevádzkových nákladov a ak áno, v akom časovom období? Je potrebné zvážiť otázky ako tepelná pohoda, akustika, údržba a regulácia slnečného žiarenia. Miera zamerania na ekologickú udržateľnosť sa môže líšiť, počnúc úplným záväzkom podporovaným primeranými zdrojmi, výskumom a vývojom až po čiastočný záväzok, ktorý bude schopný plniť len minimálne požiadavky. Vzhľadom k tomu, že trh je stále malý, niekedy uplatnenie ekologicky udržateľného dizajnu nesie so sebou finančné dôsledky. K dispozícii je tiež len obmedzená škála produktov a obmedzený výber dodávateľov.

Odkazy

BITNER M.J., 1992. Servicescapes: The impact of Physical surroundings on consumers and Employees [Priestory pre poskytovanie služieb: vplyv fyzického prostredia na spotrebiteľov a zamestnancov]. *Journal of Marketing*, **56**(2), 57–71. ISSN 0022-2429.

BITNER M.J., 1990. Evaluating Service Encounters: The Effect of Physical Surroundings and employee responses [Vyhodnotenie kvality obslužných pultov: vplyv umiestnenia a odozva zamestnancov]. *Journal of Marketing*, **54**(2), 69–82. ISSN 0022-2429.

BOLAN, K., 2002. *Teen Spaces: The Step-by-Step Library Makeover* [Priestory pre tínedžerov: zmeny v knižniciach krok za krokom]. Chicago (New Jersey, USA): ALA. ISBN 978-0838908327.

BROWN, C. R., 2002. *Interior Design For Libraries, Drawing on function and appeal* [Interiérový dizajn pre knižnice, navrhovanie pre funkcionality a príťažlivosť]. Chicago (New Jersey, USA): ALA. ISBN 978-0838908297.

DEASY, C.M. and LASWELL, T.E., 1985. *Designing places for people: a handbook on human behavior for architects, designers, and facility managers* [Navrhovanie priestorov pre ľudí: príručka o ľudskom správaní pre architektov, dizajnérov a správcov budov]. New York (USA): Whitney Library of Design. ISBN 978-0823013333.

DEWE, M., 2006. *Planning public library buildings: concepts and issues for the librarian* [Navrhovanie budov verejných knižníc: koncepty a odborné témy pre riaditeľov knižníc]. Aldershot (UK): Ashgate. ISBN 978-0754633884.

Heather Nesbitt Planning in association with Bligh Voller Nield, People Places: a guide for public library buildings in New South Wales, 2005 [Miesta pre ľudí: príručka pre budovy verejných knižníc v Novom Južnom Walese, 2005]. 2nd ed. Sydney (Australia): Library Council of New South Wales. ISBN 9780731371563.

KIELY, A., 1999. Directions In Retail Design [Návody pre dizajn v obchodnom prostredí]. *Corporate Design*, May 1999, 16–22.

LANGMEAD, S. and BECKMAN, M., 1970. *New Library Design: Guidelines to Planning Academic Library Buildings* [Nový dizajn budov knižníc: smernica pre navrhovanie budov akademických knižníc]. Toronto (Canada): John Wiley and Sons. ISBN 978-0471517177.

LEADBEATER, Ch., 2003. *Overdue – how to create a modern public library service* [Dávna nevyhnutnosť – ako vytvárať moderné verejné knižničné služby]. London (UK): Demos. ISBN: 978-1841801094.

McCABE, G.B. and KENNEDY, J.R., eds., 2003. *Planning the Modern Public Library Building* [Navrhovanie budovy modernej verejnej knižnice]. Westport, (Connecticut, USA): Libraries Unlimited. ISBN 978-0313321559.

McKAY, H., 2002. Australia at a Turning Point [Austrália na križovatke zmien]. *Australian Library Journal*, **51**(4), p. 1070. ISSN 0004-9670.

PIERCE, W. S., 1980. *Furnishing the Library Interior* [Zariaďovanie interiéru knižnice]. New York (USA): Dekker. ISBN 978-0824769000.

SANNWALD, W. W., ed., 2001. *Checklist of Library Building Design Considerations* [Zoznam odporúčaní pre dizajn budov knižníc]. Chicago (New Jersey, USA): ALA. ISBN 978-0838935064.

WEBB, T. D., 2004. *Building Libraries for the 21st Century: The Shape of Information* [Výstavba knižníc pre 21. storočie: tvar informácií]. Jefferson (North Carolina, USA): McFarland & Co. ISBN 978-0786420346.

WEINGAND, D.E., 2001. *Administration of the Small Public Library* [Prevádzka malej verejnej knižnice]. 4th ed. Chicago (New Jersey, USA): ALA. ISBN 978-0838907948.

Pierce, William S (1980), *Furnishing the Library Interior*, Dekker.

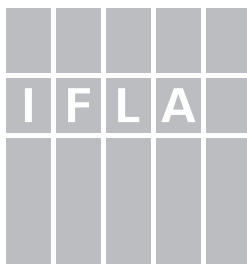
Sannwald, William W (2001), *Checklist of Library Building Design Considerations*, ALA.

Webb, Terry D (2004), *Building Libraries for the 21st Century : The Shape of Information*.

McFarland & Co. Weingand, DE (2001), *Administration of the Small Public Library*, 4th ed., ALA.

11. PROJEKT BUDOVY KNIŽNICE Z POHLĀDU ARCHITEKTA

Santi Romero, architekt a vedúci oddelenia výstavby
Knížnica - Diputaci3n de Barcelona, Barcelona, Španielsko

**Smernica IFLA pre budovy knižníc: rozvoj a reflexie
2012**

Táto kapitola je zameraná na jednotlivé fázy navrhovania a projektovania budovy knižnice z pohľadu architekta. Zaoberá sa špecifikáciou budovy knižnice, podrobným architektonickým návrhom a realizáciou výstavby. Tiež zahŕňa základné koncepcné prístupy k architektúre knižníc vrátane potrieb flexibility, dostupnosti, možnosti rozšírenia priestorov, organizačného hľadiska, trvalej udržateľnosti a údržby.

Úvod

Je všeobecne známe, že pri navrhovaní krásnej a funkčnej budovy knižnice by mali úzko spolupracovať architekti aj knihovníci. Architektonický návrh knižnice by mal vo svojej fyzickej podobe zabezpečiť rozmanité funkcie a ciele knižnice. Je zrejmé, že neexistuje univerzálne riešenie, ktoré by vyhovovalo pre všetky prípady. Rovnako nie je možné zabezpečiť uplatnenie všetkých odporúčaní v jednej budove celkom optimálnym spôsobom, pretože aj keď sú aktuálne, môžu sa z rôznych dôvodov navzájom vylučovať. Za účelom dosiahnutia dobrého výsledku musia architekti vyhodnotiť všetky faktory, ktoré vplyvajú na projekt a s pomocou nástrojov, ktoré majú k dispozícii, sa môžu rozhodnúť pre najlepšie riešenie.

Medzi knihovníckymi profesionálmi stále prebieha (a vždy prebiehala) zdravá diskusia o tom, ako by mali vyzerat' nové budovy knižníc a v súčasnej dobe je trend vzd'alovať sa od imidžu „chrámu kultúry“ s majestátnymi vstupmi, masívnymi schodiskami a priestormi pre vyhšadávanie v online katalógoch knižnice, ktoré by mohli použivatel'ov odrádzať od návštevy takejto budovy knižnice. Namiesto toho je súčasným trendom zjednodušiť prístup otvorením budovy knižnice smerom do ulice, s jednoduchým vnútorným usporiadaním a voľným prístupom pre verejnosť. Prispôsobenie miestnemu okoliu a začlenenie do mestskej urbanistickej štruktúry v záujme integrácie knižnice do spoločenských štruktúr je tiež veľmi dôležité.

Niektorí architekti nesúhlasia s profesionálnymi knihovníkmi, ktorí podľa nich až príliš uprednostňujú funkčnosť pred formou, až vzniká dojem, že zavrhujú architektúru a prácu architekta. Avšak, ideálnymi sú dobré vzájomné vz'ahy medzi týmito dvoma disciplínami, ktoré majú za následok, že architektúra nových budov knižníc vykazuje vysokú kvalitu a funkčnosť.

Architektúra má veľkú výpovednú hodnotu a vplyv architekta na výslednú budovu knižnice má kľúčový význam. Architektonické návrhy sú založené na funkčných požiadavkách, ale sú tiež založené na výbere architektonického štýlu, ku ktorému je možné pristupovať z dvoch úplne odlišných prístupov:

- ▶ Výsledkom prvého prístupu je samostatne stojaca budova knižnice, ktorá nezohľadňuje svoje bezprostredné okolie a chýba jej vizuálne nekorešponduje s exteriérom. Dominantným hľadiskom je trasa pohybu, čo má vplyv na celú budovu ako celok takým spôsobom, že sa člení na exteriér a interiér, vrchnú a spodnú časť, hlučné a tiché zóny.
- ▶ Druhý prístup je založený na prehľadnosti, na vzťahu interiéru a exteriéru a rozľahlých prístupových zónach. Dominantnými vlastnosťami interiéru je prehľadnosť špecializovaných zón a skutočnosť, že knižničné zbierky sú umiestnené tam, kde sú priestorové možnosti a nie v tesnej príľahlosti trasy s ponukou rôznych druhov informácií. Knižnica plní funkciu spoločenského priestoru, ktorý pozýva na jeho návštevu čo najväčší možný počet používateľov knižnice.

Hoci v súčasnej dobe prebieha rozsiahla diskusia o tom, aké by mali byť moderné knižnice, výsledkom musí byť vždy taká budova knižnice, ktorej usporiadanie priestoru bude schopné prispôbovať sa neustále sa meniacim potrebám používateľov. Preto je potrebné mať na pamäti veľa rôznych hľadísk:

- ▶ Zastúpenie rôznych typov používateľov, z ktorých každý ma iné informačné požiadavky a preto si vyžadujú viac členené študijné zóny ako v minulosti.
- ▶ Vzhľadom na, že čas sa stal vzácnym, jednoduchá orientácia, prehľadné trasy a primerané informačné značenie sú veľmi dôležité.
- ▶ Požiadavky na flexibilitu z hľadiska možných zmien v počte používateľov a ich potrieb si vyžaduje taký typ budovy, ktorá je adaptabilná.
- ▶ Tieto funkčné požiadavky platia pre knižnice všetkých veľkostí, ale v prípade malých knižníc treba klásť väčší dôraz na funkčnosť a na rozmanitosť požadovaných funkcií.

Etapy architektonického procesu

Proces architektonického návrhu knižnice zahŕňa niekoľko nasledovných technických, administratívnych a finančných etáp:

Projektovanie

- ▶ Počiatočný návrh.
- ▶ Predbežný projekt.
- ▶ Vykonávací projekt.
- ▶ Projekt zariadenia interiéru budovy.

Realizácia stavebných prác

- ▶ Výberové konania.
- ▶ Zmluva s dodávateľom stavby.
- ▶ Výstavba budovy.
- ▶ Odovzdanie budovy.
- ▶ Inštalácia nábytkového vybavenia.

Časový rámec pre každú z týchto etáp je závislý od dvoch faktorov. Niektoré etapy vyžadujú pokojné zvažovanie, vykonávanie a zhodu s monitorovacím tímom, zatiaľ čo trvanie ďalších etáp určujú právne predpisy a spadajú do povinných lehôt pre administratívne a schvaľovacie procesy. Preto môže celý proces trvať dlhú dobu. Aj keď je žiaduce, aby sa zabránilo unáhleným rozhodnutiam a nezavádzal sa nekompromisný časový harmonogram pre takúto významnú investíciu, je tiež žiaduce, aby nedochádzalo k plytvaniu časom počas rôznych etáp projektu.

Špecifikácie projektu (časový harmonogram výstavby)

Architekt začne pracovať na architektonickom návrhu po podrobnom prieskume špecifikácií požiadaviek používateľov, najčastejšie vo forme podrobnej špecifikácie budovy alebo stavebného zámeru a po preskúmaní možností konkrétneho stavebného pozemku, na ktorom má byť nová budova knižnice postavená.

Môže sa stať, že architekt zapojený do projektu nie je oboznámený s požadovanými vlastnosťami jednotlivých typov knižníc. To ukladá povinnosť zodpovednému pracovníkovi za knižničné služby, aby mu poskytol nevyhnutné informácie a budovách knižníc príslušného typu. Okrem toho sa musí architekt venovať vlastnému výskumu prostredníctvom technických publikácií a prostredníctvom návštev iných knižníc, aby bol jeho architektonický návrh najlepším možným riešením z funkčného, kultúrneho a finančného hľadiska.

Špecifikácia požiadaviek nie je len zoznamom priestorov a ich požadovaných rozmerov. Je dôležité, aby vyjadrovala hlavný zámer projektu, definovala problémy, rozmanitosť priestorov a aby určila požadované štandardy kvality. Avšak, takto prezentované informácie nemusia predurčovať architektonický návrh – ten je úlohou architekta.

Architekt potrebuje poznať nasledovné informácie bez ohľadu na štruktúru každej špecifikácie požiadaviek:

- ▶ Charakteristika stavebného pozemku.
- ▶ Popis priestorov.

- ▶ Technické požiadavky.
- ▶ Predpokladané finančné náklady.

Charakteristika stavebného pozemku – čo sa týka informácií o ňom, z hľadiska architekta musí obsahovať nasledovné informácie:

- ▶ polohu,
- ▶ oblasť,
- ▶ obmedzenia vo vzťahu k územnému plánu,
- ▶ územný plán,
- ▶ stavebné predpisy,
- ▶ topografický popis,
- ▶ geotechnické vlastnosti.

Popis priestorov – architekt potrebuje nasledujúce informácie o každej z nasledovných „oblastí činnosti“:

- ▶ charakteristiku účelu využívania priestoru,
- ▶ popis, ktorý by mal architektovi pomôcť pochopiť a zoznámiť sa s rôznym aktivitami, ktoré sa budú odohrávať v každom priestore,
- ▶ polohu priestoru v rámci budovy knižnice a jeho väzbu na iné priestory,
- ▶ stanovenú plochu v m²,
- ▶ počet dokumentov v rôznych formátoch a rozsah elektronických zdrojov, ktoré majú byť v priestore umiestnené vrátane predpokladaných budúcich prírastkov,
- ▶ počet a charakter priestorov pre verejnosť a pre zamestnancov na poskytovanie rôznych konzultačných služieb
- ▶ tabuľku, ktorá sumarizuje špecifické zóny podľa veľkosti priestoru a približnú veľkosť celkovej zastavanej plochy.

Poznámka o zónach – číslo priradené k veľkosti plochy môže byť zavádzajúce, pokiaľ nie je jasné o aký typ zóny sa jedná. Hoci celková plocha knižnice je reálne číslo, od ktorého sa odvíjajú všetky finančné súvislosti, je tiež vhodné definovať, čo sa rozumie pod jednotlivými zónami, ktoré sa týkajú knižnice.

Špecializované zóny – sú dané špecifikáciou požiadaviek a týkajú sa čistej plochy, ktorá môže byť použitá v každej zóne určenej na špecifickú činnosť, bez započítania komunikačného priestoru alebo iného architektonického hľadiska.

Úžitková plocha – sa získa priradením nasledovných priestorov k špecializovaným zónam:

- ▶ komunikačné priestory medzi rôznymi zónami,
- ▶ toalety,
- ▶ miestnosť pre upratovačku,
- ▶ servisná miestnosť,

- ▶ schodišťa a výťahy,
- ▶ ventilačné šachty, previsy, terasy a arkády.

Celková plocha – sa získa priradením priestoru, ktorý zaberajú konštrukčné prvky, k úžitkovej ploche. Skutočnosť, že existuje lineárny pomer medzi celkovou plochou a finančnými nákladmi na výstavbu znamená, že je k nej potrebné priradiť približnú hodnotu v špecifikácii požiadaviek. Napriek obtiažnosti definovať celkovú plochu bez poznania detailov prijatého architektonického návrhu, niektoré štúdie odporúčajú uvažovať s 35% nárastom plochy špecializovanej zóny.

Technické požiadavky na budovu

- ▶ odporúčania najvhodnejších materiálov (podlahy, strešná krytina, atď.),
- ▶ environmentálne požiadavky (klimatizácia, umelé osvetlenie, akustika, atď.),
- ▶ popis konkrétnych zariadení pre prevádzku knižnice (hlasové a dátové zariadenia, audiovizuálne zariadenia, zariadenia proti krádežiam, atď.).

Predpokladané finančné náklady – je dôležité určiť predpokladané finančné náklady na výstavbu, ktorá je v súlade s technickými požiadavkami na budovu knižnice.

Investičné náklady

- ▶ Inžinierske stavby.
- ▶ Poplatky za profesie.
- ▶ Interiérové vybavenie a zariadenia.

Náklady na údržbu – tiež sa odporúča, aby boli zahrnuté aj odhadované náklady na údržbu, ktoré sa týkajú údržby budovy a knižničných služieb. Tento odhad môže vlastníkovi budovy knižnice pomôcť vyčleniť ročný rozpočet pre nasledovné činnosti:

- ▶ budova (upratovanie, opotrebovanie, poistenie, atď.),
- ▶ služby (zbierky, personál, výkony, atď.).

Vypracovanie projektu

Logický vývoj budovy je reťazcom rôznych fáz, od všeobecného konceptu až po špecifické detaily. Formálne zoskupenie týchto fáz do jednotlivých etáp má nasledovné výhody:

- ▶ Monitorovanie priebehu projektu zástupcami rôznych orgánov zodpovedných za výstavbu novej budovy knižnice.
- ▶ Analýza funkčnosti budovy v každej fáze, aby sa zabezpečilo, že bude vyhovovať skutočným potrebám podľa špecifikácie požiadaviek.

- ▶ Zapracovanie zmien v každej fáze bez zaoberania sa s tými aspektami, ktorých zhoda so špecifikáciou požiadaviek už bola dosiahnuté v predchádzajúcich fázach.

Etapy projektu:

- ▶ Počiatočný návrh (náčrty a skice).
- ▶ Predbežný projekt.
- ▶ Vykonávací projekt (vykonávacie nákresy a špecifikácie).
- ▶ Špecifikácia interiérového vybavenia.

Počiatočný návrh (náčrty a skice) – je počiatočnou architektonickou odozvou na špecifikáciu požiadaviek knižnice a obsahuje nasledujúce informácie:

- ▶ objem hmoty, ktorý je zasadený do urbanistického kontextu,
- ▶ všeobecné usporiadanie budovy a zabezpečenie rôznych funkcií priestorov, ktoré sú definované v špecifikácii budovy knižnice a ako navzájom súvisia,
- ▶ plocha jednotlivých zón a počet podlaží,
- ▶ konštrukčný systém vo všeobecnej rovine.

Pretože projektovanie je ešte v počiatočnom štádiu, ešte stále môžu byť zavedené zmeny základných aspektov v špecifikácii budovy knižnice. Je žiaduce, aby kolektívny riadiaci tím a monitorovací tím (kontrolná skupina) stavebného projektu knižnice toto počiatočné štádium podrobne analyzovali a aby vyjadrili svoje základné predstavy. Ak počiatočný návrh nebol schválený, architekt ho môže prepracovať podľa špecifických aspektov.

Predbežný projekt – je štúdiou vyvinutou na základe počiatočného návrhu, ale môže sa od neho líšiť z dôležitých hľadísk, ktoré sa týkajú buď zmien v špecifikáciách alebo pridaním parametra, ktorý v predošlej fáze nebol zohľadňovaný. Poskytuje nasledovné informácie:

- ▶ funkčnosť budovy, vyplývajúcej zo špecifikácie budovy knižnice a ktorá plne zohľadňuje požadované priestory s ich detailami a rozmermi,
- ▶ vonkajší vzhľad, vnútorné komunikačné priestory a popis hlavných materiálov pre povrchové úpravy,
- ▶ hlavné technické aspekty ako napr. typ základov a konštrukcie a klimatizačný systém,
- ▶ odhad časového harmonogramu stavebných prác a finančných nákladov.

Ako je uvedené vyššie, kontrolná skupina môže v tejto fáze navrhnúť zmeny za predpokladu, že neovplyvnia základnú koncepciu architektonického návrhu.

Vykonávací projekt (vykonávacie nákresy a špecifikácie) – je technickou definíciou budovy knižnice zahŕňajúcou informácie nevyhnutné pre proces výstavby. Základná dokumentácia zahŕňa:

Projekty týkajúce sa staveniska, umiestnenia a postavenia novej budovy:

- ▶ Popisné protokoly (charakteristika stavebného pozemku, dodržiavanie predpisov, tabuľka so špecifikáciou zón, atď.).
- ▶ Konštrukčné protokoly (špecifikácie materiálov, podmienky a časové lehoty realizácie, atď.).
- ▶ Informácie z prieskumov.
- ▶ Technické a administratívne podmienky výberového konania.
- ▶ Ceny.

Pracovné výkresy nie sú vždy ľahko zrozumiteľné pre laikov, ktorí nemajú skúsenosti v architektúre alebo stavebnom inžinierstve. Úroveň poskytovaných informácií sa týka napríklad toho, že je nepraktické zavádzať ďalšie zmeny a je potrebné pripraviť vykonávací projekt, ktorý bude výsledným štádiom všetkých predchádzajúcich. S pracovnými výkresmi v ruke môže byť vyžiadaný potrebný súhlas na začiatok výstavby novej budovy knižnice.

Podľa platnej legislatívy v niektorých krajinách sú vykonávacie projekty/pracovné výkresy platné na dobu neurčitú, ale legislatíva v jednotlivých krajinách sa líši. Preto je žiaduce, aby vykonávacie projekty/pracovné výkresy boli podrobne preskúmané a aktualizované, ak je povolenie na výstavbu schválené dlhšie časové obdobie po počiatočnom plánovaní výstavby.

V prípade knižnice, ktorá je podporovaná samotnou verejnou samosprávou musia administratívne fázy projektu nasledovať v uvedenom poradí, v lehote stanovenej zákonom:

- ▶ informovanie verejnosti,
- ▶ konečné schválenie,
- ▶ stavebné povolenie.

Celková doba trvania prípravy počiatočného návrhu, predbežného projektu a vykonávacieho projektu sa bude líšiť. Napriek obťažnosti ukončenia niektorých fáz, ktoré si vyžadujú čas na zamyslenie, kým sa dosiahne zhoda, všeobecne treba na tento proces počítať s časovým intervalom 12 mesiacov.

Projekt zariadenia interiéru budovy

Usporiadanie interiérového vybavenia knižnice je veľmi komplikovanou záležitosťou. Jedna vec je navrhnuť projekty pre rozmiestnenie regálov a stolov v počiatočných etapách prípravy usporiadania priestorov, ale iná vec je definovať konkrétne usporiadanie pre celú širokú škálu nábytkového vybavenia, ktoré je potrebné. Je to zásadná otázka, pretože fyzický priestor

knižnice nemá zmysel bez nábytku. Nábytkové vybavenie je základným prvkom, ktorý má zo všetkých najväčší vplyv na zdroje a používateľov a ktorý prispôsobuje priestor pre plnenie jeho funkcie. Preto sa odporúča, aby výber nábytkového vybavenia bol schválený v zastúpení:

- ▶ profesionálnych knihovníkov, ktorí najlepšie poznajú odborné činnosti v budove knižnice a poznajú systémy pre usporiadanie a vystavovanie zbierok,
- ▶ odborníkov na knižničný nábytok.

Výhodami riešenia, pri ktorom sa návrh interiéru budovy knižnice zverí architektovi, ktorý je autorom jej architektonického návrhu je počnúc možnosťou koncipovať celé zariadenie budovy integrovaným spôsobom až po optimalizáciu vo vzťahu k budove a nábytkovému vybaveniu.

Nevýhoda tohto prístupu sa ukazuje až na konkrétnych príkladoch. Je častým javom, že dobré usporiadanie interiérového vybavenia môže kompenzovať nevhodne navrhnuté priestory. Na druhej strane sa môže aj dobré architektonické riešenie zmeniť na zle navrhnutú knižnicu, ak má nevyhovujúce usporiadanie interiérového vybavenia.

V realite sa často vyskytujú nasledovné problémy:

- ▶ V prípade, ak podlahová plocha pre špecifickú zónu nespĺňa parametre definované v špecifikácii požiadaviek, je veľkým problémom na ňu umiestniť všetky zdroje a pracovné stanice.
- ▶ V niektorých projektoch sa fáza inštalácie nábytkového vybavenia opomenie a nie sú na ňu plánované žiadne finančné prostriedky ani časový harmonogram, avšak, potom sa stane dôležitou a naliehavou otázkou až v záverečnej časti prác.
- ▶ Pod tlakom iných záväzkov (dátum slávnostného otvorenia a pod.) je potrebné na dokončenie tejto fázy s jej nedostatkami pomocou služieb, ktoré sú schopné zrealizovať nevyhnutné zmeny v interiérovom vybavení vo veľmi krátkom čase.

Náklady na prevádzku sú tiež významným faktorom. Ak je požiadavka na kvalitu interiérového vybavenia, môže predstavovať až jednu pätinu celkových nákladov.

Odporúčané fázy:

Usporiadanie nábytku – malo by byť zahrnuté do vykonávacieho projektu vzhľadom na skutočnosť, že je to osožné pre architektonický návrh budovy a pre výpočet nákladov na nasledovné položky:

- ▶ **Umelé osvetlenie:**
Hoci sa odporúča, aby sa navrhovalo nezávisle na nábytkovom vybavení, umelé osvetlenie navrhnuté s určitou úrovňou intenzity svetla môže vytvárať tieň a spôsobovať iné problémy, ak je navrhnuté bez prihliadnutia na konkrétny nábytok (súvislý rad stolov, oddelené priestory so špecifickými požiadavkami na osvetlenie, atď.).
- ▶ **Špeciálne zariadenia:**
Počítače, audiovizuálne a iné zariadenia sú pripojené do sietí prostredníctvom kabeláže, ktorá končí pri stole, za ktorým sedí používateľ. Hoci sa odporúča, aby boli trasy vedenia kabeláže flexibilné, dostupné informácie o rozložení nábytku sú veľmi užitočné.
- ▶ **Celistvosť:**
Je harmóniou materiálov a použitých farieb, povrchových úprav a nábytkového vybavenia bez toho, aby boli ovplyvnené presne definované aspekty funkčnosti.
- ▶ **Celkový projekt zariaďovania interiéru** (viď „Realizácia stavebných prác“).
- ▶ **Zadanie zákazky** (viď „Realizácia stavebných prác“).
- ▶ **Inštalácia interiérového vybavenia.**

Realizácia stavebných prác

Pozostáva z piatich fáz: výberové konanie, zmluva s dodávateľskou stavebnou firmou, výstavba budovy (s vypracovaním celého projektu zariaďovania interiéru budovy a zadaním zákazky), odovzdanie budovy a inštalácia nábytkového vybavenia.

Výberové konanie – vykonávací projekt alebo pracovné výkresy sú administratívne dokumenty, ktoré obsahujú všetky potrebné informácie pre stavebné spoločnosti, aby vedeli odhadnúť náklady na stavebné práce a zúčastnili sa výberového konania. Po analýze cenových ponúk výberová komisia rozhodne a zadá zákazku vybranej stavebnej spoločnosti podľa pravidiel verejného obstarávania v zmysle platnej legislatívy. Veľmi často sa ceny uvádzané v odhadoch cien líšia od cien uvádzaných v cenových ponukách. Tento rozdiel zvyčajne súvisí so situáciou na stavebnom trhu. Nezávisle na tom, či je cenový odhad vyšší alebo či je cenová ponuka výrazne nižšia ako cenový odhad, je potrebné venovať veľkú pozornosť kvalite navrhovaných materiálov a konštrukčných systémov. Niekedy môže nastať situácia, že fáza výberového konania sa realizuje oveľa neskôr ako sa očakávalo v počítačovej fáze navrhovania projektu. V takýchto prípadoch sa odporúča, aby boli funkčné vlastnosti prehodnotené v období výberového konania. Ak sa tak nestane, hrozí nebezpečenstvo, že sa postaví budova knižnice, ktorá nebude vyhovovať skutočným potrebám.

Zmluva s dodávateľskou stavebnou firmou – výstavba budovy prebieha v súlade s podmienkami uvedenými v zmluve na základe projektovej dokumentácie. Podpisom zmluvy sa obidve strany zaväzujú, okrem iných skutočností, aj k platobným podmienkam, termínom vykonania prác a sankciám za vzniknuté meškanie dodávok.

Výstavba budovy – po uzatvorení zmluvy medzi zadávateľom stavby (vlastníkom budovy) a dodávateľskou stavebnou firmou sa stavebné práce začnú podľa časového harmonogramu uvedeného v zmluve. Stavbyvedúci bude sledovať priebeh stavebných prác s príslušným technickým dozorom. Architekt, ktorý je autorom architektonického návrhu, by mal byť tiež zapojený do celého procesu. Týmto spôsobom bude zabezpečená kontinuita medzi budovou, ktorá bola naprojektovaná a budovou, ktorá bude postavená. Aj napriek tomu, že vykonávací projekt je veľmi podrobný, bude potrebné prijať množstvo rozhodnutí na stavenisku, preto je veľmi žiaduce, aby zástupcovia knižnice boli vždy k dispozícii. Ako budúci používatelia budovy knižnice môžu tak ovplyvniť aspekty súvisiace s jej optimálnym fungovaním.

Zložitosť procesu výstavby si môže vyžadovať opatrenia, ktoré budú mať vplyv na celý projekt a na zmluvne dohodnutú cenu. Tieto rozdiely predražujú stavebné práce v podobe dodatkov k zmluve, na ktorých sa stavbyvedúci musí zhodnúť s dodávateľskou stavebnou firmou. Aby sa predišlo takýmto situáciám, je vhodné podrobne analyzovať projekt ešte vo fázach pred vykonávacím projektom.

Približná dĺžka trvania stavebných prác – proces výstavby je ovplyvňovaný vonkajšími faktormi a závisí od veľkosti a zložitosti budovy knižnice. Je možné počítať s dobou v trvaní od 12 do 24 mesiacov od zadania zákazky až po jej dokončenie.

Vypracovanie kompletného projektu zariadenia interiéru budovy – odporúča sa, aby sa naprojektoval až po ukončení stavebných prác a zastrešení budovy. V tejto fáze už bude zjavné ako dlho budú trvať dokončovacie práce. Za normálnych okolností bude táto lehota dostatočná na skĺbenie interiérového projektu s výberovým konaním, výrobou a konečnou inštaláciou. Ak sa to realizovalo skôr, mohlo by dôjsť k oneskoreniu procesu výstavby, cenové odhady by mohli zastarať a museli by sa prepočítať znova, prípadne prekresľovať tesne pred koncom.

Východiskovým bodom je usporiadanie interiéru definovaného vo vykonávacom projekte alebo pracovných výkresoch. Príslušné úpravy sú realizované v súlade s aktuálnymi potrebami knižnice. Odporúča sa vziať do úvahy, aby projekt zohľadňoval nasledovné:

- ▶ Podrobné technické špecifikácie, ktoré umožnia firmám vypracovať presné odhady cien.
- ▶ Zahrnutie všetkých interiérových prvkov potrebných na celkové zariadenie budovy knižnice.
- ▶ Rezerva na nepredvídané výdavky, ktoré môžu vzniknúť v dôsledku zmien (rozdielely medzi jednotlivými rozmermi v projekte a v realite, rovnaký rozmer modulov definovaných v projekte a modulmi postavenými zmluvnou dodávateľskou firmou).

Približná doba trvania: 1 – 3 mesiace.

Zadanie zákazky na zariaďovanie interiéru budovy knižnice – táto fáza prebieha paralelne s priebehom stavebných prác počas výstavby budovy knižnice. Odporúča sa, aby bola zákazka zadaná so zohľadnením nasledovných kritérií:

- ▶ Spôsob výberu by mal uprednostňovať kvalitu, funkčnosť a ergonómiu nad cenou. Mala by sa zohľadniť aj dĺžka záručnej doby a skúsenosti s budovami tohto typu vyplývajúce z praxe.
- ▶ Analýza jednotlivých ponúk s odporúčaním od špecialistov na knižničný nábytok. Veľký počet dodávateľov a tendencie kopírovať rovnaké modely nábytku len s malými rozdielmi sťažujú vyhodnotenie pozitívnych a negatívnych aspektov každej cenovej ponuky už na prvý pohľad.

Odovzdanie budovy – po ukončení stavebných prác nasleduje odovzdanie budovy a vedúci stavby potvrdí, či všetky stavebné práce boli vykonané v súlade so súťažnými podmienkami. Jedná sa o právny dokument, ktorý potvrdzuje, že budova spĺňa požadované podmienky a je pripravená na používanie. V tomto momente by mal vlastník budovy dostať program údržby budovy knižnice. Tento dokument môže byť požadovaný na základe platných legislatívnych predpisov. Ak sa nejedná o tento prípad, je žiaduce zaradiť túto požiadavku do zmluvy s architektom a do zmluvy s dodávateľskou stavebnou firmou.

Bez ohľadu na štruktúru tohto dokumentu, musí obsahovať nasledovné informácie:

Plán výstavby – počas výstavby sú často realizované zmeny so zohľadnením pôvodného projektu. Preto je nevyhnutné navrhnuť nové nákresy tak, aby odrážali skutočný stav budovy podľa toho, ako bola postavená. Táto dokumentácia musí zahŕňať aspekty, ktoré by mohli mať vplyv na používanie a údržbu budovy:

- ▶ statický výpočet s určením statického zaťaženia pre každú navrhnutú zónu,
- ▶ presné umiestnenie komunikačných trás,
- ▶ najdôležitejšie konštrukčné detaily.

Návod na používanie – špecifikuje spôsob, akým majú s budovou nakladať jej používatelia a uvádza informácie ohľadom jej používania a funkcií, údržby a evakuácie v prípade núdze.

Pokyny pre údržbu – uvádzajú základné preventívne opatrenia, ktoré majú byť prijaté za účelom udržiavania budovy v dobrom stave pre jej používanie a funkcie.

Inštalácia nábytkového vybavenia - po dokončení a uprataní budovy sa môže začať inštalácia nábytkového vybavenia. V tejto fáze sa odporúča, aby elektrické a sieťové prípojky, ktoré sa viažu ku konkrétnemu kusu nábytku, boli inštalované v súlade s projektom. Približná doba trvania: 15 dní – 2 mesiace.

Záver

Slovo „sloboda“ je slovo, ktoré zaznieva z pier používateľa, keď má opísať, ako si predstavuje ideálnu službu. Sloboda pohybovať sa, čítať, vyhľadávať informácie. Používatelia to chcú robiť vtedy, kedy sa im to páči a tak, ako sa im to páči a tak dlho, ako sami chcú.

V študijných zónach sa chcú cítiť pohodlne a chránení pred agresívnym alebo indiskrétnym správaním.

Priestory musia byť usporiadané v logickom slede a mali by vyhovovať vyhľadávaniu informácií a bádaniu, ale nemali by byť neosobnými priestormi, v ktorých sa ľudia môžu cítiť stratení. Bezpečnosť, flexibilita, plynulosť, intimita a schopnosť pojať veľké množstvo ľudí, ticho a dostupnosť zbierok – to všetko je vyžadované od architektov, ktorí musia používať svoj úsudok, ktorý im pomôže stanoviť priority v každej konkrétnej situácii s cieľom navrhnuť úspešný, funkčný a architektonicky vyhovujúcu budovu.

Odkazy

BAILAC PUIGDELLÍVOL, A. and OMELLA CLAPAROLS, E., 2002. *La biblioteca pública a la provincia de Barcelona: un servei en xarxa* [Verejná knižnica v provincii Barcelona: servisná sieť] [online]. Barcelona (Spain): Diputació de Barcelona. Servei de Biblioteques [cit. 10. januára 2013]. Dostupné na internete: <http://www.diba.cat/biblioteques/documentspdf/publicacio_omella_cat.pdf>

BENEDITO, J. and ORTEU, S., 2003. Solucions arquitectòniques per al disseny d'arxius [Architektonické riešenia pri navrhovaní budov knižníc]. *Lligall: Revista Catalana d'Arxivística*, **20**, 27–34. ISSN 1130-5398.

BERTRAND, A.-M. and KUPIEC, A., 1997. *Ouvrages et volumes. Architecture et bibliothèques*. [Knihy a objemy. Architektúra a knižnice]. Paris (France): Éditions du Cercle de la Librairie. ISBN 978-2765406570.

CHAPON, Y., 1993. *Introducció a la programació* [Úvod do programovania výstavby]. Barcelona (Spain): Diputació de Barcelona. ISBN 978-8477941774.

GILL, P. et al., 2002. *Directrius IFLA/UNESCO per al desenvolupament del servei de biblioteques públiques*, 2002. [Smernica IFLA/UNESCO pre rozvoj verejných knižníc, 2002] [online]. Barcelona (Spain): Col·legi Oficial de Bibliotecaris-Documentalistes de Catalunya [cit. 10. januára 2013]. Dostupné na internete: <http://www.cobdc.org/publica/directrius/IFLA_publicues.pdf>

FAULKNER-BROWN, H., 1997. Diseño de grandes edificios para bibliotecas [Dizajn veľkých budov knižníc]. In: *Informe mundial sobre la información 1997–1998*. Madrid (Spain): Unesco/CINDOC, pp. 272–283.

BISBROUCK, M-F. et al., eds., 2004. *Libraries as places: buildings for the 21st century: Proceedings of the Thirteenth Seminar of IFLA's Library Buildings and Equipment Section together with IFLA's Public Libraries Section, Paris, France, 2003* [Knižnice ako miesta: budovy pre 21. storočie. Zborník z 13. seminára Sekcie IFLA pre budovy a vybavenie knižníc v spolupráci so Sekciou IFLA pre verejnú knižnicu, Paríž, Francúzsko, 2003]. Munich (Germany): K.G. Saur. ISBN 978-3110935622.

MAUDUIT, P. and OLIVRET, F. and CHAPON, Y., 1995. *La programació d'edificis públics* [Program výstavby verejných budov]. Barcelona (Spain): Diputació de Barcelona. Oficina Tècnica de Cooperació. ISBN 978-8477943846.

MUÑOZ COSME, A., 1998. Colecciones y conexiones: El espacio de la biblioteca a través de la historia [Zbierky a pripojenie: Knižnica a priestor v priebehu dejín]. *Arquitectura Viva*, **63**, 20–27. ISSN 0214-1256.

Recull d'informació bàsica. Equipament bibliotecari, 1994 [Zhromažďovanie základných informácií. Vybavenie knižnice]. Barcelona (Spain): Diputació de Barcelona. Oficina Tècnica de Cooperació.

ROMERO, S., 2003. *La Arquitectura de la Biblioteca. Recomendaciones para un proyecto integral* [Architektúra knižnice. Odporúčania pre rozsiahly projekt]. 2nd ed. Barcelona (Spain): Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. ISBN 978-8496185159.

ROVIRA FONTANALS, J.L. and CASADO MARTÍNEZ, I., 2001. *Guia de l'edificació sostenible* [Sprievodca zelenými budovami]. 2nd ed. Barcelona (Spain): Institut Ildefons Cerdà. ISBN 978-8487104381.

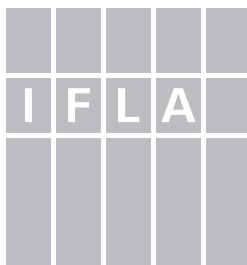
VIDULLI, P., 1998. *Diseño de bibliotecas. Guía para planificar y proyectar bibliotecas públicas* [Návrh knižníc. Sprievodca pre plánovanie a projektovanie verejných knižníc]. Gijón (Spain): Trea. ISBN 978-848942777.

Rovira Fontanals, Josep Llu.s; Casado Martínez, Imma. *Guia de l'edificació sostenible*. 2a ed. Barcelona: Institut Ildefons Cerda, 2001.

Vidulli, Paola. *Diseno de bibliotecas. Guía para planificar y proyectar bibliotecas públicas*. Gijón: Trea, 1998.

12. SPRÁVA EKOLOGICKÝCH BUDOV A ICH TRVALÁ UDRŽATEĽNOSŤ

Sean Wagner, AUA, LEED AP v spolupráci
s **Jeffrey Scherer**, FAIA of Meyer, Scherer & Rockcastle Ltd. USA

**Smernica IFLA pre budovy knižníc: rozvoj a reflexie
2012**

Už sa veľa publikovalo na tému trvalo udržateľného architektonického a konštrukčného riešenia budovy. Trvalo udržateľné postupy by však mali byť uplatňované vo všetkých fázach životného cyklu budovy vrátane jej prevádzky a správy. Táto kapitola sa zaoberá širokou škálou aspektov, ktoré je potrebné zohľadniť za účelom dosiahnutia dobrej správy zelených budov a ich trvalo udržateľnej údržby.

Programy rozvoja trvalo udržateľnej prevádzky a údržby pre knižnice

Program trvalo udržateľnej prevádzky a údržby (PaÚ) môže nielen zvýšiť prevádzkovú efektívnosť VVK (vykurovanie, vzduchotechnika a klimatizácia), osvetlenia a ostatných, od energie závislých, systémov, ale tiež môže znížiť dlhodobú ekologickú stopu budovy. Bude slúžiť ako nenahraditeľný nástroj pre správne rady knižníc, riaditeľov knižníc a správcov budov, aby účinnejšie riešili prevádzkové problémy budovy, zlepšili jej celkovú energetickú hospodárnosť a udržiavali jej lepšiu prevádzku počas celej doby životnosti budovy. Rovnako je dôležité mať na pamäti, že tieto prístupy môžu znížiť náklady spojené s prevádzkou budovy, negatívny vplyv na životné prostredie a vytvoriť zdravšie a produktívnejšie pracovné prostredie pre zamestnancov knižníc.

Správne navrhnutý program trvalo udržateľnej prevádzky a údržby (PaÚ) obsahuje osobitné ustanovenia a postupy pre údržbu VVK a ďalších systémov v budove takým spôsobom, že budú dosiahované ciele energetickej efektívnosti budovy počas jej doby životnosti. Definuje aj ciele zamerané na recykláciu odpadu, prevenciu znečistenia, menšie používanie nebezpečných materiálov a na elimináciu používania látok poškodzujúcich ozónovú vrstvu.

Všeobecné aspekty

V novo postavených budovách môže bežný program prevádzky a údržby (PaÚ) vyžadovať postupy nevyhnutné na dosiahnutie zámerov definovaných pôvodným projektovým tímom, aby všetky systémy v budove fungovali efektívne. Program trvalo udržateľnej prevádzky a údržby (PaÚ) si bude vyžadovať špecifické ciele v oblasti energetickej efektívnosti, zachovania zdrojov a prevencie znečisťovania za účelom optimalizácie komfortu, zdravia a bezpečnosti návštevníkov budovy. Dokumentácia od projektového tímu vrátane architektonického konceptu a stavebnej dokumentácie vypracovanej architektami, inžiniermi a projektantmi budovy knižnice poskytne informačnú základňu, na základe ktorej budú stanovené ciele v oblasti vplyvu budovy na životné prostredie.

Pre existujúce budovy bude nevyhnutné spísať zoznam a vyhodnotenie hlavných systémov budovy, prevádzku zariadení a spôsob ich riadenia. Bude potrebné sledovať a zaznamenávať údaje o ich výkone po dobu niekoľkých mesiacov, aby sa sledoval skutočný výkon v porovnaní s očakávaným výkonom. Bez zodpovedajúcich alebo korektných informácií, potrebných na posúdenie každodenného výkonu, môžu byť príležitosti na úsporu životného prostredia a energie stratené.

Navyše, zavedením porovnávania výkonnostných noriem (benchmarking) a porovnaním kritérií s reálne dosiahnutými dátami poskytuje možnosť rýchlo identifikovať, kedy systémy a postupy nefungujú efektívne a možnosť prijať potrebné opatrenia. Porovnávacie údaje (benchmarking) je možné získať tým, že sa v spolupráci s pracovníkmi údržby systémov preskúmajú pôvodné kritériá a parametre systému a z dostupných informácií pre porovnateľné zariadenia a typy budov.

Po porovnaní rovnocenných informácií, výsledkov benchmarkingu a skutočných údajov o výkone sa môže pristúpiť k formulovaniu konkrétnej stratégie a spôsobu dosiahnutia stanovených cieľov. Program trvalo udržateľnej prevádzky a údržby (PaÚ) by mal zahŕňať nasledovné:

- ▶ Konkrétne a iniciatívne výkonnostné ciele. Definujte postupy na preskúmanie výkonnostných cieľov pre obdobie jedného roka.
- ▶ Zriadte širší tím odborníkov so znalosťou budovy za účelom vyhodnocovania a zlepšovania postupov PaÚ.
- ▶ Zahrňte stratégie pre zlepšenie kvality vnútorného prostredia (KVP), energetickej efektívnosti a ochrany vodných zdrojov do zavedených stratégií a postupov
- ▶ Vzdelávať a zvyšovať kompetencie pracovníkov prostredníctvom informácií a nástrojov potrebných k dosiahnutiu stanovených cieľov formou starostlivosti o profesionálny rozvoj a pravidelného zaškolenia.
- ▶ Porovnávajte skutočný výkon so stanovenými cieľmi a zisťujte úspešnosť.
- ▶ Zrealizujte úpravy v súlade s potrebami návštevníkov budovy tým, že modifikujete VVK, osvetlenie, rozvod elektriny, telekomunikácie, bezpečnosť, upratovanie priestorov a automatizované systémy kontroly budovy.
- ▶ Prehodnoťte všetky systémy v budove, aby ste sa ubezpečili o ich optimalizácii.
- ▶ Predĺžte životnosť materiálov a zariadení prostredníctvom plánovanej údržby, opráv a modernizácie.
- ▶ Začleňte požiadavky na ochranu životného prostredia do všetkých zmlúv, údržby a postupov verejného obstarávania.

Pri vývoji programu skúste hľadať vonkajšie zdroje financovania a granty, ktoré vám pomôžu uhradiť náklady na vývoj. Verejno prospešné iniciatívy, univerzity, vládne agentúry a programy energetickej pomoci môžu poskytnúť grantové zdroje na riešenie energetickej náročnosti. Rovnako dôležité je aj bohatstvo vedomostí a skúseností, ktoré môžu poskytnúť vo forme dát z benchmarkingu, plánu rozvoja a skúseností s alternatívnymi technológiami. Existujú tiež certifikačné programy pre budovy, ktoré poskytujú konkrétny súbor cieľov a štandardov na dosiahnutie trvalo udržateľnej prevádzky budov. Jedným z takýchto príkladov v USA je program Rady ekologických budov (*Green Building Council*), ktorá udeľuje cenu pre TOP energetický a environmentálny dizajn existujúcej budovy (*Leadership in Energy and Environmental Design Existing Building*, LEED-EB).

Rovnako ako v prípade iných procedurálnych a plánovacích dokumentov by knižnica mala zahrnúť ciele pre trvaloudržateľnú prevádzku svojej budovy do dlhodobého strategického plánu. Tým sa zvýši celkové povedomie u správnej rady knižnice a zamestnancov knižnice o tom, ako program trvalo udržateľnej prevádzky a údržby (PaÚ) podporuje strategický plán znižovaním prevádzkových nákladov pri efektívnej údržbe budovy. Knižnice môžu zväziť prenajatie alebo menovanie správcu budovy s dostatočnými skúsenosťami s trvalo udržateľnou prevádzkou, ktorý by mohol byť poverený implementáciou programu trvalo udržateľnej prevádzky a údržby (PaÚ) s cieľom

Odporúčané linky:

Clean Air Solvent (CAS) Certification Programme

<<http://www.aqmd.gov/rules/cas/index.html>>

Database of Environmental Information for Products and Services

<<http://yosemite1.epa.gov/oppt/epstand2.nsf>>

Energy Ideas Clearinghouse

<<http://www.energyideas.org/>>

European Union Eco-label Programme

<http://ec.europa.eu/environment/ecolabel/index_en.htm>

Fundamentals of Indoor Air Quality (IAQ) in Buildings

<http://www.epa.gov/iaq/largebldgs/i-beam_html/ch1-fund.htm#F1.3.3.1>

Green Seal Programme

<<http://www.greenseal.org/>>

IAQ and Energy Efficiency

<http://www.epa.gov/iaq/largebldgs/i-beam_html/ch4-iaqe.htm>

IAQ Maintenance and Housekeeping Programmes

<http://www.epa.gov/iaq/largebldgs/i-beam_html/ch3-pm.htm>

integrated pest management (IPM)

<http://www.state.ma.us/dfa/pesticides/publications/IPM_kit_for_bldg_mgrs.pdf>

Managing for IAQ

<http://www.epa.gov/iaq/largebldgs/i-beam_html/ch7-mana.htm>

Scientific Certification Systems (SCS)

<<http://www.scs1.com/>>

USGBC-LEED for Existing Buildings

<<http://www.usgbc.org/DisplayPage.aspx?CMSPageID=221>>

Odkazy

U.S. DEPARTMENT OF ENERGY, 1990. *Architect's and Engineer's Guide to Energy Conservation in Existing Buildings. Vol. 2 of Energy Conservation Opportunities* [Sprievodca oblasťou energetických úspor budov pre architektov a stavebných inžinierov. 2. časť: príležitosti v oblasti úspory energie] [online]. Washington, D.C. (USA): GPO [cit. 14. januára 2013]. Dostupné na internete: <http://www.wbdg.org/ccb/DOE/TECH/doe_v2.pdf>

ASHRAE Guideline 4: Preparation of Operating and Maintenance Documentation for Building Systems, 1993 [Smernica ASHRAE č. 4: Príprava dokumentácie na prevádzku a údržbu technických zariadení budov]. Atlanta (Georgia, USA): ASHRAE.

U.S. ENVIRONMENTAL PROTECTION AGENCY AND NATIONAL INSTITUTE OF OCCUPATIONAL SAFETY AND HEALTH, 1991. *Building Air Quality Guide: A Guide for Building Owners and Facility Managers* [Sprievodca kvalitou ovzdušia v budove: návod pre majiteľov a správcov budov] EPA/400/1-91/033. Washington, D.C. (USA): GPO.

HERZOG, P., 1997. *Energy-Efficient Operation of Commercial Buildings* [Energeticky efektívna prevádzka komerčných budov]. New York (USA): McGraw-Hill. ISBN 978-0070284685.

U.S. ENVIRONMENTAL PROTECTION AGENCY, 1989. *Glossary of Terms Related to Health, Exposure, and Risk Assessment* [Slovníček pojmov týkajúcich sa zdravotníctva, vystavovania rôznych vplyvov a hodnotenia rizík] EPA/450/3-88/016. Washington, D.C. (USA): GPO.

ASHKIN, S., 1998. Green & Clean: The Designer's Impact on Housekeeping and Maintenance [Ekologické a čisté: vplyv dizajnu na upratovanie a údržbu]. In: *Environmental & Economic Balance: The 21st Century Outlook*. Washington, D.C. (USA): The American Institute of Architects.

U.S. DEPARTMENT OF ENERGY, 1997. *Greening Federal Facilities: An Energy, Environmental and Economic Resource Guide for Federal Facilities Managers, Section 8: The Role of Operations and Maintenance* [Ekologickejšie federálne budovy: energia, životné prostredie a ekonomická úspornosť – sprievodca pre správcov federálnych budov, kapitola 8: Úloha prevádzky a údržby]. Washington, D.C. (USA): U.S. Department of Energy.

BRAND, S., 1994. *How Buildings Learn: What Happens After They're Built* [Ako sa budovy učia: čo sa s nimi deje, keď sú už postavené?]. New York (USA): Viking Press. ISBN 978-0670835157.

SIEBER, M.R. et al., 2002. HVAC Characteristics and Occupant Health [Charakteristika VVK (vykurovanie, vzduchotechnika a klimatizácia a zdravie používateľov budovy)]. *ASHRAE Journal*, September 2002. ISSN 0001-2491.

U.S. ENVIRONMENTAL PROTECTION AGENCY AND U.S. CONSUMER PROTECTION SAFETY COMMISSION, 1988. *The Inside Story - A Guide to Indoor Air Quality* [Popis zvnútra – sprievodca kvalitou vnútorného ovzdušia budovy]. EPA/400/1-88/004. Washington, D.C. (USA): GPO.

NEW YORK CITY, 1999. *High Performance Building Guidelines. Part Three, Chapter on Operations and Maintenance* [Vysoko efektívne budovy. 3. Časť, kapitola: Prevádzka a údržba] [online]. New York (USA): City of New York, Department of Design and Construction [cit. 14. januára 2013]. Dostupné na internete: <<http://www.nyc.gov/html/ddc/downloads/pdf/guidelines.pdf>>

PORTLAND ENERGY CONSERVATION, INC., 1999. *O&M Best Practice Series: Fifteen O&M best practices for energy-efficient buildings* [Edícia najlepšie príklady z praxe trvalo udržateľnej prevádzky a údržby (PaÚ): pätnásť najlepších príkladov z praxe PaÚ pre energetovky úsporné budovy] [online]. Portland (Oregon, USA): PECEI [cit. 14. januára 2013]. Dostupné na internete: <<http://www.energystar.gov/ia/business/15best.pdf>>

COMMONWEALTH OF PENNSYLVANIA AND GREEN SEAL AND DEPARTMENT OF GENERAL SERVICES' PROPERTY MANAGEMENT, 2002. *Pennsylvania Green Building Maintenance Manual* [Manuál pre údržbu ekologických budov v Pensylvánii].

BERRY, M.A., 1993. *Protecting the Built Environment: Cleaning for Health* [Ochrana zastavaných priestorov: upratovanie pre zdravie]. Chapel Hill (North Carolina, USA): Tricomm 21st Press. ISBN 978-0963571502.

ASTM E1971-98, 1998. *Standard Guide on Stewardship for Cleaning Commercial and Institutional Buildings* [Sprievodca pre správcov budovy o údržbe komerčných a inštitucionálnych budov]. West Conshohocken (Pennsylvania, USA): ASTM International.

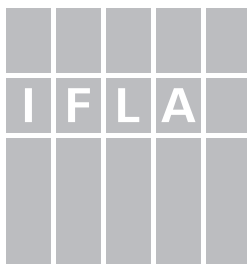
U.S. DEPARTMENT OF ENERGY AND U.S. ENVIRONMENTAL PROTECTION AGENCY, 1996. *Sustainable Building Technical Manual, Section VI: Operations and Maintenance* [Príručka pre trvalú udržateľnosť budov, 6. Časť: Prevádzka a údržba]. Washington, D.C. (USA): U.S. Department of Energy.

WISCONSIN DEPARTMENT OF NATURAL RESOURCES. *Waste Reduction and Recycling: A Guide for the Workplace* [Znižovanie odpadov a recyklácia: sprievodca pre pracoviská] [online]. Madison (Wisconsin, USA): DNR [cit. 14. januára 2013].

Dostupné na internete: <<http://dnr.wi.gov/files/PDF/pubs/wa/CE278.pdf>>

13. NÁVOD NA ČÍTANIE VÝKRESOV PRE KNIHOVNÍKOV

Olaf Eigenbrodt, referent pre výstavbu
Universitätsbibliothek der Humboldt-Universität zu Berlin,
Berlín, SRN

**Smernica IFLA pre budovy knižníc: rozvoj a reflexie
2012**

Úvod

Výkresy a dobrá komunikácia sú zásadnými faktormi pre úspešné budovy knižníc, preto je veľmi dôležité porozumieť všetkým informáciám na výkresovej dokumentácii.

Pre knihovníka sa výstavba knižnice ani tak netýka betónu alebo tehál, ako sa týka komunikácie. Architekti môžu mať niekedy tendenciu navrhovať budovy knižníc pre seba, bez toho, aby mali jej potenciálnych používateľov na pamäti. Rozdelenie úloh v plánovacom procese sa môže zdať jednoduchou záležitosťou, ale v skutočnosti je jednou z hlavných otázok, ktoré treba prediskutovať so všetkými zainteresovanými stranami hneď na začiatku. Len vtedy, keď budú knihovníci považovaní za dôležitých partnerov, budú mať umožnený úplný prístup ku všetkým relevantným dokumentom.

Knihovníci sa často stretávajú s tým, že sa k nim neprístupuje ako k hlavnému používateľovi budovy knižnice, ale ako k podriadenému podnájomníkovi dokončenej budovy knižnice zvlášť v prípadoch, ak rola vlastníka budovy prináleží mestskému úradu, univerzite alebo príslušnej vládnej agentúre (ako je to v Nemecku). V najhoršom prípade budú knihovníci prizvaní len vo fáze prípravy predbežného projektu budovy knižnice, dostanú k nahliadnutiu niekoľko vizualizácií architektonického návrhu v AutoCAdE a zúčastnia sa organizovanej prehliadky stavebného pozemku. Zdá sa, že názory knihovníkov nebude brať nikto do úvahy. Prvým krokom, ktorý musí riaditeľ knižnice podniknúť hneď na začiatku projektu je prevencia, aby sa predišlo takejto situácii.

Prvá rada ohľadom výkresov: chod'te a získajte ich!

Upevnite svoju úlohu a váš vplyv na celý proces plánovania v spolupráci s príslušnými orgánmi ešte predtým, ako je menovaný architekt. Je dôležité, aby ste boli všetkým zúčastneným stranám predstavený ako osoba zodpovedná za otázky týkajúce sa funkčnosti novej budovy knižnice. Zaisťte, aby ste bol pozývaný na pravidelné stretnutia a aby ste dostával kópiu všetkých relevantných dokumentov.

Aké druhy výkresov obsahujú?

Najdôležitejšími sú stavebné výkresy. Musíte mať k dispozícii pôdorysy a rezy, aby ste skutočne porozumeli tomu, čo sa bude diať počas procesu projektovania. Počas projektovania a výstavby novej budovy knižnice sú rôzne etapy, ktoré súvisia s požiadavkami zo zákona (s ktorým sa pravdepodobne budete musieť bližšie zoznámiť) a s veľkosťou projektovanej budovy knižnice.

V poradí prvé sú výkresy, ktoré sú prezentované v architektonickej súťaži, alebo ktoré sú odozvou na uverejnený inzerát. Z nich sa môžete dozvedieť hlavný architektonický koncept a všeobecnú predstavu o budove vrátane jej priestorového usporiadania. Tieto výkresy budú zároveň realistické aj idealizované, pretože ich hlavným cieľom je presvedčiť klienta alebo výberovú komisiu o špecifických kvalitách projektu. Aby boli výkresy akceptované, musia poskytovať požadované informácie. Ak ste členom výberovej komisie ako expert, môžete ovplyvniť rozhodnutia týkajúce sa funkčných požiadaviek na budovu knižnice. Estetická stránka je dôležitá, ale ak sa sústredíte len na ňu, na úkor iných aspektov, môžete byť považovaný za estéta, ale nebudete považovaný za autoritu v procese plánovania výstavby novej budovy knižnice. Preto sa nemusíte príliš zameriavať na atraktívne vizualizácie budovy knižnice v AutoCADe alebo na priestorový model budovy, ktorý zobrazuje knižnicu v širšom urbanistickom kontexte alebo v prostredí univerzitného areálu, ale radšej sa venujte skúmaniu pôdorysov a pokúste sa zabezpečiť maximálne zhodnotenie rozloženia a priestoru.

Ďalším krokom v procese projektovania je príprava predbežného projektu. Zohľadňuje pripomienky členov výberovej komisie týkajúce sa architektonického návrhu prezentovaného v rámci architektonickej súťaže a tiež rady a odporúčania špecializovaných stavebných inžinierov zodpovedných za výstavbu, za technické zariadenia budovy (elektrotechnika, klimatizácia a pod.) a požiaru ochranu. V tejto fáze prebieha odborná diskusia o usporiadaní novej budovy knižnice. Konečné usporiadanie jednotlivých zón v rámci budovy knižnice v záverečnej fáze do značnej miery korešponduje s predbežným projektom. Ďalším je konštrukčný výkres alebo pracovný výkres, ktorý bude používaný staviteľmi na mieste výstavby. Details je v tejto fáze možné meniť, ale hlavný tvar budovy je nemenný. Toto je ten pravý čas na odbornú diskusiu ohľadom konečného projektu interiérového vybavenia budovy knižnice. Konečný návrh interiérového dizajnu budovy knižnice je často realizovaný vo fáze montáže obvodového plášťa budovy knižnice.

Ako je možné vidieť na tomto schematickom opise procesu projektovania, existujú rôzne druhy výkresov a zohľadňujú rôzne aspekty, na ktoré sa treba sústrediť. Zaistite, aby ste vždy dostával k dispozícii posledné verzie dokumentov na pripomienkovanie.

Ako správne čítať tieto výkresy?

Niekoľko rád na čítanie a porozumenie výkresov pôdorysov

- ▶ Trénujte: študujte výkresy pôdorysov existujúcich budov, ktoré dobre poznáte (napríklad vašej súčasnej knižnice), prechádzajte sa s výkresmi a porovnávajte ich s priestormi, ktoré vidíte zobrazené na výkrese pôdorysu.

- ▶ Naučte sa terminológiu používanú vo výkresoch: legenda sa často používa na výkrese na popis rôznych poznámok a značiek. Aký je rozdiel medzi šrafovanými a plnými čiarami? Ako architekti znázorňujú rôzne typy materiálov ako betón, sklo, drevo a podobne? Aké skratky sa používajú na označenie jednotlivých konštrukčných prvkov? Ak niečomu nerozumiete, opýtajte sa architekta.
- ▶ V akej mierke sú nakreslené výkresy? Najbežnejšou mierkou výkresu architektonickej štúdie je 1:100, čo znamená, že 1 centimeter na výkrese sa rovná 1 metru v realite. Výkresy v tejto mierke sú väčšinou dostatočne podrobné, aby znázornili dôležité skutočnosti, ale nie sú dostatočne podrobné z hľadiska detailov. Vykonávacie projekty alebo dokumentácia pre realizáciu výstavby je väčšinou v mierke 1:50 a niekedy v mierke 1:10, aby znázornili všetky dôležité detaily, napr. spojovacie prvky alebo tesnenie. Sú určené pre odborníkov k ich odbornej diskusii a k realizácii prác, ale zvyčajne nie sú vhodné na skúmanie budovy knižnice ako celku.
- ▶ Naučte sa orientovať vo výkresoch: ktoré priečelie je v akom smere? Máte k dispozícii situačný plán budovy? Ako korešponduje s existujúcimi budovami?
- ▶ Preskúmajte budovu prostredníctvom výkresov: zorad'te sadu pôdorysov od pôdorysu prízemnia po vyššie poschodia. Absolvujte virtuálnu okružnú prehliadku budovy knižnice od hlavného vchodu a pokračujte na rôznych poschodiach. Pozrite sa na pôdorys suterénu. Kde sú umiestnené schodiská a výťahy? Putovaním po tejto virtuálnej knižnici môžete zistiť nelogické prepojenia priestorov, chýbajúce dvere a okná, problematické usporiadanie priestoru a podobne. Pozrite sa na výkresy z uhla pohľadu používateľa knižnice. Je cesta do knižnice a v rámci knižnice súvislá a zrozumiteľná? Je možné dostať sa do najdôležitejších zón bez sprievodcu alebo informačného značenia? Skúste takto trénovať v pravidelných intervaloch, aby ste sa podrobne zoznámili s priestorovým usporiadaním.
- ▶ Priebežne kontrolujte: porovnajte výkresy s požiadavkami, ktoré ste definovali na začiatku. Sú rozmery správne? Je navrhnutá každá miestnosť, ktorú potrebujete? Je priradená k súvisiacim miestnostiam? Je k dispozícii denné svetlo všade tam, kde je to potrebné? Kto potrebuje byť umiestnený v blízkosti výťahov, dverí a podobne? Ktoré miestnosti potrebujú spojovacie dvere? Takto pokračujte poschodie za poschodím a oddelenie za oddelením. Prípadne používajte farebné označenie na označenie najrôznejších funkčných zón knižnice.
- ▶ Iný náhľad prostredníctvom komunikácie: prediskutujte výkresy s kolegami, odborníkmi (napr. z hľadiska zdravotne postihnutých, ergonómie alebo z hľadiska prostredia na vzdelávanie) a s ďalšími ľuďmi. Prezentácia výkresov a diskutovanie o nich s uvedeným publikom nie je dôležité len pre prijatie a stotožnenie sa s projektom, ale tiež vás to núti pozerat' sa na výkresy očami druhých. V ďalšej fáze sa títo ľudia nebudú tak hlboko

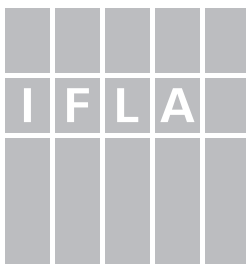
zaoberať výkresmi ako vy, preto ich názory budú nestranné. Možno uvidia problémy alebo chyby, ktoré boli dovtedy preliadané.

- ▶ Optimalizácia: nebojte sa kresliť na výkresy. Pomáha to predstaviť si návrhy na zlepšenie a bližšie sa zoznámiť s architektonickým návrhom. Vytlačenie nového súboru výkresov na plotrovacom zariadení je jednoduché.

Ako je vidieť, existujú rôzne stratégie, ako si poradiť s výkresmi pôdorysov vášho stavebného projektu. Tým, že sa riaditeľ knižnice stane odborníkom na správne čítanie výkresov, pomôže mu to stotožniť sa s projektom a získať dôveryhodnosť v rámci plánovacieho tímu výstavby novej budovy knižnice.

14. REKONŠTRUKCIE HISTORICKÝCH BUDOV

Santi Romero, architekt a vedúci oddelenia výstavby
Knižnica – Diputación de Barcelona, Barcelona, Španielsko

**Smernica IFLA pre budovy knižníc: rozvoj a reflexie
2012**

Architektúra knižníc je veľmi zložitý komplex. Keď sa začína s výstavbou na ešte nedotknutom stavebnom pozemku, potrebná je jedine dostatočná plocha, dobrá orientácia a rovný povrch stavebného pozemku bez výškových rozdielov v teréne. Keď je východiskovým bodom existujúca budova, je veľkou výhodou, ak jej pôdorys umožňuje prestavbu budovy. Historické budovy so svojimi špecifickými charakteristikami predstavujú ďalšiu výzvu v rámci už aj tak zložitého a špecializovaného odboru zameraného na architektúru knižníc.

ZÁSAH DO ARCHITEKTONICKÉHO DEDIČSTVA

Zaužívaná filozofia, ktorá je oporou zachovania historických budov znie, že hodnotné diela uchované jednou generáciou sa stávajú kultúrnym dedičstvom pre ďalšie generácie. Takéto historické budovy vytvárajú „duch miesta – genius loci“ a kultúrnu identitu.

Čo sa týka architektonického dedičstva, v posledných rokoch došlo ku konsolidácii úprav budov zameraných na rekonštrukcie a opätovné využitie budov, čo sa odrazilo na verejnej mienke, ktorá žiadala opätovné využitie historických budov na spoločenské účely.

Vzhľadom na rolu knižnice ako regionálne založenej kultúrnej služby, knižnica sa stala stredobodom záujmu tejto stratégie týkajúcej sa rekonštrukcií historických budov.

VÝHODY A NEVÝHODY

Rekonštrukcia historických budov prináša mnoho výhod, ale zároveň predstavuje veľa technických, funkčných, finančných a niekedy aj estetických problémov, ktoré sa líšia v závislosti od charakteru budovy a nadobúdajú väčší či menší význam podľa kritérií používaných na vyhodnotenie konečného výsledku.

Výhody

Zo všeobecného hľadiska sú hlavnými faktormi v prospech historických budov:

- ▶ Lokalita – budova knižnice je základnou súčasťou mestského urbanistického celku a mala by byť na ňu sústredená veľká pozornosť. Vhodne vybraná lokalita zvyšuje všetky aspekty jej vplyvu na miestnu komunitu a jej nevhodné umiestnenie obmedzuje jej schopnosť slúžiť komunite.

- ▶ Veľa historických budov sa nachádza v najvyčytenejších lokalitách akými sú zóny v strede mesta, kde nie sú k dispozícii žiadne voľné stavebné pozemky alebo ak áno, ich ceny sú astronomicky prehnané. Výhodou je aj historická prestíž, vďaka čomu si takúto budovu knižnice miestna komunita považuje.
- ▶ Architektonická zvláštnosť.

Kvalitná rekonštrukcia môže zahŕňať nasledovné pozitívne aspekty:

- ▶ Znovuobjavenie identity mesta.
- ▶ Zreštaurovanie a zachovanie historicky chránenej budovy.
- ▶ „Vzkriesenie“ budovy jej novým využívaním.
- ▶ Urbanistická obnova mesta a jeho regenerácia: v niektorých prípadoch môže byť „spúšťačím impulzom“ pre rekonštrukciu okolitých budov.
- ▶ Konečné náklady – v závislosti na stave budovy a celkovom rozsahu rekonštrukčných prác môžu byť celkové náklady nižšie ako náklady na výstavbu novej budovy knižnice.

Nevýhody

Hlavnými problémami pri adaptácii historických budov na knižnice sú nasledovné:

Nevhodný pôdorys budovy

- ▶ Priestorové riešenie: roztrieštená členitosť priestoru nie je zlučiteľná s efektívnou organizáciou knižnično-informačných služieb a spôsobuje výrazný pokles úrovne poskytovaných služieb knižnice.
- ▶ Opačný problém spôsobujú budovy s príliš rozsiahlymi priestormi, v ktorých je náročné vytvoriť rôznorodé špecializované zóny v súlade so zameraním knižnice.
- ▶ Vertikálna členitosť podláh: je prekážkou pre flexibilitu a je veľkou nevýhodou vo vzťahu k dodržiavaniu predpisov na odstraňovanie architektonických bariér.
- ▶ Vertikálne komunikačné zariadenie: ak nariadenia vyžadujú, aby bolo zachované pôvodné schodisko, jeho poloha a rozmery môžu mať negatívny vplyv na efektívnu organizáciu pohybu ľudí v rámci budovy.
- ▶ Na druhej strane budú nové vertikálne komunikačné zariadenia v podobe nových schodísk a výťahov vyžadovať splnenie všetkých platných predpisov týkajúcich sa požiarnej bezpečnosti a únikových východov.
- ▶ Fasády: budovy s plnou murovanou fasádou bez sklenených výplní, alebo budovy s nemenným usporiadaním sklenených výplní môžu byť problémom pri začlenení architektonických prvkov, ktoré majú zvýrazniť spojitosť medzi interiérom a exteriérom budovy knižnice.

Typ konštrukcie

- ▶ Nosné prvky: Ako všeobecné pravidlo sa odporúča, aby celková únosnosť zaťaženia podláh v budove knižnice bola rovnaká, s minimálnou únosnosťou podláh 500 kg/m^2 . Historické budovy si vyžadujú presnejšiu štúdiu, pretože väčšina historických budov nebude mať takúto únosnosť podláh a bude potrebné spevnenie alebo výmena pôvodnej nosnej konštrukcie. Nosná kapacita existujúcich prekladov, stĺpov a základov bude mať priamy vplyv na možné využitie priestorov, čo znamená, že každý prvok by mal byť podrobne analyzovaný a následne je potrebné prijať vhodné opatrenia. Z veľmi všeobecného hľadiska môžu byť odporúčané nasledovné parametre:
 - ▶ Jednotné živé zaťaženie podláh v rámci celej budovy vo výške 300 kg/m^2 .
 - ▶ Dodatočné živé zaťaženie pre každý lineárny prvok priečne vystužených podlahových dosiek: $500 \text{ kg/bežný meter}$.
 - ▶ Predpätý betón v podlahových doskách: 5 cm hrubý.Priestory vyčlenené pre knižničné regály s veľkou hustotou si vyžadujú osobitnú štúdiu vzhľadom na to, že podlahové zaťaženie je oveľa vyššie.
- ▶ Technické zariadenia budov: je potrebné umiestniť všetky zariadenia. Keď zvažujete zavedenie klimatizácie, objem niektorých priestorov, môže byť druh použitého materiálu na fasádu a strešnú krytinu problémom pri zateplení budovy a tým pádom aj pri výpočte potrebnej kapacity technických zariadení budovy
- ▶ a pri vhodnom umiestnení týchto technických zariadení.

Ak je budova adaptovaná na knižnicu, zvyknú sa vyskytovať nasledovné problémy:

- ▶ Nemenné usporiadanie priestoru. V mnohých prípadoch vedie nevhodná priestorová organizácia k neefektívnemu využívaniu podlahovej plochy, čo má za následok finančné dôsledky na výstavbu a efektívnosť využitia.
- ▶ Problém pri potrebnom rozšírení priestorov. Potreba reorganizácie priestoru a rozšírenia priestoru existujúcej budovy knižnice sú často v rozpore s nemenným konštrukčným riešením väčšiny historických budov.
- ▶ Identita budovy. Niektoré historické budovy majú pôdorys, ktorý neumožňuje celkom bezproblémovú premenu objektu na budovu knižnice s jej novými funkciami, čo nie je žiaduci jav, pretože poskytovanie knižnično-informačných služieb by sa nemalo podriaďovať možnostiam pôvodného historického konštrukčného štýlu.
- ▶ Zložitosť architektonického zásahu. S každou adaptáciou historickej budovy na knižnicu súvisí množstvo problémov architektonického charakteru, ku ktorým je potrebné pridať aj časté technické, priestorové a finančné komplikácie.

- ▶ Náklady. V drvivej väčšine prípadov dosiahnu konečné náklady pri prestavbe a adaptácii historickej budovy na knižnice vyššiu hodnotu ako v prípade výstavby novostavby knižnice, preto nie je v praxi vhodné navrhovať prestavbu historických knižnic na knižnice z dôvodu predpokladaných vzniknutých finančných úspor.

TYPY BUDOV, KTORÉ SA ZVYKNÚ ADAPTOVAŤ NA BUDOVY KNIŽNÍC

Výhody a nevýhody adaptácie najčastejších typov historických budov na budovy knižnic sú zhrnuté nižšie.

Paláce a zámky

Tieto typy historických budov sú zvyčajne umiestnené v centrách miest alebo v okrajových častiach mesta, často spojenými s parkami alebo zónami nových developerských projektov. Takáto lokalita môže byť ideálna pre niektoré typy knižníc. Rozsiahle interiérové priestory umožňujú využívať veľké plochy pre verejné používateľské zóny, ktoré zároveň poskytujú dostatočnú mieru flexibility.

Kostoly

Výhody:

- ▶ Centrálna poloha v rezidenčných štvrtiach.
- ▶ Veľké priestory bez vnútorného členenia.

Nevýhody:

- ▶ Nedostatok denného svetla.
- ▶ Disproporčnosť priestorov: výška vnútorných priestorov sakrálnych stavieb predstavuje problém pri zavádzaní klimatizácie, čo znemožňuje dosiahnuť potrebnú kvalitu vnútorného prostredia potrebného pre koncentráciu a štúdium.

Tržnice a iné podobné budovy

Výhody:

- ▶ Centrálna poloha v meste.
- ▶ Veľké priestory bez vnútorného členenia.
- ▶ Vnútrná svetlá výška, ktorá umožňuje dobudovať viac vnútorných podlaží.

- ▶ Vysoká nosnosť konštrukcie a dostatočná flexibilita priestorov pre potreby knižnice.
- ▶ Dostatok denného prirodzeného svetla zvyčajne prenikajúceho cez presklenú strechu.

Školy, nemocnice a kláštory

- ▶ V mnohých prípadoch sú umiestnené v mestských zónach a vyznačujú sa veľkými priestormi, niekedy aj s arkádovými chodbami a veľkými nádvoriami, ktoré umožňujú realizovať aktivity knižnice aj v exteriéri.
- ▶ Sú to veľké budovy s rozmanitými typmi priestorov, z ktorých mnohé sa mimoriadne hodia na využitie ako archívy, študovne a podobne.
- ▶ Majú dostatok denného prirodzeného svetla a pravidelný tvar ich fasád umožňuje umiestniť nové vstupy do budovy, aby sa zvýšilo prepojenie interiéru a exteriéru budovy knižnice.
- ▶ Okrem rozsahu priestorov obsadených školskými triedami alebo nemocničnými izbami sú ďalšími obmedzujúcimi faktormi priestorové usporiadanie a konštrukčné riešenie. Priestorové usporiadanie s veľkými centrálnymi pasážami a miestnosťami po oboch stranách umožňujú sprístupniť veľké otvorené priestory. Oproti tomu bude problematická adaptácia priestorov na knižnicu pri takom priestorovom usporiadaní, kde sú bočné chodby oddelené od miestností nosnými stenami, ktoré sa nedajú odstrániť a priestor je tak členený na úzke priestorové útvary.

Priemyselné budovy

Výhody:

- ▶ Sú to budovy navrhnuté na súčasné využívanie veľkým množstvom ľudí.
- ▶ Zahŕňajú veľké plochy bez vertikálnych rozdielov v rámci podlahovej plochy.
- ▶ Vnútorňá svetlá výška, ktorá umožňuje dobudovať viac vnútorných podlaží.
- ▶ Vysoká nosnosť konštrukcie a dostatočná flexibilita priestorov pre potreby knižnice.
- ▶ Fasády a strechy s veľkými priezormi umožňujú prenikanie prirodzeného denného svetla.
- ▶ Bezproblémové umiestnenie technických zariadení spojené s adaptáciou budovy na budovu knižnice, napr. inštalácia výťahov a klimatizácie.

Nevýhody:

- ▶ Požiarne predpisy často vyžadujú, aby boli pôvodné liatinové stĺpy prekryté iným pevným a ohňovzdorným materiálom, čím sa stráca jeden z najcennejších pôvodných interiérových architektonických prvkov.

Rodinné domy

- ▶ Vo všeobecnosti sa jedná o budovy ktoré sa používajú na účel adaptácie na budovu knižnice len málokedy a vyznačujú sa roztriešteným členením priestorov umiestnených na dvoch až troch poschodiach.
- ▶ Môžu byť vhodné na umiestnenie špecializovaných knižníc s malou návštevnosťou.
- ▶ Napriek všetkému predstavujú potenciálny problém v otázkach pohybu, prístupu a monitorovania zamestnancov knižnice.

PRACOVNÁ METODIKA

Keď sa plánuje adaptácia historickej budovy na budovu knižnice, je vhodné vopred analyzovať všetky historické, architektonické, technické a finančné aspekty, aby sa mohol vyhodnotiť celkový rozsah zásahu. Táto informácia bude poskytovať celkový prehľad, ktorý uľahčí rozhodovanie o vhodnom type architektonického zásahu a vhodnom modeli jeho financovania.

Rozmanitosť faktorov sťažuje presné definovanie pracovnej metodiky. Napriek tomu vyhodnocovanie súvisiacich faktorov zahŕňa nasledovné fázy:

- ▶ Definovanie zámeru adaptovaného zariadenia z pôvodnej historickej budovy.
- ▶ Podrobný prieskum historickej budovy.
- ▶ Diagnostika.

Definovanie zámeru adaptovaného zariadenia z pôvodnej historickej budovy

Výpracovanie kvalitatívneho a kvantitatívneho zámeru poskytovaných služieb bez konkrétnych požiadaviek na architektonické riešenie.

Podrobný prieskum historickej budovy

Historická budova musí byť chápaná dvoma spôsobmi: ako historická pamiatka a architektonický objekt.

Predbežný výskum:

- ▶ Poloha a základné aspekty týkajúce sa dostupnosti.
- ▶ Celkový stupeň ochrany budovy a jej najcharakteristickejšie prvky.
- ▶ Možnosť adaptácie historickej budovy na budovu knižnice.
- ▶ Analýza právnych otázok týkajúcich sa budovy ako historickej pamiatky

a príslušných obmedzení, ktoré sa týkajú možnosti adaptácie historickej budovy na budovu knižnice (rozšírenie, dobudovanie vnútorných podláh, umiestnenie nových vstupov a pod.).

Historická a archeologická analýza:

- ▶ Chronológia jednotlivých historických fáz výstavby a prestavovania budovy.
- ▶ Logika riešenia pri každom zvolenom konštrukčnom zásahu, či sa týka nápravy predchádzajúcich konštrukčných chýb alebo adaptácie za účelom nového využitia budovy.
- ▶ Určenie architektonických prvkov, ktoré majú byť zachované.

Fyzický prieskum:

Architektonické vlastnosti:

- ▶ Veľkosť podlahovej plochy.
- ▶ Rozmery hlavných priestorov a ich umiestnenie na rôznych poschodiach budovy.
- ▶ Svetlá výška medzi podlahovými doskami.
- ▶ Horizontálna a vertikálna dostupnosť.
- ▶ Problémy týkajúce sa výberu technických zariadení budovy nevyhnutných pre jej nový účel použitia (osvetlenie, vykurovanie, toalety, súlad s požiarnymi predpismi a pod.).

Konštrukčné vlastnosti:

- ▶ Fasády a strecha.
- ▶ Základy, podlahové dosky, nosné steny a konštrukcia, s výpočtom príпустnej miery živého zaťaženia podláh.
- ▶ Infraštruktúra a zariadenia.
- ▶ Stavebné materiály a povrchové úpravy.

Diagnostika

- ▶ Porovnávacia štúdia špecifikácie požiadaviek na novú budovu knižnice a možnosti adaptácie historickej budovy na budovu knižnice.
- ▶ Vyhodnotenie zložitosti rôznych typov architektonických zásahov.
- ▶ Odhadované náklady spojené s konkrétnym architektonickým zásahom.

NA ZÁVER

Adaptáciu historickej budovy na novú budovu knižnice je možné odporučiť, keď sú splnené nasledovné faktory:

- ▶ Vyhovujúca lokalita.
- ▶ Vhodný typ budovy pre nové plánované využitie.
- ▶ Rozsah podlahovej plochy umožní poskytovanie služieb v rôznych zónach.
- ▶ Priaznivé výsledky diagnostiky súčasného stavu historickej budovy, jej kapacita na adaptáciu pre účel knižnice a urbanistický, architektonický a spoločenský záujem o uvedenie budovy do verejného užívania.
- ▶ Dostatok špecializovaných odborníkov z rôznych disciplín.
- ▶ Dostatočne veľký finančný rozpočet.

Napriek tomu sú v niektorých prípadoch prijímané rozhodnutia na adaptáciu nevyhovujúcich historických budov na budovy knižníc. Zvyčajne k tomu dochádza z dvoch dôvodov:

- ▶ Nedostatok stavebných pozemkov na výstavbu novostavieb knižníc.
- ▶ Politická a spoločenská vôľa. Okolnosti súvisiace s konkrétnou krajinou sú rozhodujúcim faktorom pri vyhodnotení záujmu o historické dedičstvo a životaschopnosti projektu.

Knihovníci majú niekedy sklon zamerať svoju pozornosť na potenciálne nedostatky adaptovaných budov knižníc bez toho, aby hľadali kompromisy nevyhnutné pre zachovanie a prispôbenie historickej budovy pre účely knižnice.

Nie je vhodné dávať prednosť hľadiskám pamiatkovej obnovy historickej budovy v porovnaní s požiadavkami týkajúcimi sa usporiadania priestoru, ale nie je to vždy možné, zvlášť ak je historická budova kultúrnou historickou pamiatkou.

Pri týchto typoch architektonických zásahov nie je reálne očakávať vždy rovnakú mieru účinnosti ako by to bolo možné očakávať v prípade novostavby budovy knižnice. Nezávisle na rozsahu adaptácie budovy jej výsledkom nikdy nebudú optimálne usporiadané a optimálne dimenzované priestory. Nie je to budova, ktorá sa musí prispôbovať novým funkciami, ale sú to nové funkcie, ktoré musia byť kompatibilné s pôvodnou budovou.

Ak je prijaté rozhodnutie na adaptáciu historickej budovy na budovu knižnice, architekt by mal využiť svoju kreatívnu slobodu. Architektonické a historické prístupy uplatnené v návrhu projektu poskytnú širokú škálu možných riešení od rekonštrukcie s úplným rešpektovaním pôvodných prvkov budovy až po najnovšie moderné metódy a techniky, ktoré vdýchnu nový život a dajú nový význam historickým budovám.

Odkazy

BENEDITO, J. and ORTEU, S., 2003. Solucions arquitectòniques per al disseny d'arxius [Architektonické riešenia pri navrhovaní budov knižníc]. *Lligall: Revista Catalana d'Arxivística*, **20**, 27–34. ISSN 1130-5398.

GONZÁLEZ MORENO-NAVARRO, J.L., CASALS BALAGUÉ, A., FALCONES DE SIERRA, A., 1997. *Les claus per a construir l'arquitectura* [Kľúč k architektúre budov]. Barcelona (Spain): Generalitat de Catalunya Gustavo Gili. ISBN 978-8425217258.

ISASI, J., 1998. Lecturas canónicas. Tres bibliotecas de maestros: Estocolmo, Viipuri y Exeter [Ukážkové príklady. Tri majstrovské knižnice: Štokholm, Viipuri a Exeter]. *Arquitectura Viva*, **63**, 28–33. ISSN 0214-1256.

BISBROUCK, M-F. at al., eds., 2004. *Libraries as places: buildings for the 21st century: Proceedings of the Thirteenth Seminar of IFLA's Library Buildings and Equipment Section together with IFLA's Public Libraries Section, Paris, France, 2003* [Knižnice ako miesta: budovy pre 21. storočie. Zborník z 13. seminára Sekcie IFLA pre budovy a vybavenie knižníc v spolupráci so Sekciou IFLA pre verejné knižnice, Paríž, Francúzsko, 2003]. Munich (Germany): K.G. Saur. ISBN 978-3110935622.

MUÑOZ COSME, A., 1998. Colecciones y conexiones: El espacio de la biblioteca a través de la historia [Zbierky a pripojenie: Knižnica a priestor v priebehu dejín]. *Arquitectura Viva*, **63**, 20–27. ISSN 0214-1256.

MUÑOZ COSME, A., 2004. *Los espacios del saber. Historia de la arquitectura de las bibliotecas* [Priestor pre znalosti. História architektúry knižníc]. Gijón (Spain): Trea. ISBN 978-8497041027.

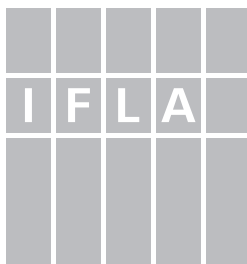
Recull d'informació bàsica. Equipament bibliotecari, 1994 [Zhromažďovanie základných informácií. Vybavenie knižnice]. Barcelona (Spain): Diputació de Barcelona. Oficina Tècnica de Cooperació.

ROMERO, S., 2003. *La Arquitectura de la Biblioteca. Recomendaciones para un proyecto integral* [Architektúra knižnice. Odporúčania pre rozsiahly projekt]. 2nd ed. Barcelona (Spain): Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. ISBN 978-8496185159.

VIDULLI, P., 1998. *Diseño de bibliotecas. Guía para planificar y proyectar bibliotecas públicas* [Návrh knižníc. Sprievodca pre plánovanie a projektovanie verejných knižníc]. Gijón (Spain): Trea. ISBN 978-848942777.

15. STAVEBNÝ POZEMOK A LOKALITA

Hellen Niegaard, hlavná konzultantka
Dánska asociácia knižníc, Kodaň, Dánsko

**Smernica IFLA pre budovy knižníc: rozvoj a reflexie
2012**

Geografická lokalita a stavebný pozemok pre budovu knižnice, rovnako ako prístup k nim, sú rozhodujúcimi faktormi pre atraktivitu a úspešnosť novej budovy knižnice, preto uvedené faktory nemôžu byť pri plánovaní novej budovy podceňované. Prístup a dostupnosť sú základom úspechu každej knižnice.

Knižnica ako typ budovy je známa už niekoľko tisíc rokov a je považovaná za jednu z najdôležitejších budov spoločenského života. Napriek súčasnej zmene konceptu budovy knižnice, ktorá sa mení z tradičnej knižnice s knižničnými zbierkami skôr na kombinovanú, zároveň fyzickú aj virtuálnu (digitálnu) knižnicu 21. storočia, geografická poloha fyzickej budovy knižnice je stále rozhodujúcim faktorom pre atraktivitu a úspešnosť knižnice.

Hlavné parametre pri výbere stavebného pozemku pre novú budovu knižnice sú vždy dvojaké. Potreba centrálnej polohy musí byť v rovnováhe s potrebou dostatočného priestoru. Centrálna poloha bude v lokálnom kontexte alebo v rámci univerzitného areálu zaručovať vysokú viditeľnosť budovy knižnice a spolu s jedinečným architektonickým riešením je neoceniteľným faktorom v oblasti marketingu knižnice pre používateľov aj potenciálnych používateľov knižnice. Súčasný trendy obnoveného záujmu verejnosti o knižnicu ako miesta stretávania si vyžadujú jej umiestnenie v centrálnej a príjemnej lokalite, preto sú tieto faktory pre súčasné knižnice oveľa dôležitejšie ako kedykoľvek predtým.

Ďalším dôležitým aspektom pre knižnicu, ktorá je verejnou budovou poskytujúcou služby všetkým jej používateľom bez diskriminácie je, že stavebný pozemok určený na výstavbu novej budovy knižnice by mal byť vhodný z hľadiska otvorenosti architektonického riešenia, ľahkého prístupu k nej a z hľadiska efektivity poskytovaných služieb.

Výber lokality a stavebného pozemku je ovplyvnený potrebou dostatočne veľkého vnútorného aj vonkajšieho priestoru budúcej budovy knižnice rovnako ako je ovplyvnený atraktivitou okolia.

Všeobecné aspekty

Východiskovým bodom pre každý projekt novej budovy knižnice je stav, kedy používatelia a/alebo zúčastnené strany dávajú najavo potrebu väčšieho alebo nového priestoru knižnice, alebo kedy zriaďovatelia knižnice potrebujú nový priestor sme svoje potreby. V tejto fáze je potrebné realizovať hrubý odhad priestorových potrieb (viď kapitola 3). Ten sa potom premietne do príslušnej špecifikácie navrhovanej budovy knižnice, ktorá sa bude odvíjať od celkovej vízie a prijatej stratégie poskytovania knižničných služieb.

Po odhade požadovaných priestorových potrieb alebo najneskôr po definovaní typu a množstva potrebného priestoru v špecifikácii budovy knižnice môže začať proces výberu stavebného pozemku pre novú budovu knižnice. Opisovaný postup sa vzťahuje na verejné alebo univerzitné knižnice, ale môžu byť použité pre všetky typy knižníc.

Ideálnym prípadom je ten, pri ktorom neexistujú žiadne obmedzenia a výber stavebného pozemku nie je ničím obmedzený, čo umožňuje, aby sa vybrala optimálna lokalita pre územie, ktorému bude knižnica poskytovať svoje služby. Veľmi často je však voľba lokality vopred určená, ale nasledovné úvahy a odporúčania môžu aj v tomto prípade poskytnúť usmernenie v princípoch, ktoré musia byť zohľadnené v tejto počiatočnej ale rozhodujúcej fáze.

Špecifické urbanistické hľadiská

Umiestnenie novej budovy verejnej knižnice v centre mesta často súvisí so zámerom politikov a mestských urbanistov, aby zabezpečilo živšie a pozitívnejšie prostredie v centrách miest, ktoré môžu v čase mimo bežnej pracovnej doby pôsobiť prázdny a vyľudneným dojmom. Niektoré ďalšie dôvody sú uvedené v predchádzajúcej kapitole 11.

Verejné knižnice sú verejnými miestami stretávania a sú stánkami kultúry a informácií. Mestá naďalej zostávajú veľkými demografickými magnetmi aj v súčasnosti, pretože poskytujú pracovné príležitosti a sú ohniskami kultúrneho rozvoja. Gemzoe a Gehl (2004) v snahe identifikovať podstatu mesta ako fenoménu uviedli, že: *„Mestá sú zložitými centrami komunikácie, vzdelávania a komerčných firiem, poskytujú domov obrovskej koncentrácii rodín, pričom sústredia a koncentrujú fyzickú, intelektuálnu a tvorivú energiu. Sú to miesta veľmi diverzifikovaných aktivít a funkcií: výstavy a demonštrácie, bary a katedrály, obchody a operné divadlá.“* Knižnice by sa preto mali nachádzať v úplnom centre každého mesta a nie niekde na jeho okraji.

Tak ako Edwards (2002) zdôrazňuje, že: *„Knižnice sú súčasťou občianskej infraštruktúry miest“*. Aristoteles definoval mesto ako súbor budov, v ktorých *„ľudia žijú svoj každodenný život až do jeho vznešeného konca“* a žiadna budova nestelesňuje tento ideál lepšie ako knižnica. Knižnica zohráva kľúčovú úlohu v každodennom živote – po spoločenskej, ekonomickej aj kultúrnej stránke. V tomto kontexte sa knižnica stáva súčasťou siete občianskej vybavenosti, ktorá zahŕňa vzdelávanie, umenie, štátnu správu, právny systém a šport. Knižnica je jej dôležitým prvkom, pretože zabezpečuje prístup k poznaniu a učnosti, čo prirodzene súvisí s umeleckými galériami, vysokými školami a mestskými radnicami.

Rovnako dôležitá je centrálna lokalita univerzitnej knižnice v rámci univerzitného areálu. Stručne povedané, knižnice môžu vytvoriť oveľa živšie a atraktívnejšie prostredie mesta alebo univerzitného areálu, hoci centrálna poloha môže byť niekedy obetovaná v prospech väčšieho priestoru v menej atraktívnej lokalite.

Centrálna poloha

Dánske odporúčania z roku 1984 uvádzajú, že poloha knižníc odráža postavenie a rolu knižníc v spoločnosti, preto má pre knižnice zásadný význam ich kontakt so všetkými potenciálnymi používateľmi, preto by nemali byť umiestnené v izolovaných a "neviditeľných" lokalitách. Knižnica v centre mesta bude mať vždy najväčší náskok, pretože bude navštevovaná miestnym obyvateľstvom aj návštevníkmi mesta, ktorí ním každodenne prechádzajú.

Decentralizovaná poloha

V častých prípadoch nie je možné získať dostatočne veľký stavebný pozemok v centre mesta, čo neumožňuje inú možnosť ako hľadať lokalitu na výstavbu novej budovy knižnice na okraji mesta. Toto by však mohlo poskytnúť jednu dôležitú výhodu pre veľké budovy knižníc, pretože bude môcť byť navrhnutá s väčším pôdorysom a menším počtom poschodí, čo z konštrukčného hľadiska umožní navrhnuť priestrannejšie budovy knižníc, aké by mohli byť navrhnuté v prípade plánovanej výstavby v centre mesta.

Združené budovy

Značný počet knižníc bolo v priebehu posledných desaťročí postavených v združených budovách spolu s inými kultúrnymi inštitúciami ako napríklad múzeami, galériami, kinami a podobne. V súčasnosti sa tento trend opäť vracia, aspoň v Dánsku, pretože takéto riešenie prináša výhody v podobe spoločného zdieľania konferenčných a počítačových miestností, spoločnej správy budovy a jej údržby a tiež je veľkou výhodou výraznejší dopad takéhoto riešenia z marketingového hľadiska.

Existuje niekoľko zaujímavých prístupov, ktoré sa v nedávnej dobe uplatnili v centre Helsínk vo Fínsku. Jedným z nich je Knižnica 10 sprístupnená verejnosti v roku 2005, ktorá slúži ako obývačka komunity a ako kultúrne a informačné centrum otvorené pre všetkých. Knižnica sa nachádza v hlavnej budove pošty v centre Helsínk, medzi hlavnou železničnou stanicou a ulicou Mannerheimintie, ktorá je hlavnou tepnou hlavného mesta. Je to miesto,

ktorým denne prejdú tisícky ľudí na ceste do práce a z práce. A približne 4 000 ľudí denne zavíta do knižnice. Ďalším je knižnica Arabianranta zriadená v roku 2004, ktorá je pobočkou verejnej knižnice v centre Helsínk a v rovnakej budove ako univerzitná knižnica demonštruje narastajúcu úzku spoluprácu medzi verejnými a vedeckými knižnicami.

Veľa verejných knižníc (ústredných knižníc aj pobočiek) je umiestnených v nákupných centrách. Výhodou takéhoto umiestnenia je, že je vhodným spôsobom ako propagovať knižnicu u potenciálnych používateľov. Úspech modelu "Zásobárne nápadov" (Idea Store) v Tower Hamlets v Londýne naznačuje, že aj takáto lokalita, ak je kombinovaná s menej tradičným interiérovým dizajnom knižnice a skôr s typom interiéru ako v predajných sieťach, je schopná prilákať veľký počet potenciálnych používateľov.

Integrovaná knižnica

Verejná knižnica kombinovaná so školskou knižnicou v budove školy bola knižničnými profesionálmi počas mnohých rokov považovaná za zastaralý model, pretože vznikol dojem, že školské aspekty potláčajú iniciatívy verejných knižničných služieb. Avšak v Dánsku sa tento trend opäť vracia. Kombinované knižnice so spoločnými službami sú dokonca integrované a umiestnené v spoločnej budove, ktorá je v centrálnej polohe miestnych komunít - vo vidieckych alebo prímestských oblastiach. Podľa Buchhave (2006) je predpokladom pre tento typ inštitúcie spoločná vízia a zdieľané ciele a stratégie, aby bola dosiahnutá zmena a aby súčet $1 + 1 = 3$. Buchhave tiež uviedol, že integrovaná knižnica sa nemusí nevyhnutne obmedzovať len na spoluprácu medzi verejnými a školskými knižnicami, ale môže zahŕňať oveľa viac typov inštitúcií, „... napríklad v obchodných domoch (prostredníctvom malých satelitných knižníc), športových centrách a železničných staniaciach a podobne.“

Nezávislá a voľne stojaca poloha je však preferovaným riešením pre mnoho knižníc nezávisle na ich veľkosti. Takáto poloha knižnici zabezpečuje väčšiu viditeľnosť, väčší pocit identity a poskytuje priestor pre prípadné postupné rozšírenie budovy, tak ako to zdôraznil Michael Dewe (2006)

ZÁKLADNÉ PRINCÍPY

Podľa definície Michaela Dewe (2006) je najefektívnejšia lokalita pre verejnú knižnicu taká, ktorá berie do úvahy faktory: kde sa dajú v rámci komunity nájsť potenciálni používatelia, aký je ich pohyb a aký je charakter okolitej obostavanej plochy, či už existujúcej alebo plánovanej. To isté sa dá povedať o univerzitnej knižnici vo vzťahu k univerzitnému areálu.

Po identifikácii všetkých možných stavebných pozemkov vhodnej veľkosti musia byť navzájom porovnané pomocou mnohých kritérií, ktoré súvisia s budúcim umiestnením budovy knižnice. Niektoré z týchto kritérií sú zásadné.

Jedná sa o:

Viditeľnosť knižnice ako taká

Ak je to možné, budova knižnice by mala radšej stáť osamote ako byť obklopená susednými budovami. Výnimkou z tohto pravidla je prípad, ak je budova knižnice súčasťou viacúčelového komplexu, ktorý môže zahŕňať napríklad mestskú radnicu alebo kultúrne centrum, múzeum, kino, vzdelávacie zariadenia a podobne.

Existujú pádne dôvody, prečo je možné pozorovať stále viac presklených nových budov knižnic. Prostredníctvom nového typu samočistiacich sklenených fasád by malo byť možné zvonku vidieť dovnútra knižnice a mal by byť dobre viditeľný interiér knižnice, čím sa dosiahne, že s využitím samotnej prevádzky knižnice ako marketingového nástroja sú okoloidúci potenciálni používatelia motivovaní k vstupu do knižnice.

Otázka prístupnosti

Aj keď vzdialenosť od centra mesta alebo vzdialenosť od hlavnej skupiny používateľov možno definovať ako oblasť trhu, podľa Coughlina (1972) sa táto vzdialenosť pri plánovaní pobočiek knižnice pohybuje medzi 0,6 – 2,0 km v prípade detí, medzi 0,9 – 2,4 km v prípade mládeže a medzi 0,8 – 3,0 km v prípade dospelých. Pre hlavné mestské knižnice a univerzitné knižnice je nevyhnutná bezprostredná blízkosť k centrálnej zóne. Podľa Edwardsa (2002): „*Vhodná lokalita pre budovu knižnice je taká, ktorá integruje knižnicu do občianskeho a kultúrneho života mesta či obce.*“

Každá knižnica by mala byť centrálne umiestnená, aby umožňovala rovnaký prístup ku knižničným službám pre všetky skupiny potenciálnych používateľov rovnako z geografického aj demografického hľadiska. Mala by tiež podporovať skutočnú interakciu s okolitým prostredím, vrátane ľahkého prístupu pre znevýhodnených používateľov.

Ľahký prístup by mal byť zabezpečený pre všetkých používateľov nezávisle na tom, či prichádzajú na bicykli, autom, verejnou hromadnou dopravou alebo pešo a rovnako musí vyhovovať špeciálnym potrebám zdravotne postihnutých a starších občanov aj špeciálnym potrebám detí a rodičov s deťmi. Michael

Dewe (2006) zdôrazňuje, že prístup pre zdravotne postihnutých sa netýka len samotnej budovy knižnice, týka sa tiež: „... fyzických prekážok v podobe frekventovaných ciest, zvlášť ciest s tunelmi a v podobe premostení a prechodov cez ne, ktoré môžu používateľov odradiť od návštevy knižnice.“

Vonkajšie priestory

Ďalším dôležitým faktorom sú dostatočné vonkajšie priestory. Potrebný počet parkovísk pre verejnosť, s rozlohou jedného v rozmedzí od 50 - 100 m², závisí od prístupu k verejnej hromadnej doprave a k iným lokálnym dopravným zariadeniam. Je potrebný voľný priestor o rozsahu ďalších 15 - 25% napríklad na účely: rampy pre príjem dodávok, bibliobusy, zariadenia na likvidáciu odpadu a parkovanie bicyklov personálu knižnice.

Krajinný ráz – vzťah medzi budovou knižnice a jej bezprostredným okolím by mal byť harmonický. Často priestor knižnice presahuje do samotnej mestskej zóny formou priláhlých námestí, parkov a zelených plôch.

Lokalita s orientáciou na budúcnosť

Vybraný stavebný pozemok by mal samozrejme ponúkať dostatočný a vyhovujúcejší priestor pre súčasne poskytované služby a prípadné budúce rozšírenie priestorov knižnice. Podľa dánskych odporúčaní z roku 1984 (Biblioteksbygningen, 1984) by mal vybraný stavebný pozemok umožňovať ďalších 60 - 70% plochy na možné rozšírenie priestorov knižnice, čo sa zdá byť opodstatnené odporúčanie pre novostavby knižníc postavené na okraji mesta ale ktoré sú skôr nereálne v prípade novostavieb knižníc v centrách miest.

Ako postupovať: kontrolný zoznam

Rôzne knižničné manuály a publikácie poskytujú poradenstvo o fázach plánovania novej budovy knižnice vrátane výberu stavebného pozemku a lokality. Americká asociácia knižníc (American Library Association, ALA) vypracovala návod s názvom „*Kontrolný zoznam otázok týkajúcich sa navrhovania budov knižníc*“ (Sannwald 2001), ktorý je vhodný pre veľké aj malé projekty budov knižníc a hoci je zameraný skôr na budovy verejných knižníc, má význam aj pre akademické knižnice. Zahŕňa aj také aspekty ako efektívnosť vynaložených nákladov. Niektoré zo všeobecných odporúčaní sú nasledovné:

- A. Je stavebný pozemok vhodný na výstavbu budovy knižnice vzhľadom na jej funkciu a klientelu?
- B. Nachádza sa stavebný pozemok na vyhovujúcom mieste z hľadiska populácie, ktorej má poskytovať svoje služby?
- C. Sú na pozemku pôvodné budovy, ktoré bude potrebné zbúrať?
- D. Zabezpečí stavebný pozemok dostatočnú viditeľnosť budovy knižnice a jej funkcií z ulice?
- E. Zabezpečí stavebný pozemok primeranú plynulosť dopravy a prístup pre vozidlá aj pre chodcov?
- F. Bude budova knižnice vhodným účelom využitia stavebného pozemku?
- G. Existujú záväzky alebo rušivé faktory súvisiace s okolitými budovami a s ich funkciami?

Odkazy

Berndtson, M., 2005. A new physical library in Finland [Nová fyzická knižnica vo Fínsku]. In: *Nordic Libraries and their organisations in the 21st Century*. København (Denmark): Danmarks Biblioteksforening in cooperation with the Nordic Library Organisations, pp. 4-5.

Biblioteksbygning 1984: En vejledning udgivet af Bibliotekstilsynet, 1984 [Budovy knižnic 1984: smernica vydaná Dánským knižničným inštitútom]. Ballerup (Denmark): Bibliotekscentralens Forlag. ISBN 87-552-1096-1.

BUCHHAVE, B., 2006. New Perspectives for the merging of public and school library [Nové perspektívy zlučovania verejných a školských knižnic]. *Scandinavian Public Library Quarterly*, **30**(1), 20–23. ISSN 0036-5602.

COUGHLIN, R.E., STEVENS, B. H., TAIEB, F., 1972. *Urban analysis for branch library system planning* [Urbanistická analýza plánovania siete pobočiek knižnic]. Westport (Connecticut): Greenwood Press. ISBN 978-0837151618.

DEWE, M., 2006. *Planning public library buildings: concepts and issues for the librarian* [Navrhovanie budov verejných knižnic: koncepty a odborné témy pre riaditeľov knižnic]. Aldershot (UK): Ashgate. ISBN 978-0754633884.

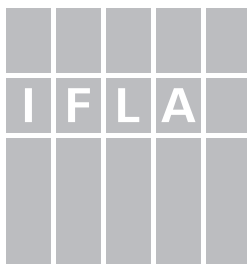
EDWARDS, B. and FISHER, B., 2002. *Libraries and learning resource centres* [Knižnice a vzdelávacie centrá]. Oxford (UK): Architectural Press. ISBN 978-0750646055.

GEHL, J. and GEMZØE, L., 2004. *Public Spaces – public life* [Verejné priestory – verejný život]. Copenhagen (Denmark): Danish Architectural Press. ISBN 978-8774073055.

SANNWALD, W. ed., 2001. *Checklist of Library Building Design Considerations* [Zoznam odporúčaní pre dizajn budov knižnic]. 4th ed. Chicago (New Jersey, USA): ALA. ISBN 9780838935064.

16. NA ČO SA ZAMERAŤ: KONTROLNÝ ZOZNAM PRE NÁVŠTEVY BUDOV KNIŽNÍC

Marie-Françoise Bisbrouck, riaditeľka knižnice
University Paris-Sorbonne, Paríž, Francúzsko

**Smernica IFLA pre budovy knižníc: rozvoj a reflexie
2012**

Návštevy budov iných knižníc sú dôležitou súčasťou prípravy každého nového projektu budovy knižnice s cieľom získať inšpiráciu a poučiť sa z úspechov a neúspechov druhých.

Je potrebné zamerať sa na nasledovné oblasti:

- ▶ usporiadanie knižničných zbierok a verejných priestorov,
- ▶ pohyb používateľov a pohyb knižničných materiálov umiestnených v budove,
- ▶ usporiadanie služobných priestorov,
- ▶ architektonické stvárnenie budovy vrátane všeobecných charakteristík priestoru (proporcie, komfort, osvetlenie, vetranie, použité farby, atď.),
- ▶ odhad požadovaných plôch a proporcií pre každú zónu alebo funkciu,
- ▶ rôzne druhy nábytku a ich primeranosť vo vzťahu k požadovaným funkciám,
- ▶ riešenia, triky a praktické rady získané od odborníkov alebo kolegov na zjednodušenie prípadných sporných bodov.

Pred návštevou budovy knižnice si pripravte kontrolný zoznam, aby ste na nič nezabudli (napr. na niekoho pásmový meter).

Je dôležité reagovať na všeobecné dojmy získané počas návštevy a zotrvať v neustálej pohotovosti. Udržujte sa aktívni kladením častých otázok skôr ako sa len necháte pasívne viesť počas celej prehliadky. Vo väčšine prípadov už nebude existovať možnosť opakovanej návštevy budovy knižnice, preto v prvom rade zabezpečte, aby dĺžka návštevy bola dostatočná.

Tiež je nevyhnutné, aby každá ucelená a podrobná návšteva budovy knižnice zahŕňala písanie poznámok a fotografovanie všeobecných a detailných záberov s cieľom zachytiť presný záznam o tom, čo bolo možné vidieť. Navyše, často je užitočnejšie nerealizovať návštevu osamote, ale s jedným alebo dvoma kolegami. Dvaja nikdy nevidia presne to isté, pretože každý z nich má svoj vlastný spôsob nazerania na veci a svoj spôsob pozorovania detailov, ktorá by zas niekto iný mohol opomenúť.

Napokon, je dôležité vždy si vyskúšať a stotožniť sa s uhlom pohľadu používateľa (alebo skôr rôznych typov používateľov) a tiež s uhlom pohľadu personálu knižnice (a dokonca aj knižničných zbierok) v snahe čo najviac porozumieť prevádzke knižnice a zistiť prípadné chyby alebo nedostatky.

Všeobecné hľadiská

- ▶ Typ knižnice: mestská, akademická alebo iný typ?
- ▶ Typ projektu: novostavba, prístavba či reorganizácia pôvodnej budovy alebo prestavba?

- ▶ Vlastník: štát, vyšší územný celok, miestna samospráva, univerzita alebo iný vlastník?
- ▶ Meno architekta (-ov).
- ▶ Predpokladaný čas, kedy pracovníci knižnice prichádzajú do budovy.
- ▶ Prevádzková doba knižnice a prípadný obmedzený rozsah prevádzky vo vymedzenom čase (najmä skoro ráno a neskoro večer).
- ▶ Aký typ verejnosti bude navštevovať budovu knižnice?
- ▶ Lokalita knižnice: je v rámci mesta alebo v univerzitnom areáli, je dostupná mestská hromadná doprava, nachádza sa v blízkosti frekventovaných trás využívaných verejnosťou, „hlása“ budova sama o sebe svoje poslanie?
- ▶ Je budova určená výhradne na využívanie knižnicou alebo ju bude zdieľať s ďalšími inštitúciami (múzeum, archív, radnica, divadlo, kultúrne stredisko, vzdelávacie zariadenie a pod.)?
- ▶ Architektonické začlenenie budovy do jej bezprostredného okolia.
- ▶ Je knižnica viditeľná zvonka (vstup pre verejnosť, fasáda, osvetlenie, informačné značenie – navádzajú ľudí k vstupu do budovy knižnice)?
- ▶ Je budova knižnice viditeľná aj v noci (má špeciálne osvetlenie)?
- ▶ Ako sa budova knižnice prezentuje zvonka: je „vlajkovou loďou“ mesta alebo univerzitetného areálu? Opis fasád: aký je pomer plných a presklených častí? Akej kvality sú fasády? Sú vo všeobecnosti estetické? Aké sú rozmery budovy z hľadiska jej bezprostredného okolia?
- ▶ Je možné získať na základe pohľadu zvonka aspoň čiastočnú predstavu o tom, aká inštitúcia v budove sídli? Je dostatočná čitateľnosť jej rôznych funkcií?
- ▶ Všeobecné dispozičné riešenie budovy, denné svetlo, zelené plochy.
- ▶ Podlahová plocha knižnice, rozmiestnenie priestoru podľa dielčích funkcií a podľa väčších celkov funkcií (služby pre verejnosť, služobné priestory, sklady a pod.), prípadne ich úžitková plocha a frekvencia pohybu.
- ▶ Celkový počet poschodí, z toho počet poschodí pre verejnosť, pre personál knižnice a pre sklady.
- ▶ Počet študovňí, knižničných zbierok s otvoreným prístupom (v bežných metroch alebo knižničných jednotkách), knižničných zbierok v uzatvorených skladoch (v bežných metroch alebo knižničných jednotkách). Sú priestory s knižničnými zbierkami prístupné po celú dobu, pokiaľ je budova prístupná pre verejnosť?
- ▶ Vzdialenosť parkoviska (pre autá, bicykle ...).

Knižničné priestory pre verejnosť

Usporiadanie priestorov a knižničných zbierok:

- ▶ Vstup pre verejnosť a vestibul: ako sú riešené? Sú proporcie, farby a povrchové plochy priateľivé a atraktívne? Zabezpečujú okamžitú orientáciu

v rámci budovy a pohodlné plnenie funkcií rôznych zón? Sú k dispozícii verejné šatne na oblečenie a príslušenstvo (prilby na motorky, športové tašky, atď.)?

- ▶ Aké je umiestnenie pracovných staníc: na recepcii, výpožičných pulloch, informačných pulloch, konzultačných miestach a pod.? Na akých komunikačných trasách sa pohybuje personal knižnice – ako sú riešené chodby, priechody a prístup k služobným priestorom a skladom?
- ▶ Používajú sa samoobslužné výpožičné zariadenia? Ako sú rozmiestnené v jednotlivých zónach (sú zoskupené pri východe alebo sú rozptýlené vo viacerých zónach)? Vyžaduje si ich inštalácia zabudovanie dopravníka na prepravu vrátených výpožičiek do skladových priestorov?
- ▶ Je namontovaný systém proti krádeži? Je monitorovanie systému proti krádeži k dispozícii pre pracovníkov knižnice?
- ▶ Je knižničný katalóg automatizovaný? Aký je počet a umiestnenie počítačových terminálov na vyhľadávanie v online katalógu knižnice?
- ▶ Je zabezpečený prístup k databázam? Sú pre tento účel vyčlenené počítače? Je k dispozícii internetová kaviareň?
- ▶ Aké je usporiadanie voľne prístupných zbierok, aký je pomer voľne prístupných zbierok k celkovému knižničnému fondu knižnice? Sú knižničné zbierky, ktoré pozostávajú zo zmiešaných typov dokumentov, klasifikované podľa hlavných typov médií? Vystavenie periodík: je vystavené len posledné číslo, posledný ročník alebo sú vystavené všetky ročníky? Sú k dispozícii samostatné miestnosti alebo zóny pre online prístup? Ak áno, ako sú vybavené? Je k dispozícii pracovná plocha pre vlastné počítače? Sú k dispozícii jazykové laboratória, výstavné plochy, konferenčné miestnosti, knižničné sklady s otvoreným prístupom? Sú sprístupňované špeciálne knižničné zbierky, ktoré vyžadujú špecializované služby alebo priestory (diplomové práce, rukopisy, medaily, numizmatika a pod.)?
- ▶ Osobitná pozornosť by sa mala venovať počítačovým zariadeniam – počtu počítačových obrazoviek, ich umiestneniu (centralizované alebo rozptýlené), prítomnosti podporného personálu vyhradeného pre pomoc používateľom, formám poskytovania konzultácií (po stojacky, po sediačky), kolektívnemu alebo individuálnemu využívaniu, možnosti tlače a pod.
- ▶ Aké je usporiadanie študijných zón – sú v tradičných študovniach zriadené individuálne pracovne a individuálne študijné boxy? Sú rozptýlené v rámci verejných priestorov? Je zriadená špecializovaná zóna na čítanie? Sú k dispozícii miestnosti na kolektívnu prácu? Aké je usporiadanie knižničných zbierok s otvoreným prístupom v rámci študijných priestorov?
- ▶ Sú v knižnici zriadené relaxačné zóny s kreslami, príručnými stolíkmi alebo vankúšmi? Je v knižnici zriadená kaviareň alebo kníhkupectvo? Sú v budove knižnice rušivé vplyvy (hluk, odpad, atď.)?

- ▶ Sú priestory usporiadané podľa potenciálnej hlučnosti spôsobenej aktivitami používateľov?
- ▶ Usporiadanie verejných komunikácií: otvorené alebo uzatvorené schodiská, eskalátory a výtahy. Sú komunikačné trasy zreteľne označené? Zasahuje pohyb personálu priamo do pohybu používateľov? Sú používatelia vyrušovaní hlukom?
- ▶ Umiestnenie kopírok a tlačiarň: sú zoskupené na jednom mieste alebo sú umiestnené v rôznych priestoroch alebo zónach? Sú akusticky dobre izolované? Sú tieto priestory dobre vetrané pomocou prirodzeného alebo umelého vetrania?
- ▶ Je bezbariérový prístup pohodlný a plynule začlenený medzi všeobecné komunikačné trasy pre ostatnú verejnosť?

Používateľský komfort

- ▶ Je prehľadnosť verejných priestorov dostatočná vo vzťahu k ostatným zónam? Vedia používatelia knižnice ľahko zistiť, kde sa práve nachádzajú?
- ▶ Sú výšky stropov kompatibilné s podlahovými plochami rôznych priestorov?
- ▶ Aký je celkový dojem z priestorov? Sú príjemné a dobre využiteľné, alebo sú nedostatočne vybavené na zabezpečenie určených funkcií? Sú niektoré priestory využívané za iným účelom ako na ktorý boli určené?
- ▶ Vytvára nábytkové vybavenie harmóniu s rôznymi zónami a priestormi? Je ergonomické, pohodlné a estetické? Umožňuje variabilné využitie – skupinovú prácu, individuálnu prácu, relaxáciu, diskusiu a stretávanie? Javí sa výber a rozmiestnenie nábytku ako používateľsky prívetivý a pohodlný?
- ▶ Je informačné značenie čitateľné a prehľadné (všeobecné a špecifické značenie vrátane značenia knižničných zbierok)?
- ▶ Majú používatelia prístup do kaviarne, bufetu, fajčiarskej zóny a relaxačných zón?
- ▶ Sú toalety a šatne vhodne umiestnené?
- ▶ Sú priestory pre rôzne iné aktivity v knižnici vhodné?
- ▶ Aká je kvalita osvetlenia – je prirodzené alebo umelé?

Komunikačné trasy a vnútorné služobné priestory

Komunikačné trasy

- ▶ Existuje zvláštny vstup pre personál knižnice, knižničné zbierky a dodávky materiálu?
- ▶ Aké je trasovanie dodávok (komponentov, dokumentov, materiálov, atď.)

v rámci budovy knižnice? Aké je umiestnenie komunikačných trás vo vzťahu služobným priestorom personálu knižnice?

- ▶ Ako je zabezpečená preprava knižničných materiálov do študovní (na vozíkoch, dopravníkoch, výťahmi, vertikálnymi prepravníkmi kníh alebo schodiskami)?
- ▶ Sú zóny na spracovanie knižničného fondu v priamej blízkosti študovní alebo nie sú?
- ▶ Kde sú umiestnené služobné priestory technického personálu a výskumných pracovníkov (na tom istom poschodí alebo na rôznych poschodiach)?

Organizácia práce

- ▶ Aké je všeobecné usporiadanie vnútorných služobných priestorov – sú oddelené alebo kumulované? Na zabezpečenie akých funkcií sú zriadené? Na koľkých poschodiach sú umiestnené? Ako sú prepojené s vyčlenenými verejnými priestormi?
- ▶ Kde sú umiestnené a ako sú usporiadané riadiace orgány knižnice a administratívne služby?
- ▶ Kde je umiestnená prijímacia a triediaca miestnosť na dokumenty, došlú poštu, materiály, dodávky a podobne?
- ▶ Ako je usporiadaný proces spracovania dokumentov – podľa typu dokumentov (knihy, časopisy a pod.) alebo je spoločný pre všetky typy dokumentov?
- ▶ Ako je usporiadaný proces katalogizácie – v združenom priestore alebo v individuálnych kanceláriách?
- ▶ Existuje spoločná firemná stratégia?
- ▶ Ako prebieha spracovanie dokumentov (ošetrenie proti krádeži, spracovanie pre výpožičný proces a pod.)?
- ▶ Ako prebiehajú opravy dokumentov a príprava dokumentov pre vonkajšiu knižnú väzbu?
- ▶ Je zriadená samostatná miestnosť na prípravu výstav?
- ▶ Má knižnica rôzne skladovacie priestory pre nábytok, skladovanie dodávok, krabíc, výstavných panelov, čistiacich prostriedkov a zariadení?
- ▶ Sú povrchové plochy určené na rôzne aktivity knižnice vhodné?
- ▶ Sú dostupné konferenčné priestory?

Komfort personálu knižnice

- ▶ Všeobecné ľudské aspekty priestorov knižnice.
- ▶ Nábytkové vybavenie, príslušenstvo a zariadenia.
- ▶ Sociálne zariadenia (toalety, sprchy, šatne).
- ▶ Kuchynka a denná miestnosť.
- ▶ Konferenčná miestnosť, školiaca miestnosť, priestor pre odbornú príručnú knižnicu.

Skladové priestory

- ▶ Pre aké typy knižničných zbierok sú zriadené sklady s otvoreným prístupom? Sú umiestnené v bezprostrednej blízkosti referenčných zón?
- ▶ Sú zriadené uzatvorené sklady, ktoré nie sú prístupné verejnosti? Týka sa niektorých knižničných zbierok osobitný ochranný režim?
- ▶ V rozsahu koľkých poschodí sú umiestnené sklady?
- ▶ Preverte výšku stropov a šírku komunikačných trás.
- ▶ Aký je použitý typ regálov – samostojaci alebo pohyblivý? Sú usporiadané v rovnakých vzdialenostiach od seba? Majú bežnú výšku alebo treba ju odmerať? Jedná sa o sklad s vysokými regálmi (so špeciálnou konštrukciou nad 3 m), ktorý je plne automatizovaný a riadený počítačom?
- ▶ Aké sú používané dopravné prostriedky medzi skladmi a referenčnými zónami – vozíky, schodiská, dopravníky, služobné výťahy alebo vertikálne prepravníky kníh?
- ▶ Ako sú umiestnené komunikačné trasy v skladových priestoroch – sú riešené vo vonkajšej časti skladov, sú prehľadné a je k nim ľahký prístup?
- ▶ Aké protipožiarne prostriedky sú použité – rozstrekovače, detektory dymu alebo iné?
- ▶ Je zabezpečené centrálné alebo lokálne osvetlenie? Sú zapojené detektory na automatické zapínanie osvetlenia v jednotlivých zónach?
- ▶ Aké je informačné značenie knižničných zbierok v skladových priestoroch?

Technické zariadenia budovy

- ▶ Prieskum spôsobu statického zabezpečenia budovy (umiestnenie nosných stien a nosných stĺpov).
- ▶ Prirodzené osvetlenie a umelé osvetlenie (podsvietenie a lokálne osvetlenie, regulácia intenzity osvetlenia a pod.). Je zabezpečené vonkajšie osvetlenie budovy knižnice v noci?
- ▶ Vykurovanie, vetranie, klimatizácia – kvalita vnútornej klímy budovy knižnice
- ▶ Sú povrchové úpravy podláh, stien a stropov vhodné?
- ▶ Aká je kvalita sanitárnej techniky?
- ▶ Aká je akustická kvalita budovy knižnice vzhľadom na vonkajšie prostredie a vzhľadom na vnútorné priestory (vo verejných zónach, v služobných priestoroch, na rozmedzí medzi verejnými a služobnými priestormi a pod.)?
- ▶ Elektrické inštalácie – elektrické zásuvky pre vysávače, pre veľkokapacitné pripojenie počítačov, pre audiovizuálne zariadenia.
- ▶ Počítačové siete a zabezpečenie wi-fi prístupu.
- ▶ Ochrana knižničných zbierok – systém ochrany proti krádeži, núdzové východy prepojené s detektormi požiaru a hasiacimi zariadeniami, atď.
- ▶ Osobná bezpečnosť – zabezpečenie únikových východov, poplašné zaria-

denia, požiarne bezpečnosť, špeciálne bezpečnostné opatrenia v prípade oneskoreného otvorenia východov z budovy a pod.

- ▶ Je k dispozícii centrálny automatizovaný systém riadenia budovy?

Ďalšie aspekty

- ▶ Ako je zabezpečené čistenie fasády a jej plných aj presklených častí?
- ▶ Aké sú prijaté opatrenia na prípadné rozšírenie budovy knižnice?

Zhrnutie: celkový dojem na konci návštevy

Váš celkový dojem: vyberte si tri alebo štyri viac pozitívne dojmy a tri alebo štyri menej pozitívne dojmy týkajúce sa navštívenej budovy knižnice z rôznych hľadísk – z hľadiska viditeľnosti, prístupnosti, rozmanitosti, usporiadania, flexibility, komfortu a iných ľudských faktorov, bezpečnosti a estetiky!

**Smernica IFLA pre budovy knižníc:
rozvoj a reflexie**

ISBN 978-80-89586-05-9